

Penningtvätt och annan penninghantering

Kriminella, svarta och grumliga pengar i legal ekonomi

Penningtvätt och annan penninghantering

Kriminella, svarta och
grumliga pengar i legal ekonomi

Rapport 2015:22

Brå – kunskapscentrum för rättsväsendet

Myndigheten Brå verkar för att brottsligheten minskar och tryggheten ökar i samhället. Det gör vi genom att ta fram fakta och sprida kunskap om brottslighet, brottsbekämpning och brottsförebyggande arbete, till i första hand regeringen och myndigheter inom rättsväsendet.

ISSN 1100-6676
ISBN 978-91-87335-56-3
URN:NBN:SE:BRA-626

© Brottsförebyggande rådet 2015
Författare: Anna Horgby, Daniel Särnqvist och Lars Korsell
Produktion: Ordförandet AB
Omslagsillustration: Björn Öberg
Illustration sid 82: Maimi Parik
Tryck: Lenanders Grafiska AB 2016

Brottsförebyggande rådet, Box 1386, 111 93 Stockholm
Telefon 08-527 58 400, fax 08-411 90 75, e-post info@bra.se, www.bra.se

Denna rapport kan beställas hos bokhandeln eller hos Wolters Kluwers kundservice,
106 47 Stockholm. Telefon 08-598 191 90, e-post kundservice@wolterskluwer.se

Förord

En betydande del av brottsligheten handlar om pengar. Genom att gärningspersoner köper och säljer, lurar och fifflar, stjälar och tar, hamnar åtskilliga miljarder i deras fickor. Pengarna stannar dock inte där. Om de inte går att använda är det knappast mödan värt att begå brott.

Det är här penningvävt kommer in i bilden – eller brottsrelaterad penninghantering som är den term som används i denna rapport. Vid sidan av de pengar som stannar kvar och cirkulerar i den illegala ekonomin – till narkotika, smuggelsprit och återinvestering i nya brott – eller används till livets nödtorft, finns det gärningspersoner som har ett överskott. Det är dessa pengar som gärningspersonerna vill omsätta i det legala samhället. Utöver till banker hittar medlen in till restauranger och barer, bilhandlare och klockbutiker, resebyråer och juvelerare. För det fåtal med större överskott går vägen förbi rådgivare, fastighetsmäklare och bolagsbildare, inte nödvändigtvis i Sverige utan även i länder med lägre kontrollnivå men desto högre dagstemperatur.

Genom en rad åtgärder försöker samhället försvåra och förhindra att illegala pengar omsätts i den legala ekonomin. Dessutom strävar en rad myndigheter efter att lägga beslag på brottsvinster och annan egendom med koppling till brott. För att öka effektiviteten i dessa motåtgärder är det nödvändigt med en detaljerad kunskap om hur penninghanteringen går till och hur mötet med den legala ekonomin ser ut. Det är bakgrunden till det regeringsuppdrag som denna rapport är ett svar på.

Rapporten är skriven av utredarna Daniel Särnqvist och Anna Horgby samt enhetschefen och projektledaren jur.dr Lars Korsell. Utredaren Anders Stenström var projektledare i projektets inledande skede. Vetenskapliga granskare har varit docent Helen Örnemark Hansen vid Juridiska fakulteten vid Lunds universitet och lagmannen jur.dr Lennart Johansson vid Kristianstads tingsrätt.

Brå vill tacka alla de seminariedeltagare och intervjupersoner som genom sin medverkan hjälpt till i arbetet.

Stockholm i december 2015

Erik Wennerström
Generaldirektör

Daniel Vesterhav
Tf enhetschef

Innehåll

Sammanfattning	7
Inledning	14
Uppdraget, syfte och frågeställningar	14
Vad är penningtvätt?	16
Metod och material.....	22
Vägval.....	25
Disposition.....	25
AVDELNING I	27
Från brott till penninghantering i legala sektorer	
Organiserad och ekonomisk brottslighet	28
Inledning.....	28
Handel med narkotika och dopningspreparat	30
Illegal vapenhandel	32
Människohandel och människosmuggling	33
Tobak och alkohol	35
Stölder, piratkopiering och häleri	36
Grova rån	38
Utpressning, indrivning och grå utlåning.....	39
Illegalt spel och svartklubbar	40
Ekobrott i en legal verksamhet.....	41
Obeskattade medel i en legal verksamhet	42
Yrkesbaserad brottslighet.....	43
Bedrägerier	44

Gärningspersonernas behov av penninghantering och mötet med den legala ekonomin	46
Startkapital	47
Löpande kostnader i verksamheten	48
Hantera försäljning och betalningar	57
Brottsvinster	60
Penninghanterings omfattning inom olika brottstyper	81
Sammanfattande slutsatser	83
AVDELNING II	85
Legala sektorer – funktioner och risker	
Legala sektorer – funktioner och risker	86
Inledning.....	86
Den finansiella sektorn.....	92
Rådgivningssektorn	117
Handels- och tjänstesektorn	129
Sammanfattande analys	138
AVDELNING III	145
Slutsatser och förslag	
Slutsatser och förslag	146
Påståenden om penninghantering.....	146
Hot och sårbarhet	147
Konsekvenser	164
Sannolikhet	167
Referenser	171
Bilaga 1 • Organiserad och ekonomisk brottslighet	191
Bilaga 2 • Företag som brottsverktyg.....	276

Sammanfattning¹

Brå har fått i uppdrag av regeringen att göra en undersökning av omständigheterna och tillvägagångssätten för penningtvätt i Sverige. Det övergripande syftet med uppdraget är att identifiera centrala sektorer där penningtvätt i särskilt stor utsträckning äger rum och göra en bedömning av riskerna inom dessa. I uppdraget ingår även att kartlägga tillvägagångssätt för penningtvätt, analysera internationella aspekter, komma med framtidsutsikter och lämna förslag för hur penningtvätt kan motverkas.

Många definitioner

Penningtvätt är ett komplicerat begrepp. Vanligtvis syftar ordet penningtvätt på åtgärder för att dölja vinster från brott, det vill säga omvandla svarta eller kriminella pengar till vita. Det finns dock brott där den brottsliga vinningen inte behöver ”tvättas”. Exempelvis ”smutsas” vita pengar ner för att kunna plockas ut ur företaget för att finansiera svartarbete. Vid miljöbrott och andra överträdelser av regler för företagande, behövs inte några särskilda åtgärder för att dölja vinsterna från de ”inbesparade” kostnaderna, utan de kan istället hanteras som vinst eller betalas ut som lön.

Inom samtliga brott, oavsett om det gäller organiserad brottslighet eller ekonomisk brottslighet, går en stor del av vinstmedlen från kriminell verksamhet till vardaglig konsumtion. Vissa brott har dessutom höga kostnader, och pengar används därför till finansiering av nya brottsupplägg och betalning av löpande kostnader, vilket inte per automatik innebär att pengarna döljs.

Pengar behöver alltså inte alltid tvättas – men de hanteras. Med anledning av detta är det lämpligare att använda *brottsrelaterad penninghantering* än penningtvätt som en paraplyterm. Andra termer, som penningmaskering (göra vita pengar svarta) och regelrätt penningtvätt (tvätta illegala pengar vita), anses vara underkategorier.

¹ En engelsk version av denna sammanfattning finns på Brås webbplats, www.bra.se. Klicka där på fliken *Publikationer*, och skriv sedan in rapportnumret i sökfältet.

Ett annat centralt begrepp är *risk*, som är en kombination av hot, sårbarheter och skador, samt sannolikhet för att brottsrelaterad penninghantering ska äga rum. I den här undersökningen är begreppet begränsat till hotet – exponeringen för brottsrelaterad penninghantering i legala sektorer – och till sårbarheten – legala sektors utsatthet för brottsrelaterad penninghantering.

Penninghantering ur gärningspersonernas synvinkel

För att kunna besvara uppdragets frågeställningar, utgår rapporten från gärningspersonernas perspektiv att hantera illegala pengar. Brå har därmed undersökt hur pengar hanterats, från det att startkapitalet samlats in till att den brottsliga vinsten nyttjats. Syftet har varit att utröna vilka tillvägagångssätt och legala sektorer som gärningspersonerna använt sig av.

Rapporten har en kvalitativ ansats där befintlig kunskap om brottsrelaterad penninghantering hämtats in. På grund av att kunskapsläget är bristfälligt, har litteraturgenomgången kompletterats med intervjuer och seminarier med representanter från myndigheter och branscher. Seminariedeltagarna hjälpte även till att viktiga risker och brottsrelaterad penninghantering inom olika legala sektorer.

Behov av brottsrelaterad penninghantering i legala sektorer

För att kunna kartlägga tillvägagångssätten för brottsrelaterad penninghantering och identifiera legala sektorer som är exponerade för denna, krävs en förståelse för olika brottsvarierande behov av och förutsättningar för penninghantering. Med utgångspunkt i brottsrelaterad penninghantering i en legal ekonomi, inkluderar relevanta brottstyper och brottsområden vinningskriminalitet som genererar pengar av någon betydelse. Grovt sett omfattar detta organiserad och ekonomisk brottslighet. Det saknas välgrundade omfattningsberäkningar av respektive brottsområden. Utifrån tidigare omfattningsberäkningar framkommer dock att ekobrotten omsätter de största beloppen.

Många av de organiserade brotten, som narkotikahandel, människohandel och illegal vapenhandel, har höga inköpskostnader och penninghanteringen avser främst kontanta utlandsbetalningar till leverantörer och rekryterare. För detta krävs växling eller betalningsförmedling. Vid transporten av smuggelvarorna kan kontakt även behöva tas med transportföretag, åkerier eller grossister. Försäljning och betalning sker främst med kontanta medel och vinsterna hanteras kontant. Stora delar av vinsterna läggs därför på kontant vardags- och lyxkonsumtion. Gärningspersoner med

högre vinster försöker däremot få in pengarna i det finansiella systemet och dölja pengarnas illegala ursprung för att kunna investera i bostäder, andra fastigheter eller företag.

För ekobrott, som svartarbete, bedrägerier och överträdelser mot en rad regleringar, är kostnaderna däremot väldigt låga till följd av att en stor del av brotten sker inom etablerade företagsstrukturer. Det största behovet är istället att genom kontoöverföringar och uttag betala svarta löner och disponera vinstmedel. För att kunna placera sina vinster på konton utomlands, köpa bilar och hus, eller starta nya bolag, tar ekobrottslingarna ibland hjälp av rådgivare.

Sårbarheten som störst där gärningspersonernas största behov finns

Behovet av penninghantering och mötena med legala sektorer skiljer sig därmed något mellan brotten, men det finns också mycket som är gemensamt. Förenande för båda brottskategorierna är (en strävan mot) lyxkonsumtion, som bilar, båtar, klockor, smycken, spel, resor och restaurangbesök. Utvecklingen går även mot att också den organiserade brottsligheten i större utsträckning använder sig av konton och företag redan i brottsuppläggen. Det innebär att gärningspersoner oavsett brott använder likartade metoder för att gå runt kontroller och dölja illegala pengars ursprung.

Dessa *penninghanteringsmetoder* utgör även avgörande hot- och sårbarhetsfaktorer för de legala sektorerna. Genom att använda falska identiteter, företagskonstruktioner, målvakter och andra bulvaner som styrelseledamöter, kontoinnehavare och ägare, blir det svårare att upptäcka och komma åt gärningspersonerna. Ofta förs pengarna dessutom utomlands för att placeras, konsumeras eller investeras där, eller för att efter en U-sväng återföras till Sverige. Osanna fakturor som rådgivare vidimerat och försäljningar i flera led gör att illegala pengar dessutom ser legala ut. Det största hotet ligger därmed i de metoder som gärningspersonerna använder för att runda kontrollsystemen.

Tre centrala sektorer

Utifrån de brott som undersökts och deras möte med den legala ekonomin har tre övergripande legala sektorer identifierats: den finansiella sektorn (banker etc.), rådgivarsektorn (jurister, mäklare etc.) och handels- och tjänstesektorn. Gärningspersonerna tänker dock inte i termer av sektorer, utan fokuserar istället på de *funktioner* som dessa sektorer tillhandahåller, som möjlighet till exempelvis kontantuttag eller växling. Om uttaget sker genom återköp i en butik, en osann faktura eller en uttagsautomat spelar mindre roll för gärningspersonen. Risker – hot och sårbarheter – beskrivs

därför utifrån dessa funktioner och inte utifrån specifika aktörer eller branscher inom de tre övergripande sektorerna.

Risker för brottsrelaterad penninghantering inom den finansiella sektorn

Som nämnts ovan har gärningspersonerna, särskilt inom ekobrotten, ett stort behov av att hantera pengar i den finansiella sektorn. Sammanslaget rör sig därför en stor del av de illegala pengarna i en kontomiljö. Överföring mellan konton och kontantuttag bedöms vara de mest centrala funktionerna för gärningspersonerna. Detta hänger ihop med att det inom den ekonomiska brottsligheten, där mest pengar är i omlopp, finns ett stort behov av att ta ut pengar från företaget. Genom de olika penninghanteringsmetoder som presenterades ovan ser dessa pengar ofta legala ut. För att skydda sig använder sig gärningspersonerna dessutom av felaktiga identiteter och kontobulvaner vid transaktionerna. Det stora problemet från ett riskperspektiv är därför inte att försöka förhindra att gärningspersonernas pengar kommer in på konto, utan att identifiera och lokalisera de illegala pengarna. Ur risksynvinkel är således en sårbarhet att kombinationen företag och konto legitimerar brottsrelaterad penninghantering och gör det svårt att urskilja misstänkta transaktioner. *Det betyder också att risken för brottsrelaterad penninghantering inom den finansiella sektorn är som störst vid kontooverföringar och kontantuttag.*

Risker för brottsrelaterad penninghantering inom rådgivningssektorn

Det är främst ekobrottslingar som är i behov av rådgivare. När rådgivare kommer in i bilden är utgångsläget därför att gärningspersonernas pengar redan finns på konto. Dessutom är det förmodligen vanligt att dessa pengar inte framstår som illegala till följd av att gärningspersonerna kontrollerar företaget och på andra sätt har en legitim fasad. Slutsatsen är därför att rådgivarna hantlar förhållandevis få men stora belopp.

Användning av klientmedelskonton och annan transaktionshjälp, rådgivning i frågor som juridik och ekonomi, samt upprättande och godkännande av felaktiga intyg och andra handlingar, bedöms som de mest centrala funktionerna inom ramen för hantering av illegala pengar som rådgivningssektorn möter. De två första funktionerna används främst vid placering, överföring och investering av vinstmedel, medan den sista handlar om att ekobrottslingar med företaget kan vara i behov av revisorer och redovisningskonsulter för att legitimera illegala transaktioner och regelbrott.

På grund av att pengarna inte ser illegala ut är det nog sällan som rådgivare medvetet bidrar till att dölja eller föra över brottspengar. Osanna fakturor och andra felaktiga handlingar är också svåra att upptäcka. På liknande sätt som för den finansiella sektorn är de illegala pengarnas legitima bakgrund ett hot, vilket gör rådgivningssektorn sårbar. *Det är därför också på dessa punkter – användning av klientmedelskonton och annan transaktionshjälp, rådgivning samt upprättande och godkännande av felaktiga intyg och andra handlingar – som risken för brottsrelaterad penninghantering är som störst inom rådgivningssektorn.*

Risker för brottsrelaterad penninghantering inom handels- och tjänstesektorn

Konsumtion är en gemensam nämnare för all brottslighet. Föga förvånande bedöms konsumtion av varor och tjänster – både vardags- och lyxkonsumtion – som de mest centrala funktionerna för brottsrelaterad penninghantering inom handels- och tjänstesektorn. Till sin natur är vardagskonsumtion omöjlig att upptäcka eftersom den försvinner i den stora mängden av betalningar. En betydande sårbarhet vid lyxkonsumtion är penningtvättsregleringen som förutsätter kontantbetalningar på över 15 000 euro. En mycket stor del av lyxkonsumtionen ligger under dessa nivåer, och dessutom kan betalning ske via konto. I en butik som säljer dyra varor är det heller inte anmärkningsvärt att köpa en dyrbar vara. Till det kommer bulvanproblematiken. *Vardags- och lyxkonsumtion representerar därför också den största risken för brottsrelaterad penninghantering inom handels- och tjänstesektorn.*

Slutsatser och förslag

Slutsatserna och förslagen som presenteras i rapporten syftar till att ge en grund för överväganden och åtgärder. De struktureras efter de faktorer som ingår i en riskbedömning: hot, sårbarhet, konsekvenser och sannolikhet. Rapporten ger följande förslag:

Hot och sårbarhet

- De största volymerna illegala pengar finns i *ekobrotten*. Större fokus kan därför läggas på att komma åt ekonomisk brottslighet, kontrollera penningflöden inom finansiella system och utreda var dessa pengar tar vägen. Detta skulle bland annat åstadkommas genom att Finanspolisen blir en myndighetsgemensam finansiell underrättelsetjänst, att Skatteverket får i uppgift att arbeta mot brottsrelaterad penninghantering och att tillsynsmyndigheterna får en starkare representation i det myndighetsgemensamma arbetet mot organiserad brottslighet (GOB).

- En översyn skulle kunna göras av hur *grumliga pengar* bättre kan fångas upp, men även av hur dessa kan förebyggas med hjälp av kontrollmyndigheter.
- *Företag* är centrala för den brottsrelaterade penninghanteringen. Det gäller särskilt ekonomisk brottslighet, men även organiserad brottslighet. Därför finns det behov av att en ökad uppmärksamhet riktas mot infiltration av företag och hur företag utnyttjas för brottsrelaterad penninghantering.
- *Felaktiga identiteter* används i stor utsträckning för brottsrelaterad penninghantering. Skatteverkets och Bolagsverkets rutiner för folkbokföring respektive registrering av företag kan stärkas och det finns behov av fler register.
- *Rådgivare* kommer i kontakt med stora belopp illegala pengar. Det finns anledning att överväga hur deras möjligheter till kontroll kan stärkas. Rådgivares och andra verksamhetsutövares sårbarhet för att medverka till brottsrelaterad penninghantering bör undersökas.
- *Lyxkonsumtion* förenar all brottslighet. Den brottsrelaterade lyxkonsumtionen kan göras till ett prioriteringsområde och mer energi ägnas åt att upptäcka och motverka den. Det finns även skäl att utreda hur verksamhetsutövare inom handels- och tjänstesektornas kontrollfunktioner skulle kunna stärkas.
- Trots att stora resurser läggs på att bekämpa penningtvätt är kunskapsläget bristfälligt, och vi vet lite om penninghanteringen inom olika brott, hur gärningspersoner hanterar sina vinster och penninghanteringens omfattning. *Kunskapen* om brottsrelaterad penninghantering bör därför utökas genom långsiktigt arbete med att kartlägga den kriminella ekonomin.

Konsekvenser

- En stor del av de illegala pengarna stannar kvar i en *akvarieekonomi* där gärningspersoner gör affärer med varandra (narkotika, stöldgods etc.). De illegala pengarna kommer därför aldrig i kontakt med legala sektorer. Tillgångsinriktad brottsbekämpning som går ut på att förverka vinning av brott, kan därför också rikta in sig på de pengar som inte möter den legala ekonomin. En översyn kan övervägas om Tullverkets möjlighet att beslagta pengar.
- Gärningspersoner hanterar pengar i finansiella system. Större fokus kan läggas på kontovärlden, men även på de *grindvaktare*, till exempel växlingskontor, bitcoinväxlare eller factoringbolag, eller insider på dessa, som möjliggör in- och utpassering av gärningspersonernas kontanta medel.

Sannolikhet

- Även den illegala ekonomin går mot en *ökad internationalisering* och användning av konton, kort och nya *betalningslösningar*. Ökad uppmärksamhet behöver därför riktas mot alternativa betalningsmedel, som virtuella valutor, virtuella plånböcker och förbetalda kort, och kontaktytor med dessa. Det finns behov av handräkningsavtal med andra länder, liksom ökad uppmärksamhet på pengar som förs in i Sverige.

Inledning

Termen penningtvätt lär ha myntats under gangstertidens Chicago då kriminella entreprenörer som Al Capone köpte upp tvättomater för att blanda upp dagskassan med pengar från brottslig verksamhet (van Duyne 2003 refererad i Unger m.fl. 2006). Särskilt illegala spel resulterade i stora mängder mynt och sedlar i små valörer. Även om denna berättelse förmodligen hör till mytologin illustrerar den ändå klassisk penningtvätt, att få in smutsiga pengar i den vita ekonomin. Syftet med penningtvätt är således att pengar från brott – hädanefter benämnda *illegala pengar* – ska integreras i den legala ekonomin för att kunna användas, och att pengarnas brottsliga ursprung inte ska kunna spåras (Finansinspektionen 2013a, Reuter och Truman 2004, Örnemark Hansen 1998).

Problemet för gärningspersonerna är att banker och andra verksamhetsutövare som auktoriserade revisorer, fastighetsmäklare och växlingskontor är skyldiga att motverka att illegala pengar kommer in i den legala ekonomin. I klartext, dessa aktörer ska kontrollera att de illegala pengarna inte sätts in på konto, att de inte smygs in i ett företags bokföring eller att de inte används för fastighetsköp. För att undvika de kontroller som verksamhetsutövare tillämpar använder gärningspersonerna därför en rad metoder.

Uppdraget, syfte och frågeställningar

Uppdraget

Denna rapport utgör svar på det uppdrag Brå har fått av regeringen att göra en undersökning av omständigheterna och tillvägagångssätten för penningtvätt i Sverige. Uppdraget är följande:

Brå ska genomföra en undersökning av omständigheterna och tillvägagångssätten för penningtvätt i Sverige. Undersökningen ska identifiera de sektorer där penningtvätt i särskilt stor utsträckning äger rum i Sverige och göra en fördjupad riskbedömning gällande den penningtvätt som finns inom dessa sektorer givet relevanta illegala marknader och brottstyper. I den mån det framkommer internationella inslag ska även dessa analyse-

ras. I uppdraget ingår att analysera och kartlägga tillvägagångssätten vid penningtvätt för att identifiera hur centrala sektorer kan vara exponerade för penningtvättsrisker. Det ingår även att nivåbedöma riskerna kopplade till dessa tillvägagångssätt i syfte att skapa en samlad bild av hur stora riskerna för penningtvätt är i Sverige generellt och inom de identifierade sektorerna specifikt. Det ingår också att göra en framåtblick i fråga om vilken utveckling av penningtvätsaktiviteter som kan förväntas med beaktande av de trender och risker som identifierats vid analysen av nuläget. Vidare ska Brå analysera vilka faktorer som skapar tillfälle till penningtvätt i den legala ekonomin och utifrån det lämna förslag på hur riskerna för penningtvätt kan minskas. Undersökningen ska ge en grund för överväganden och åtgärder för att stärka kontrollen och bekämpningen av penningtvätt. Vid genomförandet av uppdraget ska Brå samråda med berörda myndigheter.

Bakgrunden till uppdraget är den nationella riskbedömning som en rad myndigheter genomförde för ett par år sedan (Finansinspektionen 2013a). Brå kommer därför att återkommande hänvisa till det arbetet.

Syfte och frågeställningar

Av uppdraget framgår att fokus är att beskriva tillvägagångssätten för penningtvätt och hur verksamhetsutövare är exponerade.

Brås tolkning av uppdraget är att det övergripande syftet är att identifiera centrala legala sektorer och göra en bedömning av riskerna inom dessa. Detta ska i sin tur leda till förslag för hur penningtvätt kan motverkas. För att kunna identifiera legala sektorer och risker inom dessa ska Brå kartlägga tillvägagångssätt och tillfällen för penningtvätt i Sverige. Därutöver ska Brå analysera internationella aspekter och hur penningtvätt kan komma att utvecklas i framtiden.

Avseende kartläggningen av hur penningtvätt går till, råder en stor brist då det saknas en sammanställning av den kunskap som finns om hanteringen av illegala pengar i Sverige. En viktig uppgift är därför även att inledningsvis sammanställa de uppgifter som finns om denna hantering i litteraturen samt bland myndigheter och verksamhetsutövare. Rapporten ämnar därför ge en så tydlig bild som möjligt av hanteringen av illegala pengar i Sverige och deras möte med legal ekonomi för att kunna gå vidare med att besvara huvudsyftet med rapporten.

En annan brist är oklarheten i vad penningtvätt egentligen är. Hur Brå förhållit sig till penningtvättsbegreppet framgår nedan, men det kan redan nu nämnas att termen *brottsrelaterad penninghantering* används i dess ställe. I vissa fall talas det endast om *pen-*

ninghantering, men även i dessa fall åsyftas den brottsrelaterade penninghanteringen.

Utifrån uppdraget, syftet och ovan beskrivna omständigheter är de frågeställningar som rapporten söker besvara följande:

- Vilka behov av penninghantering i legala sektorer har gärningspersonerna inom olika brottstyper och brottsområden? Hur ser det sammantagna behovet ut?
- Hur går den brottsrelaterade penninghanteringen till och hur och vilka legala sektorer möter de illegala pengarna?
- Vilka internationella inslag finns i den brottsrelaterade penninghanteringen?
- Hur kan riskerna för brottsrelaterad penninghantering i centrala legala sektorer beskrivas utifrån gärningspersonernas behov och tillvägagångssätt vid penninghantering?
- Hur kan brottsrelaterad penninghantering komma att utvecklas i framtiden?
- Hur kan brottsrelaterad penninghantering och riskerna med denna motverkas?

Utöver *penningtvätt* är begreppen *legala sektorer* och *risk* av väsentlig betydelse för uppdraget. Legala sektorer och riskbegreppet utvecklas i avdelning II.

Vad är penningtvätt?

Inom det vida fältet ”brott och straff” finns knappast något område som är lika snårigt som penningtvätt. Den juridiska definitionen i lagen (2009:62) om åtgärder mot penningtvätt är delvis svårläst, men lyder som följer (1 kap. 5 §): Med penningtvätt avses

sådana åtgärder a) med brottsligt förvärvad egendom, som kan medföra att egendomens samband med brott döljs, att den brottslige får möjlighet att undandra sig rättsliga påföljder eller att återanskaffandet av egendomen försvåras, samt sådana åtgärder som innefattar förfogande över och förvärv, innehav eller brukande av egendomen, b) med annan egendom än som avses i a), om åtgärderna är ägnade att dölja att någon har berikat sig genom brottslig gärning.

I en tidigare Brå-rapport om penningtvätt konstaterades att ”det är tydligt att lagstiftaren samlar många förfaranden under begreppet penningtvätt” (Brå 2011:4, s. 22). Även i denna rapport diskuteras vad penningtvätt egentligen är.

Samtidigt som kunskapsläget om penningtvätt är bristfälligt är det politiska intresset för att motverka penningtvätt desto större. Det är ett fullt berättigat engagemang, men problemet är att utan kunskap om hur pengarna hanteras finns en risk för att lagstiftning, organisatoriska lösningar och rutiner inte får fullt genomslag. Det internationella trycket på åtgärder i kombination med osäkerheten

om vad det egentligen handlar om gör att penningtvätt gärna får ett mystifierat drag över sig. Innan vi går vidare med att diskutera hur penningtvätt går till är det därför relevant att redogöra för hur dagens tolkning av hur penningtvätt ska motverkas ser ut.

Penningtvätt motverkas

Det effektivaste sättet att försvåra eller på annat sätt motverka penningtvätt är givetvis att förebygga de förbrott som genererar pengarna. Utan illegala pengar finns inget att tvätta. Samhällets insatser mot penningtvätt utgår dock från att brott redan har begåtts, och därför är istället vinstpengarna (eller egendom som sätts i dess ställe) i centrum för lagstiftning och åtgärder. Nedan listas olika strategier mot penningtvätt.

Verksamhetsutövarna ska hindra penningtvätt

Som nämns ovan är tusentals bankkontor, växlingskontor, revisorer, advokater, skatterådgivare, fastighetsmäklare med flera skyldiga enligt penningtvättslagen att på olika sätt motverka att illegala pengar förvandlas till vita. Det sker på olika sätt. Ett är att ha kännedom om sina kunder, exempelvis genom identitetskontroll. Verksamhetsutövarna ska också analysera sin egen verksamhet för att bedöma riskerna för att medverka till penningtvätt. De är även skyldiga att rapportera misstänkta transaktioner till Finanspolisen. Stränga sanktioner kan drabba de verksamhetsutövare som inte följer lagstiftningen.

Finansinspektionen, de tre största länsstyrelserna, Lotteriinspektionen, Revisorsnämnden, Fastighetsmäklarnämnden och Sveriges advokatsamfund utövar tillsyn över verksamhetsutövarna.

Finanspolisen tar emot rapporteringar

Finanspolisen är en underrättelsesektion som är en del av Polisens nationella operativa avdelning (NOA). De bearbetar de rapporter om misstänkta eller avvikande transaktioner som kommer in från verksamhetsutövarna. Varje år kommer i runda tal tiotusen sådana rapporter in. Uppgifterna läggs in i ett penningtvättsregister och används till bland annat underrättelserapporter, som i sin tur kan leda till att förundersökning inleds, inte bara av den egna myndigheten utan också av exempelvis Ekobrottsmyndigheten. Penningtvättsregistret är dessutom en viktig informationsbank för brottsbekämpande myndigheter (Brå 2011:4).

Vid misstanke om penningtvätt kan Polisen besluta att egendomen eller ett motsvarande värde inte får flyttas eller disponeras (dispositionsförbud).

Penningtvättsbrott

Den gärning som genererar de illegala pengarna – förbrottet – är givetvis straffbar eftersom den utgör brott. Att tvätta de illegala

pengarna är också straffbart enligt 3 § lagen (2014:307) om straff för penningtvättsbrott. Det gäller också för den gärningsperson som själv begått förbrottet (självtvätt), låt vara att penningtvättsbrottet kan konsumeras av förbrottet (prop. 2013/14:121, jfr Åklagarmyndigheten 2015). Bestämmelserna om penningtvättsbrott lyder som följer:

3 § För penningtvättsbrott döms, om åtgärden syftar till att dölja att pengar eller annan egendom härrör från brott eller brottslig verksamhet eller till att främja möjligheterna för någon att tillgodogöra sig egendomen eller dess värde, den som

1. överlåter, förvärvar, omsätter, förvarar eller vidtar annan sådan åtgärd med egendomen, eller

2. tillhandahåller, förvärvar eller upprättar en handling som kan ge en skenbar förklaring till innehavet av egendomen, deltar i transaktioner som utförs för skens skull, uppträder som bulvan eller vidtar annan sådan åtgärd.

Straffet är fängelse i högst två år.

4 § För penningtvättsbrott döms även den som, utan att åtgärden har ett sådant syfte som anges i 3 §, otillbörligen främjar möjligheterna för någon att omsätta pengar eller annan egendom som härrör från brott eller brottslig verksamhet.

Som framgår påminner straffbestämmelserna i hög grad om definitionen av penningtvätt i penningtvättslagen.

Tillgångsriktad brottsbekämpning

Samhällets strategi nöjer sig inte enbart med att försvåra och bestraffa hanteringen av illegala pengar eller egendom som kommer i dess ställe. Myndigheterna försöker också ta dessa i beslag. Förverkande, kvarstad, betalningssäkring och vissa skadestånd är instrument inom ramen för det som brukar kallas för tillgångsriktad brottsbekämpning. Att ”gå på pengarna” har blivit en allt viktigare fråga inom kriminalpolitiken (jfr Brå 2008:10).

Administrativa åtgärder

Därutöver finns administrativa åtgärder riktade mot verksamhetsutövarna, som många gånger har yrken eller bedriver verksamhet som det krävs tillstånd för (Brå 2015:15). I åtskilliga fall är dessa tillstånd förknippade med vandelsprövning (registerkontroll för att utröna laglydnad). Den som blir påkommen att vara involverad i ekonomisk brottslighet eller penningtvätt kan därför förvägras tillstånd alternativt få ett redan beviljat tillstånd indraget.

Internationella åtgärder

Även om brott alltid är lokala till sin karaktär, kan vinningen av brott snabbt förflyttas över hela jordklotet. Idag finns dessutom virtuella valutor, vilket förstärker bilden av pengars gränslöshet. Det är därför förstäligt att åtgärder mot penningtvätt i hög grad

är en internationell angelägenhet som engagerar en rad internationella organisationer som FN, EU och OECD. På penningtvättsområdet är särskilt Financial Action Task Force (FATF) drivande, som bland annat gett ut anvisningar om riskbedömningar (FATF 2013). Som framgår ovan om uppdraget är frågan om risk central i fråga om penningtvätt.

Hur går det till?

Som delvis åskådliggjorts ovan är problemet att penningtvätt är en monumentalt större fråga än att enskilda brott begås. Enbart en droppe i havet kommer att upptäckas, utredas och leda till dom. I själva verket är det en ständigt pågående aktivitet av brottsrelaterad penninghantering som stänker över stora delar av ekonomin. Som Örnemark Hansen (1998) konstaterat för snart tjugo år sedan och som tidigare antytts av Brå (2011:4) har penningtvätt blivit ett ”urvattnat begrepp”. Nedan beskrivs vad som har kommit att inkluderas i begreppet och varför vi har valt att istället använda oss av termen *brottsrelaterad penninghantering*.

Regelrätt penningtvätt med kriminella pengar

Det traditionella sättet att se på penningtvätt anknyter till exemplet ovan med Al Capone. Gärningspersonen har kriminella pengar från till exempel narkotikaförsäljning och vill använda dem för ett större inköp, exempelvis en ny bil. Genom att ta ett lån finansieras bilköpet. Sedan amorteras lånet snabbt av med hjälp narkotikapengarna. På det sättet framstår bilköpet som legitimt och pengarna tvättas i lagom takt. Annorlunda hade det varit om gärningspersonen hade försökt köpa bilen kontant, vilket kunde ha lett till misstankar om att allt inte stod rätt till.

Detta förfaringsätt bör betecknas som *regelrätt penningtvätt*, eftersom det är precis vad det är fråga om, att tvätta kriminella pengar rena (jfr Brå 2011:4, Grahn m.fl. 2010). Detta stämmer även överens med FATF:s definition av penningtvätt, även om – som vi senare ska se – begreppet har utvidgats och ”tvätten” inkluderar fler aspekter än vad som åsyftas med *regelrätt penningtvätt* (jfr FATF 2012b, FN 1988). Medlen kan kallas för *kriminella pengar* eftersom de härrör från kriminell verksamhet, som följaktligen är alltigenom brottslig.

Penningmaskering med svarta pengar

Vissa gärningspersoner rör sig däremot inte med kriminella pengar. Brott som sker inom företag handlar istället om att med brottsliga metoder få ut vita pengar. Det är med andra ord det omvända till tvätt, nämligen att smutsa ner vita pengar (Hörnqvist 2011, jfr Gold och Levi 1994). Anta att en städfirma utför arbete åt kommunen och anlitar svart arbetskraft. Kommunen betalar löpande för städningen genom att föra över pengar till städbolagets konto.

De som arbetar svart liksom företagaren själv vill av förklarliga skäl ha den svarta ersättningen i handen. Kontomedel kan ju alltid spåras. Därför anlitas ett företag som är infiltrerat av kriminella för att skriva en faktura till städföretaget. Pengar överförs till fakturföretaget som i sin tur tar ut pengarna kontant genom en kontakt på en bank (som inte rapporterar att någon misstänkt transaktion skett).

De pengar som det här exemplet tar sikte på har tjänats in genom en legal verksamhet, städning. Det är en diametral skillnad mot narkotikafallet. Pengarnas ursprung behöver därför inte döljas. Gärningspersonernas ansträngningar går istället ut på att dölja vart pengarna tar vägen. Det är därför lämpligt att kalla detta förfarande för *penningmaskering* (Brå 2007:27, Brå 2008:10, Brå 2011:4). Pengar som är inbegripna i skattebrott brukar kallas för *svarta pengar* eftersom bakgrunden är legal. Haken är istället att de inte redovisats för beskattning.

Annan penninghantering med illegala pengar

Egentligen finns några ytterligare sätt att använda pengar från brott. Även dessa sätt kan innebära att illegala pengar hanteras i en legal ekonomi och de är därför av vikt när det pratas om risker.

Vardaglig konsumtion kan bekostas med illegala pengar, men dessa utgifter kan givetvis inte särskiljas från den övriga befolkningens konsumtionsmönster. Vardaglig konsumtion anses inte som otillbörlig och omfattas inte heller av penningtvättsbrottet (prop. 2013/14:121). Eftersom vardaglig konsumtion bedöms som en viktig del av den svarta och kriminella ekonomin kommer den att beröras i rapporten som en del i helheten.

Företag kan också undvika att iaktta de regler som gäller för verksamheten och som ofta är betungande och ställer krav på investeringar, rutiner och åtgärder. Inom specialstraffrätten finns hundratals brottsstadganden som tar sikte på situationer när näringsidkare inte gör det de ska göra. Det som från ett penningtvättsperspektiv händer vid sådan brottslighet, är att resultatet förbättras till följd av lägre kostnader. Dessa pengar, i rapporten benämnda *grumliga pengar*, behöver inte döljas. Inte heller finns något behov av penninghantering eftersom pengarna tvättas redan i företagets bokföring. Sådana inbesparade kostnader omfattas inte heller av penningtvättsbrottet – även om metoderna för att få ut överskott kan likna metoder som används vid tvätt eller maskering. Som i fallet med konsumtion kommer grumliga pengar därför att beröras i rapporten.

Vissa brott har dessutom höga kostnader och gärningspersonerna hanterar därmed pengar innan man kan tala om en vinning från brott. Detsamma gäller för intäkter. Precis som vardagskonsumtion och grumliga pengar omfattas inte heller denna penninghantering av penningtvättsbrottet. Däremot inkluderas den i lagen om

åtgärder mot penningtvätt, eftersom gärningspersonerna kan ha anledning att dölja även dessa betalningar. Samma tillvägagångsätt kan användas som vid penningtvätt och penningmaskering, och därmed inkluderas även dessa betalningar i analysen.

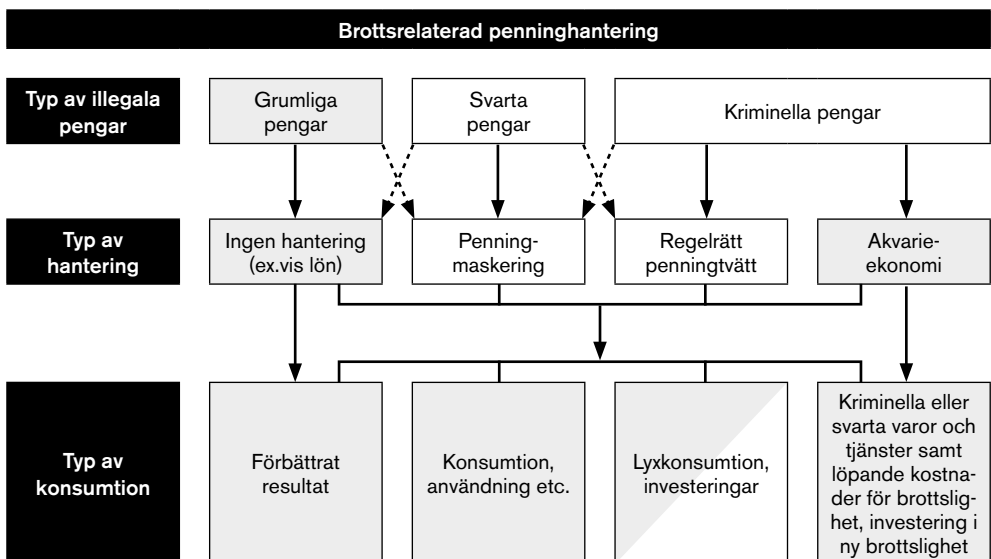
Utöver detta finns det pengar som används för löpande kostnader i samband med den brottsliga verksamheten, för investeringar i ny brottslighet och för konsumtion av illegala eller svarta varor och tjänster (jfr Brå 2007:4, van Duyn 2003, Skinnari 2014). Dessa pengar rör sig i en så kallad *akvarieekonomi*, vilket betyder att gärningspersonerna byter pengar med varandra utan någon inblandning av legala sektorer. Det innebär också att illegala pengar i akvarieekonomin inte omfattas av penningtvättsregleringen, men de är ändå av intresse för att förstå helheten med illegala pengar.

I den sammanfattande beteckningen illegala pengar, inkluderas därför både kriminella, svarta och grumliga pengar.

Brottsrelaterad penninghantering

Av exemplen ovan framgår det att det är stora skillnader på hur kriminella, svarta och grumliga pengar används, tvättas och maskeras. Dessa skillnader finns också i pengarnas möte med legala sektorer, den punkt där penningtvättsregleringen har sitt fokus. Åtgärder som vidtagits för att motverka penningtvätt tar även sikte på att förhindra den brottsrelaterade penninghantering som faller utanför penningtvätt i sin regelrätta mening. Att tala om penningtvätt när det egentligen handlar om penningmaskering el-

En modell över illegal ekonomi och brottsrelaterad penninghantering

De vita rutorna illustrerar brottsrelaterad penninghantering som omfattas av penningtvättsregleringen, medan de grå rutorna illustrerar den penninghantering som faller utanför regleringen.

ler betalning för löpande kostnader i den brottsliga verksamheten, riskerar dock att endast skapa begreppsförvirring.

Mot den bakgrunden är det lämpligare att använda det övergripande begreppet *brottsrelaterad penninghantering*, där regelrätt penningtvätt, penningmaskering, konsumtion och annan penninghantering med illegala pengar utgör underkategorier. Tillvägagångssättet blir därmed en *penninghanteringsmetod*.

Metod och material

Som nämnts ovan saknas en sammanställning av den illegala penninghanteringen i Sverige. Utöver den nationella riskbedömningen (Finansinspektionen 2013a) och enstaka riskbedömningar inom specifika sektorer har inte heller några sammantagna bedömningar av risker för penningtvätt eller annan brottsrelaterad penninghantering gjorts. Undersökningen är, som framgår av uppdrag och syfte, främst av deskriptiv karaktär. Med anledning av detta har Brå tagit en kvalitativ ansats där befintlig kunskap insamlats. Utredningen bygger därför på följande datainsamlingsmetoder:

- litteraturgenomgång
- intervjuer
- seminarier.

Litteraturgenomgång

För att besvara de två första frågeställningarna, som syftar till att kartlägga brottsrelaterad penninghantering och identifiera legala sektorer, görs en genomgång av befintlig litteratur om penningtvätt, annan brottsrelaterad penninghantering och specifika kriminella och svarta marknader. En viktig källa har varit de studier som Brå genomfört av centrala delar av organiserad och ekonomisk brottslighet. Därutöver har vetenskapliga böcker och artiklar, rapporter från Polismyndigheten och andra myndigheter och branscher, riskbedömningar gjorda av myndigheter och branschorganisationer, statliga utredningar samt artiklar i dagspress och andra medier, använts. Vi har även tagit del av visst underrättelsematerial och domar, men utan att göra någon systematisk genomgång av dessa.

Urvalsprocessen bestod av en genomläsning av titlar, sammanfattningar, innehållsförteckningar och referenslistor, samt en manuell sökning på nyckelord. I urvalet av texter har fokus legat på material med empirisk grund. Vissa rapporter fick vi efter kontakt med myndigheter och verksamhetsutövare.

Intervjuer

Det finns relativt mycket skrivet om hur organiserad och ekonomisk brottslighet fungerar, men mindre om hur pengar, och särskilt

vinster, hanteras. Där utgjorde intervjuer med myndighetsrepresentanter och verksamhetsutövare ett viktigt komplement till litteraturgenomgången. På flera områden har det skett lagstiftningsförändringar, vilket dessutom medförde att intervjupersonerna i dessa fall hade mer aktuell kunskap jämfört med vad vi kunnat få fram i litteraturen. Utöver att komplettera kartläggningen av penninghanteringen inom olika brottsområden och den brottsrelaterade penninghanteringen inom olika sektorer, bidrog intervjuerna med aspekter till riskbedömningen och förslagsdelen. Intervjupersonerna hjälpte även till att identifiera kompletterande material, som rapporter, underrättelsematerial och domar.

Sammanlagt har 32 personer intervjuats vid 29 tillfällen. Därutöver har Brå deltagit i ett möte på Finanspolisen. Intervjuerna genomfördes med företrädare för Polisen, Skatteverket (både den fiskala delen och skattebrottsenheterna), Tullverket, Åklagarmyndigheten, Ekobrottsmyndigheten, Kronofogden, Finansinspektionen och Lotteriinspektionen samt med personer som representerar växlingskontor, advokatverksamhet, revisionsverksamhet, bank, byggbransch och besöksnäring.

En majoritet av intervjuerna bestod av så kallade expertintervjuer eller informantintervjuer (jfr Aberbach och Rockman 2002, Berry 2002, Esaiasson m.fl. 2009, Tansey 2007). Intervjupersonerna var därmed strategiskt utvalda till följd av sin kunskap om ett visst brottsområde, ett visst verksamhetsområde eller penningtvätt (jfr Aberbach och Rockman 2002, Blaikie 2010, Tansey 2007). Det förekom även ett visst inslag av snöbollsurval, då vissa intervjupersoner tipsade om andra personer som vi kunde tala med (jfr Esaiasson m.fl. 2009).

Intervjuerna var till stor del semistrukturerade, men vissa intervjuer var ostrukturerade. I semistrukturerade intervjuer behöver frågorna inte ställas i någon särskild ordning. Intervjumetodiken öppnar även för att ytterligare frågor och följdfrågor kan ställas under intervjuens gång (Reinharz 1992). Detta var särskilt fruktbart då det tillät oss att vara öppna för intervjupersonernas varierande tidigare erfarenheter (jfr Esaiasson m.fl. 2009, Tansey 2007).

Seminarier

Sammanlagt fyra seminarier har hållits, tre med branschföreträdare och ett med myndighetsrepresentanter. I stort sätt var det samma representation med myndigheter som i intervjuundersökningen, med tillägg för Bolagsverket, Försäkringskassan, Länsstyrelsen i Stockholms län, Länsstyrelsen i Västra Götalands län och Fastighetsmäklarinspektionen. Även från branscherna var bredden större vid seminarierna med företrädare även för försäkringar, handel, kreditinstitut, fastighetsmäklare, redovisningskonsulter, säkerhetsbranschen och onlinespel.

Seminarierna hade två syften. Det första var att, precis som intervjuerna, bidra med ökad kunskap om brottsrelaterad penninghantering i olika legala sektorer. Under det första seminariet med branschföreträdare diskuterades därför kriminella betalningar, kriminell konsumtion och investeringar, penningtvätt och branschernas kontrollsystem. Det andra seminariet tog sin utgångspunkt i preliminära resultat från undersökningen.

Det andra syftet var att bidra med viktningar och bedömningar av risker i legala sektorer, med andra ord att få hjälp med att besvara syfte och frågeställningar om riskbedömningen. Som nyss nämnts är kunskapsläget om brottsrelaterad penninghantering begränsat inom såväl myndigheter som de sektorer som kommer i kontakt med illegala pengar. Det har därför varit svårt att få fram precisa uppgifter, särskilt i fråga om storleksförhållanden och fördelningar. Ofta handlar det om oprecisa bedömningar och uppskattningar. Seminarieövningarna var därför viktiga för att kunna besvara de delar av regeringsuppdraget som tar sikte på bedömningar av risker och nivåer. Denna bedömningsövning kräver en genomgång.

Bedömningsövningen

Seminariedeltagarna fick först till uppgift att bedöma hur stor andel av gärningspersonernas pengar som möter den legala ekonomin. Av de brottsrelaterade pengar som möter legala sektorer, fick de sedan bedöma hur fördelningen ser ut mellan och inom sektorerna. Den andra uppgiften var att bedöma om riskerna var låga, medel eller höga inom respektive sektor.

Innan bedömningsövningen fick seminariedeltagarna en presentation av resultaten från litteratur- och intervjustudien. Till sin hjälp hade de därmed information om gärningspersonernas behov av penninghantering i legala sektorer samt vilka tillvägagångssätt som används av gärningspersonerna för att komma runt kontroller. Därutöver baseras bedömningarna på seminariedeltagarnas egna erfarenheter.

Myndighetsföreträdarna delades upp i fyra grupper som tillsammans fick diskutera och resonera fram bedömningar. De fick drygt en timme på sig att göra bedömningarna innan dessa diskuterades i storgrupp. Samtliga bedömningar från den första uppgiften samlades in efter seminariet. Endast tre gruppers svar på den andra uppgiften – riskbedömningen – samlades dock in.

Branschföreträdarna bestod vid det tredje seminariet av en mindre grupp, och bedömningarna gjordes därför direkt i storgrupp. De första bedömningarna om fördelningar gjordes genom en diskussion i gruppen. Därefter presenterades myndighetsrepresentanternas bedömningar för deltagarna, som fick ta ställning till dem. Riskbedömningen inom varje sektor gjordes individuellt, följt av

en gemensam diskussion. Även branschföreträdarnas riskbedömningar samlades in efter seminariet.

Även om man kan diskutera hur tillförlitliga bedömningarna är, ger de en bra indikation på fördelningar och risker eftersom seminarierrepresentanterna får anses mycket kunniga på området. Under seminariet med branschföreträdarna var dock den finansiella sektorn överrepresenterad, vilket kan ha speglat bedömningarna. En annan svaghet är att det inte fanns tid till att gå igenom riskbedömningarna i detalj, vilket innebär att vi kan ha missat relevanta resonemang om hur deltagarna kommit fram till sina bedömningar.

Övriga möten

Två möten har också hållits med utredningen om nya regler om åtgärder mot penningtvätt och finansiering av terrorism (Fi 2014:16). Vidare har ett möte skett med det konsultföretag som arbetar för utredningen. Rapportens utredare har även deltagit i ett möte om penningtvätt på Finansdepartementet.

Vägval

Även om fokus är penninghanteringen och de legala sektorerna anser Brå att en utgångspunkt bör vara den brottslighet som genererar de illegala pengar som sedan blir föremål för penninghantering. Olika brottsligheter har skiftande behov av penninghantering. Till följd av skilda brotts natur sker också de illegala pengarnas möte med legala sektorer på olika sätt.

Rapporten kommer därför att följa de illegala pengarna från det att de uppkommer inom skilda brottsområden, för att sedan beskriva i vilka legala sektorer penninghanteringen sker beroende på gärningspersonernas behov av de funktioner som tillhandhålls av de legala sektorerna och deras sårbarhet för att utsättas för sådan hantering.

Kopplingen mellan brott och illegala pengar eller annan egendom gör att rapporten också är intressant ur synvinkeln tillgångsriktad brottsbekämpning.

Disposition

Rapporten har tre delar. Den som vill följa de olika brotten och deras penninghantering bör börja från början med avdelning I, där det första avsnittet i korthet redogör för en lång rad brott och brottsområden och för hur penninghanteringen där går till. En fördjupad beskrivning av brotten återfinns i bilaga 1. I det andra avsnittet i denna första avdelning sammanfattas penninghanteringen. De enskilda brottsområdena hamnar här i bakgrunden och

särskilt fokus riktas mot penninghanteringen av vinster. Avdelning I syftar därmed till att besvara den del i uppdraget som fokuserar på tillvägagångssätten och tillfällena för penningtvätt och annan brottsrelaterad penninghantering. I denna avdelning identifieras även centrala legala sektorer.

I avdelning II beskrivs de legala sektorerna och gärningspersonernas behov av att hantera pengar i dem. I denna avdelning redogörs även för sektorernas sårbarheter för brottsrelaterad penninghantering och en riskbedömning görs. Tre avsnitt behandlar illegala pengars möte med den finansiella sektorn, rådgivningssektorn och handels- och tjänstesektorn. Avdelningen avslutas med en sammanfattande analys av hot, sårbarheter och risker.

I avdelning III sammanfattas rapportens resultat med utgångspunkt från fyra centrala faktorer inom ramen för en riskbedömning: hot, sårbarhet, konsekvens och sannolikhet. Avsnittet om sannolikhet tar sikte på framtida trender. Resultaten efterföljs av förslag.

Avdelning I

Från brott till penninghantering i legala sektorer

Organiserad och ekonomisk brottslighet

Inledning

För att kunna kartlägga tillfällena till och tillvägagångssätten för brottsrelaterad penninghantering och identifiera legala sektorer som är exponerade för denna, krävs en förståelse för olika brotts varierande behov och förutsättningar. I det här avsnittet beskrivs därför den viktigaste brottsrelaterade penninghanteringen inom olika brottstyper. Syftet är att redogöra för vilka behov av penninghantering gärningspersoner har, hur penninghantering går till och vilka legala sektorer illegala pengar möter.

Vid valet av relevanta brottstyper och brottsområden har Brå gjort flera överväganden. För att det ska vara aktuellt med brottsrelaterad penninghantering i en legal ekonomi förutsätts att det handlar om vinningskriminalitet. Det bör också vara sådan brottslighet som genererar pengar av någon betydelse. Därför fokuserar utredningen för det första på brott som sker inom ramen för organiserad brottslighet. Det handlar då om vinningsbrottslighet som äger rum löpande och där flera personer är inblandade. Det gäller *handel med narkotika och dopningspreparat, illegal vapenhandel, människohandel och människosmuggling, stölder, häleri, piratkopiering, illegalt spel och svartklubbar*. Till det kommer de tjänster som organiserad brottslighet kan utföra i form av *grå lånemarknad* (ocker) och *illegal indrivning*. *Utpressning* är också näraliggande, även om det är mer en parasitär form av brottslighet än att erbjuda tjänster. Den löpande vinstdrivande brottsligheten bedöms i dessa fall innebära utgifter, intäkter och vinster som ställer krav på penninghantering.

Det finns också brott som inte lika tydligt faller in under definitionen av organiserad brottslighet i betydelsen att det är fråga om en verksamhet som ställer krav på långsiktighet och återkommande brott. Det gäller mer omfattande *rån*, som kännetecknas av längre tidsintervall mellan brotten. Dessa brott tas också med eftersom de ställer krav på en inte obetydlig penninghantering. För

enkelhetens skull sorteras de under organiserad brottslighet. För denna rapport behöver definitionsfrågan inte vara knivskarp eftersom det är brottslighetens penninghantering som är det centrala.

Det andra brottsområdet som bedöms svara för en betydande penninghantering är ekonomisk brottslighet. Utmärkande för ekobrotten är att de sker inom ramen för en legalt bedriven näringsverksamhet. Det gäller den brottslighet som sker i företagets och dess ägares intresse, *ekobrott i en legal verksamhet* (eng. corporate crime). Här handlar det ofta om grumliga och svarta pengar. Trots att det omfattar många olika brottstyper är bedömningen att penninghanteringen sker på ungefär samma sätt. Skattebrott – eller *obeskattade medel i en legal verksamhet* – ingår också i ekobrotten, men eftersom skatter är ett så viktigt område för penninghantering har vi valt att redovisa den brottsligheten som en egen kategori.

Ytterligare ett område inom ekonomisk brottslighet är sådana brott som begås av personer som missbrukar sin ställning i en verksamhet, *yrkesbaserad brottslighet* (occupational crime). Ofta är dessa brott riktade mot arbets- eller uppdragsgivare, som forskningring. Till ekobrotten har vi också valt att lägga *bedrägerier*. Det är en brottslighet som i vissa fall bättre passar under rubriken organiserad brottslighet och i andra fall innebär brott som begås av enskilda personer utanför näringsverksamhet. Av praktiska skäl har vi valt att lägga bedrägerierna under ekobrott eftersom företag i hög grad används för att utföra de bedrägerier som genererar större belopp, och därmed har behov av penninghantering.

Punktskattebrotten av *tobak och alkohol*, som visserligen numera ofta sker i företag, redovisas dock i samband med organiserad brottslighet till följd av dess nära släktskap med traditionell smuggling och likhet med penninghanteringen.

Brottskatalogen, som finns i sin helhet i bilaga 1 inkluderar:

- handel med narkotika och dopningspreparat
- illegal vapenhandel
- människohandel och människosmuggling
- tobak och alkohol
- stölder, piratkopiering och häleri
- grova rån
- utpressning, indrivning och grå utlåning
- illegalt spel och svartklubbar
- ekobrott i en legal verksamhet
- obeskattade medel i en legal verksamhet
- yrkesbaserad brottslighet
- bedrägerier.

I bilaga 2 beskrivs dessutom företag som brottsverktyg, och bilagan kan med fördel läsas av den som vill ha fördjupad kunskap om hur företag används i brottsligheten.

Nedan redovisas de viktigaste slutsatserna när det gäller penninghantering och möten med legala sektorer för varje brott. För mer detaljerad information om varje brott hänvisas till bilaga 1.

Handel med narkotika och dopningspreparat

Stor penninghantering men också stora kostnader

I Polisens lägesbild 2013 identifierades narkotikabrott som en av de mest vinstdrivande kriminella marknaderna (Rikskriminalpolisen 2013). Narkotikahandeln och handeln med dopningspreparat har dock höga kostnader för säkerhet, löner och arvoden, samt stora förluster på grund av obetalda skulder, svinn och stölder (Brå 2005:11, Brå 2007:4). Trots att narkotikahandeln omsätter stora belopp, inbringar handeln därför inte särskilt mycket pengar för varje enskild distributör och deltagare. Störst vinster gör högnivå-distributörerna som oftast inte befinner sig i Sverige, utan är toppar inom internationella nätverk (jfr Brå 2007:4, Brå 2007:7, Brå 2011:4, Chalkia och Chionis 2015, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011, Rusev 2015). Pengarna som de spenderar har redan förts ut ur Sverige genom utlandsbetalningar för narkotikaleveranser (Brå 2005:11, Brå 2007:4, Brå 2010, NUC 2010).

Stora utlandsbetalningar inom den traditionella narkotikahandeln

Den traditionella narkotikahandeln är kontantintensiv (Brå 2007:4, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011). En viktig del av penninghanteringen inom narkotikahandeln sker för inköp. Sverige är främst ett importland av narkotika, och stora summor pengar förflyttas utomlands som betalning för narkotikaleveranser och nya partier (Brå 2005:11, Brå 2007:4, Brå 2010, NUC 2010). Dessa överföringar görs oftast genom kontanttransporter med penningkurirer, men även genom betalningsförmedling (Brå 2007:4, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011). Detta innebär att det främst är vid växling och betalningsförmedling som narkotikapengarna kommer i kontakt med legala sektorer.

Förutom betalningen för narkotikaimporten lägger narkotikahandlarna stora summor pengar på löner till distributörer, kurirer, transportörer, chaufförer, individer, ompackare, lastare och andra i narkotikakedjan (Brå 2007:4). Vissa kan ha yrken på den legala marknaden inom exempelvis transportsektorn, åkerier eller grossister (Brå 2005:11). Dessa personer får främst sina löner kontant och spenderar pengarna på vardags- och lyxkonsumtion inom branscher som inte är rapporteringsskyldiga eller där det är

ovanligt att beloppen överstiger nivåer som kräver rapportering (jfr Brå 2007:4).

Internethandeln använder elektroniska överföringar och virtuella valutor

Internethandeln med narkotika skiljer sig från den traditionella handeln. Leverantörerna befinner sig både i Sverige och utomlands, och betalningarna görs till stor del genom elektroniska överföringar eller med virtuella valutor som bitcoin (Brå 2007:4, Finanspolisen 2012, Hermansson 2014, Lindroth 2014, Pavlica 2014, Polismyndigheten 2014, Polismyndigheten 2015, Schulde-laro 2005, Skinnari 2014, Sveriges Radio 2014, Terenghi och Di Nicola 2015, Tullverket 2015, Törnmalin 2014). Betalning för dopningspreparat verkar främst göras med elektroniska överföringar och betalningsförmedling. Både vid internethandel med narkotika och med dopningspreparat görs många små överföringar till ett fåtal konton eller betalningsförmedlare. Det förekommer även att falska referenstexter och bulvankonton används (Chalkia och Chionis 2015, Finanspolisen 2010, Finanspolisen 2012, Polismyndigheten 2015). Pengarna tas ut kontant eller – när det gäller virtuella valutor – växlas till pengar för att konsumeras (Hermansson 2014, Törnmalin 2014). Intervjupersoner berättar att bitcoin kan sättas in på uttagskort kopplade till de virtuella plånböckerna. Detta innebär möten med den finansiella sektorn vid kontoöverföringar, kontantuttag, betalningsförmedling och kortköp.

Det är svårt att veta i vilken omfattning som narkotika säljs elektroniskt och med virtuella valutor. Flera intervjupersoner tror att kontanter fortfarande är vanligare inom narkotikahandeln. Ett antal relativt nya domar visar att bitcoin förekommer som betalningssätt av narkotika, att det sker i organiserad form och att det är särskilt vanligt bland unga köpare. Enligt en intervjuperson gäller internethandeln med bitcoinbetalningar eller virtuella plånböcker inte de stora partierna utan främst försäljning av cannabis och preparat som ännu inte är narkotikaklassade. Internethandeln är förmodligen mer småskalig, men innebär trots den oklara omfattningen en omstrukturering av narkotikahandeln och narkotikapengarnas flöde. Denna omstrukturering medför nya beröringspunkter med legala sektorer i och med att betalningarna sker elektroniskt och virtuellt, och narkotikan i större grad skickas med post. För legala sektorer innebär det därmed andra hotbilder och sårbarhetsfaktorer som följer med dessa omstruktureringar.

Litet behov av legala sektorer vid vinsthantering

Flera internationella studier (t.ex. Arlacchi 1993, Kochan 2005, Powis 1992 refererade i Brå 2011:4) pekar på att det finns ett stort behov av att dölja narkotikavinsternas ursprung, medan nordiska

och baltiska undersökningar (t.ex. Brå 2007:4, Ingvaldsen och Larsson 2007 refererad i Brå 2007:4, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011, Markina 2015) snarare visar att behovet av att få in pengarna i legala system är förhållandevis litet. Detta beror dels på att vinsterna fördelas på många aktörer, dels på att konsumtion och vissa investeringar görs kontant (Brå 2007:4, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011). Dessutom återinvesteras stora delar av vinsterna kontant i nya brottsupplägg. I Sverige har därmed endast ett fåtal personer i de övre leden i distributionskedjan behov av att få in pengarna i finansiella system för att kunna göra investeringar i fastigheter eller verksamheter. I dessa fall används ofta bulvan- och målvaktsskonton. Narkotikadistributörer på de lägre nivåerna spenderar istället vinsterna på vardags- och lyxkonsumtion och på narkotikamissbruk (Brå 2007:4, Brå 2007:7, van Duyne m.fl. 2003, Levi och Reuter 2006, Malm och Bichler 2013).

Sammanfattning av den viktigaste penninghanteringen och mötena med legala sektorer

- *Behov av företag:* Litet, främst vid storskalig narkotikahandel.
- *Vinster:* Relativt höga, men lägre per person på grund av höga kostnader och många inblandade.
- *Penninghanteringsmetoder:* Främst kontanta kostnader, intäkter och konsumtion, men konto och virtuella valutor används vid internethandel. Målvakter och bulvaner används vid stora köp, insättning på konto och investeringar.
- *Viktigaste mötena med legala sektorer:* Växling och betalningsförmedling vid betalning av import samt vardags- och lyxkonsumtion.

Illegal vapenhandel

Små vinster inom den illegala vapenhandeln i Sverige

Illegal vapenhandel i Sverige är inte särskilt vinstgenererande, utan den är i huvudsak relativt småskalig (Rikspolisstyrelsen och Tullverket 2014). Enligt intervjupersoner i en tidigare Brå-rapport är illegala vapen visserligen vanliga, men de säljs och köps i stor utsträckning mellan olika gärningspersoner på en svart andrahandsmarknad i Sverige (Brå 2012).

Internationellt är den illegala vapenhandeln lukrativ, särskilt när det gäller vapenhandeln till konfliktområden, och i dessa fall krävs en omfattande penninghantering. När den illegala vapenhandeln i Sverige kombineras med någon annan brottslighet kan det också röra sig om stora pengar (jfr Brå 2007:4, Micic 2015).

Liten penninghantering och få möten med legala sektorer

Den viktigaste penninghanteringen inom den illegala vapenhandeln gäller köp och försäljning av vapnen, vilket både i och utanför Sverige främst sker kontant, förutom i de fall betalningsförmedling används (Hrustic 2015, Nyberg 2014, Rikspolisstyrelsen och Tullverket 2014). Det kräver därmed ingen beröring med legala system, utöver eventuellt växling och betalningsförmedling. Även andra kostnader, som ersättning till kurirer och mellanhänder i transporten och konsumtionen av vinsterna, görs sannolikt med kontanta medel.

Vapenhandeln på internet görs däremot genom kontoöverföringar eller med bitcoin, men internethandeln är troligtvis ännu mer småskalig än den traditionella illegala vapenhandeln, vilket gör transaktionerna svårupptäckta och relativt osynliga (jfr Polismyndigheten 2015, Rikspolisstyrelsen och Tullverket 2014).

Det finns lite information om vad vinsterna från den illegala vapenhandeln i Sverige används till, förutom att de återinvesteras i brottsligheten. Det är troligt att vapenvinsterna därutöver används till vardagskonsumtion och till viss del även lyxkonsumtion (jfr Chalkia och Chionis 2015, SOU 2006:11).

Sammanfattning av den viktigaste penninghanteringen och mötena med legala sektorer

- *Behov av företag:* Mycket litet.
- *Vinster:* Låga, så längre illegal vapenhandel inte kombineras med annan brottslighet eller brotten sker i ett internationellt sammanhang.
- *Penninghanteringsmetoder:* Främst kontanta kostnader, intäkter och konsumtion, men virtuella valutor och plånböcker förekommer vid internethandel.
- *Viktigaste mötena med legala sektorer:* Växling och betalningsförmedling vid betalning för vapenimport, vardagskonsumtion.

Människohandel och människosmuggling

Ojämn vinstfördelning

Tidigare internationell forskning (se t.ex. Alalehto 2002, Jones m.fl. 2007, Petrunov 2011, Van Impe 2002, Wheaton m.fl. 2010, Williams 2008) menar att människohandel och människosmuggling ger stora ekonomiska vinster, men det finns även röster som

säger att den ekonomiska vinningen av verksamheten är begränsad (Brå 2008:21, Campana 2015, Levi och Reuter 2006). Även om många aktörer är involverade i stora upplägg, verkar det vara få som får del av vinsterna (Aronwitz 2013, Brå 2008:21, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011, Petrunov 2011, Rikspolisstyrelsen 2014). Längst ner i ledet befinner sig de som utsätts för människohandel, och som vanligtvis får små eller inga inkomster alls, och dessutom ofta står i skuld till organisatörerna för rekrytering, resa och levnadskostnader (Brå 2008:21, Ollus och Jokinen 2013, Petrunov 2011, Rikspolisstyrelsen 2011, Rikspolisstyrelsen 2012b, Rikspolisstyrelsen 2014, Van Impe 2002, Vogiazides och Hedberg 2013).

Utlandsbetalningar viktiga för penninghanteringen

Enligt Europol använder en majoritet av människohandlarna olika metoder för att tvätta pengar (Europol 2005 refererad i Brå 2008:21). Levi och Reuter menar istället att människohandelsverksamheter har små behov av att dölja de kriminella pengarnas ursprung (Levi och Reuter 2006). I Brås studie av sexuell människohandel hittade man inga bevis för regelrätt penningtvätt i Sverige (Brå 2008:21). En anledning till detta är att stora delar av vinsterna skickas utomlands till rekryteringsländerna och att en del av vinsterna återinvesteras i brottsligheten eller konsumeras på illegala produkter (Aronwitz m.fl. 2010, Aronwitz 2013, Brå 2008:21, Brå 2008:24, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011, NUC 2010, Petrunov 2011, Rikspolisstyrelsen 2012b, Shelley 2010, Spencer 2011, Williams 2008). Pengar som stannar i eller återförs till Sverige verkar främst konsumeras (Aronwitz m.fl. 2010, Brå 2008:21, Brå 2008:24, Korsell m.fl. 2009, Petrunov 2011, Shelley 2010, Williams 2008). Vinster från människosmuggling och människohandel möter därmed främst legala sektorer utomlands.

Människosmuggling och människohandel är dessutom kontantverksamheter, där allt från hotellrum, resor och löner främst betalas kontant (Brå 2008:21, Brå 2008:24, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011). Rekryteringskostnader betalas till mottagare utomlands genom att transporteras kontant eller skickas via betalningsförmedlingar (Brå 2008:21, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011, Rikspolisstyrelsen 2011, Rikspolisstyrelsen 2012b, Rikspolisstyrelsen 2014). Ofta får de utnyttjade göra överföringarna. Falska id-handlingar har också använts för att ta emot pengar som skickats via betalningsförmedling (Petrunov 2011). Personer som arbetsexploateras kan dock få sina löner genom kontoöverföringar. Lönerna krävs sedan tillbaka kontant eller så får arbetarna inte själva disponera konto och kontokort (Ds 2008:7, Jokinen m.fl. 2011, Kegö och Leijonmarck 2010, Ollus och Jokinen 2013, Soo och Markina 2013). Människohandeln kan även föranleda

en möjlig – medveten eller omedveten – medverkan av hotellpersonal, bostadsförmedlare, fastighetsmäklare, fastighetsförvaltare och svarta uthyrare i verksamheten (Alalehto 2002, Brå 2008:21, Brå 2008:24, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011, Rikspolisstyrelsen 2011). I Sverige är det därmed framför allt vid växling och betalningsförmedling, samt vid konsumtion, som människosmugglarnas och människohandlarnas pengar kommer i kontakt med legala sektorer. Därutöver förekommer kontoöverföringar och kontantuttag vid löneutbetalningar, samt mäklartjänster och hyresförmedling för boendet.

Sammanfattning av den viktigaste penninghanteringen och mötena med legala sektorer

- *Behov av företag:* Litet, men förekommer utomlands.
- *Vinster:* Kan vara höga, men den största delen går till ett fåtal personer.
- *Penninghanteringsmetoder:* Främst kontanta kostnader, intäkter och konsumtion, men elektroniska överföringar och uttag förekommer vid löneutbetalning.
- *Viktigaste mötena med legala sektorer:* Växling och betalningsförmedling vid betalning för rekrytering samt vinstmedel som skickas utomlands, vardags- och lyxkonsumtion, mäklartjänster och hyresförmedling vid köp och hyra av bostäder.

Tobak och alkohol

Relativt stor penninghantering som underlättas av företag

Flera beräkningar av den illegala och svarta handeln med tobak och alkohol har gjorts, och det går att konstatera att det handlar om en relativt omfattande penninghantering (Finansinspektionen 2013a, Korsell 2015, Skatteverket 2008, Skatteverket 2014). Produktens legala karaktär gör att det inte behöver innebära att flera personer agerar inom ett brottsupplägg, vilket minskar kostnaderna och innebär att vinsten delas mellan färre personer (Skinnari och Korsell 2015).

Eftersom produkterna främst måste fraktas till Sverige innebär det möten med flera sektorer som möjliggör införseln, exempelvis logistikföretag, lokalförmedlare och detaljister. Egna logistikkanaler med egna transportmedel förekommer dock (Skinnari och Korsell 2015). I de fall gärningspersonerna använder sig av ett skatteupplag kan införseln däremot ske lagligt. Precis som för ekonomisk brottslighet är därför företaget, eller i detta fall punkt-

skattebolaget, av stor vikt (Skinnari och Korsell 2015). Ytterligare bolagskonstruktioner upprättas dessutom för att dölja företag som gör införseln, eller som säljer till de legala aktörerna. I de fall produkterna köps av legala företag används bland annat osanna fakturor för att kunna ta in produkten i verksamheten. Inte sällan står dessutom målvakter som företrädare för företagen (Brå 2011:7, Skinnari och Korsell 2015).

Produkternas blandade legala och illegala natur gör att varorna kan säljas inom legala strukturer som restauranger och tobaksbutiker, men även genom informella kontakter utanför en legal miljö (Skinnari och Korsell 2015). Detta gör också att penninghanteringen både kan ske genom kontoöverföringar och med kontanter, vilket bekräftas av både intervjupersoner och litteratur (Skinnari och Korsell 2015). Vinsterna från brottsligheten återinvesteras i legala verksamheter, återinvesteras i nya brott och transporteras utomlands genom kontanttransporter, betalningsförmedling eller kontoöverföringar. Kunskapen är dock låg om vart brottsvinster tar vägen (Brå 2006:2, Brå 2011:7, Finanspolisen 2010, Skinnari och Korsell 2015).

Sammanfattning av den viktigaste penninghanteringen och mötena med legala sektorer

- *Behov av företag:* Stort vid storskalig införsel.
- *Vinster:* Relativt höga, men fördelas på flera personer.
- *Penninghanteringsmetoder:* Kontanta köp och intäkter genom svart försäljning. Import som görs med företag betalas med faktura. Bulvaner och målvakter används som ägare.
- *Viktigaste mötena med legala sektorer:* Vardags- och lyxkonsumtion, mäklartjänster och hyresförmedling vid köp och hyra av förråd och lager, svart försäljning i detaljhandeln, kontoöverföring, växling och betalningsförmedling vid utlandsbetalningar.

Stölder, piratkopiering och häleri

Försäljning på andrahandsmarknader och kontoöverföring till utländska konton

Både stöld- och hälerigods samt piratkopierade varor förekommer i relativt stor omfattning i Sverige och omsätter enligt litteraturen stora belopp. Detta gäller särskilt handeln med piratkopierade varor, som ofta är internationell (jfr Carp 2015, Lavorgna 2015). Vinsterna fördelas dock på många händer (Brå 2006:6, Brå 2012, Carp 2015, Finklea 2012, Korsell och Källman 2008, OECD 2007, Rikskriminalpolisen 2013, Rikspolisstyrelsen 2013, UNICRI 2011).

Penninghanteringen koncentreras inom stöld- och häleriverksamheterna på vidareförsäljningen av stöldgodset, förädlingen, lönekostnader och förmodligen även konsumtion av vinstpengarna. Betalningarna görs främst kontant, även när stöldgodset kommer i kontakt med legala sektorer vid exempelvis betalning av ersättningar till mellanhänder och vid försäljning av stöldgods på andrahandsmarknader (Brå 2006:6, Brå 2015a, Finklea 2012, Lenke 1980, Roselius och Benton 1973 refererad i Brå 2006:6). I dessa fall förekommer det att hälarne visar allmänt hållna inköpskvitton eller hävdar att det inte finns något intyg som kan styrka varans ursprung, vilket innebär att hälarne kan få en vit inkomst från försäljningen (Brå 2006:2, Brå 2006:6, Korsell och Källman 2008, jfr även Johns och Hayes 2003). I vissa fall har hälarne själv en legal verksamhet och kan agera inom den, eller har en insider som kan placera varorna (Brå 2005, Brå 2006:2, Brå 2006:6, Brå 2012, Bynert 2013, Finklea 2012, Lindeborg 2007, OECD 2007, UNICRI 2011).

Verksamheter som bedriver piratkopiering har störst penninghantering vid importen, försäljningen och konsumtionen av vinsterna. En stor del av de piratkopierade varorna säljs numera på webbplatser med servrar och konton utomlands, dit pengarna kan föras över (Finklea 2012, Lavorgna 2015, NUC 2010, OECD 2007, Svensk Handel 2012, Tullverket 2011, UNICRI 2011, Union des Fabricants 2003). Merparten av vinsterna skickas troligtvis utomlands och spenderas på andra marknader än den svenska.

En del av vinsterna återinvesteras kontant i brott och sannolikt även på konsumtion av svarta och illegala varor (Brå 2006:6, Brå 2012, Brå 2015a, Carp 2015, Finklea 2012, NUC 2010, OECD 2007, UNICRI 2011). För de vinstpengar som investeras används målvakter, bulvaner och falska identiteter som kan stå på hyreskontrakt och som ägare till bilar, och som kan upplåta sina konton (Brå 2006:6, Korsell 2008).

Sammanfattning av den viktigaste penninghanteringen och mötena med legala sektorer

- *Behov av företag:* Stort vid piratkopiering och till viss del vid häleri.
- *Vinster:* Höga vid piratkopiering, lägre vid stölder och häleri. Vinsterna fördelas på många händer.
- *Penninghanteringsmetoder:* Främst kontanta köp, intäkter och konsumtion inom stöld- och häleribrottsligheten. Import och försäljning av piratkopierade varor betalas även elektroniskt till konto utomlands. Målvaktskonton, bulvaner och falska identiteter används som ägare.

- *Viktigaste mötena med legala sektorer:* Vardags- och lyxkonsumtion, försäljning i och till handels- och tjänstesektorn, kontoöverföringar, uttag, växling och betalningsförmedling vid utlandsbetalningar.

Grova rån

Sammantaget liten penninghantering som fokuseras på konsumtion

Enligt en tidigare Brå-rapport är bank- och värdetransportrån, tillsammans med ekobrott, en av de brottstyper som genererar störst intäkter (Brå 2011:4). Grova rån äger däremot inte rum särskilt ofta, vilket medför att rånens totala omsättning trots allt blir relativt begränsad (Blixt 2012, Brå 3/2004, Brå 2012, Brå 2015b, Melin 2010, Polismyndigheten 2015, SOU 2014:72). Stora delar av vinsterna spenderas förmodligen kontant i Sverige, särskilt på konsumtion (Adali 2011, Harnesk 2013, Hedberg och Sörensson 2004, NUC 2010, Thurfjell 2010, TT 2014). Internationella rånligor för istället med stor sannolikhet ut pengarna ur Sverige. När rånpengarna spenderas utomlands spelar växling en viktig roll.

Rånpengarna, som alltid är kontanta, kan dock vara svåra att omsätta på grund av de stora beloppen och på grund av att sedlarna ibland är färgade (Brå 2011:4, Söderblom 2004, Thurfjell 2010, TT 2014). Rånarna försöker därför hitta sätt att få in pengarna i legala system. För detta krävs insättningsplatser som ställer få frågor eller är mindre nogräknade, hjälp av en rådgivare eller användning av en målvakt eller kontobulvan (Brå 2006:6, Brå 2006/SOU 2006:64, Brå 2011:4, Brå 2012, Grundtman 2005, Korsell och Skinnari 2007, Sveriges Radio 2006b, Wierup 2009). Pengar från stora rån återfinns sällan, vilket tyder på att rånare är skickliga på att gömma undan eller omvandla rånpengar (Thurfjell 2010). En stor del av rånbytena återinvesteras även i nya brott (Chalkia och Chionis 2015, Hall och Antonopoulos 2015, Terenghi och Di Nicola 2015, Weinberger 2015).

Sammanfattning av den viktigaste penninghanteringen och mötena med legala sektorer

- *Behov av företag:* Mycket litet.
- *Vinster:* Enskilt relativt höga, men sammanlagt låga.
- *Penninghanteringsmetoder:* Främst kontanta köp, intäkter och konsumtion. Insättning på konto och växling med hjälp av målvakter förekommer.

- *Viktigaste mötena med legala sektorer:* Vardags- och lyxkonsumtion, insättning på konto.

Utpressning, indrivning och grå utlåning

Sammanlagt liten penninghantering med få möten med legala sektorer

Enligt flera källor kan utpressning, indrivning och grå utlåningsverksamhet generera allt från ganska låga till höga vinster (Brå 2012:12, Rikskriminalpolisen 2007, Rikskriminalpolisen 2013). Oftast är dessa verksamheter dock kontanta och kan bedrivas utan någon inblandning av legala sektorer (Brå 2012, Brå 2012:6, Brå 2012:12, Brå 2014:10, NUC 2010, Rikskriminalpolisen 2007). Ett undantag är den kontakt som kan ske med den finansiella sektorn genom uttag av kontomedel för att betala utpressare (jfr Rapp 2015). Ett annat undantag, som beskrivs av intervjupersoner, är överföring till utländska konton eller bulvankonton vid grå utlåning. I en majoritet av fallen är dock de legala sektorerna inte nödvändiga för att utpressnings-, indrivnings- och utlåningsverksamheten ska kunna fortskrida. Stora summor kontanter är dock svåra att spendera, vilket medför att man troligtvis försöker få in de kontanta pengarna i legala system (Rikskriminalpolisen 2007). Ett tecken på detta är inkassoverksamheter som startas av kriminella indrivare (Rikskriminalpolisen 2012, jfr även Brå 2012:12). Ett annat sätt att spendera vinsterna är att de återinvesteras i brott (Brå 2005:18, Brå 2012:6, Brå 2012:12, Markina 2015, NUC 2010, Polismyndigheten 2015, Rikskriminalpolisen 2007).

Sammanfattning av den viktigaste penninghanteringen och mötena med legala sektorer

- *Behov av företag:* Mycket litet.
- *Vinster:* Varierande.
- *Penninghanteringsmetoder:* Främst kontanta intäkter och konsumtion, samt kontanta insatser vid grå utlåning. Överföring till utländska konton eller bulvankonton förekommer vid grå utlåning.
- *Viktigaste mötena med legala sektorer:* Vardagskonsumtion och eventuellt lyxkonsumtion, uttag, kontoöverföring.

Illegalt spel och svartklubbar

Oklar, men troligtvis liten penninghantering som till stor del sker kontant

Medan Levi och Reuter menar att den illegala spelmarknaden har lägre vinster än till exempel narkotikamarknaden, menar svensk litteratur och intervjupersoner att framför allt illegalt automatspel är lukrativt (Levi och Reuter 2006, Lotteriinspektionen 2007, Lotteriinspektionen 2014, Peurala 2013, Riksrevisionen 2012, SOU 2010:38).

Penninghanteringen på svartklubbar, som främst består av hanteringen av insatser och vinstutdelning, kan vara helt kontantdriven utan något möte med legala sektorer (Lotteriinspektionen 2007, jfr Misra, Anderson och Saunders 2013, Qureshi och Verma 2013). Detsamma gäller för matchfixning, även om vinsterna också kan sättas in på konto (Brå 2015:18).

Även spel på illegala spelautomater och till viss del hanteringen av vinsterna av butiks- och restaurangägarna sker kontant och utan att redovisas (Lotteriinspektionen 2014, Sandstedt och Faudot Karlsson 2014, SOU 2008:124). När pengarna ges till utställarna sätts de dock ofta in på företagets bankkonton (Sandstedt och Faudot Karlsson 2014, Sveriges Radio 2006a). Detta har enligt intervjupersoner i vissa fall skett via ett värdetransportbolag. Intervjupersoner berättar att stora delar av intäkterna förs över till utländska bolag varifrån de sedan kan tas ut kontant eller elektroniskt föras vidare. Utställarnas långa historier och kreativitet när det gäller att gå runt lagstiftningen för att hela tiden befinna sig mellan den vita och den svarta marknaden, speglar vikten av att kunna använda sig av de legala strukturerna av logistiska skäl, men även för att förenkla hanteringen av intäkter och vinster (jfr Lotteriinspektionen 2012, Lotteriinspektionen 2014, Lotteriinspektionen 2015, Riksrevisionen 2012). Detta leder till möten med legala sektorer vid uttag och kontoöverföringar.

Det finns lite skrivet om vinsthanteringen vid illegalt spel, men forskare nämner att vinsterna finansierar annan brottslighet (Brå 2006/SOU 2006:64, Chalkia och Chionis 2015, Cressey 1953 refererad i Brå 2006/SOU 2006:64, Peurala 2013). Det är troligt att pengarna dessutom används för vardagskonsumtion och till viss del även lyxkonsumtion (jfr Brå 2007:4, Brå 2014:10).

Sammanfattning av den viktigaste penninghanteringen och mötena med legala sektorer

- *Behov av företag:* Stort vid illegalt automatspel.
- *Vinster:* Oklart.

- *Penninghanteringsmetoder:* Främst kontanta kostnader, intäkter och konsumtion. Utställare av illegala spelautomater hanterar kostnader och intäkter elektroniskt genom till synes legala företag eller målvaktsbolag. Vinster skickas till utländska dotterbolags konton.
- *Viktigaste mötena med legala sektorer:* Kontoinsättning, kontoöverföring, vardagskonsumtion, troligtvis lyxkonsumtion.

Ekobrott i en legal verksamhet

Omfattande penninghantering som försvinner i mängden

Det finns brott som begås i företag genom att lagkrav inte följs. Det kan vara underlåtelser att följa miljölagstiftning eller arbetsrättsregler. Brotten begås således genom att företaget undviker kostnader. Vi pratar här om brottsvinster av grumliga pengar. Andra brott kan avse manipulation av företagets bokföring för att öka eller minska företagets värde, eller skattebrott för att beskatta företaget i ett lågbeskattat land.

Dessa brott har i sig en väldigt liten penninghantering när det gäller själva brotten, samtidigt som de genererar stora vinster (jfr Finansinspektionen 2013a, Korsell 2015). Pengarna befinner sig i en kontomiljö och döljs bland andra legala pengar. Eftersom pengarna ser legala ut är det inte säkert att det finns ett behov av legala sektorer som hjälper till att dölja brottsutbytet. Pengarna kan istället tas ut som regelrätt lön, som utdelning eller genom att man säljer företaget eller aktier. När gärningspersoner vill ta ut högre vinstmedel än vad dessa vägar tillåter används även osanna fakturor.

När det gäller själva brottsplanen används troligtvis främst skatterådgivare eller andra rådgivare med ekonomisk bakgrund för rådgivning och transaktionshjälp (Brå 2011:7). Detsamma gäller vid vinsthanteringen. Till exempel används rådgivnings- och transaktionstjänster samt mäklartjänster vid investeringar i legala sektorer. Rådgivarnas roll kan exempelvis underlätta etableringen av utländska företagsstrukturer, tillgången till utländska bankkonton och kontokort, och därmed även till att konsumera brottsvinster (Brå 2011:7). Här kan dessutom nämnas användning av private banking-tjänster, handel med värdepapper samt köp av fastigheter och företag och ren lyxkonsumtion i form av bland annat köp av klockor och bilar (Brå 2011:7).

Sammanfattning av den viktigaste penninghanteringen och mötena med legala sektorer

- *Behov av företag:* Stort.
- *Vinster:* Mycket höga på grund av låga kostnader till följd av underlåtelser och manipulerade bokföringar, felaktiga värderingar eller låg alternativt obefintlig skatt.
- *Penninghanteringsmetoder:* Överföringar och uttag genom osanna fakturor, utländska konton och kort, högre lön, utdelningar, aktieförsäljning.
- *Viktigaste mötena med legala sektorer:* Vardags- och lyxkonsumtion, kontoöverföringar och uttag för vinstuttag, handel med värdepapper, private banking, rådgivning, transaktionshjälp, mäklartjänster, kortköp.

Obeskattade medel i en legal verksamhet

Omfattande penninghantering och användning av legala sektorer

Obeskattade medel i en legal verksamhet, som inkluderar hur inköp och svart arbetskraft bekostas och oredovisade intäkter skapas, omfattar sammanlagt stora belopp (Skatteverket 2008). Detta betyder dock inte att vinsterna för varje gärningsperson är stora.

Många transaktioner döljs med hjälp av företag och osanna fakturor och ser därför legala ut. Användningen av en osann faktura gör exempelvis att varor kan tas in i redovisningen trots att de köpts med oredovisade medel (Brå 2007:18).

För gärningspersoner som bedriver företagsverksamhet är de centrala behoven antingen att ta hand om de oredovisade intäkterna, eller möjlighet att föra ut pengar ur företaget för att betala svart arbetskraft (Brå 2007:18, Brå 2011:7). Det innebär att intäktssidan fokuserar på att ta emot kontanta medel och få in intäkter på andra bankkonton än företagets. På kostnadssidan läggs istället fokus på att föra ut medel från företagets bankkonto, exempelvis genom att betala en osann faktura, till ett konto hos ett företag som gärningspersonen själv har inflytande över (Brå 2007:18). För att dölja penningöverföringar och skapa en legitim bild av företagen, förekommer att pengarna går genom både factoringbolag och underentreprenörer (Brå 2011:7, Brå 2012). Inte sällan företräds dessa av målvakter, bulvaner eller falska identiteter (Brå 2006:2, Brå 2011:7, Brå 2015:8).

Svarta löner betalas ut genom kontoöverföringar, kontokort och växlingskontor. Ofta används så kallade gångare och målvakt-konton vid uttagen (Brå 2011:4, Brå 2011:7). Betalningsförmedlare och utländska bankkonton är av betydelse för att företaget

ska kunna föra medel ut ur landet. I dessa fall rör det sig både om rena vinster och om pengar som förs ut för att betala svarta löner. Det innebär att en del av pengarna återvänds, kontant men även genom utländska bankkort (Brå 2011:4, Brå 2011:7). Vinsterna används sedan för vardags- och lyxkonsumtion, men även investeringar i exempelvis fastigheter förekommer (Brå 2014:10).

Skattebrottslingarna har ett behov av personer som är kunniga inom redovisning och juridik. Främst gäller det att gärningspersonerna förlitar sig på att eventuella redovisningsansvariga antingen hjälper till att dölja pengar, eller inte upptäcker hur pengarna döljs (Brå 2011:7). Flera intervjupersoner berättar även att de som granskar företagets bokföring oftast gör stickprov av fakturor och sällan har möjlighet att kontrollera om fakturorna motsvarar verkligheten.

Sammanfattning av den viktigaste penninghanteringen och mötena med legala sektorer

- *Behov av företag:* Stort.
- *Vinster:* Sammanlagt mycket höga, men kan vara lägre för varje enskild person.
- *Penninghanteringsmetoder:* Kontanta inköp, löner och intäkter, överföringar och uttag för löneutbetalning och vinstuttag genom osanna fakturor, factoringbolag, underentreprenörer, flera konton och kort, utländska konton och kort, målvakter och falska identiteter.
- *Viktigaste mötena med legala sektorer:* Vardags- och lyxkonsumtion, kontoöverföringar, uttag, kortköp, upprätande och godkännande av felaktiga intyg och andra handlingar, mäklartjänster.

Yrkesbaserad brottslighet

Penninghanteringen sker inom det finansiella systemet

Omfattningen av de yrkesrelaterade brotten är svår att uppskatta eftersom brotten i många fall sker av anställd personal inom ett företags ordinarie verksamhet och därför inte alltid upptäcks (Brå 2003:10). Ytterligare en omständighet är enligt flera intervjupersoner att företagen sällan brottsanmäler den person som begått brottet. Vinsterna för de yrkesrelaterade brotten är dessutom beroende av företagets storlek, kontrollfunktioner och den risk som gärningspersonen tar, exempelvis om gärningspersonen direkt tar kontroll över intäkterna eller blandar in osanna fakturor (SOU 2002:115).

Tillgodogörandet av brottsvinsten sker främst genom kontomedel som överförs till andra konton (Brå 2003:10, Konkurrensverket 2015:4). Beroende på gärningspersonens brottsplan finns olika sätt att ta del av medlen, men medlen överförs troligtvis direkt till ett konto som gärningspersonen genom en närstående eller ett företag kontrollerar. Penninghanteringen sker därigenom enbart i det elektroniska systemet, och behovet av andra legala sektorer är därmed begränsat, utöver när vinsterna konsumeras i handels- och tjänstesektorn. Intervjupersoner har berättat om medel från yrkesrelaterad brottslighet som används för att finansiera både lyxkonsumtion och olika typer av beroenden och missbruk.

Sammanfattning av den viktigaste penninghanteringen och mötena med legala sektorer

- *Behov av företag:* Stort.
- *Vinster:* Sammanlagt relativt höga, men ofta lägre för varje enskild person.
- *Penninghanteringsmetoder:* Kontoöverföringar och kontantuttag vid vinstuttag genom osanna fakturor, manipulerade bokföringar.
- *Viktigaste mötena med legala sektorer:* Vardags- och lyxkonsumtion, kontoöverföringar och uttag.

Bedrägerier

Stor penninghantering som sker inom det finansiella systemet

Småskaliga bedrägerier har ett lågt startkapital och låga kostnader. Startkapitalet behöver dock inte vara större för de storskaliga bedrägerierna, trots att vinsterna är större (Brå 2011:7, ISF och Brå 2011:12, NBC 2014, SOU 2015:77). Däremot kan företag behövas vid exempelvis assistans- eller momsbedrägerier. Dessa köps antingen av bolagsförmedlare, eller startas på egen hand. I de fall de köps kan det finnas goodwill och kreditvärdighet som gärningspersonen kan utnyttja i sitt brottsupplägg (Polismyndigheten 2015).

Många bedrägerier sker genom att offret betalar via kontoöverföringar, eller genom att överföringar sker till andra personer, exempelvis till målvakter och bulvaner, för att minska pengarnas spårbarhet (Finanspolisen 2012). Här förekommer enligt intervjupersoner även betalningar via virtuella plånböcker och utlandsbetalningar. Intervjupersoner berättar om pengar som sedan förs vidare i ytterligare steg eller tas ut utomlands i bankomater. Förutom till vardags- och lyxkonsumtion berättar intervjupersoner att vinsterna används som startkapital för annan brottslighet.

Sammanfattning av den viktigaste penninghanteringen och mötena med legala sektorer

- *Behov av företag:* Beror på typ av bedrägeri.
- *Vinster:* Relativt höga.
- *Penninghanteringsmetoder:* Intäkter och vinstuttag genom kontoöverföringar till utländska konton, målvaktskonton eller virtuella plånböcker, kontantuttag av vinstmedel, flera bankkonton och kontokort, utländska kontokort.
- *Viktigaste mötena med legala sektorer:* Vardags- och lyxkonsumtion, kontoöverföringar och uttag.

Gärningspersonernas behov av penninghantering och mötet med den legala ekonomin

I föregående avsnitt har det kortfattat redogjorts för penninghanteringen inom olika brottstyper från gärningspersonens perspektiv. Syftet har varit att utröna vilka behov av penninghantering gärningspersonerna har inom olika brottsområden, hur penninghanteringen går till och vilka legala sektorer som de illegala pengarna möter. I det här avsnittet sammanfattas gärningspersonernas behov av penninghantering, penninghanteringsmetoder och möten med legala sektorer enligt vad som kommit fram i föregående avsnitt samt i bilaga 1. Syftet är att identifiera de legala sektorer som är särskilt exponerade för illegal penninghantering. Redovisningen sker dock varken efter brotten eller sektorerna, utan fokus är penninghanteringen i olika former i en brottslig verksamhet. Penninghantering sker inte endast med brottsvinster, utan pengar hanteras i många fall initialt när en illegal verksamhet finansieras, vid betalning av löpande kostnader som inköp, transport, förvaring och löner samt vid försäljning eller andra intäkter. Inledningsvis redovisas därför – när det är applicerbart – startkapital och löpande kostnader i verksamheten, och därefter diskuteras intäkter och vinsthantering.

Förutsättningarna för ekonomisk brottslighet skiljer sig till viss del från organiserad brottslighet. Medan organiserad brottslighet normalt har tydliga avgränsningar av vad som avser intäkter, kostnader och vinst, har ekonomisk brottslighet en annan struktur. I vissa fall behöver den heller inte föranleda någon större ansträngning för gärningspersonen, eftersom verksamheten där brotten begås ofta är legal och vinsten kan betalas ut på ett legalt sätt.

För att kunna väga olika behov, penninghanteringsmetoder och möten med legala sektorer mot varandra, jämförs även i grova drag penninghanteringsens storleksordning mellan olika brottsty-

per och brottsområden. Vissa internationella dimensioner fångas dessutom upp, särskilt hur illegala pengar förs utomlands samt återförs till Sverige.

Startkapital

Viss brottslighet, som olika typer av smuglingsbrott, rån, illegal vapenhandel, piratkopiering och grå utlåning, kräver förhållandevis stort startkapital (jfr Brå 2007:4). För andra brott, som många skattebrott, vissa bedrägerier, utpressning och stöld, behövs däremot inget eller litet kapital för att utföra de kriminella handlingarna. I dessa fall är det med andra ord inte relevant att tala om ett startkapital och behov av penninghantering i en inledande fas. Det här avsnittet berör därmed endast de brott där det behövs en betydande inledande investering för att exempelvis finansiera det första narkotikapartiet, ett punktskattelager eller omfattande rånförberedelser.

Befintlig kunskap talar för att nya brottsupplägg i de allra flesta fall finansieras av illegala pengar från bland annat illegalt spel, stölder, rån, skattebrott, bedrägerier, utpressning, människohandel och narkotikaförsäljning (jfr bl.a. Bruinsma och Bernasco 2004, Brå 2007:4, NUC 2010, Terenghi och Di Nicola 2015). Det handlar dels om att gärningspersoner utökar sin brottslighet till att omfatta andra illegala aktiviteter, dels om att de investerar i andra gärningspersoners upplägg. En faktor som underlättar en utvidgning är att illegal narkotika-, människo- och vapenhandel kan använda samma vägar och logistik för illegala transporter (Brå 2007:4, Davis, Hirst och Mariani 2001). Det senare kan ske genom att låna ut pengar med hög ränta till gärningspersoner, så kallade grå lån. Finansieringen från brottslig verksamhet sker rimligtvis främst i kontanter eftersom de brott som kräver startkapital i huvudsak är kontantdriven brottslighet (Brå 2007:4, Schuldclaro 2005, Skinnari 2014, Terenghi och Di Nicola 2015). Det innebär att många brottsupplägg kan påbörjas utan någon som helst kontakt med finansiella sektorer.

Även inkomster från svartarbete, sparkapital från ett legalt arbete samt lån från släkt, vänner och bekanta utan kriminell bakgrund, används som startkapital. Det förekommer dessutom att andra typer av lån och bidrag, som studielån eller sms-lån, har finansierat brottsupplägg (Brå 2005:11, Hall och Antonopoulos 2015, Markina 2015, Rusev 2015). Sannolikt handlar detta om relativt små summor som inte ger några tydliga avtryck i de finansiella systemen, trots att pengarna kan ha tagits ut från ett spar- eller lönekonto eller kan ha förts över till gärningspersonen genom en kontotransaktion från ett privatkonto, en arbetsgivare, en långivare eller en bidragsgivare.

Ett fåtal gärningspersoner, särskilt organisatörer utomlands, har företag som är inblandade i finansiering av brottsupplägg. Det finns därutöver några exempel på utomstående finansiärer inom den legala sektorn (Brå 2007:4, Hall och Antonopoulos 2015, Markina 2015, Rusev 2015). Dessa fall – som rimligtvis inte är särskilt vanliga i Sverige – förutsätter kontakt med den finansiella sektorn, men osanna fakturor, skuldebrev eller andra upplägg används troligtvis för att dölja transaktionerna.

Finansiering av illegala verksamheter

- Vissa brott har höga startkostnader, medan andra inte har några startkostnader alls.
- Startkapitalet består oftast av återinvesteringar i brottsligheten där pengarna inte kommer i kontakt med finansiella system utan befinner sig i en kriminell ekonomi.
- Finansiering genom lån från bekanta och kreditgivare, sparkapital, löner och bidrag kan innebära elektroniska överföringar och uttag, men troligtvis handlar det om relativt små summor.
- Utomstående finansiärer från den legala sektorn förekommer, men är ovanligt. Överföringar och uttag döljs genom osanna fakturor.

Löpande kostnader i verksamheten

De kriminella verksamheterna som kräver en initial finansiering har för det mesta även löpande kostnader som precis som den initiala finansieringen bekostas av återinvesteringar i brottsligheten.

Det förekommer dock att vinsterna inte täcker nya inköp i verksamheten. Till exempel kan smuggelgods och kontanter stjälas eller beslagtogs, och gärningspersonerna kan förlora sina pengar på överflödigt konsumtion eller på narkotika- eller spelmissbruk (Brå 2007:4). I dessa fall kan gärningspersonerna behöva ta ytterligare lån av vänner eller andra gärningspersoner (grå lån) eller på annat sätt finansiera brottsupplägget. Obetalda lån kan i sin tur leda till betalningsproblem, skuldsättning och indrivning. I förlängningen kan detta innebära en ökad säkerhets- och upptäcktsrisk för gärningspersonerna (Brå 2014:10).

Löpande kostnader inom kriminell verksamhet inkluderar bland annat löner, arvoden och mutor, samt kostnader för produktion, inköp, rekrytering, transport och förvaring. Behovet av penninghantering för dessa kostnader ser olika ut inom olika brottsligheter. Medan vissa ekobrott liksom brott som utpressning inte har några kostnader för produktion, transport och förvaring av en produkt, kan smugglingsverksamheter som narkotikahandeln

innebära höga logistiska kostnader och därmed en omfattande penninghantering. Dessa avsnitt berör därmed endast de brott där det finns en vara eller en tjänst som kan säljas. Lönekostnader inbegriper dock fler brott. I detta avsnitt ges en övergripande bild över kostnader och hantering av illegala pengar i legala sektorer.

Produktion och inköp

Illegala och svarta produkter som narkotika, dopningspreparat, illegala vapen, piratkopierade varor, illegala spelautomater samt illegal alkohol och tobak, produceras i liten utsträckning i Sverige. Inköpskostnaderna består därmed till stor del av kostnad för import av dessa varor (jfr Brå 2007:4, Brå 2011:7, Lotteriinspektionen 2015, Rikspolisstyrelsen och Tullverket 2014, Skinnari och Korsell 2015). Även personer som utnyttjas för människohandel rekryteras i andra länder, och ofta utgår ersättning till rekryterare eller organisatörer i dessa länder (Aronwitz 2013, Brå 2008:21, Ds 2008:7, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011, Ollus och Jokinen 2013, Petrunov 2011, Rikspolisstyrelsen 2014, Vogiazides och Hedberg 2014). En viktig del av penninghanteringen inom illegala och vissa svarta marknader blir därför betalningar till producenter, leverantörer och rekryterare utomlands. Nedan presenteras olika metoder för att föra ut pengar ur Sverige för att betala för produktion eller rekrytering utomlands, samt inköp av varor i Sverige.

Kontanta betalningar, växling och penningtransport

Kontanta utlandsbetalningar förefaller fortfarande utgöra en viktig del av vissa gärningspersoners penninghantering (Brå 2007:4, Desroches 2005, Rusev 2015). Till exempel används kontanta betalningar särskilt när det handlar om stora belopp inom narkotikahandeln (Brå 2007:4). Ofta växlas de illegala pengarna till högre valörer och utländska valutor, till exempel euro, innan de transporteras ut ur Sverige (Brå 2014:10). Det förekommer dock att andra länder har bättre växlingskurser, mindre kontroll och högre insättningsgränser på sina insättnings- eller växlingsautomater, och att pengarna därför växlas där (Brå 2007:4). Vid växlingen används andra personer, så kallade smurfar eller bulvaner (Brå 2007:4, Brå 2011:4, Chalkia och Chionis 2015, Finanspolisen 2012).

Enligt intervjupersoner finns det även ett antal växlingskontor som medvetet låter kriminella växla pengar där. Medan vissa växlingskontor undviker att ställa frågor och rapportera växlingen till Finanspolisen, finns det andra som samtidigt lämnar rapporter – kanske för att undvika kontakt med polisen eller av rädsla att förlora tillståndet för att bedriva verksamheten. Det finns även exempel där växlingskontor har varit helt kontrollerade eller drivits av gärningspersoner (Brå 2007:4, Brå 2011:7).

De illegala pengarna transporteras utomlands av de kriminella nätverken, av penningkurirer eller med exempelvis buss- och lastbilschaufförer, flygpersonal och godstransportörer. Mindre summor pengar skickas även per post (Aronwitz m.fl. 2010, Brå 2007:4, Brå 2008:21, Brå 2011:4, Korsell, Vesterhav och Skinari 2011, Petrunov 2011, Rikspolisstyrelsen 2014). Penningkurirerna använder vanliga transportmedel och kan ofta transportera stora summor kontanter utan att dra myndigheternas blickar till sig. Flera intervjupersoner berättar därutöver om svårigheter med att kontrollera pengar som förs ut ur landet och för tullen att ta pengar i beslag.

Betalningsförmedling

I och med att det är möjligt att föra över stora belopp med hjälp av betalningsförmedling är det möjligt att betalningsförmedlarna får en allt viktigare roll för gärningspersonernas penninghantering. Betalningsförmedling görs dels kontant hos ombud inom den finansiella sektorn eller hos andra ombud inom parti- och detaljhandeln, dels elektroniskt genom en kontoöverföring till betalningsförmedlarens konto. Betalningsförmedlaren för sedan pengarna vidare utomlands till ett ombud, ett konto eller i vissa fall en mobil. Om beloppen överstiger vissa nivåer krävs att avsändaren och mottagaren av pengarna visar legitimation eller kan legitimera sig elektroniskt (se bl.a. westernunion.se och moneygram.se). Det förekommer dock att parterna använder falska id-kort eller låter målvakter genomföra transaktionerna (Brå 2005:11, Gimenez-Salinas 2015, Petrunov 2011, Rusev 2015, Terenghi och Di Nicola 2015).

Även informella betalningsförmedlare, som hawala, förekommer (Brå 2006:2, Jacobson m.fl. 2012, Terenghi och Di Nicola 2015). Förmedlingen kan i vissa fall göras utan transaktioner inom det finansiella systemet genom att pengar till förmedlaren ges kontant och förmedlaren har kontakt med en mottagare i destinationslandet som med sina egna medel ger pengar till den tilltänka mottagaren. I andra fall skickar gärningspersoner eller smurfar pengar elektroniskt till förmedlaren som för vidare pengarna till mottagaren (Jacobson m.fl. 2012, Terenghi och Di Nicola 2015).

Elektroniska betalningar

Illegala varor som beställs på internet betalas bland annat genom konto- och kortöverföringar till konton i Sverige och utomlands (Finanspolisen 2010, Finanspolisen 2012, Polismyndigheten 2014). Då internethandeln i jämförelse med den traditionella handeln med illegala varor rimligtvis är relativt småskalig handlar det om mindre belopp som skickas via kontoöverföringar. Små leveranser medför dock mer regelbundna transaktioner jämfört med kontantbetalningarna (Finanspolisen 2012). Bland annat har in-

tervju personer påtalat att många små överföringar har gjorts till ett fåtal personer som därefter överfört pengarna till utländska konton. Detta skulle även kunna handla om informell betalningsförmedling. Petrunov, som undersökte sexuell människohandel i Bulgarien, menar dock att spårbarheten av de elektroniska betalningarna begränsar dess användning (Petrunov 2011). Det är därför troligt att gärningspersonerna försöker dölja transaktionerna genom att använda smurfar och falska referenser.

Vissa kriminella nätverk har egna företag, exempelvis import- och exportbolag, som de utnyttjar för att överföra betalningar för kriminella produkter (Petrunov 2011, Rusev 2015, Terenghi och Di Nicola 2015). Produktionskostnaderna betalas då elektroniskt genom osanna fakturor. Denna metod har främst uppmärksammats utomlands, men det är möjligt att gärningspersoner som befinner sig i Sverige använder sig av samma tillvägagångssätt (Skinnari och Korsell 2015).

Andra produkter, som illegala spelautomater samt alkohol och tobak som används till punktskattebrott, framstår vid leveransen till Sverige som legala, vilket medför elektroniska betalningar via vanliga fakturor (jfr Bezlov 2015, Lotteriinspektionen 2015, Riksrevisionen 2012, Skinnari och Korsell 2015).

Betalning genom virtuella plånböcker

Ett annat sätt att betala leveranser av varor som beställs på internet är genom virtuella plånböcker med nationella eller virtuella valutor. Medan legala köp kan ske genom virtuella plånböcker med nationell valuta köps illegala varor – särskilt på darknet – med virtuella valutor som bitcoin. Bitcoin är svårspårat och behöver inte komma i kontakt med den legala ekonomin. Än så länge verkar bitcoin främst användas inom handeln med narkotika och till viss del inom handeln med illegala vapen (Finanspolisen 2010, Finanspolisen 2012, Polismyndigheten 2014).

Betalning i värdefulla varor

Ett sista, men högst ovanligt, sätt att betala produktionskostnader utomlands är att smuggla ut värdefulla föremål, som konstföremål eller metallskrot, ur Sverige. Enligt intervju personer förekommer det att exempelvis skrot köps svart för att därefter transporteras utomlands för att fungera som betalningsmedel eftersom det har samma pris utomlands som i Sverige (jfr Antonopoulos och Hall 2015). Illegal utförsel av konst är dock svårupptäckt, och det är därför möjligt att det finns ett mörkertal (Brå 2012:10). Till skillnad från skrot har konst ett mer osäkert värde och kan dessutom vara svårare att sälja vidare, vilket borde innebära att användningen är begränsad. Mötet med legala sektorer sker vid köp och eventuell försäljning av varorna från och till legala aktörer, som konst-, antik- och skrothandlare.

Svarta inköp och andra produktionskostnader

Företag som köper in varor eller tjänster svart gör det ofta kontant från en försäljare i Sverige. Svarta inköp kan även ske mot osanna eller manipulerade inköpsfakturer där pris eller antal justerats (Brå 2006:2, Brå 2007:18, Brå 2007:27). Dessa fakturer betalas elektroniskt, men då inköpen framstår som legala är det svårt för de legala systemen att fånga upp betalningarna. Fakturapriset behöver heller inte vara det pris som betalas, utan enligt intervju-personer förekommer det att en viss del av betalningen sker med kontanta medel vid sidan av (jfr Brå 2007:27).

Även övriga produktionskostnader, som inventarier och material, kan till stor del betalas kontant eller genom små, relativt obetydliga kortbetalningar (Brå 2007:4, Brå 2010, Finanspolisen 2012, Polismyndigheten 2015, Tullverket 2015). Det handlar främst om helt vanliga varor som kan köpas i handeln utan att gärningspersonerna drar några blickar till sig.

Kostnader för produktion och inköp

- Vissa brottsligheter har höga kostnader för import av illegala och svarta varor.
- Växling och betalningsförmedling används vid betalning av importvaror.
- Penningkurirer och mellanhänder inom transportsektorn, åkerier och grossister för med sig illegala pengar utomlands.
- Överföring till konton utomlands och virtuella valutor förekommer när varor beställs på internet.
- Inköp i Sverige görs dels svart, dels inom handels- och tjänstesektorn genom kontantbetalning, osanna fakturer och till viss del kortbetalning.

Transportkostnader

Transportkostnaderna består till stor del av kostnader för transporter till Sverige, men det förekommer även kostnader för transporter inom Sverige och transporter ut ur Sverige. Det sistnämnda gäller främst utsmuggling av stulna varor, som fungerar ungefär på samma sätt som insmuggling och därför inte kommer att tas upp separat här. Många betalningar görs utanför den finansiella sektorn, medan andra görs helt reguljärt eller genom företag. Transporter inom Sverige föranleder ofta inga eller små kostnader och medför därför inte någon särskilt stor penninghantering. Nedan presenteras transportkostnaderna, dess möte med legala sektorer och vikten av penninghantering.

Insmuggling med kurir eller mellanhand

Smuggling görs ofta antingen med kurir eller med mellanhänder på den legala marknaden, som åkerier, grossister eller enskilda lastbils- eller busschaufförer (Brå 2007:4, Brå 2008:21, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011). Trots att transporten är en grundförutsättning för många av de kriminella och svarta verksamheterna, och mellanledens assistans kan vara nödvändig, behöver penninghanteringen varken vara synlig eller omfattande. Falsa id-handlingar eller ”look-alike”-pass kan till exempel köpas kontant på den svarta marknaden, och ersättningar eller mutor till kurirer och mellanhänder betalas oftast ut kontant (jfr Brå 2007:4). Medan mellanhänder använder sina ordinarie transportfordon, kan kurirer köpa biljetter reguljärt utan att de behöver dra några blickar till sig. Inköp eller leasing av fordon görs även av målverkter (Brå 2007:4, Brå 2008:21, Brå 2008:24, Brå 2011:7, Brå 2012, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011, Malers 2015, Rikspolisstyrelsen och Tullverket 2014, Skinnari och Korsell 2015). Legala aktörer används i vissa fall dessutom utan att de är medvetna om sin delaktighet i transportererna. Det gäller främst post- och kurirföretag när gärningspersonerna skickar illegala varor med brevförändelse (Tullverket 2015). Penninghanteringen kan, med andra ord, ske utan någon synlig inblandning av finansiella system.

Insmuggling med företag

Enligt Tullverket kräver all storskalig smuggling ”ekonomiska resurser, en välfungerande organisation, tillgång till företag och kunskaper om hur transporter fungerar” (Tullverket 2011). Vid större smugglingsoperationer förekommer det därför att gärningspersonerna använder egna företag för transport, eller så anlitar företaget en transportfirma. I dessa fall har företaget antingen som enda funktion att fungera som ett brottsverktyg, eller så bedrivs den kriminella verksamheten parallellt med den legala. Det kan till exempel handla om att illegal och legal last blandas, att illegal last göms i containrar märkta som något annat eller under täcklast, eller att last leds om för att ursprunget ska döljas (Brå 2006:6, Brå 2007:4, Brå 2012, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011, Polismyndigheten 2015, Rikskriminalpolisen 2012, Tullverket 2011, UNICRI 2011, Union des Fabricants 2003). Arbetskraft, fordon, lastkajer och lagerutrymmen kan i dessa fall betalas genom bland annat osanna fakturor inom företagets ordinarie verksamhet (jfr Brå 2011:7, Skinnari och Korsell 2015, Terenghi och Di Nicola 2015).

Legal transport

Vissa produkter, som illegala spelautomater och oredovisad alkohol och tobak, transporteras in i Sverige legalt (Lotteriinspektionen 2015, Skinnari och Korsell 2015). Det beror på att brottet sker senare. Frakten för dessa varor kan därför betalas med vanli-

ga fakturor (Lotteriinspektionen 2014, Riksrevisionen 2012). Det samma gäller för personer som är utnyttjade för människohandel, men som kan resa in i Sverige med sina riktiga pass på bland annat turistvisum eller med arbetstillstånd (Brå 2008:21, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011, Marmo, Aird och Åström 2013, Rikspolisstyrelsen 2011). Betalning för biljetter kan därmed göras reguljärt.

Transportkostnader

- Transportkostnaderna är relativt små.
- Illegala och svarta varor transporteras med kurirer, företag eller insider som får kontanta ersättningar, utan att kontakt tas med den finansiella sektorn.
- Betalningar mellan företag görs med osanna fakturor.
- Legal transport medför små kostnader som betalas reguljärt.
- Trots att transporten ofta är mycket viktig för den svarta eller kriminella verksamheten, kan penninghanteringen ske utan att lämna synliga spår inom de legala sektorerna.

Förvaring och lokalkostnader

Förvaring innebär inom flera brottsområden inga eller små kostnader då exempelvis narkotika, stulna varor, illegala vapen och pengar antingen kan förvaras i bostäder och i andra privata utrymmen, eller i förråd och bankfack. Större förråd och lagerlokaler för stora leveranser av exempelvis narkotika eller oredovisad alkohol och tobak hyrs ibland av en målvakt (Brå 2006:6, Brå 2007:4, Korsell m.fl. 2009, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011). Andra varor, som illegala spelautomater, samt piratkopierade eller stulna varor, kan ofta förvaras i företags lokaler, vilket medför en liten eller ingen kostnad (Lotteriinspektionen 2014, Riksrevisionen 2012).

Vissa kriminella verksamheter kräver tillgång till lokaler för att den illegala verksamheten ska kunna bedrivas. Det gäller bland annat föreningslokaler för svartklubbar, skatteupplag vid punkt-skattebrott, i vissa fall lägenheter eller hotellrum vid människohandel samt lokaler för cannabisodling (jfr Alalehto 2002, Brå 2008:21, Brå 2008:24, Brå 2010, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011, Rikspolisstyrelsen 2011, Skinnari och Korsell 2015). När den brottsliga verksamheten inte är synlig kan lokaler och lägenheter hyras och köpas på sedvanligt sätt. Ju mer legala varor och tjänster är, desto mindre problematisk blir förvaring och lokaler. När brotten sker i bostaden eller lokalen försöker man dock undvika att göra betalningar som lämnar elektroniska spår (jfr Brå 2008:24). Hotellrum och lägenheter som används för sexuell

människohandel eller lokaler som används för inhemsk produktion betalas därför kontant, av en målvakt, bulvan eller genom en mellanhand – exempelvis hyresförmedlare, fastighetsmäklare eller hotellpersonal – som mot ersättning, muta eller hot medverkar i den brottsliga verksamheten (Alalehto 2002, Brå 2008:21, Brå 2008:24, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011, Rikspolisstyrelsen 2011). Står dessutom ett annat företag på hyreskontraktet berättar intervjupersoner om att lokalen kan behållas trots att företaget som använder lokalen, exempelvis en logistikfirma, byggfirma eller restaurang, går i konkurs. Trots att lokalhyra oftast innebär ett möte med den legala ekonomin, är det därför få transaktioner som uppfattas som misstänkta.

Förvarings- och lokalkostnader

- Många förvaringskostnader är obetydliga eller dolda genom att de betalas kontant eller av kontobulvaner.
- Föreningslokaler, skatteupplag och boende kan betalas legalt genom att den kriminella aktiviteten undanhålls betalningsmottagarna.
- Det förekommer att mellanhänder, som hotellpersonal, fastighetsmäklare eller hyresförmedlare, assisterar gärningspersonerna mot en ersättning eller muta, eller efter hot.

Löner, arvoden, ersättningar och mutor

Inom många illegala verksamheter förekommer stora löneutbetalningar. Dessa är ofta viktiga för att verksamheten ska kunna rulla på, särskilt i löst sammansatta konstellationer av gärningspersoner. Inom den organiserade brottsligheten, som smuggling, rån och häleri, betalas löner, arvoden, ersättningar och mutor främst ut kontant till medarbetare, mellanhänder, målvakter och insider (Brå 2006:6, Brå 2007:4, Brå 2007:21, Brå 2008:24, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011). Det förekommer även betalningar i tjänster eller varor, som narkotika, byggtjänster eller fordon (jfr Brå 2003:10, Brå 2007:18, Brå 2007:4). Personer som deltagit i internetrelaterad brottslighet, som försäljning av narkotika på internet och bedrägerier utanför företagssektorn, har dessutom fått betalt genom kontoöverföringar eller i virtuella valutor genom virtuella plånböcker (Brå 2012, Finanspolisen 2010, Finanspolisen 2012, NUC 2010, Näfver 2015, Polismyndigheten 2015).

I de fall den kriminella verksamheten sker med eller inom ett legalt eller till synes legalt företag får anställda och rådgivande konsulter ofta vanliga löneutbetalningar eller arvoden (Brå 2003:10). Det gäller med andra ord de flesta ekobrotten, men även organi-

serad brottslighet som har tillgång till företag (jfr Brå 2007:18, Lotteriinspektionen 2014, Riksrevisionen 2012). Detta gäller dock inte de företag som använder sig av svart arbetskraft, eftersom svarta löneutbetalningar är kärnan i brottsligheten och därmed det man vill maskera. Svarta löner beskrivs övergripande i avsnittet om obeskattade medel i en legal verksamhet och mer i detalj i bilaga 1, men huvuddragen redovisas nedan.

Kontant löneutbetalning till svart arbetskraft

Svarta löner betalas ofta ut kontant. Pengar kan ges direkt i handen när kontanta medel finns tillgängliga, till exempel på grund av oredovisade intäkter i kontantbranscher (Alalehto 1999).

I andra fall använder gärningspersonerna osanna fakturor för att ta ut pengar från företagets konton för att betala ut svarta löner. Fakturorna skickas från ett så kallat fakturaskrivande bolag och betalas ibland genom ett led av underentreprenörer till fakturautställaren eller ett factoringbolag (Brå 2007:27, SOU 2002:115). Enligt intervjupersoner har osanna fakturor därutöver skickats via seriösa redovisningsfirmor som omedvetet legitimerar transaktionen. Betalningen av fakturan görs till ett konto i Sverige eller utomlands. Därifrån kan pengarna slussas vidare till ytterligare konton eller till arbetstagarens konto, eller tas ut i kontanter med hjälp av exempelvis kontobulvaner, falska identiteter eller gångare (Brå 2007:27).

Elektroniska, virtuella och andra typer av löneutbetalningar

Svarta löneutbetalningar görs även genom elektroniska överföringar, men då ofta från andra konton än företagskonton, till exempel från målvaktskonton (Brå 2007:27, Brå 2015:8, ISF och Brå 2011:12). Det förekommer dessutom enligt intervjupersoner att arbetstagarna har flera konton dit pengarna överförs och att uppdiktade referenstexter används för att legitimera överföringen.

Istället för att ge arbetstagarna en svart lön, förekommer det att de anställda får en vit lön utbetald till ett konto, men att arbetsgivaren förfogar över detta konto. I andra fall har arbetstagaren krävts på återbetalning. Detta förekommer även vid människohandel för arbetskraftsexploatering (jfr Brå 2015:8, ISF och Brå 2011:12, Jokinen m.fl. 2011, Ollus och Jokinen 2013, Soo och Markina 2013). Syftet med återbetalningen kan vara att arbetstagaren istället för pengar får en kontrolluppgift som möjliggör lån, sociala förmåner, uppehållstillstånd och i vissa fall lönegaranti (Brå 2015:8).

Svarta löner kan därutöver betalas genom insättningar på spelkonton på internet, genom överlämning av spelmarker eller genom postväxlar (Brå 2006/SOU 2006:64, Brå 2011:4, Brå 2011:7, Finanspolisen 2010). Intervjupersoner berättar dessutom att svarta löner betalas ut till kontokort eller förbetalda kort, och att det förekommer löneutbetalningar i varor och tjänster.

Löner, arvoden, ersättningar och mutor

- Inom kriminella marknader betalas en majoritet av löner, arvoden och ersättningar ut kontant utan att kontakt behöver tas med den finansiella sektorn.
- Vid brottslighet inom företag betalas vanliga löner eller ersättningar ut.
- Löner till svartarbetare betalas ofta ut med hjälp av osanna fakturor via fakturaställande bolag, factoringbolag eller underentreprenörer. Pengar tas ut kontant i bankomater eller på växlingskontor. Löneutbetalning via målvaktskonton och till förbetalda kort förekommer. Svarta löner betalas därmed ut med hjälp av det finansiella systemet.

Andra kostnader

Vid de brott där det inte finns någon vara förekommer det andra kostnader. Det kan bland annat handla om kostnader för falska intryg eller kostnader för domännamn, programvaror och annonser (Brå 2006:6). Dessa kostnader är dock relativt låga och innebär ingen omfattande penninghantering.

Inbesparade kostnader genom att undvika kostnader eller göra bedrägliga inköp

Inom vissa ekobrott undviks kostnader genom regelbrott. Det kan exempelvis ske genom undermåliga eller obefintliga investeringar, eller avtalsvillkor som aldrig efterlevs (se avsnittet om ekobrott i en legal verksamhet samt bilaga 1). Företag kan även undvika kostnader genom att göra inköp, antingen i eget eller i ett annat företags namn, utan avsikt att betala för varorna eller tjänsterna (Brå 2003:1). När det gäller kostnader innebär dessa brott ingen eller en mycket liten penninghantering.

Hantera försäljning och betalningar

Inom flera brottsliga verksamheter består intäkterna av försäljning. Det gäller vid försäljning av både illegala och legala varor och tjänster. Olika typer av ekobrott, som bedrägerier och förskingring, samt rån, utpressning, indrivning och grå låneverksamheter, handlar istället om penningöverföringar utan att någon försäljning behöver ha ägt rum. Penninghanteringen skiljer sig dock inte åt i någon nämnvärd utsträckning, utan det handlar i båda fallen om penningtransaktioner från en aktör till en annan. Nedan beskrivs därmed gärningspersonernas intäkter och möten med legala sektorer.

Kontanta betalningar och överföringar

Inom kriminella marknader är intäkterna, precis som kostnaderna, till stor del kontanta (Brå 2005:11, Brå 2007:4, Brå 2007:7, Brå 2014:10, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011, Lavorgna 2014, Schuldelaro 2005, Skinnari 2014, Terenghi och Di Nicola 2015). Även oredovisade intäkter, inkomster från svarta försäljningar och bedrägerier är ibland kontanta (Alalehto 1999, Brå 2003:10, Kellgren och Rosenlöf 2014, Lindkvist och Lyhagen 2014). Kontanta betalningar innebär, som tidigare nämnts, att penninghanteringen för det mesta sker utanför den legala ekonomin. Det förekommer dock att kunder som köper varor där försäljningen inte redovisas lurar att tro att försäljningen görs korrekt (Sund 2001). I andra fall redovisas illegalt intjänade pengar som legala intäkter av köparen eller försäljaren. Till exempel menar intervjupersoner att en del intäkter från illegala spelautomater ibland redovisas som legalt spel eller surfintäkter, medan resten skickas med värdetransportörer för att sättas in på det utställande företags konto. Stöldgods, piratkopierade varor och svarta varor, som tobak och alkohol där punktskatten inte betalats, kan istället blandas med legala varor inom handels- och tjänstesektorn och säljas vitt (jfr bl.a. Brå 2011:7, SOU 2014:72, Svensk Handel 2012).

Elektroniska betalningar och överföringar

Vissa försäljningar och andra betalningar görs elektroniskt genom kontoöverföringar eller kortbetalningar till konton i Sverige eller utomlands. Detta är särskilt vanligt vid ekonomisk brottslighet, internetförsäljning av illegala varor och bedrägerier, men det har även nämnts som betalningssätt för bland annat människosmuggling och stulet metallskrot, samt vid utpressning, indrivning och räntebetalning av grå lån (jfr Finanspolisen 2012, Lavorgna 2014, Polismyndigheten 2015, Rapp 2015, SOU 2014:72).

Eftersom elektroniska betalningar och överföringar lämnar spår i det finansiella systemet, har gärningspersonerna olika metoder för att undgå misstankar. Bland annat menar intervjupersoner att det vid narkotikaköp och utbetalning av svart lön och andra ersättningar, i referenstexten på kontoöverföringen uppges att ersättningen avser köp av en vara, eller en skattefri ersättning som spelvinst eller gåva.

Det är även vanligt att målvakter används och att de eller gärningspersonerna har många konton i flera olika banker och ibland i flera länder dit pengarna förs över (jfr Brå 2007:27, Finanspolisen 2012, Polismyndigheten 2015). I vissa fall förs pengarna vidare till andra konton i Sverige eller utomlands för att sedan tas ut i uttagsautomater eller på växlingskontor (jfr Brå 2007:27).

Vid kontoöverföringar till företag förekommer det inom vissa branscher att företagen har flera kortterminaler, där en av dessa är kopplad till ett konto som går vid sidan av företagets bokfö-

ring (Sund 2001). Företagen kan dessutom enligt intervjupersoner regelbundet öppna och avsluta bankkonton samt ha bankkonton utomlands för att göra det svårare att följa företagets intäkter. Det omvända gäller för brott som begås utomlands – i dessa fall förekommer det istället att pengar förs till Sverige.

Företag som avser att dölja intäkter använder sig ofta av olika typer av fakturor. Detta är särskilt vanligt inom ekonomisk brottslighet, men förekommer även inom bland annat försäljning av stulet metallskrot och utpressning där gärningspersonerna agerar inom företag (Brå 2006:6, Brå 2012:6, Korsell 2008, SOU 2014:72). Fakturorna går i vissa fall via underentreprenörer eller mellanhänder, och kan antingen vara reella eller på något sätt felaktiga eller justerade (se bl.a. avsnittet om obesktade medel i en legal verksamhet samt bilaga 1). Det förekommer även att gärningspersonen ber köparen att sätta in pengarna på ett annat konto än företagets, eller ändrar betalningsuppgifterna på den specifika fakturan (Leijonhufvud och Wennberg 2004).

Betalningsförmedling

I vissa fall har gärningspersonerna tagit betalt via betalningsförmedling. Detta är rimligtvis inte så vanligt vid försäljningar som sker i Sverige, utan förekommer främst då säljaren befinner sig i ett annat land. Även betalningar till grannländer har enligt intervjupersoner förekommit för att möjliggöra förmedling av belopp till länder med ekonomiska sanktioner. Till exempel menar en intervjuperson att betalningar till människosmugglare i transitländer skett genom betalningsförmedling.

Virtuella betalningar och andra betalningslösningar

Försäljningar på internet görs också med nationella och virtuella valutor genom virtuella plånböcker. Betalningar av illegala varor – exempelvis narkotika – som beställs på internet sker i allt större utsträckning med den virtuella valutan bitcoin (Hermansson 2014, Lavorgna 2014, Lindroth 2014, Pavlica 2014, Polismyndigheten 2014, Sveriges Radio 2014, Törnmalm 2014). Bitcoin förekommer även som betalningsmedel vid ekobrott, men enligt intervjupersoner används det sällan av företag. Betalningar med bitcoin görs genom att man för över valutan från en virtuell plånbok till en annan, eller genom att man sätter över bitcoin till ett spelkonto utomlands.

Från den virtuella plånboken kan medlen föras vidare till bankkonton, kort eller andra betalningslösningar. Bitcoin kan även växlas till en reguljär valuta på bitcoinväxlare, på växlingssidor på internet eller via privatpersoner som erbjuder informella växlingstjänster (Hermansson 2014, Törnmalm 2014). Då växlingen på bitcoinväxlare kräver legitimering, berättar intervjupersoner att målvakter ibland används för att växla bitcoin till kontanter.

Virtuella plånböcker och valutor som bitcoin är svårkontrollerade, och flera metoder finns för att göra det svårare att koppla betalningarna till säljare och köpare. På grund av den virtuella valutans anonyma karaktär är det möjligt att den blir vanligare i framtiden.

Betalning i varor, tjänster och skuldreglering

Det förekommer även att försäljning, utpressning, bedrägerier och yrkesbaserad brottslighet sker genom byte eller förvärv av produkter och tjänster, eller genom skuldreglering (jfr Brå 2008:8, Rapp 2015). I dessa fall förekommer normalt ingen penninghantering.

Intäkter från illegala verksamheter

- Intäkter på kriminella marknader utgörs främst av kontant försäljning av illegala varor som görs utan någon kontakt med finansiella sektorer. Vissa kontanta illegala intäkter redovisas dock legalt och sätts in på konto.
- Internethandel, bedrägerier och betalningar till företag föranleder elektroniska intäkter genom överföringar och kortbetalningar till svenska och utländska konton. De döljs bland annat genom bulvan- eller målvaktsskonton, falska referenser och osanna fakturor.
- Betalningsförmedlare, virtuella plånböcker och virtuella valutor är mindre vanligt, men förekommer vid försäljningar och överföringar.

Brottsvinster

Från gärningspersonernas perspektiv genererar den illegala verksamheten i bästa fall en vinst. Stora delar av vinsterna konsumeras eller återinvesteras i brottsligheten. En del av pengarna investeras även i legala verksamheter, som fastigheter och företag. I det här avsnittet diskuteras först vad gärningspersoner spenderar sina vinster på och vilka legala sektorer som brottsvinsterna kommer i kontakt med. Därefter redovisas penninghanteringen vid konsumtion av brottsvinsterna samt hur gärningspersonerna går till väga för att dölja pengarnas illegala ursprung.

Konsumtion

Åtskilliga brottsvinster används till vardags- och lyxkonsumtion. Gärningspersoner spenderar sina vinster på resor, restaurangbesök och uteliv, lyxrenovering av hem, säkerhetsanordningar, dyra bilar, motorcyklar, båtar, hästar, klockor, parfymer, antikviteter, konst och juveler och kosmetiska ingrepp (Brå 2007:4, Brå 2012:12, Chalkia och Chionis 2015, Fernández Steinko 2012, Kruisbergen

m.fl. 2014, Skinnari och Korsell 2015). Vid konsumtionen möter de illegala pengarna en rad olika branscher inom handels- och tjänstesektorn. Det rör sig bland annat om parti- och detaljhandeln, besöksnäringen, byggbranschen, säkerhetsbranschen, olika servicebranscher, spelbranschen, bil- och båthandeln, antik- och konsthandeln, urmakare, juvelerare och arkitekter (jfr Brå 2007:4, Brå 2008:21, Korsell och Skinnari 2007).

I kasinoutredningen dras exempelvis slutsatsen att det förekommer konsumtion av brottsvinster på svenska kasinon (SOU 2006:64). Majoriteten av brottspengarna verkar dessutom härröra från ekobrott. Flera intervjupersoner berättar att ekobrottslingar konsumerar höga belopp på spel, vilket bland annat kan vara följden av spelmissbruk (jfr även Statens folkhälsoinstitut 2013). Intervjupersoner, från både myndigheter och näringsliv, menar även att olika typer av konsumtionsberoenden, som narkotika, spel och alkohol, kan vara anledningen till att brotten begås.

Inom många kriminella kretsar, som självmarkerande gruppe-ringar, bland vissa narkotikadistributörer, rånare samt ekobrottslingar som bedriver kontantverksamhet, kopplas synlig lyxkonsumtion till status (Adali 2011, Brå 2007:4, Brå 2011:4, Harnesk 2013, Hedberg och Sörensson 2004, NUC 2010, Thurffjell 2010, TT 2014). En intervjuperson beskriver att gärningspersoner på restauranger ”kan flasha med att de har mycket pengar, de kan ge mycket drinks”. Andra statusmarkeringar är dyra bilar och synliga attribut, som märkeskläder, guldsmycken, klockor och tatueringar (Brå 2007:4, Brå 2007:7, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011).

För många gärningspersoner genererar brotten dock inte särskilt stora belopp, utan de möjliggör endast en normal levnadsstandard och vardagskonsumtion. En intervjuperson åskådliggör hur många gärningspersoner konsumerar för att ge sken av framgång och förmögenhet trots att de i verkligheten kan ha höga skulder:

Det är väldigt många Breitlingklockor som är kopior. Det kan vara från ledare i olika motorcykelgäng, det ser skitfint ut. Och det är bra kopior, det är det. Så klockan är inte billig när de köper in den i första läget, men det är ingen Breitling [...] De vet att det är en kopia men det är en statussymbol [...] sedan att bilen är leasad och att du nästan blir grön runt halsen av halskedjan [...] Det handlar om att ha en yta.

Andra gärningspersoner, särskilt personer högre upp i hierarkin, personer med företag och personer med internationella kopplingar, konsumerar diskret i Sverige för att istället konsumera lyxvaror och tjänster utomlands (Brå 2007:4, Brå 2007:7, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011). Gärningspersoner som även agerar på den legala marknaden och gärna vill ge sken av att de är lyckade affärspersoner kan däremot leva bra och köpa fina bilar och båtar utan att dra några blickar till sig (jfr Brå 2007:4, Brå 2007:7, Brå

2007:18, Brå 2011:7, Brå 2014:4, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011).

Konsumtion av brottsvinster

- Stora delar av brottsvinsterna läggs på vardags- och lyxkonsumtion.
- Lyxkonsumtion görs främst av statusskäl och som ett led i kapitalinvestering.
- Konsumtionen sker inom handels- och tjänstesektorn, som bland annat omfattar parti- och detaljhandeln, besöksnäringen, bil- och båthandeln, antik- och konsthandeln, juvelerare och urmakare, byggbranschen, servicebranscher och säkerhetsbranschen samt spelbranschen.

Privata investeringar

Kombinationen större brottsvinster och långsiktighet innebär en möjlighet till investeringar. En del av det som ovan karaktäriseras som lyxkonsumtion kan givetvis betraktas som investeringar. Köp av dyra båtar, bilar, antikviteter och konstföremål, kan exempelvis ses som ett slags pensionssparande – en investering för framtiden (Brå 2007:4, Brå 2011:4). För att ha möjlighet att investera krävs ett visst kapital, vilket innebär att det endast handlar om de gärningspersoner som får ut störst vinster (Kruisbergen m.fl. 2014).

Enligt en intervjuperson har de flesta inom den organiserade brottsligheten inte den ekonomiska kapacitet som krävs för att investera i en legal verksamhet. Det är därför framför allt ekobrottslingar och vissa andra gärningspersoner som befinner sig högre upp i hierarkin som köper upp, investerar i eller startar nya legala verksamheter (Brå 2011:4, Chalkia och Chionis 2015, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011, Kruisbergen m.fl. 2014, Rusev 2015, Sjöstrand 2009). Investeringar förutsätter även att de illegala pengarna möter legala sektorer i Sverige och utomlands.

Investeringar i fastigheter

En investering som gärningspersoner kan komma att ha direkt användning av är fastigheter (jfr Brå 2007:4, Chalkia och Chionis 2015, Rusev 2015). Det ses som en relativt säker investering. Prisnivån på en fastighet innebär dessutom att den kan absorbera mycket pengar. Enligt intervjupersoner gäller investeringarna framför allt köp av mindre fastigheter, bostadsrätter och sommarstugor, men i vissa fall även av dyra, lyxiga hus. En intervjuperson berättar till exempel om en ekobrottsling som byggde ett hus för höga belopp och om andra som köpt hästgårdar och herrgårdar.

Intervjupersoner berättar att fastigheter främst fungerar som boende, men det förekommer även att gärningspersoner köper lägenheter och hus som investeringsobjekt eller för att använda dem i brottsupplägg, till exempel för förvaring eller som gömställe (jfr Brå 2007:4, Brå 2011:4, NUC 2010). Däremot förefaller det enligt intervjupersoner vara mindre vanligt med investeringar i hyreshus och andra kommersiella fastigheter. Denna typ av investering kräver inte bara kapital, utan även kunskap om branschen, förvaltning och långsiktighet.

Köp av fastigheter sker för det mesta med hjälp av fastighetsmäklare och andra rådgivare samt genom den finansiella sektorn. Rimligtvis köps många fastigheter med grumliga pengar, av andra gärningspersoner med regelrätt lön eller inom ett företag. Pengarna finns redan på kontot och ser då legala ut. Enligt en intervju-person har investeringar av illegala pengar i fastigheter i Sverige minskat till fördel för köp av bostäder utomlands, vilket beskrivs närmare nedan.

Investeringar i företag

Många investeringar görs i kontantintensiva branscher inom handels- och tjänstesektorn, som restauranger, butiker, hotell och nattklubbar, samt i bygg-, bil-, och transportbranscherna (Brå 2007:4, Brå 2008:21, Chalkia och Chionis 2015, Rusev 2015). Det har bland annat visat sig att det inom de kriminella kretsarna är statusfyllt att ha en centralt belägen restaurang eller nattklubb i en större stad (Brå 2005:11, Brå 2007:4). En annan anledning till att många gärningspersoner investerar i restauranger är, som Kruisbergen m.fl. påtalar, att de investerar i företag eller varor som de är bekanta med från sitt vardagsliv (Kruisbergen m.fl. 2014). Enligt en annan intervju-person väljer gärningspersoner att investera i verksamheter som de har kontakter inom eller särskild anknytning till, även om det inte är särskilt lönsamma verksamheter. Det gäller exempelvis investeringar i verksamheter drivna av släktingar och vänner (NUC 2010, Skatteverket 2012). Det förekommer därutöver att investeringarna har en mer sentimental grund och kan göras utan något vinstintresse. Det gäller exempelvis investeringar i föreningsverksamheter, ibland sportklubbar på elitnivå. Enligt intervju-personer kan investeringarna göras genom en företagskonstruktion, sponsring eller rena gåvor från privata konton (jfr FATF 2007, Skatteverket 2012).

Det förekommer därutöver att gärningspersoner investerar i verksamheter som de har behov av. Företag används exempelvis som täckmantel vid brottsupplägg eller för att dölja de illegala pengarnas ursprung (Brå 2005:11, Brå 2007:4, Fernández Steinko 2012, Hall och Antonopoulos 2015, Rusev 2015). Bland annat har import- och exportföretag använts för att importera illegala varor, factoringföretag och växlingskontor för att utföra penning-

transaktioner och kontantdrivna företag för att blanda in illegala pengar i kassan (Brå 2007:4, Chalkia och Chionis 2015, Sjöstrand 2009). En intervjuperson nämner även så kallade egenanställningsföretag som investeringsobjekt. De skulle kunna användas för att skicka osanna fakturor, komma runt näringsförbud och disponera andra företags medel. I andra fall fungerar investeringar i företag som förvaringsplats för vinstpengarna.

Enligt några intervjupersoner återinvesterar ekobrottslingar i de företag där brotten sker, och till viss del i nya företag för att expandera sin illegala verksamhet. När syftet med att investera i en legal verksamhet inte har varit att använda den i brottsligheten, hålls den istället ofta åtskild från den kriminella verksamheten (Brå 2007:4).

Alla investeringar görs inte genom att man köper eller startar en verksamhet, utan pengar placeras enligt intervjupersoner även i företag i form av aktieägartillskott, kapitaltillskott eller apportegendom. Därutöver finns det ett fåtal exempel på när investeringar har gjorts för att få inflytande i verksamheten. En intervjuperson påtalade till exempel att gärningspersoner som investerar tillräckligt mycket pengar i företag kan få en styrelseplats, och att investeringar i mindre börsnoterade bolag görs för att kunna påverka dess kurser genom köp och försäljning.

Vid företagsförvärv och investeringar kommer de illegala pengarna, utöver den sektor de investeras i, även i kontakt med den finansiella sektorn och rådgivare, till exempel vid kontoöverföringar, låntagande och användning av mäklartjänster i samband med köp av företag.

Investeringar utomlands

Vissa investeringar görs utomlands (Brå 2007:4, Brå 2011:4, NUC 2010, Rikskriminalpolisen 2010). I intervjuer framgår det att det verkar vara särskilt vanligt att investera i fastigheter utomlands. Tidigare studier, likväl som intervjupersoner, lyfter särskilt fram Spanien, Turkiet och Thailand som länder som gärningspersoner investerar i. Även länder på Balkan samt Libanon, Irak, Georgien, Colombia och USA har omnämnts (Adali 2011, Brå 2008:21, Korsell 2011). Investeringarna görs dels i länder som gärningspersonerna har en anknytning till (till exempel deras ursprungsländer), dels i länder med varmare klimat (Aronwitz m.fl. 2010, Aronwitz 2013, Brå 2012, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011, Kruisbergen m.fl. 2014, Petrunov 2011).

Investeringar i företag görs, precis som i inhemska företag, ofta i kontantintensiva verksamheter (Aronwitz m.fl. 2010, Petrunov 2011, Shelley 2010). En intervjuperson berättar exempelvis om skattebrottslingar som byggt hotell i Turkiet och Thailand. Därutöver startar gärningspersoner, särskilt ekobrottslingar, bolag i länder med liten insyn eller förmånliga skatteregler, som Cypern,

Malta, Gibraltar, Luxemburg, Caymanöarna och England (Aronwitz m.fl. 1996, Brå 2011:7). Intervjupersoner menar att bland annat limitedbolag, truster och stiftelser är vanliga. Bolagen startas främst i ett skatteplaneringssyfte, men även för att undvika viss lagstiftning och dölja inkomster. Därutöver förekommer det att bolag startas i syfte att skicka osanna fakturor (Brå 2007:18, Brå 2011:7).

Precis som för investeringar i Sverige förutsätter investeringar utomlands möten med legala sektorer, bland annat vid kontoöverföringar, mäklartjänster och rådgivning.

Investeringar i finansiella produkter och försäkringar

Det verkar inte vara särskilt vanligt att illegala pengar investeras i finansiella produkter och försäkringsprodukter (jfr Brå 2011:4, Finanspolisen 2012). Intervjupersoners uppfattning är dock att det i dessa fall rör sig om desto större belopp. Det stämmer väl överens med internationella studier som visar att investeringar i finansiella produkter görs av personer som har begått ekobrott och som både har tillgång till ett stort kapital och till företag (Fernández Steinko 2012, Irwin m.fl. 2012, Kruisbergen m.fl. 2014). Det är dessutom enklare att göra denna typ av investering när pengar redan befinner sig i de finansiella systemen. En annan faktor som spelar roll är att ekobrottslingar ofta besitter egen kunskap om finansiella produkter och försäkringar, och har ett mer naturligt kontaktnät med finansiella rådgivare (Brå 2007:4).

Det förekommer att gärningspersonerna använder sig av ett utländskt limitedbolag, en trust eller en stiftelse som ett mellanled för att dölja ägandet av depåkontot. I dessa fall berättar intervjupersoner att företaget finns i ett land, medan depåkontot ligger på en bank i ett annat land (jfr Brå 2011:7). En intervjuperson anser att det är svårkontrollerat med hänsyn till alla banker, kreditinstitut och dessutom olika företagsformer som kan inneha depåkonton. En annan intervjuperson är av uppfattningen att de olika jurisdiktionerna gör det svårmanövrerat eftersom företagen dessutom kan överklaga eventuella beslut om att lämna ut uppgifter. Köp och försäljning av fonder och aktier är dock knutna till banker, vilket medför att de går att upptäcka. Det gäller däremot att få tips eller att det finns överskottsinformation från en förundersökning för att man ska hitta gärningspersoners värdepapper eller investeringar i guld, inflikar en intervjuperson.

Privata investeringar av brottsvinster

- Få gärningspersoner har tillräckligt stora vinster för att kunna investera dem i fastigheter, legala verksamheter, finansiella produkter och försäkringar i Sverige och utomlands för att använda dem privat (t.ex. boende), i brottsliga upplägg, för att dölja vinstmedel eller som investeringar för framtiden.
- Investeringar förutsätter oftast möten med legala sektorer, bland annat kontoöverföringar, rådgivning och användning av mäklartjänster.
- Investeringar i företag görs främst inom handels- och tjänstesektorn, t.ex. inom besöksnäringen, parti- och detaljhandeln samt bygg- och transportsektorerna.

Återinvesteringar i brott

En stor del av brottsvinsterna från de brott som är dyra att finansiera och som har höga kostnader, som smugglingsbrott, går tillbaka in i brottsligheten genom återinvesteringar. Vissa gärningspersoner investerar även i andra brottsupplägg (Brå 2006:6, Brå 2012, Brå 2015a, NUC 2010, OECD 2007, UNICRI 2011). För ekobrottslingar bedöms det istället att det är mindre vanligt att investera i kriminella aktiviteter som inte har någon företagskoppling. Intervjupersoner berättar exempelvis om investeringar som görs i legala verksamheter som innebär att gärningspersonerna själva eller andra kan utföra nya ekobrott. Till exempel berättar en intervjuperson om en person som utförde rot- och rutbedrägerier och som investerade i en väns byggföretag för att detta också skulle bedriva en brottslig verksamhet.

Förutom rena återinvesteringar i brott, konsumerar många gärningspersoner sina vinster på illegala marknader, bland annat på narkotika, illegala vapen och illegalt spel (Brå 2006/SOU 2006:64, Brå 2007:4, Korsell och Skinnari 2007).

Investeringar i företag med brottsligt uppsåt sker genom den finansiella sektorn till skillnad från återinvesteringar i annan brottslighet som ofta görs kontant.

Återinvesteringar i brott

- Stora delar av brottsvinster utöver vardagskonsumtion återinvesteras i den löpande brottsliga verksamheten och i nya brottsupplägg.
- Ekobrottslingar investerar även i företag med brottslig verksamhet.

Hantering av brottsvinster

Beroende på brottets natur och vad gärningspersonerna ämnar använda brottsvinsterna till, används olika metoder för penninghanteringen. Mer komplicerade metoder används främst när brottsvinsterna ska investeras i den legala ekonomin eller när det handlar om höga belopp (Brå 2011:4). I en majoritet av dessa fall rör det pengar från ekobrott, som normalt redan befinner sig inne i de finansiella systemen och som förs ut ur företag med hjälp av banköverföringar och osanna fakturor (Brå 2011:7). Många ekobrottslingar behöver dock inte dölja ägandeförhållanden och investeringar på grund av att vinsterna redan vid uttaget framstår som legalt intjänade. Ligger det däremot aktiva skatteflyktsåtgärder bakom, kan det enligt intervjupersoner döljas genom holdingbolag och trustar där en bulvan framstår som ägare.

Inom organiserad brottslighet är behovet att få in pengarna i legala system i många fall litet, men det finns en stor variation beroende på hur mycket pengar den kriminella aktiviteten omsätter (jfr Brå 2007:4, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011, Micic 2015). Nedan redovisas hur gärningspersoner hanterar sina vinstpengar, behovet av penninghantering och pengarnas möte med legala sektorer.

Hur illegala pengar konsumeras

Kontanter – används för konsumtion i Sverige

Inom flera brottstyper rör sig gärningspersonerna främst med kontanta medel (jfr Brå 2006:6, Brå 2007:4, Brå 2008:21). Dessa används till vardagskonsumtion och till viss del till lyxkonsumtion (jfr Aronwitz m.fl. 2010, Brå 2005:11, Brå 2006/SOU 2006:64, Brå 2006:6, Brå 2007:4, Brå 2007:7, Brå 2008:21, Brå 2008:24, Hedberg och Sörensson 2004, NUC 2010). Intervjupersoner menar till exempel att antikviteter, konst och ädelmetaller kan köpas med kontanter. Både intervjupersoner och litteratur nämner även att bilar och bostadsrätter har köpts kontant eller med postväxlar med kriminella och svarta pengar (Brå 2007:4, Brå 2011:4, Rikskriminalpolisen 2010).

Därutöver påpekar intervjupersoner att det är möjligt att betala privata fakturor hos företag som tillhandahåller giroservice, som en del tobaksbutiker. Det kan exempelvis innebära att räkningar för leasing, avbetalning och kreditkort betalas kontant. En del av gärningspersonernas vinstpengar kommer därför aldrig i kontakt med några finansiella system, utan möter endast de legala sektorer där vinsterna konsumeras, och i vissa fall rådgivare.

Det förekommer dock att pengar som används kontant kommer i kontakt med den finansiella sektorn genom insättning, växling och uttag. Bland annat växlas eller sätts färgade sedlar från rån in på konto för att därefter tas ut i ofärgade sedlar (Brå 2011:4,

Sveriges Radio 2006b, Wierup 2009). När pengarna befinner sig i det finansiella systemet, vilket är fallet för de flesta ekobrott, kan det istället finnas anledning att ta ut pengar kontant (Brå 2007:18, Brå 2011:4, Brå 2011:7). Osanna fakturor, målvaktskonton, falska identiteter, bulvaner och gångare används bland annat för att ta ut pengar från företags konton för att betala ut svarta löner. Samma metoder används vid kontanta vinstuttag.

Insättning av illegala pengar på konton

Insättning på konto handlar dels om vinster från kontantintensiva brott, som smuglingsbrott, illegalt spel, häleri, rån, utpressning och indrivning, dels om kontanta svarta löner eller oredovisade intäkter som gärningspersonerna vill sätta in på konto.

För att undvika att bli rapporterade för penningtvätt och komma undan beloppsgränser för insättningar förekommer det att gärningspersonerna sätter in pengar på flera olika personers konton eller på olika konton tillhörande samma person. Gärningspersoner har ofta konton i flera olika banker (Brå 2007:27). En del gärningspersoner använder sig enligt intervjupersoner av bankkonton i flera små okända banker som inte genererar någon intäktsränta, och därmed ingen kontrolluppgift, för att på så sätt få kontot fredat från myndigheter (jfr Brå 2015:8, ISF och Brå 2011:12). Andra använder gångare eller bulvaner för att göra insättningarna (jfr Brå 2007:4, Brå 2011:4, van Duyne m.fl. 2003, Fernández Steinko 2012). Det är även vanligt att målvakter står för kontona eller att gärningspersonerna nyttjar släktingars eller vänners bankkonton (Brå 2007:4, Brå 2011:4, van Duyne m.fl. 2003). Helst ska dessa personer inte ha någon koppling till den kriminella miljön. Intervjupersoner ger även exempel där ekobrottslingar har satt in pengar på bankkonton tillhörande oriktiga identiteter och dödsbon.

Pengar som redan befinner sig i kontovärlden sätts även in på konto genom en ekonomisk transaktion (Brå 2007:4, Brå 2011:4). Nedan beskrivs hur dessa transaktioner sker till mottagare utomlands, men samma metoder kan givetvis användas för kontoöverföringar inom Sverige.

Användning av olika typer av kort

När illegala pengar finns på ett bankkonto är det främst genom svenska och utländska kontokort som medlen används – både till konsumtion och till investeringar (Ekobrottsmyndigheten 2004, Brå 2011:7). Vissa bankkort har enligt intervjupersoner inte chip och kan därför kamoufleras så att de ser ut som busskort eller medlemskort från en förening. Intervjupersoner menar även att det förekommer att flera kort är kopplade till samma konto för att dölja att gärningspersoner disponerar ett visst konto. Gärningspersoner kan även använda kort kopplade till konton där målvakter, familjemedlemmar, avlidna personer eller falska identiteter står som kortinnehavare (Brå 2007:4, Brå 2011:4). I de fall mål-

vakter upplåtit sina konton berättar intervjupersoner att gärningspersoner kontrollerar både bankdosor och kort.

Även företagskort används för att dölja vem som använder kortet. Komplicerade ägarförhållanden av företag gör kopplingar mellan företag och kortanvändare svårspårade. Intervjupersoner berättar att kortet i vissa fall är utfärdat i ett land, exempelvis Ryssland, medan företaget är registrerat i ett annat land. I detta sammanhang bör det även nämnas att flera intervjupersoner menar att utländska företag kan ha bankkonton i Sverige dit kort är kopplade. Det innebär att några utlandstransaktioner inte behöver äga rum. Det förekommer dessutom enligt intervjupersoner att gärningspersoner använder kreditkort men låter fakturan betalas av sitt eller någon annans företag. Det finns dessutom tjänster på internet som möjliggör att räkningar betalas via kreditkort.

I avsnittet om lön beskrevs att löner ibland betalas ut till förbetalda kort. Dessa kan sedan användas vid konsumtion. Det finns även misstanke om att förbetalda kort ökat vid konsumtion av narkotikavinster (jfr Lavorgna 2014). Mer om hur dessa kort kan kopplas till virtuella plånböcker beskrivs nedan.

Bland intervjupersoner finns det skilda meningar om hur vanligt det är att utländska kort används för konsumtion och uttag i Sverige. En intervjuperson berättar att flera utländska kort utfärdade i banker i olika länder hittades vid en husrannsakan hos en gärningsperson. En annan intervjuperson menar att utländska företagskort är vanliga bland alla brottstyper – inte endast ekonomisk brottslighet. Det är därmed inte omöjligt att en stor del av pengarna som förs ut ur Sverige, till sist konsumeras i Sverige. Nedan beskrivs hur pengarna förs utomlands och vad de främst används till.

Penninghantering vid konsumtion av brottsvinster

- En stor del av konsumtionen görs kontant, särskilt av organiserade brottslingar.
- Vid insättning på konto används många konton, banker och personer. Målvakter och falska identiteter förekommer.
- Konsumtion görs även med olika typer av kort, bland annat svenska och utländska konto- och kreditkort samt förbetalda kort. Även här används flera konton, målvakter, falska identiteter och företag.

Hur illegala pengar förs utomlands

En stor del av brottsvinsterna skickas, som nämnts ovan, utomlands. Dels handlar det om att pengarna förs ut ur Sverige för att konsumeras, investeras eller placeras utomlands, dels används

utlandstransaktioner, utländska konton och bolag för att dölja pengarnas ursprung eller för att göra det möjligt att ta ut pengarna kontant.

Placering i finansiella paradiser görs enligt intervjupersoner främst av ekobrottslingar. Många av dessa medel har till exempel enligt Skatteverket sitt ursprung från oredovisade förvärvs- och kapitalinkomster (Ekobrottsmyndigheten 2013).

Pengar kan föras utomlands på olika sätt. Nedan beskrivs hur detta görs samt vilka möten med legala sektorer som sker vid överföringen av pengarna från Sverige till mottagare i andra länder. Som redogjorts för ovan verkar det som att en del av pengarna sedan återvänder till Sverige för att konsumeras och investeras på den svenska marknaden.

Valutaväxling och betalningsförmedling för att skicka pengar utomlands

Vinstmedlen kan skickas med penningkurirer som färdas med reguljära transportmedel som buss och flyg, men en intervjuperson berättar även om ett växlingskontor som regelmässigt fört svenska pengar ut ur landet. Kontanta eller uttagna vinstmedel transporteras ut ur Sverige för att konsumeras, investeras, skickas vidare eller sättas in på konto (Brå 2007:4, Brå 2012). Intervjupersoner menar exempelvis att det i vissa länder är möjligt att betala för en bil med kontanter eller till och med investera med kontanta medel. Dessutom säger intervjupersoner att vissa länder med kontantekonomier har en större acceptans och ställer mindre frågor när det gäller att sätta in svenska kontanter, eller växlade medel, på ett bankkonto. Vinstpengar skickas även via betalningsförmedlare eller informell betalningsförmedling till mottagare utomlands (Brå 2008:21).

Mer om kontanta utlandsbetalningar och betalningsförmedling finns att läsa i avsnittet om produktionskostnader och inköp. Både kontanttransporter och betalningsförmedling spelar fortfarande en betydande roll för vissa gärningspersoners penninghantering. Samtidigt minskade andelen penningtvättsrapporter som gjordes med dessa transaktioner till Finanspolisen 2014 (Finanspolisen 2015). Det kan tyda på att gärningspersoner försöker hitta alternativa vägar för att transportera ut vinstpengar utomlands.

Elektroniska överföringar

Det som beskrivs nedan gäller även för transaktioner mellan konton i Sverige.

Överföringar till utländska konton används förmodligen främst av ekobrottslingar, men förekommer även av vinster från internetförsäljningar av illegala produkter som narkotika och piratkopierade varor (jfr Brå 2012, Finanspolisen 2010, Finanspolisen 2012, NUC 2010, Näfver 2015, Polismyndigheten 2015, Rikskriminalpolisen 2010).

I de fall de brottsliga gärningarna sker med hjälp av eller inom ett företag, kan vinsterna föras vidare genom att ge sken av legitima affärshändelser. Vinstmedel förs därmed ut ur landet genom bland annat osanna fakturor, lån, betalning för licenser och varumärken (jfr Brå 2007:18). En intervjuperson berättar till exempel hur kostnaden för import av varor gjorts oskäligt hög för att kunna föra ut pengar. Intervjupersoner menar även att truster, stiftelser och religiösa församlingar med mindre insyn används för överföring av vinstmedel eller som mellanled.

En intervjuperson nämner även ett så kallat förlagsbevis, det vill säga ett förmånligt lån, från en stiftelse till en fysisk person. Därutöver berättar intervjupersoner att gärningspersoner med hjälp av limitedbolag köpt svenska aktiebolag. Aktiebolagen har då skiftat ut medel till limitedbolaget genom aktieutdelningar och koncernbidrag. När väl pengarna har förts över till limitedbolaget har själva brottet begåtts genom att medlen tagits ut ur företaget på ett felaktigt sätt, exempelvis utan att beskattning skett. Dessa förfaranden förefaller kostsamma, och det är därför troligt att de främst används vid större ekobrott.

Företag som är registrerade i länder där det är svårt att se vem som är den riktiga företrädaren kan ha företagskonton i ytterligare länder. För att slippa göra en utlandsbetalning kan det utländska limitedbolaget dock ha ett konto i en svensk bank. Ofta används en lång kedja av företagskonstruktioner, vilket gör det svårare och mer omständligt att följa pengarna (Brå 2011:4, Finanspolisen 2012, Neurath och Almgren 2014, Irwin m.fl. 2012). Både när det är enskilda gärningspersoner som utför transaktionerna och när de sker genom företag, truster eller stiftelser används ofta målvakter eller bulvaner, till exempel släktingar, för att stå på konton eller kort. Även fabricerade underlag förekommer enligt intervjupersoner.

Uttag från konto utomlands

Intervjupersoner berättar om flertalet transaktioner när pengar färdas till konton utomlands för att sedan tas ut i kontanter. En intervjuperson berättar exempelvis att östeuropeiska byggföretag frontade med målvakter som tog emot pengar när osanna fakturor betalades. Intervjupersonen misstänker att pengarna sedan förflyttades till ett annat land, men eftersom de togs ut kontant, gick de inte att spåra. Ett annat exempel, som gavs av en intervjuad myndighetsperson, är svenska ungdomar som användes för att från bedrägerier ta ut pengar i bankomater i ett europeiskt land.

Mötet med de legala sektorerna

Vid utlandstransaktioner är det, förutom de företag och konton som pengarna skickas till och från, främst det finansiella systemet i Sverige och mottagarländerna som kommer i kontakt med de illegala pengarna. När överföringarna sker via företag används dock

rådgivare, som revisorer och redovisningskonsulter, i vissa fall för att legitimera överföringarna. Finansiella rådgivare och skattekonsulter kan dessutom hjälpa gärningspersonerna att utföra penningtransaktioner av vinstpengar eller dölja inkomster och tillgångar placerade utomlands (Brå 2011:7, Korsell 2011, Nelen och Lankhorst 2008, Williams 2008). Att pengar transfereras med hjälp av klientmedelskonton nämns också av flera intervjupersoner. Det förekommer även att rådgivare hjälper till att skapa de företag som registreras i skatteparadisen (Brå 2000:19, Brå 2011:7).

Att ta hem pengar igen

Som beskrivits ovan är det möjligt att konsumera brottsvinster i Sverige med utländska bank- och kreditkort. Det går också att sätta in pengar på spelkonton, virtuella plånböcker och förbetalda kort från utländska konton (jfr avsnittet om virtuella betalningar och andra betalningslösningar). Enligt flera intervjupersoner görs dessutom få kontroller av pengar som flödar in i Sverige från svenska och utländska medborgares konton utomlands. Det gäller även pengar som tidigare befann sig i skatteparadis, men som gärningspersoner valt att ta hem till Sverige. Det är med andra ord möjligt att återförandet av illegala pengar föregås av en så kallad frivillig rättelse till Skatteverket. Ibland sker detta med hjälp av rådgivare (jfr FATF 2012). Därutöver kan pengar som gömts utomlands återinvesteras i Sverige genom utlandsbaserade bolag (NUC 2010). Flera intervjupersoner menar att brottspengar även fysiskt återvänder till Sverige. Intervjupersoner berättar att brottsvinster förts utomlands med hjälp av factoringbolag, osanna fakturor eller betalningsförmedling för att sedan tas ut kontant och transporteras tillbaka till Sverige med hjälp av penningkurirer. En annan intervjuperson menar att pengar har förts i trianglar mellan olika länder och konton innan de återförts till Sverige.

Beroende på hur pengarna återförs kan olika funktioner inom den finansiella sektorn komma i kontakt med pengarna. Troligast är att de främst används för konsumtion, eftersom ingen förklaring till pengarnas ursprung skapats endast i och med penningflyttningen.

Hur brottsvinster förs utomlands

- Växling och betalningsförmedling används vid kontant penningöverföring utomlands.
- Elektroniska överföringar till konton utomlands görs genom osanna fakturor eller bulvankonton och ibland med assistans av rådgivare.
- Brottspengar återförs till Sverige genom kontanttransporter, betalningsförmedling, elektroniska överföringar och utländska kortbetalningar.

Hur illegala pengar placeras och investeras

I detta avsnitt redogörs för vilka penninghanteringsmetoder som gärningspersonerna använder för att förflytta illegala pengar och för att dölja pengarnas ursprung.

Virtuella lösningar vid överföring och förvaring av vinstmedel

Virtuella lösningar som virtuella plånböcker och spelkonton nämns av intervjupersoner som en förvaringsplats för vinstpengar från bland annat narkotika, dopningspreparat, bedrägerier och svartarbete. Medan förvaring på ett spelkonto sker i nationella valutor, kan de virtuella plånböckerna avse både nationella och virtuella valutor. Precis som försäljning kan göras genom virtuella överföringar, kan även vinstmedel föras över på detta sätt (Finanspolisen 2011).

Uttag från spelkonton och virtuella plånböcker görs bland annat till förbetalda kort, kreditkort och bitcards (för uttag av bitcoin) (FATF 2010).

Till skillnad från uttagen från de virtuella plånböckerna kan uttag som sker från spelkonton se legitima ut, vilket medför att de inte endast används som en förvarings- och förflyttningsplats för brottsvinster, utan även för att förklara pengarnas ursprung (se nedan). Eftersom uttag från virtuella plånböcker inte ger någon förklaring till pengarnas ursprung är det rimligare att anta att medlen används till konsumtion i Sverige och utomlands.

Det är dock svårt att belägga hur frekvent virtuella lösningar används i Sverige. Flera intervjupersoner säger att man kommit på gärningspersoner med både anonyma kort kopplade till virtuella plånböcker och personliga förbetalda kort, vissa med möjlighet att ta ut upp till 100 000 kronor i månaden. Sammantaget uppfattas det dock än så länge inte som särskilt vanligt, och i nuläget omfattar dessa betalningssätt mindre belopp. Även om dessa betalningslösningar är relativt anonyma finns ett antal möten med legala sektorer, vid växling av bitcoin, köp av förbetalda kort och öppnande av virtuella plånböcker och spelkonton. Falska id-handlingar kan dock användas. En intervjuperson menar exempelvis att gärningspersoner med antingen köpta eller manipulerade underlag skapar virtuella konton med falska identiteter.

Spelvinster som täckmantel

I litteraturen beskrivs att en enkel metod för att förklara pengarnas ursprung är att växla pengar mot spelmarker på ett kasino som sedan efter en tid växlas tillbaka till pengar för att ge sken av spelvinster (Brå 2006/SOU 2006:64, Brå 2011:4, Grundtman 2005). En annan metod, som även nämnts av flera intervjupersoner, är att köpa vinstkvitton till överpris från någon som vunnit på trav eller lotto, och inkassera vinsten (Brå 2007:4, Brå 2011:4). Dessutom förekommer det att man spelar över brottsvinster, eller

löner, till andra gärningspersoner. Det har enligt intervjupersoner exempelvis förekommit i bedrägeriärenden då man tagit kontroll över andra personers spelkonton.

Enligt Feltes förekommer dessutom matchfixning för att tvätta brottsvinster. Detta görs genom att illegala pengar satsas på spel där man redan vet resultatet, och vita pengar därmed kan tas ut i form av vinst (Feltes 2013). Det finns dock få bevis för att tillvägagångssättet används i Sverige (Brå 2015:18, Lotteriinspektionen 2014). En intervjuperson berättar även att gärningspersoner satsat pengar på ”säkra spel”, där vinster från en eller flera matcher, på ett eller flera spelbolag, genererat vinster som skapat en legitim förklaring (jfr Lotteriinspektionen 2014).

Köp och försäljning av konst, antikviteter och ädelmetaller

Litteraturen ger vid hand att konst, antikviteter och ädelmetaller används för förvaring av brottsvinster och för att dölja pengarnas ursprung (Brå 2007:4, Brå 2011:4, Dorn m.fl. 1992 refererad i Brå 2005:11, Korsell och Källman 2008). Eftersom föremålen ofta är kostsamma kan stora brottsvinster förvaras i dem. Föremålen säljs även på auktion eller via begagnathandeln för att ge sken av legala inkomster. Även falska kvitton på försäljning av antikviteter har använts (Dorn m.fl. 1992 refererad i Brå 2005:11, Korsell och Källman 2008). En intervjuperson påpekar att konstköp och försäljning innebär att gärningspersoner kan göra av med mycket små valörer.

Butiker och återförsäljare av konst, antikviteter och ädelmetaller kommer vid köp och försäljning av föremålen i kontakt med brottsvinsterna. En intervjuperson säger att det är möjligt att gärningspersoner köper och säljer dessa föremål kontant, vilket medför att betalningar inte nödvändigtvis måste ske via den finansiella sektorn.

Arv, avtal, gåvor och lån som täckmantel

En annan täckmantel för brottsvinsterna är fiktiva eller verkliga arv, gåvor och lån (Brå 2007:4). Genom att presentera osanna underlag och avtal avser gärningspersonerna maskera de illegalt erhållna pengarnas ursprung. Ibland används personer med stort kapital som intygsgivare, medan det i andra fall handlar om underlag från andra länder, vilket kan vara komplicerat att verifiera. Intervjupersoner menar exempelvis att äktheten i påstådda gåvor eller arv från släktingar i länder med liten insyn kan vara särskilt svårkontrollerat.

Främst används dessa metoder för att förklara gärningspersoners penninginnehav. I de ovan beskrivna fallen kommer pengarna för det mesta in på ett konto från svenska eller utländska konton (jfr Brå 2007:4, Brå 2011:4, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011). Andra legala sektorer som kan komma i kontakt med pengarna är olika långgivare som lånar ut medel till gärningspersoner.

Arv, avtal, gåvor och lån omnämns i litteraturen och av intervju-personer angående både ekonomisk och organiserad brottslighet (jfr Brå 2007:4, Brå 2008:21, Brå 2011:7).

Blandning av kassamedel

Kontantintensiva verksamheter, som restauranger, livsmedelsaf-färer, skönhets- eller frisersalonger och bilverkstäder, används i vissa fall för att blanda upp företagets kassamedel med svarta eller kriminella pengar och redovisa överskottet som vinst (Brå 2007:4, Brå 2011:4). Detta görs genom att verksamheterna regist-rerar högre intäkter än de egentligen har, vilket innebär att deras dagskassor ökar med belopp som inte motsvaras av verkliga köp. Ökade intäkter medför att högre löner kan betalas ut, vilket be-tyder att brottsvinsterna kan omvandlas till legala vinster. I andra fall förekommer det att osanna kostnadsfakturer konstrueras för att sänka företagets vinst med motsvarande belopp för att undvika beskattning (Brå 2011:4).

Den finansiella sektorn och rådgivare kan komma i kontakt med pengarna genom insättning och genom kontroll av företagets verk-samhet (jfr Brå 2011:7). Det gäller även värdetransportbolag som transporterar dagskassor och sätter in dem på konto.

Osanna fakturer

Osanna fakturer möjliggör vinstuttag ur företag som bedriver en delvis kriminell eller svart verksamhet. Det gäller främst ekono-misk brottslighet, men förekommer även inom andra brott där man agerar inom företag (jfr Brå 2005:11, Brå 2007:4, Brå 2015:8, Chalkia och Chionis 2015, Gimenez-Salinas 2015, Terenghi och Di Nicola 2015). Osanna fakturer beskrivs närmare under avsnit-tet om obeskattade medel i en legal verksamhet samt i bilaga 1.

Precis som vid blandning av kassamedel berörs den finansiella sektorn och rådgivare. Rådgivare kan även enligt Levi och Reu-ter hjälpa till med att fabricera osanna fakturer (Levi och Reu-ter 2006). För att inge förtroende berättar en intervjuperson att fakturan kan upprättas och skickas via en seriös rådgivare, som är omedveten om att rådgivarens namn och logotyp används i upplägget. Därutöver förekommer det att växlingskontor och factoringbolag används vid betalningarna (jfr Brå 2007:18, Brå 2011:7).

Köp och försäljning av försäkringar och värdepapper

Brottsvinster kan förvaras i försäkringar och värdepapper. Pre-cis som vid försäljning av värdefulla föremål är det sällan som bakomliggande förhållanden vid försäljning av försäkringar och värdepapper kontrolleras. Det kan exempelvis innebära att en ka-pitalförsäkring eller en aktie överläts till en gärningsperson, eller till gärningspersonens företag, som sedan säljer denna för att legi-timera ett innehav av pengar (Brå 2011:4). Utländska konton, bul-

vankonton eller kontantbetalning av fakturor genom giroservice möjliggör användning av brottsvinster vid betalning av exempelvis försäkringspremier (Brå 2003:10). I andra fall berättar intervjupersoner om hur investeringar i värdepapper har varit kopplade till flera olika långa och komplicerade transaktionskedjor med avsikt att dölja medlens ursprung. Investeringen har i dessa fall hört till de sista stegen, där bland annat köp och försäljningar av kapitalvaror ingått i de tidigare stegen. I slutändan har de illegala pengarna sett ut att komma från flera olika legitima avyttringar. Användning av olika banker för de olika transaktionerna har dessutom medfört svårigheter med att överblicka hela kedjan.

Medan köp av försäkringar och värdepapper – precis som köp av värdefulla föremål – rimligtvis används som förvaringsplats för brottspengar, skapar försäljning, återbetalning och återköp med andra ord en legitim förklaring till penninginnehav. För att göra investeringarna krävs det att pengarna befinner sig på konto. Intervjupersoner menar därför att vissa sådana investeringar sker med hjälp av en bankkontakt eller en rådgivare.

Köp och försäljning av fastigheter och verksamheter

För att kunna investera i fastigheter och legala verksamheter krävs i de allra flesta fall att pengarna befinner sig på ett konto och att deras ursprung kan förklaras. En del investeringar är därför av kortsiktig natur och görs endast för att kunna få ut en vit vinst för att därefter kunna investera i nya produkter eller verksamheter. Andra investeringar är mer långsiktiga. Nedan beskrivs hur dessa investeringar möjliggörs, hur penninghanteringen ser ut samt mötena med legala sektorer.

Vita lån – amorteringar med svarta och kriminella pengar

Lån vid köp av fastigheter, bilar, båtar och näringsverksamheter kan i de allra flesta fall endast tas om gärningspersonen är kreditvärdig. Det medför att ekobrottslingar har möjlighet att ta legala lån eftersom de enligt intervjupersoner kan visa upp en legal verksamhet, ta ut sina brottsvinster i form av legala löner eller visa upp falska kontrolluppgifter och intyg (jfr Brå 2015:8). Alternativt skulle någon annan person kunna stå för lånet. Lån används enligt intervjupersoner både av gärningspersoner som inte har tillräckligt mycket pengar för att investera och av de som vill ge sken av att de inte har tillräckligt stort kapital.

Intervjupersoner berättar att lån har tagits i utländska banker för att betala fastighetsköp. I dessa fall har betalningen ibland gått via ett klientmedelskonto, exempelvis vid köp av fastigheter utomlands. När det gäller köp av restauranger förekommer istället bryggerilån. För en företagare som får svårt att ta ett lån från banken berättar en intervjuperson: ”vi vet att bryggerier i vissa fall gått i borgen för banklån för att företag ska få köpa en restaurang”. Intervjupersonen menar att det i dessa fall inte är säkert att

köparen varit kreditvärdig, men att det är svårt att intyga på grund av att bryggerilånen inte är särskilt transparenta. Säkerheten för bryggerilånet har enligt intervjupersoner bestått i att låntagaren varit tvungen att beställa en viss kvantitet av bryggeriet eller att familjebostaden eller företaget lämnats som säkerhet.

I andra fall använder gärningspersonerna privata lån, grå lån eller lån av säljaren för att köpa verksamheten. En intervjuperson menar att dessa lån antingen sker genom vanliga kontoöverföringar, kontant eller till konton utomlands. Intervjupersoner berättar även att falska låneavtal visats upp när gärningspersoner exempelvis ansökt om alkoholtillstånd, vilket gör att verksamheten ser ut att ha finansierats med legala medel.

Medan lån som tas av banker, kreditinstitut och bryggerier förutsätter medel som sätts in på konto, kan andra lån tas utan kontakt med några finansiella sektorer. I de första fallen är själva tanken troligtvis att öppet visa att lån har tagits – antingen med till synes vita pengar eller genom en bulvan, medan grå lån och lån från familj i vissa fall döljs. Det kan även finnas ett omvänt förhållande – att gärningspersonen investerar i en verksamhet genom att ge ett lån eller en gåva under bordet till den som vill köpa verksamheten.

I de fall lånen tas inom de legala strukturerna berättar intervjupersoner att räntebetalningar och amorteringar betalas med svarta eller kriminella pengar genom giroservice eller en elektronisk överföring. En intervjuperson hävdar att det är svårt att säga hur och i vilken takt bryggerilånen amorteras av på grund av att bryggerierna ser detta som en affärshemlighet. Genom att använda sig av företagskonstruktionen handelsbolag blir delägarna dessutom solidariskt ansvariga för bolagets skulder, vilket möjliggör att den ena bolagspersonen tar krediten, medan den andra kan lösa krediten med illegala pengar. Intervjupersoner säger att när hela lånet har amorterats av kan fastigheten eller verksamheten säljas, och gärningspersonen kan ta ut hela vinsten vitt och visa ett betalningskvitto och ett köpekontrakt.

Svarta köp – vita försäljningar

Både vid köp av fastigheter och företag kan gärningspersoner medvetet betala ett överpris för att på så sätt föra över pengar till den andra parten. Det förekommer även att det på kontraktet står ett lägre pris än det som faktiskt betalas. Ett kompletterande belopp med illegala pengar betalas istället under bordet. Intervjupersoner nämner att det skett kontant, men även till utländska konton. En intervjuperson berättar exempelvis om en restaurang där det kontraktsmässiga priset var 3 miljoner kronor, medan det egentliga priset var 10 miljoner kronor. För köparen kan detta vara ett enkelt sätt att bli av med pengar från exempelvis narkotikahandel och svart alkoholförsäljning. Säljaren kan å sin sida använda den svarta betalningen för att betala svarta löner, och därutöver åtnjuta en mindre kapitalbeskattning, eftersom fastighetens och

verksamhetens kontraktsvärde, liksom försäljningsvinsten, blir lägre. För myndigheterna är sådana fall komplicerade att utreda eftersom beskattningsperioden inte har löpt ut vid betalningen och de därför inte vet om säljaren har för avsikt att ta upp det rätta försäljningspriset.

När verksamheten väl säljs av köparen ser försäljningen legal ut och hela försäljningsbeloppet kommer in på kontot. Precis som när lån tas, förutsätter dock detta upplägg att gärningspersonen eller en bulvan har tillräckligt mycket vita – eller till synes vita – pengar för att betala för den vita delen av beloppet i det första läget.

Svarta eller kriminella investeringar – vita försäljningar

Gärningspersoner som redan har skaffat sig en legal verksamhet kan göra olika typer av investeringar i verksamheten med illegala pengar för att få in brottsvinsterna i verksamheten, och för att kunna sälja verksamheten till ett högre pris än anskaffningskostnaden. Bland annat finns det exempel på när renoveringar som ökar fastighetens värde betalas svart med brottsvinsterna (Brå 2011:4). Samma sak gäller när illegala pengar blandas in i dagskassar eller när osanna intäktsfakturer upprättas (Antonopoulos och Hall 2015). En intervjuperson berättar att det inte är ovanligt att gärningspersoner köper en butik som går halvdåligt och sedan ökar intäkterna med hjälp av kriminella eller svarta pengar för att senare sälja butiken dyrare, inte minst tack vare den höga omsättningen.

Det förekommer dessutom att gärningspersoner lånar ut pengar till de företag som de verkar inom. Intervjupersoner berättar att detta bland annat görs genom att lägga illegala pengar i dagskassan och till bokföraren säga att dessa ska avse avräkningskontot. Avräkningskontot regleras som en skuld till den som injicerat pengarna i företaget och kan under vissa förutsättningar tas ut skattefritt. Det gör dessutom att ersättningen ser legal ut när företaget betalar tillbaka lånet. En myndighetsperson berättar att uttaget görs efter ett tag, när brottet är preskriberat eller har blivit ointressant för de brottsutredande myndigheterna. Det förekommer även enligt intervjupersonen att gärningspersonen inte tar ut lön utan låter lönen vara kvar i företaget som en skuld på avräkningskontot. Gärningspersonen lever då på de illegala pengarna.

Försäljning till bulvaner etc.

Ett tillvägagångssätt som uppmärksammats i Kanada är att fastigheter har köpts för att sedan snabbt säljas till bulvaner. På så sätt har gärningspersonerna kunnat visa legitima intäkter från försäljningen, samtidigt som de har haft fortsatt kontroll över fastigheterna (jfr Brå 2011:4, Schneider 2004). Det finns inget belägg för att detta sker i Sverige, men flera intervjupersoner nämner skenförsäljningar av verksamheter. En intervjuperson berättar exempelvis

att en verksamhet efter stora svarta investeringar såldes dyrt till en delägare.

Köp efter hot eller utpressning

Gärningspersoner anskaffar även fastigheter och verksamheter efter hot eller utpressning. Flera intervjupersoner nämner att det är vanligt att restaurang- eller barägare hotas till att sälja eller överlåta sina verksamheter. Det finns dessutom exempel på butiker som utpressats i syfte att blanda upp dagskassorna med kriminella pengar (Brå 2012:6). Mer om detta går att läsa i avsnittet om utpressning, indrivning och grå utlåning samt i bilaga 1.

Dölja tillgångar – användning av bulvaner, målvakter och företagsformer

Inom samtliga brottsområden förekommer det att gärningspersoner låter andra personer eller företag hantera brottsvinsterna (jfr bland annat Brå 2006:6, Brå 2007:4, Chalkia och Chionis 2015, van Duyne och Levi 2005, Korsell 2008). Detta görs för att minska risken att kopplas ihop med illegala pengar, eller för att dölja den verkliga ägaren av pengar, föremål, fastigheter och verksamheter.

För tillgångar som är utmättningsbara, exempelvis fastigheter och kontomedel, används företrädesvis skuldfria personer som finns i gärningspersonernas omedelbara närhet som ägare (jfr Brå 2007:27, Brå 2011:27, Brå 2014:10). Egendom kan exempelvis föras över mellan makar genom bodelning. Det förekommer även att rådgivare används som målvakter och bulvaner. En intervju-person berättar om ett fall där en bankanställd köpte klockor och registrerade sig på gärningspersoners bilar. Andra nämner att jurister, konsulter eller banker står som kontaktpersoner eller grundare av företagsformer som ingår i kriminella upplägg. Komplicerade företagsstrukturer förekommer dessutom för att enbart öppna konton och stå som ägare (Aronwitz m.fl. 1996, Rusev 2015). En intervju-person beskriver:

Det är hustru, men det är mellanskiktet, både på ekonomisk och på den vanliga sidan. Och då använder man sina anhöriga. Sedan när man kommer lite högre upp så använder man sig av bulvaner som inte har någon anknytning till en själv. Man har tillräckligt med kapital i form av skrämselhot, våld [...] Ju högre upp i hierarkin, skulle jag vilja säga, så är det längre ut från familjen. Är du på lägre nivå är det mest att du skyddar dig själv genom att sprida saker på din hustru, barn, för du har inte de här kontaktnäten. Kommer du upp en nivå ser du till att skydda familjen också.

När tillgångar inte kan beslagtogs i form av utmätning, eller ageranden kan leda till ytterligare skulder, låter gärningspersoner skuldsatta personer stå som ägare (jfr Brå 2014:10).

Assistans av rådgivare

Den traditionella bilden av penningtvättare är att de utgörs av finansiella experter, som jurister, revisorer, börsmäklare, försäkringsmäklare och fastighetsmäklare, som endast är involverade i själva penningtvätten och inte i den övriga illegala verksamheten (Brå 2007:4, Levi och Reuter 2006, Malm och Bichler 2013, jfr Brå 2014:4). Soudijn (2012) föreslår att finansiella experter spelar en viktig roll i kriminella nätverk (Soudijn refererad i Malm och Bichler 2013). Malm och Bichler menar istället att det är ytterst få externa experter som rekryteras för att tvätta pengar. Levi och Reuter framhåller att det främst handlar om anställda i finansiella mellanled som assisterar i ett fåtal gärningspersoners penninghantering (Levi och Reuter 2006).

I Sverige är det dock endast ekobrottslingar och de som befinner sig högre upp i hierarkin inom annan brottslighet som har förmåga och resurser att få kontakt med en rådgivare eller en jurist som kan hjälpa till att starta företag eller förflytta pengar. I de flesta fall vänder sig gärningspersoner istället till personer i sin bekantskapskrets för råd (Brå 2008:21, Brå 2011:7). Flera intervjupersoner påtalar att ett fåtal rådgivare används av olika gärningspersoner. Dessa rådgivare blir därmed knytpersoner för olika typer av brottsligheter och förmedlas vidare genom kontakter och ryktesvägen (jfr Ekobrottsmyndigheten 2004a).

Ekobrottslingar som agerar inom legala företagsstrukturer har legala och finansiella kontakter som de kan vända sig till för rådgivning (Brå 2011:7, Korsell 2011). Dessa rådgivare behöver inte vara medvetna om att de ger råd för hantering av brottsliga vinstpengar, utan pengarnas ursprung kan ha dolts genom exempelvis försäljning av näringsverksamheter eller fastigheter. I andra fall berättar intervjupersoner om rådgivare som får en provisionsbaserad ersättning, vilket kan minska deras incitament att göra en kontroll enligt penningtvättslagstiftningen.

Hur illegala pengar placeras och investeras

- Illegala pengar placeras på spelkonton, i kapitalvaror och finansiella produkter, i legala verksamheter och på konton utomlands.
- Spelvinster, försäljningar av värdefulla varor som konst, antikviteter och ädelmetaller, försäljningar av värdepapper eller försäkringar samt arv, avtal, gåvor och lån används för att förklara penninginnehav.
- Osanna fakturor och uppblandning av kassamedel används för att förklara illegala pengars ursprung.
- Fastigheter och legala verksamheter köps med vita eller svarta lån, genom bulvaner eller företag eller genom utpressning.

- Illegala pengar används för att betala amorteringar, renoveringar och lån till avräkningskonton för att fastigheten eller verksamheten sedan ska kunna säljas till ett högre pris vitt.
- Bulvaner, målvakter, företagsformer och falska identiteter är vanligt för att dölja den verkliga ägaren av pengar, fastigheter, kapitalvaror eller legala verksamheter.
- Framgångsrika gärningspersoner tar hjälp av rådgivare inom de legala sektorerna för investeringar av brottspengar.

Penninghanterings omfattning inom olika brottstyper

Hur omfattande penninghanteringen inom olika brott är spelar roll i viktningen av möten med olika legala sektorer. En penninghanteringsmetod kan vara avgörande inom en brottstyp, men om den utgör ett hot för den legala sektorn som kommer i kontakt med de illegala pengarna beror på hur omfattande penninghanteringen är. Därför är det av vikt att göra någon typ av omfattningsuppskattning. Denna uppgift är dock mycket svår eftersom gärningspersonerna som ovan beskrivits lägger ner stora resurser på att dölja sina åtgärder (jfr Irwin m.fl. 2012).

Olika försök har gjorts för att internationellt beräkna penninghanterings omfattning (jfr bl.a. Schneider 2010, Unger 2006, Walker och Unger 2009). Även FATF har gjort försök till sådana uppskattningar utan att lyckats (Reuter och Truman 2004).

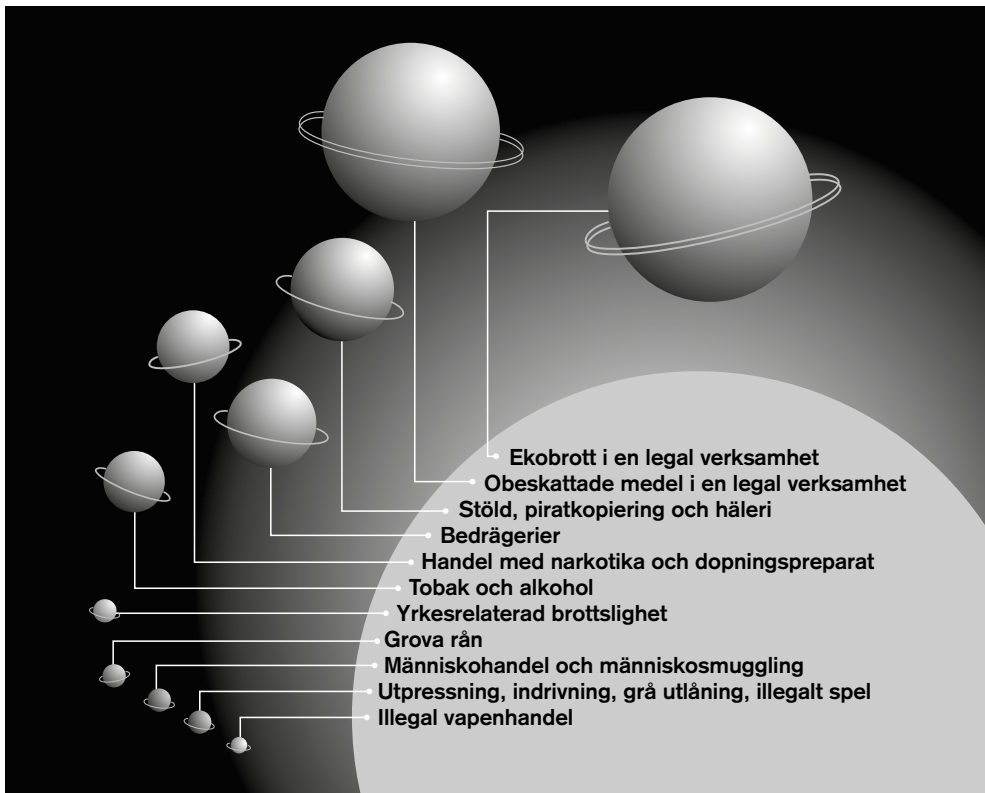
För Sveriges del förs ibland fram att penningtvätt uppgår till i storleksordningen 130 miljarder kronor om året. Vad som då åberopas är Skatteverkets beräkningar av det totala skattefelet i Sverige, åskådliggjort i den så kallade skattefelskartan (Skatteverket 2008). Den framtagna siffran behöver dock inte vara aktuell i nuläget och omfattar en rad andra fel än de som utgör brott.

Vid sidan av Skatteverkets uppgifter finns det en rad andra brottsområden som genererar pengar som hanteras. I det hänseendet hänvisas till den beskrivning som ges i den tidigare refererade nationella riskbedömningen över penningtvätt (Finansinspektionen 2013a, jfr Korsell 2015). Utöver i Skatteverkets skattefelskarta (2008), har bedömningar och uppskattningar bland annat gjorts eller diskuterats i AMOB 1977, Aronwitz 2013, Brå 2003:10, Brå 2011:4, Brå 2012, Brå 2012:12, Ekobrottsmyndigheten 2009 och 2012, Engdahl 2000, Finansinspektionen 2013a, Korsell 2015, Lotteriinspektionen 2014, Rikskriminalpolisen 2013, Riksrevisionen 2012, Skatteverket 2014, SOU 2010:38 och Svensk Handel 2012. Siffror eller bedömningar presenterade i dessa verk är dock

av varierande kvalitet, har olika undersökningsmetoder och omfattar skilda brottsområden, och ibland bara delar av ett brottsområde. Samtidigt finns en rad områden där inga beräkningar alls har gjorts. En allmän reflektion är dock att den ekonomiska brottsligheten, både underlåtenhets- och vinningsfallen, står för betydande belopp som överträffar de summor som organiserad brottslighet omsätter (Brå 2006/SOU 2006:64, Brå 2007:4, Ekobrottsmyndigheten 2004, Finansinspektionen 2013a, Korsell 2015). Trots det tenderar kriminella pengar från organiserad brottslighet att få större uppmärksamhet.

Figur 1 nedan visar hur den totala okända omfattningen av illegala pengar som omsätts inom de olika brotten skulle kunna se ut. Fördelningen bygger på mycket grova uppskattningar gjorda utifrån tillgänglig statistik och annan forskning (se ovan). Även om någon tilltro inte ska läggas vid uppskattade siffror, är det av intresse för den här rapporten att försöka ge en bild – även om den må innehålla flertalet gissningar – av penninghanteringen inom respektive brottsområde. Detta för att försöka identifiera det behov som gärningspersoner har av penninghantering och hur denna ser ut i mötet med de legala sektorerna.

Figur 1. Grov uppskattning av penninghantering inom olika brottstyper

Sammanfattande slutsatser

Sammanfattningsvis går det att konstatera att det för ekobrottslingar och andra gärningspersoner som agerar inom företag – exempelvis vissa gärningspersoner inom piratkopiering, häleri och storskalig narkotikahandel – är essentiellt att ha tillgång till konton och kort för att kunna föra ut vinstmedel och löner ur företagen samt för att kunna konsumera och investera vinsterna. I vissa fall kräver detta en inblandning av olika typer av rådgivare. Målvakter, falska identiteter, osanna fakturor, olika typer av företagskonstruktioner och försäljningar är vanliga metoder för att dölja de illegala pengarnas ursprung. Andra brottstyper, som sammantaget har en mindre penninghantering, är däremot fortfarande kontantdrivna, och gärningspersonerna använder en stor del av vinsterna för kontant vardags- och lyxkonsumtion inom handels- och tjänstesektorn. Inom smuglingsverksamheterna förs stora summor pengar ut ur Sverige genom främst kontanttransporter, men även betalningsförmedling, för att betala för leveranser. I många fall finns det därmed ett behov av att växla, föra över och ta ut pengar inom den finansiella sektorn.

Avdelning II

Legala sektorer – funktioner och risker

Legala sektorer – funktioner och risker

Inledning

I avdelning I redovisades penninghanteringen från brotten och gärningspersonernas perspektiv. Vi har följt flöden och åskådliggjort behov och tillvägagångssätt vid brottsrelaterad penninghantering och hur illegala pengar möter den legala ekonomin. Syftet var att beskriva den brottsrelaterade penninghanteringen för att kunna identifiera de sektorer som i särskilt stor utsträckning kommer i kontakt med de illegala pengarna. Där framgår att de legala sektorerna i vissa fall är av avgörande betydelse för gärningspersonerna när det gäller att genomföra brotten, vid betalningar relaterade till brotten som resor, utrustning och arvoden, samt för intäkterna, vinsthanteringen, konsumtion och investeringar.

Denna avdelning lyfter fram och bryter ut de legala sektorer som identifierats i avdelning I och bilaga 1. Vi beskriver även och nivåbestämmer risken för brottsrelaterad penninghantering inom dessa sektorer. Bedömningarna grundas dels på resultaten i avdelning I, dels på intervjuer, dels på seminarier med myndigheter och branschorganisationer (se avsnittet om metod i inledningen). En del exempel återfinns även i bilaga 1. En stor del av informationen som presenteras i denna avdelning är med andra ord inte ny, utan endast formulerad från en annan vinkel – från de legala sektorerna. Det innebär även att det med nödvändighet blir en hel del upprepningar och hänvisningar till avdelning I.

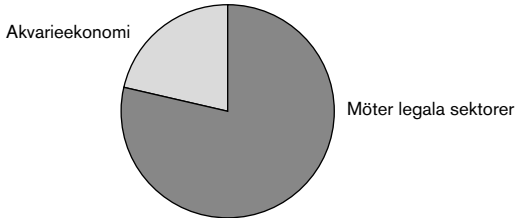
Brottsrelaterad penninghantering inom och utanför legala sektorer

Innan de legala sektorer som identifierats i avdelning I lyfts fram är det av vikt att nämna att det finns illegala pengar som aldrig möter legala sektorer. I själva verket används en hel del illegala pengar, främst kriminella kontanta pengar, till löpande kostnader i samband med den brottsliga verksamheten, för investeringar i ny

brottslighet och för konsumtion av illegala eller svarta varor och tjänster (jfr Brå 2007:4, van Duyn 2003, Skinnari 2014). Dessa pengar rör sig i en akvarieekonomi.

Figur 2. Seminariedeltagarnas bedömning av brottsrelaterad penninghantering i och utanför den legala ekonomin

Figur 2 visar seminariedeltagarnas (se metodavsnittet) uppskattning över hur stor andel av de illegala pengarna som möter den legala ekonomin, respektive stannar i en akvarieekonomi. Bedömningen baseras på antagandet om att penningtvätt kan tidsbestämmas utifrån ett penninghanteringsupplägg som kan omfatta flera aktiviteter och flera möten med legala sektorer. Seminariedeltagarna var relativt överens om uppskattningen, det vill säga att den största delen av de illegala pengarna kommer i kontakt med legala sektorer. Noterbart är att de samtidigt var överens om att en inte obetydlig del av de illegala pengarna stannar kvar i en akvarieekonomi. Penningtvättsregleringen missar med andra ord stora belopp som aldrig kommer i kontakt med några legala sektorer, eftersom lagstiftningens fokus är illegala pengar som möter den legala ekonomin.

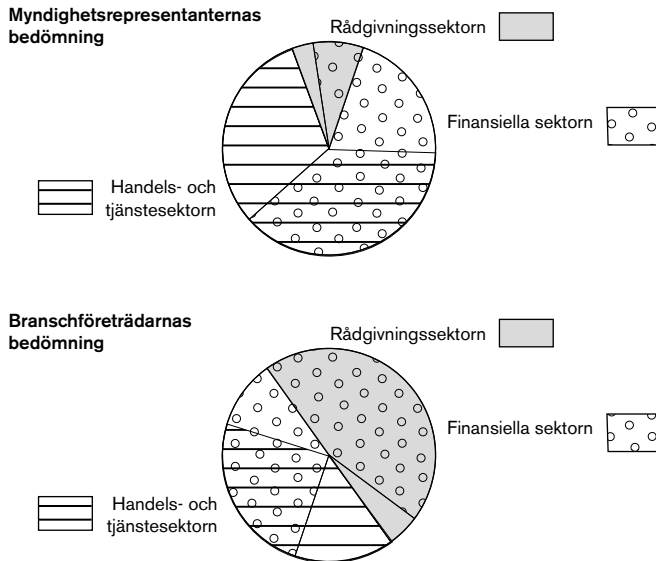
Tre huvudsektorer

Avdelning I har visat att mötena med de legala sektorerna har olika karaktär. Det handlar dels om att få in, ta ut eller disponera pengar i de finansiella systemen, dels om konsumtion, inköp och försäljningar, dels om att ta hjälp av en rådgivare vid bland annat köp av verksamheter och transaktioner. Utifrån kartläggningen av den brottsrelaterade penninghanteringen som gjorts i avdelning I, görs därför en indelning av de legala sektorerna i tre huvudgrupper: den finansiella sektorn, handels- och tjänstesektorn samt den rådgivande sektorn. Denna indelning svarar mer mot gärningspersonernas behov av penninghantering än både FATF:s indelning i tio huvudsektorer och svensk lagstiftnings indelning av rapporterings-skyldiga aktörer (jfr Dir.2015/849, FATF 2013, Lag 2009:62).

I figur 3 visas seminariedeltagarnas bedömningar av fördelningen av de illegala pengarna mellan dessa tre sektorer. I vissa fall kan illegala pengar komma i kontakt med flera sektorer. Om en bil köps med kort berörs till exempel både den finansiella sektorn och

handels- och tjänstesektorn. Det innebär att den totala andelen kan bli mer än hundra procent. Nedan illustreras detta genom att sektorerna överlappar varandra.

Figur 3. Seminariedeltagarnas bedömning av illegala pengar som hanteras i legala sektorer

Cirklarna i figur 3 omfattar all illegal penninghantering som möter den legala ekonomin och visar seminariedeltagarnas bedömningar av hur stor andel illegala pengar som möter respektive sektor. Den övre bilden visar myndighetspersonernas bedömning, medan bilden under visar branschföreträdarnas bedömning.

Både myndighets- och branschrepresentanterna bedömde att en stor del av de illegala pengarna möter den finansiella sektorn. Däremot skiljde bedömningarna sig åt mellan de fyra myndighetsgrupperna. Två av grupperna bedömde att den finansiella sektorn är viktigast för gärningspersonerna, medan resterande två bedömde att handels- och tjänstesektorn är mest utsatt för brottsrelaterad penninghantering. En ännu större skillnad var det i bedömningarna mellan myndighets- och branschföreträdarna när det gäller bedömningarna av handels- och tjänstesektorn respektive rådgivningssektorn. Egentligen är denna skillnad föga förvånande och kan förklaras av deltagarnas olika perspektiv.

Många av de representerade myndigheterna arbetar brottsbekämpande och tillgångsinriktat. Fokus är att motverka vinning av brott genom att bland annat beslagta och förverka illegala pengar och andra tillgångar som gärningspersonerna besitter. Med andra ord handlar det om pengar inom och utanför den finansiella sektorn samt varor och produkter som köps i handels- och tjänste-

sektorn. Man kan, som en branschföreträdare formulerade det, säga att ”myndigheterna hittar brotten, men inte rådgivarna”. Därför lägger myndigheterna mindre vikt vid rådgivningssektorn. Traditionellt sett finns dessutom ett större fokus på organiserad brottslighet (till exempel med GOB-satsningen och Operativa rådet), medan ekonomisk brottslighet hamnar något i skymundan.

Branschföreträdarna, som betonade rådgivningssektorn, har istället ett tydligare ekobrottsfokus än myndighetsrepresentanterna. Detta kan till viss del förklaras med att branschseminariet hade en övervikt av representanter från den finansiella sektorn. Medan de tillgångsriktade myndigheterna har ett tillbakablickande och reaktivt perspektiv har branscherna dessutom ett framåtblickande perspektiv där fokus läggs på risker och på hur den egna verksamheten kan tänkas utsättas för brottsrelaterad penninghantering. Från detta perspektiv är det logiskt att reflektera över möjliga penningströmmar och hur dessa kan möjliggöras – till exempel med hjälp av rådgivare. Seminariedeltagarna från branscherna påpekade bland annat att rådgivarna behandlar mycket av de grumliga pengarna, som ”kan vara extrema summor”, som en deltagare uttryckte det. Handeln kommer istället enligt deltagarna i kontakt med många små summor illegala pengar.

Funktioner istället för ytterligare sektorer eller aktörer

För att kunna nivåbedöma risker inom de tre identifierade sektorerna krävs ytterligare specificering. Det finns exempelvis ett flertal aktörer inom de olika sektorerna som erbjuder olika urval av tjänster som används vid penninghanteringen av illegala pengar. Verksamheterna är heller inte enhetliga: det är inte väl definierat vad som till exempel är en bank eller ett växlingskontor.

Av avdelning I kan utläsas att gärningspersonerna inte tänker i termer av specifika aktörer. Vad gärningspersonerna är ute efter är istället de funktioner som sektorerna kan erbjuda och vad de kan användas till. En intervjuad verksamhetsutövare beskriver det som att ”även om vi nekar personen att genomföra en transaktion hos oss, så kommer den att gå till nästa butik där det är möjligt”. Det är därmed inte meningsfullt att separera exempelvis banker, kreditmarknadsinstitut, betalningsinstitut och växlingskontor enligt den uppdelning som lagstiftaren har gjort. Därför läggs istället fokus på de funktioner som har identifierats i avdelning I, som kontoöverföring, lyxkonsumtion och rådgivning. Vissa av dessa funktioner skulle dock kunna hänföras till flera sektorer. Till exempel är private banking en funktion inom den finansiella sektorn, men funktionen har även starka inslag av rådgivning. På samma sätt används klientmedelskonton av både betaltjänstleverantörer och vissa rådgivare. Av praktiska skäl beskrivs dock dessa funktioner endast inom en sektor. Samtliga funktioner kommer att specificeras nedan i redovisningen av respektive sektor.

Riskbedömningen

De anvisningar av FATF som ska användas för riskbedömning av penningtvätt är, som också förts fram i den svenska nationella riskbedömningen, allmänt hållna (FATF 2013, Finansinspektionen 2013a). Till det kan läggas att anvisningarna är svåra att tränga igenom. En operationell tolkning av risk är *sannolikheten* för att något negativt ska inträffa och dess konsekvenser för den brottsrelaterade penninghanterings skador mot bakgrund av *hotet* (gärningspersoner som behöver hantera illegala pengar i legala sektorer) som utnyttjar de *sårbarheter* för brottsrelaterad penninghantering som finns hos olika legala sektorer (FATF 2013).

Brås användning av riskbegreppet

Hotet

Hotet består av gärningspersonernas behov av legala sektors funktioner och omfattningen av penninghanteringen i dessa funktioner. I behovet ingår vad gärningspersonerna vill åstadkomma med att använda sektorns funktion (motivet). Detta är till stor del vad som beskrivs i avdelning I.

Sårbarheten

Sårbarhet är en kombination av funktionens exponering för brottsrelaterad penninghantering (hotet), egenskaper hos funktionen som gör att denna penninghantering är möjlig samt funktionens motståndskraft att motverka penninghanteringen. I detta ingår gärningspersonernas metoder för att undvika sektorernas kontroll.

Denna rapportens gärningspersonsperspektiv medför att exponeringen av penninghantering hyggligt redovisas. Däremot saknas det forskning om verksamhetsutövarnas förmåga eller tillkortakommanden att motverka brottsrelaterad penninghantering. Sårbarhetsanalysen baseras därför främst på den kunskap som finns om sektorernas exponering och utsatthet för penninghantering och vilka funktioner som gärningspersonerna är intresserade av att utnyttja. Vidare har Brå sneplat på Finanspolisens statistik över de olika sektorernas rapportering över misstänkta transaktioner.

Vid sidan av tänkbara sårbarhetsfaktorer för specifika funktioner finns också sådana som är gemensamma för hela sektorn. På samma sätt som det saknas undersökningar om specifika funktioners sårbarheter har inte heller de gemensamma sårbarhetsfaktorerna utforskats. Brå kommer därför att redogöra för ett begränsat antal sådana sårbarheter. Ett försök görs att knyta dem till de specifika sektorer som de bedöms ha störst inverkan på. För fler gemensamma sårbarheter och mer generella samhällsliga riskfaktorer hänvisas till den nationella riskbedömningen (Finansinspektionen 2013a, jfr FATF 2013).

Sannolikheten

Som påpekats i den svenska hotbildsanalysen tar risk sikte på sannolikheten att något ska inträffa i framtiden (jfr Finansinspektionen 2013a, Vander Beken m.fl. 2004). En komplikation i sannolikhetsbedömningen är därför att det som skildrats i avdelning I är något som faktiskt pågår, inte vad som skulle kunna ske. En del av de brottsområden som belysts, särskilt de organiserade brotten, visar att penninghanteringen har utvecklats till att inkludera ytterligare metoder som exempelvis virtuella valutor och företag. Detta gör att kontanthanteringen möjligtvis har blivit mindre. Liknande kända trender skulle även seminariedeltagarna ha kunnat ta med i sina bedömningar. En del av dessa utvecklingar behandlas närmre i avdelning III, där förslag presenteras för att motverka brottsrelaterad penninghantering.

Skadan

Även konsekvenserna (skadan) till följd av brottsrelaterad penninghantering ingår i en riskbedömning. Inom brottsforskningen har skadan (eng. harm) till följd av brott börjat diskuteras (Greenfield och Paoli 2013, Unger m.fl. 2006). Även FATF (2013) redovisar en rad exempel på konsekvenserna av penningtvätt, allt från att politiska institutioner undergrävs till förvrängd konsumtion. Det är knappast möjligt att med någon precision göra en bedömning av dessa konsekvenser för den brottsrelaterade penninghantering som sker i Sverige. En allvarlig följd av en framgångsrik hantering av illegala pengar är dock att det skapar incitament att återinvestera i nya brott. Detta kommer översiktligt diskuteras i det sammanfattande avsnittet och i slutsats- och förslagsdelen.

Risken

Risken är en kombination av hotet, sårbarheten och skadan som penningtvättsaktiviteten kan leda till, samt sannolikheten för att den ska inträffa. Möjligheten att bestämma risker inom ramen för den här undersökningen är, som redogjorts för ovan, begränsad till hotet och till de delar av sårbarheten som är relaterad till hotet, samt till vissa skador och sannolikheter (som presenteras separat i nästa del). Därför kommer den här rapporten inte att redovisa samtliga kontrollfunktioner, skador och sannolikheter som gäller de legala sektorerna. Detta analyseras istället i branschernas egna riskbedömningar.

Den operationalisering av risk som görs i denna rapport ligger även i linje med uppdraget, där tyngdpunkten är att undersöka ”tillvägagångssätten vid penningtvätt” och ”hur centrala sektorer kan vara exponerade för penningtvättsrisker” samt ”nivåbedöma riskerna kopplade till dessa tillvägagångssätt”.

För att bedöma riskerna har hjälp tagits av seminariedeltagarna. Som beskrivits i metoddelen, har deltagarna fått göra en övning där de utifrån presenterade hot- och sårbarhetsfaktorer samt sina

egna erfarenheter fått bedöma riskerna inom olika funktioner. De har även fått bedöma fördelningen av brottsrelaterad penninghantering som möter olika funktioner och – som visats ovan – fördelningen mellan olika legala sektorer.

Den finansiella sektorn

Av avdelning I och seminariedeltagarnas bedömningar framgår att den finansiella sektorn spelar en viktig roll för att möjliggöra olika typer av transaktioner. Det är allt från den initiala investeringen i ett brottsupplägg till de löpande kostnaderna i verksamheten, betalningen av löner, hanteringen av intäkter samt disponeringen av vinstmedel. Behovet av den finansiella sektorn är därmed mycket stort hos gärningspersonerna, särskilt när det gäller ekobrottsligheten. Detta illustrerades tydligt ovan i figur 3. Både betalningar, överföringar och vinstuttag görs elektroniskt. För andra typer av brott är behovet av den finansiella sektorn väsentligt mindre eftersom penninghanteringen främst består av kontanter. Även inom de brott där i princip ingen elektronisk penninghantering sker, och brott med endast kontant penninghantering, kan det dock finnas beröringspunkter med den finansiella sektorn. Kontantintensiv brottslighet är exempelvis ofta i stort behov av växlingskontor eller andra platser där uttag, valutaväxling och betalningsförmedling kan göras. Sektorns viktigaste funktioner för gärningspersonerna är därför (utan inbördes ordning):

- bankkontoöverföringar (till, från och mellan gärningspersoner)
- insättning på konto
- kontantuttag från konto
- valutaväxling
- betalningsförmedling
- kortköp
- virtuell plånbok
- postväxlar och andra skuldebrev
- leasing, lån och amorteringar
- handel med värdepapper
- handel med försäkringar
- private banking.

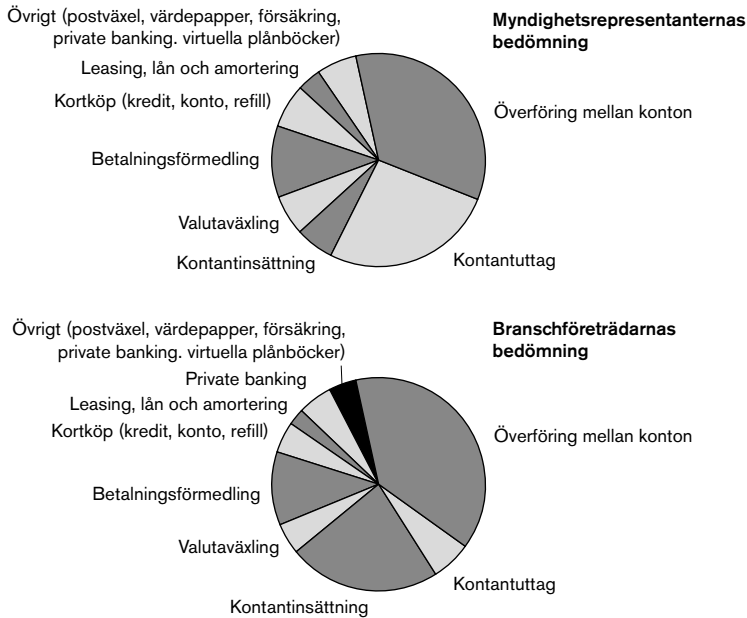
Nedan beskrivs dessa funktioner mer i detalj.

Den finansiella sektorns viktigaste funktioner

I detta avsnitt görs först en bedömning av fördelningen mellan den finansiella sektorns funktioner. Därefter beskrivs vilket behov gärningspersonerna har av den finansiella sektorn utifrån dess olika funktioner. I samband med detta redogörs även kort för de olika

funktionernas sårbarhet, inkluderat seminariedeltagarnas riskbedömning. Det seminariedeltagarna tog ställning till var risken att utsättas för brottsrelaterad penninghantering med hänsyn till gärningspersonernas behov och sektorernas motståndskraft. Sårbarheter som gäller för hela eller en stor del av sektorn tas upp i ett samlat grepp efter redovisningen av funktionerna.

Figur 4. Bedömning av de för gärningspersonerna viktigaste funktionerna inom den finansiella sektorn

Cirklarna visar myndighetsrepresentanternas respektive branschföreträdarnas bedömningar av fördelningen mellan den brottsrelaterade penninghanteringen inom den finansiella sektorns olika funktioner. Hela cirkeln omfattar alla illegala pengar som möter den finansiella sektorn. Nedan diskuteras seminariedeltagarnas bedömningar i förhållande till vad som framgår i avdelning I.

Överföringar mellan konton

Enligt myndighetsrepresentanterna är överföringar mellan konton den vanligaste funktionen inom den finansiella sektorn. Näringslivsrepresentanterna bedömde dock att överföringarna borde utgöra en ännu större del.

I Finanspolisens årsrapport listas de fem vanligaste transaktionssätten utifrån inrapporterade penningtvättsanmälningar. År 2014 utgjorde överföringar 20 procent av samtliga anmälningar (Finanspolisen 2015). Detta är heller inte anmärkningsvärt, eftersom överföringar kan ingå som delar i ett penningtvättsupplägg. Exempelvis kan pengar överföras innan de tas ut med kort eller kontant, eller förs vidare till andra gärningspersoner.

Intervjupersoner är dock av uppfattningen att de riktigt stora beloppen sällan anmäls, eftersom dessa transaktioner sker inom och genom företag med till synes helt legala verksamheter. Bland annat pågår förundersökningar i ärenden som avser mutor av större dignitet. Om vi samtidigt ser till uppskattningen av de ekonomiska brotternas omfattning, där kontoöverföringar ofta är en förutsättning, innebär det att stora belopp av illegala pengar färdas i kontosfären. Bankkontoöverföringar är därför troligtvis den vanligaste typen av transaktion som sker inom den finansiella sektorn. Seminariedeltagarnas bedömning att elektroniska överföringar utgör en betydligt större del av transaktionerna än vad som framgår av rapporterna till Finanspolisen, framstår därmed som rimlig.

Kontantuttag och kontantinsättning

Medan myndighetsrepresentanterna bedömde att kontantuttag utgör en stor del av penninghanteringen i den finansiella sektorn, bedömde branschföreträdarna att förhållandet snarare var det omvända. En seminariedeltagare menar att skillnaden kan bero på penningtvättslagstiftningens utformning som innebär att branschföreträdare bör ha ett stort fokus på just insättningar av medel som förs in på konton. I de intervjuer som vi genomfört med myndighetspersoner framgår istället att uppfattningen är att det är en lägre kontroll kring kontantuttag än kontantinsättningar.

Den omfattningsbild av de olika brott som redogörs för i denna rapport antyder att ekobrotten står för majoriteten av den okända illegala summan pengar. Uttag från konto till kontanter används i stor utsträckning av ekobrottslingar för penninghantering som ett led i en svart eller grumlig verksamhet. Som beskrivits i avdelning I är ekobrotten bland annat beroende av uttagsfunktioner, som uttagsautomater och platser där uttag kan ske över disk. Det är därför troligt att uttag är viktigare än insättning. Detta antagande stämmer även överens med antalet rapporteringar till Finanspolisen, där uttag år 2014 utgjorde 19 procent av de rapporterade transaktionerna, medan 13 procent bestod av insättning (Finanspolisen 2015).

Andelen transaktioner som består av insättningar bland rapporteringarna har dock ökat något de senaste åren, vilket kan (men inte behöver) innebära att fler gärningspersoner försöker få in pengar på konto. De ökade rapporteringarna skulle även kunna bero på bättre monitoreringssystem. En del intervjupersoner har dock lyft fram att vissa branscher mäter sig själva genom att medvetet lämna flera anmälningar till Finanspolisen. En myndighetsperson är även av uppfattningen att det kan bero på att verksamhetsutövarna rapporterar det som myndigheterna förväntar sig rapporter om. Myndighetspersonen påpekar även att lagstiftningen är utformad att ta sikte på kontanta medel.

Samtidigt har inrapporterade uttag minskat något, vilket delvis skulle kunna förklaras med att pengar i större utsträckning stannar på konton, samt att pengar tas ut utomlands och hos sådana aktörer där kontantuttag är möjligt men där verksamhetsutövaren inte rapporterar. En annan möjlig förklaring är att gärningspersonerna hittar nya vägar för att komma runt den finansiella sektorns kontrollsystem.

En myndighetsrepresentant menade att det är viktigt att förmedla att uttag är betydande, men att man felaktigt inriktar sig mot insättning både i allmänt tal och i reglering.

Växling och betalningsförmedling

Branschföreträdarnas bild var att växling är relativt vanligt, eller i alla fall att det *har* varit ganska vanligt. De flesta myndighetsrepresentanterna tonade i sin bedömning istället ner betydelsen av växling. Däremot ansåg de att betalningsförmedling borde utgöra en större del av helheten. I detta avseende var det dock skillnader mellan myndighetsgrupperna där två grupper stack ut som varandras motpoler. En av dessa grupper näst intill eliminerade växling, medan betalningsförmedling bedömdes utgöra en mycket stor del av helheten. Den andra gruppen gjorde bedömningen att växling utgör en större del, men att betalningsförmedling däremot är obetydlig. Sannolikt beror skillnaden på olika tolkningar. I bedömningen av betalningsförmedling är det möjligt att vissa har inkluderat informell betalningsförmedling (som exempelvis hawala), som i vissa fall sker utan reella överföringar utan istället genom ett kvittningssystem. Det är även möjligt att vissa kontoöverföringar tolkades som betalningsförmedling.

Sett till andel inrapporterade fall till Finanspolisen, är förhållandet det omvända – där utgjorde valutaväxling 17 procent av anmälningarna år 2014, medan betalningsförmedling stod för knappt 13 procent av anmälningarna (Finanspolisen 2015). En seminariedeltagare är dock av uppfattningen att växling enligt Finanspolisens kategorisering även skulle kunna inrymma vissa uttag och insättningar. Exempelvis skulle belopp i annan valuta kunna tas ut kontant från ett kontokort. Då både valutaväxling och betalningsförmedling till stor del används av organiserad brottslighet för att skicka pengar utomlands, går det dock att konstatera att ingen av funktionerna kan mäta sig med elektroniska överföringar och uttag, eftersom organiserad brottslighet inte omsätter lika stora belopp som ekonomisk brottslighet. Troligtvis ligger seminariedeltagarnas bedömningar närmare verkligheten än rapporteringarna som inkommit till Finanspolisen.

Kortköp, leasing, lån och amortering och övrigt (postväxel, värdepapper, försäkring, private banking, virtuella plånböcker)

Det förefaller vara vanligt att konto- och kreditkort används vid vardags- och lyxkonsumtion, särskilt av ekobrottslingar. Seminariedeltagarnas bedömning kan därför antas vara rimlig.

Lån tas bland annat för köp av kapitalvaror, fastigheter och företag, och kan vara på relativt höga belopp. Sett till att många ekobrottslingar samtidigt har en legal verksamhet och därför utan problem kan ta lån, förefaller seminariedeltagarnas bedömning vara befogad.

Enligt seminariedeltagarna handlar postväxlar om ganska små värden. Bedömningen är därför att det totala antalet illegala pengar som kommer i kontakt med postväxlar är ganska lågt. Av avdelning I går det att utläsa att det är oklart i vilken omfattning postväxlar faktiskt används som betalningsmedel för en illegal ersättning, men att det nämns av flera intervjupersoner som ett möjligt betalningsmedel.

Av avdelning I framgår att det finns få uppgifter som tyder på att illegala pengar placeras i värdepapper och försäkringar. Seminariedeltagarna delar i stora drag den uppfattningen och gör bedömningen att investeringar i värdepapper och försäkringar är relativt ovanligt. Det är främst för de brott som genererar mycket pengar, som ekobrott och storskaliga narkotikabrott, som det noteras att placeringar i värdepapper och försäkringar förekommer. Detta kan även bero på att det krävs kunskaper eller ett visst kontaktnät för att investera i värdepapper och försäkringar. Omfattningen av dessa investeringar förefaller därför i antal vara relativt begränsad, men avser istället desto större belopp.

De flesta myndighetsgrupperna bedömde att private banking handlar om sammanlagt ganska små belopp. En grupp gjorde dock en annan bedömning och låg närmare branschföreträdarnas bedömning. De menade att private banking kanske inte rör så många personer, men att det i dessa fall handlar om stora volymer. Omfattas dessutom grumligena pengar, underströk deltagarna att det kan handla om mycket stora belopp.

Enligt seminariedeltagarna är betydelsen av virtuella plånböcker relativt liten. Intervjupersoner ger dock bilden av att många gärningspersoner har tillgång till virtuella plånböcker – men främst med nationell valuta. I avdelning I beskrivs att användningen av virtuella valutor än så länge är relativt begränsad, men att kunskapsläget är osäkert och att användningen kan komma att öka framöver. Den nyutgivna rapporten *World Payments Report 2015* uppskattar att 10 procent av alla världens transaktioner (både legala och illegala) sker virtuellt (Capgemini 2015). Sett till denna uppskattning skulle både seminariedeltagarnas bedömning och bilden som ges i avdelning I till viss del kunna vara underskattad.

Funktioners behov och sårbarhet

Bankkontoöverföringar

Behov och tillvägagångssätt

Eftersom pengarna vid ekobrott oftast befinner sig i det finansiella systemet, finns ett stort behov av att kunna föra över pengar mellan olika konton. Uppskattningsvis rör det sig främst om medel från bedrägerier och om utbetalning av svarta löner och andra oredovisade kostnader, samt av vinstuttag. För andra brott är behovet av banktransaktioner mindre och används framför allt för att betala och ta emot pengar från internetförsäljning. Det kan till exempel vara försäljning av narkotika, dopningspreparat och stulna och piratkopierade varor på internet.

Bankkontoöverföringar handlar om överföringar från gärningspersoners konton (uttag) och till gärningspersoners konton (insättning). I många fall är det en kombination av insättning och uttag, där pengar strömmar in på gärningspersonernas konton för att därefter snabbt föras vidare till andra konton. Många överföringar görs till konton utomlands och i viss mån även från utländska konton. I vissa fall gäller det privatpersoners konton och i andra fall företagskonton. Medan överföringar mellan privatpersoners konton ofta rör mindre belopp, kan överföringar mellan företag vara i mångmiljonklassen. Undantaget är när privatkonton används för informell betalningsförmedling. I dessa fall förekommer det att många låga belopp kommer in på betalningsförmedlarens konto och att medlen skickas vidare i klumpsummor till olika mottagare utomlands. Falsa identiteter och målvakter används ofta för att möjliggöra kontoöverföringar.

Nedan beskrivs vad gärningspersoner använder elektroniska överföringar till och hur de går till väga för att göra överföringarna.

Elektroniska överföringar från gärningspersoner (uttag)

Banköverföringar från gärningspersoners konton används exempelvis för återinvesteringar i brott, betalningar för olika typer av kostnader och maskeringar av vinstuttag. Återinvesteringar i brott och betalningar av svarta och kriminella tjänster, löner och varor sker genom överföringar till andra gärningspersoners privata konton eller företagskonton. Maskeringarna sker bland annat genom att belopp kommer in på ett konto och sedan delas upp för att försvinna vidare till flera andra personers eller företags konton. Dessa personer eller företag för sedan pengarna vidare i ytterligare steg, där slutdestinationen exempelvis är ett konto i Sverige eller i ett finansiellt paradys. I överföringens referenstext anges det ibland att överföringen avser någonting annat än vad den faktiskt avser.

Osanna fakturor och skenavtal är andra vanliga sätt att motivera en överföring från ett företag till ett annat. I dessa fall kan fakturan på något sätt vara manipulerad, exempelvis genom att

det är en felaktig kvantitet, felaktig produkt eller felaktig prissättning. Här förekommer även factoringbolag och underentreprenörer som mellanled. Överföringarna legitimerar i vissa fall att transaktioner sker till företagsstrukturer i andra länder, exempelvis till skatteparadis med högt insynskydd eller till länder där kontantuttag är lättare att utföra.

Elektroniska överföringar till gärningspersoner (insättning)

För en del typer av brott, exempelvis köp av sexuella tjänster, försäljning av illegala varor på internet eller vissa typer av bedrägerier, förekommer det att betalningarna och insättningarna sker elektroniskt. I många av dessa fall kommer intäkterna i konstanta flöden in på konton där bara beloppen skiljer sig från varandra. I de fall betalningen för varan eller tjänsten sker till en virtuell plånbok kan gärningspersonen själv välja om och när ett belopp ska föras över till ett bankkonto, och hur stort beloppet i så fall ska vara.

Gärningspersoner får pengar insatta på bankkonto genom plus- och bankgiro. Sannolikt görs detta vid försäljning av till synes legala varor. Plus- och bankgirot legitimerar en inbetalning trots att det inte finns ett företag bakom – det är istället ett sätt att ge sken av en verksamhet. I de fall det finns ett företag i grunden, exempelvis en enskild firma, behöver det inte innebära att företaget är aktivt, eller att redovisningen sköts korrekt.

För små överföringar och betalningar görs insättningar och uttag i vissa fall genom Swish. Till exempel används Swish vid försäljning av illegala varor (Polismyndigheten 2015). Eftersom Swish är knutet till ett bankkonto med ett telefonnummer, förekommer i dessa fall både bulvankonton och flera telefoner, vilket många gärningspersoner har.

Överföringar sker även till konton i länder där banker är självständiga, och inte har koppling till banker i andra länder som följer penningtvättsregleringar. Det gör att insikten om de transaktioner som sker till dessa konton är tämligen liten, särskilt om det gäller ett land där det är svårt att få ut uppgifter om förekomsten av konton.

Pengar når även gärningspersoners konton från andra länder. Bland annat är flera myndighetspersoner av uppfattningen att pengar – exempelvis brottsvinster – som gömmts utomlands i länder som är finansiellt instabila kommer tillbaka till Sverige när kriser uppstår. Det gäller enligt intervjupersoner även pengar som tidigare befann sig i skatteparadis, men som gärningspersoner valt att ta hem till Sverige. I vissa fall uppger gärningspersonerna att det är en gåva eller ett arv, i andra fall skulle det kunna handla om en så kallad frivillig rättelse (FATF 2012). Därtill har intervjuade myndighetspersoner uppgett att svenska bankkonton använts som mottagarkonton för exempelvis bedrägerier som begåtts utomlands.

Sårbarhet vid kontoöverföringar

Gärningspersonernas olika metoder för att minska sin synlighet vid bankkontoöverföringar, gör det svårare för verksamhetsutövarna att upptäcka avvikande transaktioner och identifiera rätt person. I andra fall behöver gärningspersonerna inte ens maskera överföringarna. Det gäller bland annat överföringar som inte kan härledas till en kriminell, svart eller grumlig aktivitet, utan är normala överföringar med hänsyn till gärningspersonens vanliga aktiviteter. Samma sak gäller för de överföringar som görs för att införskaffa hjälpmedel till den brottsliga verksamheten, som hyra av fordon, lägenheter och lokaler, eller inköp av verktyg och arbetskläder, vilket, trots att det innebär banktransaktioner, inte är någon avvikande transaktion.

Flera transaktioner sker dock innan förbrottet begås. Det handlar exempelvis om en del skatte- och momsbrott, där brottet uppstår när korrekt redovisning inte sker. Enligt flera intervjupersoner är kontrollen av pengar som förs in i Sverige dessutom bristfällig, vilket medför att brottvinster som förts ut ur Sverige enkelt kan ta sig tillbaka genom en kontoöverföring. Detsamma gäller för brottsutbyte från brott som begåtts utomlands. Intervjupersoner menar att svenska bankkonton har använts dels för att kontona befunnit sig i ett annat land än där brottet begicks, dels för att Sverige anses vara ett relativt säkert land. Även omständigheter som att få penningtvättsrapporteringar görs i Sverige har angetts som ett skäl till att Sverige använts som transitland.

En sårbarhet är svårigheten att se vem avsändarkontot i överföringen tillhör. När en överföring sker från en person till en annan vet inte mottagaren vem som har gjort överföringen. I de fall de två personerna dessutom har olika banker kan inte heller den enskilda banken se hela förloppet. Det innebär att mottagaren inte vet vem som betalat ut lön, och utbetalaren inte vet vem som får lönen. Genom att varken bank eller kontoinnehavare kan se vem som för över pengar kan avsändaren maskera utbetalningen och mottagaren dessutom tro att det är en legal överföring. Enligt intervjupersoner används detta exempelvis vid utbetalning av lön eller betalning av fakturor när andra företag gör de faktiska betalningarna, men även vid olika typer av bedrägerier eller när personer har i uppgift att föra pengar vidare till en annan part.

Riskbedömning: bankkontoöverföringar

	LÅG	MEDEL	HÖG
Myndighetspersonernas bedömning			X
Branschföreträdarnas bedömning		X	

Samtliga grupper på myndighetsseminariet bedömde att risken är hög vid bankkontoöverföringar. Också några branschföreträdare bedömde risken som hög. Flera branschföreträdare påpekade

dock att spårbarheten vid överföringar är större jämfört med andra transaktioner, vilket kan förklara varför de, trots det stora hotet, bedömde att risken är medel.

Insättning på konto

Behov och tillvägagångssätt

Insättning på konto används främst för att få in kontanta medel i det finansiella systemet. Det handlar om insättning av vinstmedel och intäkter från exempelvis kontantintensiv brottslighet och kontanta svarta löner. Insättning av kontanter på konto görs på bank, växlingskontor och andra finansiella institut, samt via insättningsautomater. För insättningsautomater finns dock spärrar som reglerar hur stora och många insättningar som får göras. Detta, i kombination med fler frågor vid insättningar över disk, medför enligt en intervjuperson att det har blivit svårare att få in svarta och kriminella pengar i de finansiella systemen. Intervjupersoner berättar att insättningar därför görs till flera olika konton i olika banker, ibland tillhörande målvakter eller falska identiteter, i syfte att dölja pengarnas ursprung. Även insättningsautomater i utlandet används. En intervjuperson menar även att gärningspersoner ibland tar hjälp av en bankkontakt.

Företag som har en omfattande kontanthantering kan använda sig av säkerhetsföretag för att göra insättning av illegala pengar genom att blanda in dem i dagskassor. Till exempel beskrivs i avdelning I samt i bilaga 1 hur värdetransportörer transporterar pengarna till uppräkningscentraler och därefter sätter in pengarna på företagskonto.

Sårbarhet vid kontantinsättning

Gärningspersonernas användning av gångare, bulvankonton och många konton försvårar verksamhetsutövares kontroll. Den legala aktören, till exempel ett värdetransportbolag, som gör insättningen av uppblandade dagskassor har dessutom svårt att, som påpekats av en branschföreträdare, kontrollera vem som gör köpet eller utökar kassans medel med illegala pengar.

Bankernas minskade kontanthantering och spärrar för insättning vid insättningsautomater skulle dessutom kunna innebära en flytt (både nutida och framtida) av insättningar från banker till växlingskontor och andra insättningsställen som hanterar likvida medel. Detsamma gäller vid kontantuttag (se även avsnittet om valutaväxling).

Riskbedömning: kontantinsättning

	LÅG	MEDEL	HÖG
Myndighetspersonernas bedömning		X	
Branschföreträdarnas bedömning		X	

Två av tre grupper på seminariet med myndighetsrepresentanter bedömde risken som medel för kontantinsättning med illegala medel. Den tredje gruppen bedömde risken som hög. Branschföreträdarnas bedömningar var spridda. Låg, medel och hög var samtliga representerade, även om flest bedömde risken som hög. En branschföreträdare underströk att det är vid insättning som den finansiella sektorn kan utöva störst kontroll. Att fler branschföreträdare trots detta ansåg att risken är hög kan ha att göra med att de samtidigt bedömde kontoinsättnings relativa betydelse som högre jämfört med myndighetsrepresentanterna.

Kontantuttag från konto

Behov och tillvägagångssätt

Gärningspersoner tar ut pengar för att tillgodogöra sig vinst, men stora belopp tas även ut för att betala svarta löner. I båda fallen tas kontanter ofta ut efter flera led av överföringar eller genom osanna fakturor. Det förekommer även att arbetstagare gör uttag för att betala tillbaka lön till arbetsgivaren. Återbetalningen kan vara ett led i att få en falsk kontrolluppgift, som ett led i arbetskraftsexploatering, för att minska den statliga inkomstkatten eller undkomma löneutmätning (se avsnitten om människohandel och svart arbetskraft). Bara för att medel finns på ett svenskt konto behöver inte pengarna tas ut i Sverige. Det har förekommit att gärningspersoner åkt utomlands för att plocka ut kontanter i utländska automater.

Pengar tas ut på bank- och växlingskontor och i bankomater. Många gärningspersoner har flera bankkonton, där varje bankkonto har ett kontokort. På så vis kommer gärningspersonerna runt många av de spärrar som banker har när det gäller storlek på uttaget. Intervjupersoner beskriver att personer har stått vid en bankomat med ett tiotal uttagskort från olika banker för att göra maxuttag. För att minska risken för upptäckt används även bulvankonton, gångare och falska identiteter. I vissa fall används även falska underlag, exempelvis annonser eller lånehandlingar, för att legitimera uttaget.

Det förekommer dessutom att illegala pengar skickas via betal-tjänstleverantörer för att sedan hämtas ut kontant hos ett ombud. Ofta används även i dessa fall målvakter eller bulvaner eftersom det vid större belopp görs id-kontroller.

För att tillgodogöra sig medel på konto har gärningspersoner inom företag haft kontakt med exempelvis växlingskontor som tillhandahållit kontanter. Dessa har då beställts av kontoret inom ramen för kontorets ordinarie verksamhet (trots att de enligt underrättelsematerial i vissa fall saknat besökskontor), och levererats till uttagskontoret av värdetransportföretag. Det är alltså värdehanteringsföretaget som tillhandahåller kontanterna som sedan betalas ut av uttagskontoret till gärningspersonen.

Sårbarhet vid kontantuttag

Den finansiella sektorn är särskilt sårbar i de fall då bankkonton öppnas via internet utan personligt besök. Intervjupersoner menar bland annat att det är svårare att kontrollera falska id-handlingars äkthet när de skickas elektroniskt, eller om gärningspersonerna använder en målvakt eller målvaktens e-legitimation. Ett annat problem som påtalas av intervjupersoner är att de finansiella aktörerna inte har befogenhet att förhindra uttag, trots att de misstänker att uttagen exempelvis används för att betala ut svarta löner.

När falska underlag används vid uttag, ligger sårbarheten istället i att kunna värdera detta underlag. Myndighetspersoner lyfter även fram att kameramaterial från uttagsplatsen inte alltid sparas tillräckligt länge, vilket ibland medför att den finansiella sektorn inte kan bidra med underlag till brottsutredande myndigheter. När det gäller leverans av kontanter till växlingskontor sker detta ibland av ett värdetransportföretag, vilket medför att det blir svårt för värdetransportföretaget att överblicka vem som till sist kommer i kontakt med pengarna vid uttag (för andra sårbarheter kopplade till uttag på växlingskontor, se avsnittet om valutaväxling).

Riskbedömning: kontantuttag

	LÅG	MEDEL	HÖG
Myndighetspersonernas bedömning			X
Branschföreträdarnas bedömning		X	

Medan myndighetsrepresentanterna var överens om att risken för kontantuttag med illegala pengar är hög, var bedömningen delad mellan hög och medel bland branschföreträdarna. Att hälften av branschföreträdarna gjorde en mildare bedömning än myndighetsrepresentanterna skulle kunna förklaras med att de bedömer att uttag är mindre omfattande.

Valutaväxling

Behov och tillvägagångssätt

Växling av låga valörer till högre samt till andra valutor görs på banker, växlingskontor och andra finansiella institut med kontant-hantering. Växling görs även genom att ta ut utländska valörer från konto. Inom viss brottslighet, som smugglingsbrott, transporteras stora summor kontanta medel utomlands för betalning av leveranser, eller för att föra ut vinstmedel. Detta sker ofta efter att de svenska medlen växlats till större valörer och utländska valutor, som euro och dollar (jfr bl.a. Brå 2007:4, Brå 2014:10). Intervjupersoner berättar även om svenska medel som förs utomlands, för att troligtvis växlas där. Det beror bland annat på bättre växlingskurs utomlands eller på att kontrollen vid växlingen är lägre.

Sårbarhet vid växling

År 2014 gjordes 400 penningtvättsanmälningar från finansiella verksamheter som tillhandahåller valutaväxling, vilket utgör knappt 5 procent av samtliga anmälningar (Finanspolisen 2015). På grund av att många gärningspersoner använder sig av gångare eller smurfar för att växla pengar är det dock svårt för växlingskontoren, de finansiella instituten och bankerna att komma åt de verkliga gärningspersonerna. Förmodligen är det därmed inte de riktiga gärningspersonerna som anmäls till Finanspolisen eller får svara på de frågor som ställs vid växlingen. Gärningspersonerna går på detta sätt runt ”känn din kund”-förfarandet.

Den minskade kontanthanteringens medför att valutaväxling inte längre är möjligt på alla bankkontor, utan främst görs på växlingskontor. Flera intervjupersoner har dessutom uppmärksammat att det finns ett antal växlingskontor som är mindre nogräknade eller ställer färre kontrollfrågor, dit många gärningspersoner går. Enligt en intervjuperson sprids det bland gärningspersoner om ett visst ställe är särskilt bra att gå till för att växla, sätta in eller ta ut pengar. Dessa växlingskontor anmäler antingen gärningspersonerna efter att de låtit dem växla pengar, eller så anmäler de inte alls. Intervjupersoner säger även att växlingskontor har hållit öppet efter stängningsdags för att gärningspersoner eller någon i deras ställe ska kunna växla obemärkt. Därutöver finns det i tidigare Brå-rapporter och underrättelsematerial uppgifter om att växlingskontor har öppnats av gärningspersoner i syfte att kunna användas för växling, uttag, insättning och betalningsförmedling (Brå 2007:4, Brå 2011:4).

Riskbedömning: valutaväxling

	LÅG	MEDEL	HÖG
Myndighetspersonernas bedömning		X	
Branschföreträdarnas bedömning			X

Medan samtliga branschföreträdare gjorde bedömningen att risken är hög vid valutaväxling med illegala pengar, skiljde sig myndighetsgruppernas bedömningar helt åt. En grupp gjorde bedömningen att risken är låg, en annan att risken är medel och en tredje att risken är hög. Branschföreträdarnas samstämmiga bedömningar kan förklaras med att deras uppfattning är att växling är relativt vanligt bland gärningspersoner. En myndighetsperson som deltog i seminariet är av uppfattningen att de spridda bedömningarna bland myndighetsrepresentanterna beror på att man med växling menar olika saker. Växling tolkas enligt deltagaren ofta som både växling och uttag i en annan valuta än svenska kronor, medan det i andra fall tolkas som enbart kontant växling.

Betalningsförmedling

Behov och tillvägagångssätt

Gärningspersoner gör även betalningar och överföringar via betalningsförmedlare. Via dessa skickar gärningspersoner exempelvis pengar till en mottagare i ett annat land. Betalningsförmedlare har ofta ombud på växlingskontor eller banker, men det förekommer även att butiker fungerar som ombud. Betalning genom betalningsförmedling möjliggör därmed kontanta betalningar via finansiella system. Betalningsförmedling kan även göras till och från bankkonton och kontokort samt till och från virtuella och mobila plånböcker. Dessa tjänster används dock, precis som valutaväxling, främst av gärningspersoner i kontantintensiv brottslighet för att skicka pengar utomlands för att betala för leverans- och rekryteringskostnader samt för att skicka vinstpengar. Trots att det är möjligt att skicka relativt stora summor pengar med betalningsförmedling, är det troligt att pengar ofta förs över i mindre belopp per gång och plats för att sprida riskerna. Intervjupersoner berättar även om ekobrottslingar som använt sig av betalningsförmedling till närliggande länder när det funnits restriktioner att föra pengar elektroniskt till ett visst land.

Sårbarhet vid betalningsförmedling

Betaltjänstverksamheter, där betalningsförmedling ingår, gjorde 3 144 penningtvättsanmälningar 2014, vilket utgör drygt en tredjedel av alla anmälningar (Finanspolisen 2015). Eftersom betalningsförmedling delvis görs på samma plats som växling och ofta med kontanta medel, liknar sårbarheterna de som gäller vid växling. I likhet med vid växling används ofta bulvaner, målvakter eller falska identiteter vid överföringarna för att komma runt ”känn din kund”-förfaranden och id-kontroll när det handlar om stora belopp.

Riskbedömning: betalningsförmedling

	LÅG	MEDEL	HÖG
Myndighetspersonernas bedömning			X
Branschföreträdarnas bedömning			X

Myndighetsrepresentanternas samstämmiga bedömning är att risken för betalningsförmedling med illegala pengar är hög. Även en majoritet av branschföreträdarna bedömde risken som hög. Ingen bedömde risken som låg. Betalningsförmedling är, efter kontoöverföringar och uttag respektive insättning, den funktion som seminariedeltagarna bedömde som viktigast. Det förklarar även varför risken bedöms som hög.

Kortköp

Behov och tillvägagångssätt

Både svenska och utländska konton och kort används för konsumtion och vissa investeringar i Sverige och utomlands. Det finns även tjänster via internet som möjliggör att fakturor som hyresavivier betalas via kontokort. Vissa brott sker genom att ett företagskort används för privat konsumtion. Som tidigare beskrivits, står både kontobulvaner och företag som innehavare till kontokort. Vissa kort kan dessutom sakna namn, och andra kort kamoufleras för att likna medlemskort. Därutöver förekommer det att kort lånas ut till andra personer som exempelvis får nyttja en kredit på 5 000 kronor. Även förbetalda kort som köps i handeln och fylls på med en kod förekommer.

Utländska konton och kort medför att konsumtionen blir mer dold. Intervjupersoner nämner både europeiska konto- och kreditkort och kort utfärdade i skatteparadis som använts i Sverige. Rimligtvis är det mer sannolikt att kort som är kopplade till ett konto i ett skatteparadis har betydligt mer kapital bakom sig, men det kan även vara så att andra länder används för att skatteparadiserna får mest uppmärksamhet.

Kortköp som sker på kredit gör det möjligt för gärningspersoner att göra stora köp utan att behöva röra sig med kontanter. Kreditkortsräkningen måste dock betalas, och detta kan ske kontant hos de företag som har möjlighet att ta emot fakturabetalning, så kallad giroservice. Kreditkortsräkningar betalas dessutom i vissa fall från depåkonton, från konton utomlands eller av en annan person eller företag.

Sårbarhet vid kortköp

Förekomsten av utländska konto- och kreditkort vid kortköp innebär en förflyttning av kontrollmöjligheten från svenska kortutställare och banker till utländska. På så vis undviker många gärningspersoner det svenska kontrollsystemet. Därutöver innebär användning av många kort i flera banker att kortköpen blir mer utspridda och därmed drar till sig mindre uppmärksamhet. Anonyma kort, företagskort, målvaktskort och kort kopplade till virtuella plånböcker medför andra kontrollsvårigheter för bankerna och kortutställarna.

En seminariedeltagare understryker även att tjänster där pengar kan skickas mellan två kort – svenska eller utländska – på mycket kort tid, kommer att innebära minskade kontrollmöjligheter för den finansiella sektorn. Denna tjänst skulle kunna liknas vid Swish, med den skillnaden att överföringen görs mellan kort och inte mellan konton.

Även transaktioner som inte sticker ut från vanligt konsumtionsmönster kan vara svåra för den finansiella sektorn att upptäcka. Det handlar till exempel om brottsvinster som konsumeras

i handels- och tjänstesektorerna eller produkter och material som behövs för ett brottsupplägg.

Riskbedömning: kortköp

	LÅG	MEDEL	HÖG
Myndighetspersonernas bedömning			X
Branschföreträdarnas bedömning		X	

Två av tre grupper på myndighetsseminariet bedömde risken vid kortköp med illegala pengar som hög. Den tredje gruppen bedömde risken som medel. Bland branschföreträdarna var det flera som inte gjorde någon bedömning av kortköp. De som fyllt i, bedömde risken till medel. Även om vi inte kan spekulera i variationen och varför branschföreträdarna hade svårt att bedöma risken vid kortköp, går det att konstatera att bedömningarna står relativt väl i relation till viktningen av kortköp jämfört med andra funktioner.

Virtuell plånbok

Behov och tillvägagångssätt

Intervjupersoner ger bilden av att gärningspersoner har tillgång till olika typer av virtuella plånböcker. Den virtuella plånboken kan antingen innehålla en nationell valuta, som dollar eller svenska kronor, eller en virtuell valuta. I denna rapport har främst bitcoin påtalats, men det finns även andra virtuella valutor. Ur penninghanterings synpunkt finns det från gärningspersonernas perspektiv flera likheter, men även ett antal skillnader mellan användning av virtuella plånböcker med nationella respektive virtuella valutor.

När det gäller skillnader har plånboken med den nationella valutan i regel någon typ av kontakt med det finansiella systemet genom att överföringar görs till eller från ett bankkonto. Plånboken är också i högre grad accepterad som ett legitimt betalningsmedel via internet, vilket gör att betalningar kan ge sken av att vara legala. Det handlar exempelvis om köp som sker genom Paypal. Det stämmer även med den bild som ges av intervjupersoner som berättar att användningsområdet är stort hos ekobrottslingar.

Den virtuella valutan saknar istället direkt koppling till det finansiella systemet. En del intervjupersoner likställer istället den virtuella valutan med en råvara eller betaltjänst samtidigt som det finns rättsfall där den likställs med andra valutor. Ur gärningspersonens synsätt finns det här en högre grad av anonymitet, vilket tilltalar den organiserade brottsligheten.

Virtuella valutor kan köpas och säljas på växlingssidor på internet eller i fysiska virtuella valutaautomater. På växlingssidor på internet är det möjligt att köpa valutan genom en banköverföring, en betalningsförmedlare, en virtuell plånbok eller en Swishbetalning. För större köp behöver man ibland skicka in kopior på id-handlingar till växlaren (se bl.a. tjänsterna Safello och Coinbase).

Därför används målvakter för att genomföra växlingen från den virtuella valutan till kontanter. Enligt intervjupersoner finns det dessutom en svart marknad för virtuella valutor i Sverige, där stora kontanta summor överlämnas till personer som i gengäld lämnar över en kod till en virtuell plånbok. I dessa fall sker transaktionerna utanför den finansiella sektorn.

Oavsett om valutan är virtuell eller nationell används de virtuella plånböckerna bland annat till förvaring, försäljningar, betalningar och överföring av vinstmedel. Dessutom är det möjligt att koppla internationellt gångbara kontokort till plånböckerna, vilket gör att någon kontakt med bankkonton inte behövs. Det kan exempelvis vara ett sätt att dölja tillgångar för myndigheter eftersom pengarna inte befinner sig i ett bekant betalningssystem, som en bank. Från de virtuella plånböckerna förekommer även överföringar till andra typer av system, till exempel, som nämns av intervjupersoner, till spelkonton.

Sårbarhet vid användning av virtuella plånböcker

En intervjuperson menar att virtuella betaltjänster har seriösa verksamheter, men att de fallerar på kundkännedomen eftersom konto skapas på internet. Sårbarheten ligger enligt intervjupersonen i att det är enkelt och billigt att förfalska identitetshandlingar som skickas in elektroniskt. Att det finns ett flertal virtuella plånböcker för både nationella och virtuella valutor, exempelvis Paypal, Payson, Paynova, Payex, Neteller, Bitcoin Core, Bither, Bitcoin Wallet, Breadwallet, BitGo, Coinomi, Copay, Msigna, Armory, GreenAdress, och Electrum, gör precis som sårbarheten vid bankkonton att det är svårt att känna till om, och vilka, plånböcker en gärningsperson har. Användning av målvakter försvårar dessutom upptäckten av illegala pengar vid kundkännedomen.

En annan sårbarhet när det gäller virtuella valutor är, utöver svårigheten att få kännedom om att gärningspersonen faktiskt har en plånbok, att det i princip är omöjligt att härleda varifrån medlen i plånboken har kommit. Det finns dessutom ytterligare tjänster som gör att medlens ursprung kan anonymiseras efter att de köpts eller överförts. Detta, i kombination med att valutan kan föras över mellan olika virtuella plånböcker och köpas och säljas på en svart andrahandsmarknad, försvårar för bitcoinväxlare att fatta misstanke om oegentligheter vid växling till nationell valuta.

Riskbedömning: virtuell plånbok

	LÅG	MEDEL	HÖG
Myndighetspersonernas bedömning		X	
Branschföreträdarnas bedömning		X	

Risken för att gärningspersoner använder virtuella plånböcker bedömdes av två tredjedelar av seminariedeltagarna som medel,

och av en tredjedel som hög. Fördelningen var densamma i båda seminarierna. Trots att både myndighets- och branschföreträdarna bedömde användningen av virtuella plånböcker bland gärningspersoner som relativt ovanlig, är bedömningen av risken relativt hög. Detta kan bero på plånbokens anonymitet och den allmänna osäkerheten och okunskapen kring virtuella betalningslösningar. Det är dessutom möjligt att deltagarna underskattar användningen (se ovan).

Postväxlar och andra skuldebrev

Behov och tillvägagångssätt

Istället för att ta ut kontanter från konto förekommer det att gärningspersonen vill ha en postväxel utfärdad. Postväxlar används av gärningspersoner dels för att slippa kontanthantering, dels för att maskera pengars ursprung vid exempelvis större köp. I vissa fall är det dessutom svårt att få ut kontanta medel, och då menar en intervjuperson att det är lättare att få en postväxel upprättad. Postväxeln har bland annat använts för att kunna betala ut svarta löner, göra svarta inköp, reglera skulder och för konsumtion. Intervjupersoner nämner exempelvis att postväxlar används vid köp av varor av större värde, som bilar eller fastigheter. Postväxeln kan, liksom andra skuldebrev, överlåtas tämligen enkelt. Till exempel skulle den därför först kunna användas för att finansiera svarta löner, för att därefter användas för att köpa en båt. Båten säljs sedan för att få pengar, som ger sken av ett legitimt ursprung.

Sårbarhet vid användning av postväxlar och andra skuldebrev

Postväxlar kan överlåtas i flera led utan att en legal sektor behöver befatta sig med den förrän vid inlösen. Det gör att den som löser in postväxeln inte behöver vara den som tagit emot den illegala betalningen, eller ha kännedom om varför växeln har förflyttat sig mellan personer. Eftersom det är riskabelt att ha stora belopp på ett papper får det dock antas att gärningspersonen är mån om att lösa in växeln eller använda den till konsumtion. Det kan därmed vara svårt att styrka de informella led som postväxeln passerat genom.

Riskbedömning: postväxlar och andra skuldebrev

	LÅG	MEDEL	HÖG
Myndighetspersonernas bedömning		X	
Branschföreträdarnas bedömning		X	

Bedömningarna av risken att gärningspersoner använder postväxlar och andra skuldebrev varierar mellan medel och hög. Två myndighetsgrupper bedömde risken som medel och en som hög. Branschföreträdarna bedömde risken som medel. Det var dock inte alla branschföreträdare som fyllde i risken vid användning av postväxlar och andra skuldebrev. Bedömningarna kan ses i ljust

av att postväxlar och andra skuldebrev bedöms förekomma i liten utsträckning.

Leasing, lån och amortering

Behov och tillvägagångssätt

För att legitimera penninginnehav och få tillgång till en viss livsstil tar gärningspersoner i vissa fall lån. Lånen kan då maskera att gärningspersonerna egentligen lever på illegala pengar. Lån används även vid köp av fordon som bil och båt, eller fastigheter och företag. För att få lån krävs i regel en viss vit förmögenhet. Ekobrottslingar som blandar en vit och svart verksamhet har därmed möjlighet att få lån genom sin kreditvärdighet. Det förekommer att falska kontrolluppgifter, lönegaranti eller andra ersättningar som erhållits felaktigt, ligger till grund för lånen. Andra gärningspersoner, som inte har ekobrottslingars kreditvärdighet eller kunskap om de finansiella systemen, använder sig istället av bulvaner eller falska identiteter för att ta lån. Som diskuterats i avdelning I förekommer det dessutom att lån tas av bryggerier vid restauranköp och att grå lån tas för att exempelvis finansiera ett brottsupplägg. Detta innebär att lån inte nödvändigtvis behöver vara knutna till den finansiella sektorn.

Sårbarhet vid leasing, lån och amortering

Långivare inom de finansiella systemen kommer, som beskrivits ovan, oftast inte i kontakt med gärningspersoner inom den organiserade brottsligheten, utan främst med ekobrottslingar som på ytan framstår som framgångsrika affärspersoner.

I avdelning I beskrivs att de illegala pengarna används i flera fall för att göra avbetalningar på leasing, lån och amorteringar. Att dessa pengar är illegala är svårt att kontrollera – särskilt om de redan befinner sig i det finansiella systemet eller betalas kontant via giroservice. Problem finns även när långivaren förlitar sig på kreditupplysningar som baserar sig på falska kontrolluppgifter, felaktiga värderingar och påhittade siffror i årsredovisningar. I vissa av dessa fall kan en rådgivare omedvetet ha legitimerat underlaget.

Riskbedömning: leasing, lån och amortering

	LÅG	MEDEL	HÖG
Myndighetspersonernas bedömning		X	
Branschföreträdarnas bedömning	X		

Två av tre myndighetsgrupper bedömde risken som medel vid leasing, lån och amortering med illegala pengar. Den tredje bedömde risken som hög. Branscherna bedömde istället risken som lägre, två tredjedelar bedömde den som låg och en tredjedel som medel. Skillnaden kan ligga i olika viktning av omfattning och kontroll, där branschföreträdarna sannolikt lägger större vikt vid kundkän-

nedom vid utfärdande av lån, och myndighetsrepresentanterna på möjligheten att amortera av lånen med svarta eller kriminella pengar. En branschföreträdare menade exempelvis att dessa kunder är de som den finansiella sektorn har bäst kundkännedom om.

Handel med värdepapper

Behov och tillvägagångssätt

Det förekommer att gärningspersoner, främst ekobrottslingar, köper värdepapper för sina vinster. En värdepappersdepå kan upprättas både för privatpersoner och inom ett företag. Intervju-personer ger flera exempel där svenska gärningspersoner använt utländska företagsstrukturer, men även egna och andras bankkon-ton utomlands för att möjliggöra investeringar, insiderhandel eller skattebrott med värdepapper. En företagsstruktur kan i ett sådant fall vara registrerat på Cypern, medan värdepappersdepån finns hos en bank i exempelvis Luxemburg eller Schweiz. Avyttring av ett värdepapper legitimerar dessutom ofta ett innehav av pengar. Det skulle därför kunna förekomma att gärningspersoner får ett värdepapper som betalning för en utförd tjänst.

Sårbarhet vid handel med värdepapper

När det gäller rapporteringarna till Finanspolisen gjordes det under 2014 endast en rapportering angående värdepapper (Finanspolisen 2015). Rapporteringarna är sedan 2009 ytterst få. På grund av att pengarna har färdats i långa kedjor genom det elektroniska systemet ser de till synes legala ut när de väl investeras i ett värdepapper. Det innebär att det blir svårt för den finansiella sektorn att upptäcka att pengarna har ett brottsligt ursprung. En intervju-person påtalar även att det är svårt att kontrollera när värdepapper lämnas över som gåvor och förs över mellan olika banker. Likaså kan investeringar i värdepapper göras för någon annans räkning, det vill säga att ett bolag eller en person köper värdepapper åt någon annan.

Riskbedömning: handel med värdepapper

	LÅG	MEDEL	HÖG
Myndighetspersonernas bedömning		X	
Branschföreträdarnas bedömning		X	

Seminariedeltagarna bedömer risken vid handel med värdepapper med illegala pengar som relativt låg. Två av tre myndighetsgrupper bedömde risken som medel, och den tredje som låg. Bland branschföreträdarna var det hälften som bedömde risken som låg och hälften som medel. De relativt låga bedömningarna kan ha att göra med gärningspersonernas begränsade behov och den bedömda omfattningen av att använda värdepapper.

Handel med försäkringar

Behov och tillvägagångssätt

Försäkringar tecknas av gärningspersoner av olika anledningar. Förmögna gärningspersoner, speciellt ekobrottslingar, tecknar livförsäkringar av precis samma anledning som vanliga försäkringstagare – som ett långsiktigt sparande. Försäkringar tecknas även för att senare lösas in eller återbetalas för att få pengar som framstår som legitima. Likaså kan eventuella månatliga avgifter eller premier betalas med illegala medel. Därutöver förekommer det att försäkringsbolag används i syfte att kunna legitimera en stulen eller piratkopierad vara eller en vara som är inköpt med brottsvinster. Genom att produkten försäkras eller ett försäkringsbevis tecknas, legitimeras produktens ursprung. I flera av dessa fall är gärningspersonerna i behov av en försäkringsförmedlare.

Inbetalningarna till försäkringen kan ske med hjälp av andra personer, företag eller konton som finns utomlands. Det förekommer även att illegala pengar används för att investera i försäkringar utomlands och att försäkringar är korsvist tecknade. Genom att teckna en försäkring korsvist, det vill säga i någon annans namn, drar gärningspersonen inte lika lätt till sig uppmärksamhet.

Sårbarhet vid handel med försäkringar

Flest penningtvättsrapporteringar inom försäkringsförmedling görs om livförsäkringar. Mellan 2010 och 2014 har det varierat mellan 13 och 74 anmälningar. Andra försäkringsförmedlare har dock rapporterat ytterst få misstänkta fall av penningtvätt (Finanspolisen 2015).

I en tidigare Brå-rapport nämndes att försäkringsbolagen inte alltid frågar varifrån den egendom som försäkras kommer, eller hur den har finansierats (Brå 2002:7). I de fall betalningen av en försäkringsprodukt inte kontrolleras är sannolikheten att upptäcka att betalningen sker med illegala pengar relativt liten. Pengarna finns ofta i det finansiella systemet och kan ha färdats i flera led tills de når mottagaren. Som beskrivits ovan försvårar även målvakter, företag, korsvist tecknande och betalningar genom utländska konton kontrollen. Övriga sårbarheter har även beröringspunkter med rådgivningssektorn.

Riskbedömning: handel med försäkringar

	LÅG	MEDEL	HÖG
Myndighetspersonernas bedömning	X		
Branschföreträdarnas bedömning		X	

Precis som för handel med värdepapper, bedömde seminariedeltagarna risken för handel med försäkringar med illegala pengar som relativt låg. Skillnaden låg i att två tredjedelar av myndighetsrepresentanterna bedömde risken som låg, medan två tredjedelar av

branschföreträdarna bedömde risken som medel. Omfattningsbedömningen och det relativt begränsade behovet skulle kunna förklara den låga riskbedömningen.

Private banking

Behov och tillvägagångssätt

Några intervjupersoner berättar att gärningspersoner som tillgodosjort sig pengar genom ekobrott (främst oredovisade inkomster) har nyttjat private banking-tjänster. I sådana avseenden rör det främst större belopp som används för investering. Det innebär bland annat utlandsöverföringar till så kallade korrespondentbanker, det vill säga en svensk banks bankkonto hos en bank i ett land med exempelvis låg skattesats. En annan anledning till användning av korrespondentbanker som en myndighetsperson nämner är att de utländska korrespondentbankerna kan vara benägna att ta större risker när det gäller rådgivning och placering som inte alltid är inom den svenska lagens ramar. Investeringarna sker även inom ramen för företag. Private banking-tjänster innefattar dessutom olika typer av råd, exempelvis skattemässiga råd. Här hänvisas till avsnittet ”Rådgivning” under rådgivningssektorn i nästföljande avsnitt.

Sårbarhet vid användning av private banking

Intervjupersoner förklarar att rollen som private banking-rådgivare till viss del är problematisk eftersom det rör sig om relativt välbeställda gärningspersoner och en relation mellan anställd och kund som ofta är mycket personlig. Dessutom gäller detta troligtvis främst grumliga pengar som redan ser legala ut. En intervjuad myndighetsperson är även av uppfattningen att bankens penningtvättsavdelning inte alltid har bra koll eller samarbete med private banking-avdelningen, och jämför det med att den första är en övervakningsavdelning och den andra en säljavdelning. Mer om rådgivares roll och sårbarheter beskrivs i avsnittet om rådgivningssektorn.

Riskbedömning: private banking

	LÅG	MEDEL	HÖG
Myndighetspersonernas bedömning		X	
Branschföreträdarnas bedömning		X	

Bland myndighetsgrupperna skiljde sig bedömningarna av risken för att illegala pengar används vid private banking-tjänster väsentligt. Två grupper bedömde risken som hög, medan den tredje gruppen bedömde risken som låg. En tredjedel av branschföreträdarna bedömde risken som hög, medan två tredjedelar bedömde risken som medel. Med andra ord var det en stor spridning, men med lutning åt relativt hög risk. Denna bedömning grundar sig i att det

kan handla om stora belopp och att pengarna dessutom ofta är vieldolda i företaget och därmed redan ser legala ut. De som bedömt risken som lägre, viktas sannolikt en relativt begränsad användning av private banking-tjänster högre jämfört med höga belopp och kontrollsvårigheter.

Gemensamma sårbarheter inom den finansiella sektorn

Eftersom den finansiella sektorn används som ett instrument vid bland annat investeringar, försäljningar, konsumtion och utbetalningar av svarta löner, är det en realitet att de används som ett led i den brottsrelaterade penninghanteringen.

En majoritet av rapporteringarna till Finanspolisen görs av aktörer inom den finansiella sektorn. Bankrörelsen står ensam för över hälften av samtliga rapporteringar. Därutöver görs drygt en tredjedel av rapporteringarna av betaltjänstverksamheter, och en inte obetydlig del av andra anmälningspliktiga finansiella verksamheter (Finanspolisen 2015). Vi har dock ingen kännedom om vilka typer av förbrott som rapporteras eller upptäcks, förutom att en stor del av de rapporteringar som de brottsutredande myndigheterna går vidare med är bedrägeribrott.

Den finansiella sektorn kontrollerar och granskar kunden samt identifierar och analyserar transaktioner för att försöka hitta avvikande transaktioner. Vissa transaktioner fångas upp av de finansiella systemens kontrollsystem. Enligt Finanspolisens årsrapport 2014 (Finanspolisen 2015) och intervjuer gällande det bland annat transaktioner som misstänks vara återbetalning av lön, upprepade utlandsbetalningar eller överföringar av stora belopp, företagskonton som snabbt töms på pengar, eller personer som regelbundet öppnar och stänger bankkonton och flyttar runt sina pengar. Även om en del av agerandet enstaka gånger kan framstå som helt vanliga aktiviteter, kan de repetitiva momenten dra till sig misstankar om oegentligheter (jfr Brå 2011:4).

Nedan presenteras ett antal sårbarheter som är gemensamma för hela eller stora delar av funktionerna inom den finansiella sektorn. Dessa kan sammanfattas med svårigheter att upptäcka brottsrelaterade transaktioner och omständigheter som försvårar kontroll. Flera av dessa sårbarheter beskrivs även i Brå-rapporten Penningtvätt (Brå 2011:4).

Svårt att avgöra vad som är en misstänkt transaktion

Baserat på både sårbarheter och gärningspersonernas behov av att använda sig av finansiella system är sannolikheten stor att många – förmodligen de flesta – brottsrelaterade transaktioner missas. Dessutom måste man ha i åtanke att det finansiella systemet består av en mängd produkter och att åtskilliga hundratusen transaktioner går genom dessa system varje dag. Den finansiella sektorn är

därmed föremål för ett omfattande penningflöde, där endast en bråkdel består av kriminella, svarta eller grumliga pengar. Det kan därför vara svårt för banker, kreditmarknadsföretag och andra aktörer inom sektorn att avgöra om en transaktion är misstänkt eller inte. Ett problem är att hitta rätt modus och använda rätt variabler för transaktionsanalyser. För att trimma dessa variabler och hitta misstänkta transaktioner är dialogen viktig mellan den finansiella sektorn och både Finanspolisen och Finansinspektionen. En intervjuperson inom sektorn påtalar att det är svårt att förlita sig på monitoreringssystem, och en myndighetsperson menar att scenarierna knappast kan fånga in allt (jfr Brå 2011:4). En annan intervjuperson är dessutom av uppfattningen att en majoritet av rapporteringarna istället kommer från externa eller interna källor, som bankpersonal ute på kontoren.

Myndighetspersoner menar dessutom att de aldrig sett penningtvåtsrapporteringar som rört större företag och större summor. Istället verkar det vara de medelstora beloppen som fastnar i bankernas monitoreringssystem. En möjlig förklaring till att de höga beloppen inte fastnar kan vara att pengarna är väl inarbetade i företagets vardagliga verksamhet och därför antingen överförs i mindre belopp eller i flera led för att senare samlas upp på ett konto. Det kan även bero på att underlagen för transaktionerna är väl utformade. Vissa av transaktionerna är heller inte brottsliga när de görs. Det är exempelvis inte säkert att en vara är kriminell eller svart i det skede transaktionen äger rum. Det kan gälla inköp av varor som inte momsredovisas eller varor som inte tas upp till beskattning.

Svårt att värdera underlag

Gärningspersonerna kan i många fall hantera brottspengar i finansiella system genom att presentera falska handlingar, avtal eller andra typer av dokument som ser helt legitima ut. I de fall det kommer in underlag efter att bankpersonal efterfrågar sådana ställs personal dessutom på prov. Det gäller underlag som kommer från andra länder, avtal och fakturor. Som beskrivits i avdelning I är dokument med felaktigt innehåll vanliga dels för att minska kostnader, dels för att flytta vinstmedel. I vissa fall ser underlagen helt legala ut, och ibland kan det krävas specialistkunskap för att kunna avgöra om värderingen vid en försäljning verkar vara rimlig, eller om varan faktiskt har flyttats. En avtalsrelation som exempelvis baserar sig på värdet av ett föremål eller betalningsskyldighet i ett avtal kan vara svår att bedöma. Mer om sårbarheter vid värdering av underlag tas upp i avsnittet om rådgivningssektorn.

Svårt att komma åt rätt person

En del transaktioner görs inte av den reella personen bakom kontot. Vid den identitetsrelaterade brottsligheten förekommer det exempelvis att e-legitimationer används i falska identiteters namn

och att identiteter kapas. Falsa id-handlingar används även för att öppna konto och för att koppla kort till konton. Detta blir ett problem för verksamhetsutövarna inom den finansiella sektorn när de ska utföra kontroller. Det gäller särskilt om en kontobulvan upplåtit sitt konto, om en e-legitimation används av någon annan eller om en person kontrollerar många personers bankkonton och med hjälp av dosa och koder kan föra pengar fram och tillbaka mellan konton. Detta medför att de misstänkta transaktionerna ofta leder fram till målvaktsskonton eller till en falsk identitet. Intervjupersoner med bakgrund från bankväsendet berättar till exempel om bulvaner som styrkt företagets verksamhet med underlag som köpts på internet och med passkopior som faxats över, vilket har medfört att det varit svårt att verifiera vem som man gjort affären med.

En målvakt, liksom ett företag, kan vara av olika dignitet, vilket beskrivs i avdelning I. Det förekommer därför att både mindre välbeställda och mer välkapitaliserade målvakter assisterar gärningspersoner. Medan vissa målvakter är relativt enkla att genomskåda, är andra ”styrelseproffs” eller välutbildade studenter. I många fall används dock personer i gärningspersonernas närhet, som familjemedlemmar eller nära vänner, vilket medför att dessa konton och tillgångar borde vara mer lättupptäckta (jfr Brå 2011:7).

Intervjuade myndighetspersoner berättar dock att banker som tillhandahåller tjänster där en bulvan representerar företaget (med bulvan avses här en så kallad nominee som företräder ett utländskt företag) ofta får kännedom om vem som är den egentliga ägaren.

Regler och bristande informationsutbyte försvårar kontroll

Bankanställda menar att både datalagringsdirektivet och personuppgiftslagen sätter begränsningar för att göra risklistor och eftersöka andra möjligheter att kunna kontrollera misstänka kunder. Man har exempelvis inte möjlighet att lista kunder som man tackat nej till tidigare, lista dömda ekobrottslingar och placera dem i förhöjd risk, eller med hänsyn till kontraheringsplikten avsluta en kundrelation hur som helst. Yrkesgrupper som inte faller under kontraheringsplikten, som rådgivare, konsulter och växlingskontor, kan lättare neka en kundrelation.

Seminariedeltagare från sektorn påpekar även att det finns brister i lagstiftningen avseende informationsutbytet inom företag och gentemot andra aktörer. Bland annat kan det för aktörerna vara svårt att få information om och kontrollera konton och kort i andra banker, särskilt i utländska banker. Bankernas ökade kontroller i kombination med avsaknaden av ett centralt kontoregister eller vidarebefordring av misstankar till andra kontor och aktörer, medför troligtvis att brottsligheten flyttar till kontor som inte gör lika hårda kontroller, eller där gärningspersoner efter goda kontakter undslipper kontroll.

Sammanställning av hot och sårbarheter inom den finansiella sektorn

FUNKTION	HOT/BEHOV	FUNKTIONSSPECIFIKA SÅRBARHETER	SEKTORSSPECIFIKA SÅRBARHETER
Bankkontoöverföringar (insättning/uttag)	Inköp, försäljningar, överföringar, betalningar	Flera konton, flera identiteter, utlandsöverföringar, oklara avsändare, felaktiga e-legitimationer	
Kontantsättning	Få in illegala pengar i elektronisk kontomiljö, betalningar av fakturor sker med illegala medel	Flera konton, flera identiteter, oklara insättare, kontanthantering, dagkasservice	
Kontantuttag	Betalning av ersättningar, inköp, anonyma betalningar, uttag i Sverige av medel på utländska konton, uttag i utlandet av medel på svenska konton	Flera konton, flera kort, flera identiteter, svenska uttag från utländska konton, utländska uttag från svenska konton, felaktiga underlag, kontanthantering	- svårt att avgöra vad som är en misstänkt transaktion
Valutaväxling	Växling av låga valörer till högre och utländska valörer	Flera personer och identiteter, kontanthantering	- svårt att värdera underlag (osanna underlag)
Betalningsförmedling	Skicka kontanta betalningar elektroniskt, utlandsbetalningar	Flera personer och identiteter, kontanthantering	- svårt att komma åt rätt person (felaktiga identiteter)
Kortköp	Inköp, konsumtion, betalningar	Företagskort, utlandskort, anonyma kort, flera identiteter, olika kortutfärdare	- regler och bristande informationsutbyte försvårar kontroll
Virtuella plånböcker	Anonyma betalningar, anonyma köp, anonyma försäljningar, anonym konsumtion	Spårbarhet, bristande kunskap	- vinstintresse hämmar kontroll
Postväxlar och andra skuldebrev	Betalningar, konsumtion, slippa kontanthantering	Kan lämnas över i flera led utan kontakt med finansiell sektor	
Leasing, lån och amortering	Legitima penninginnehav	Avbetalningar med illegala pengar	
Handel med värdepapper	Investeringar, legitima innehav	Gåvor, överföringar, pengar från felaktiga konton, felaktiga personer	
Handel med försäkringar	Legitima varor	Flera personer, andra ägare, betalningar från andra konton	
Private banking	Investeringar, dölja innehav	Personlig relation	

Intervjupersoner både på myndigheter och inom sektorn påtalar risker med att information inte följer med i de fall penningtvättsrapporteringen sker från en bankavdelning, och myndigheterna begär ut information från en annan avdelning. En myndighetsrepresentant ger dock en bank som ett bra exempel på koordinering, då banken har kopplat ihop bedrägeri- och penningtvättsavdel-

ningarna och dessutom gör all monitorering i Sverige istället för att, som vissa andra aktörer, lägga delar av monitoreringen utomlands.

Vinstintresse hämmar kontroll

Sektorn har, precis som andra sektorer, ett vinstintresse i att låta en gärningsperson agera inom ramen för dess verksamhet. Att gärningspersoner använder branschen för transfereringar är i mångt och mycket inte bra för företagets rykte och renommé, men vinstintresset kan leda till att vissa frågor inte ställs eller kollas upp (jfr Brå 2011:4). En myndighetsperson med mycket god insyn i transaktioner från utlandet menar exempelvis att trots att det finns en plikt att lämna kontrolluppgifter till Skatteverket för överföringar från utlandet för belopp överstigande 150 000 kronor (23 kap. 1 § första stycket SFL), är det inte alltid verksamhetsutövarna rapporterar detta. Samma person är därför av uppfattningen att banker och andra verksamhetsutövare medvetet kan se mellan fingrarna för vissa transaktioner gällande särskilda kunder.

En annan intervjuperson är av uppfattningen att vinstintresse särskilt kommer i fråga när den enskilda arbetstagaren inom den finansiella sektorn har möjlighet att påverka sin egen lön eller ersättning genom att genomföra en transaktion. Mer om detta finns i avsnittet om rådgivningssektorn.

Rådgivningssektorn

I det här avsnittet redovisas gärningspersonernas behov av olika funktioner inom rådgivningssektorn samt funktionernas sårbarheter. Avsnittet omfattar advokater, biträdande jurister på advokatbyrå och andra oberoende jurister, godkända och auktoriserade revisorer, skatterådgivare, fastighetsmäklare och olika typer av förmedlare. Benämningen av dessa rådgivare är i vissa fall något bredare än de yrkesgrupper som penningtvättslagstiftningen tar upp. Det beror på att gärningspersonerna även vänder sig till andra rådgivare, bland annat personer som har blivit fråntagna sina titlar, eller till andra personer med kunskap på området. I detta avsnitt kommer därför samtliga av dessa yrkesgrupper benämnas rådgivare. När det anses vara av vikt anges vilken typ av rådgivare som avses.

För gärningspersonerna styr behov och kontakter vilka rådgivare som anlitas. Vissa rådgivare lämpar sig för företagsöverlåtelser, andra för skattebrott. Några har tillgång till klientmedelskonton, andra är experter på finansiella system. Behovet kan vara kopplat till att legitimera själva penningöverföringen. Som nämnts tidigare är det främst ekobrottslingar och andra gärningspersoner med stora resurser som kontaktar advokater och andra jurister, samt

skatterådgivare och andra rådgivare. Sektorns viktigaste funktioner för gärningspersonerna är (utan inbördes ordning):

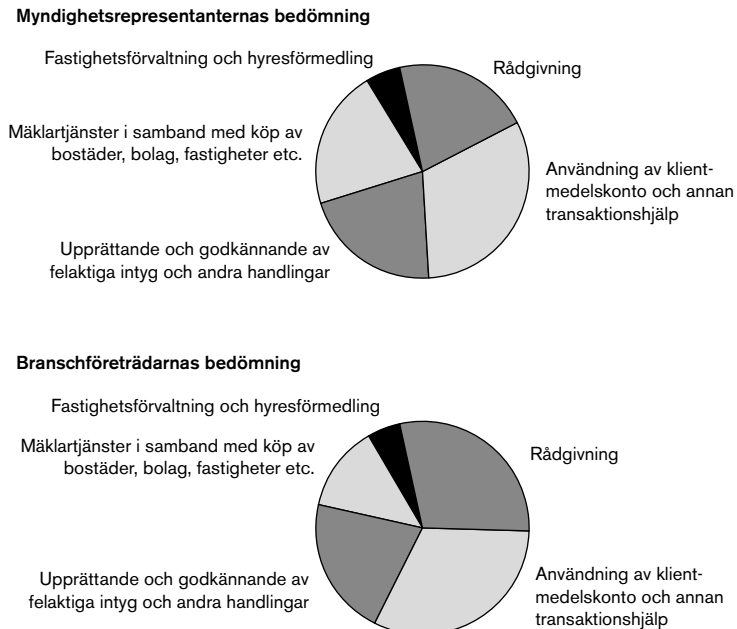
- rådgivning
- användning av klientmedelskonto och annan transaktionshjälp
- upprättande och godkännande av felaktiga intyg och andra handlingar
- mäklartjänster i samband med köp av bostäder, bolag, fastigheter etc.
- fastighetsförvaltning och hyresförmedling.

Nedan beskrivs dessa funktioner mer i detalj.

Rådgivningssektorns viktigaste funktioner

Det här avsnittet börjar med seminariedeltagarnas bedömningar av fördelningen mellan funktionerna inom rådgivningssektorn, inkluderat korta resonemang med utgångspunkt i avdelning I. Det kan påpekas att litteraturen inte är samstämmig när det gäller i vilken utsträckning rådgivare anlitas. Därefter följer en redogörelse av funktionerna, som inkluderar gärningspersonernas behov samt funktionernas sårbarheter, inklusive seminariedeltagarnas riskbedömning. Gemensamma sårbarheter för hela eller stora delar av sektorn diskuteras i slutet av avsnittet, men inkluderas i riskbedömningen.

Figur 5. Seminariedeltagarnas bedömningar av de för gärningspersonerna viktigaste funktionerna inom rådgivningssektorn

Cirklarna i figur 5 visar myndighetsrepresentanternas respektive branschföreträdarnas bedömningar av fördelningen mellan den brottsrelaterade penninghanteringen inom rådgivningssektorns olika funktioner. Hela cirkeln omfattar alla illegala pengar som möter rådgivningssektorn.

Seminariedeltagarna var överens om att klientmedelskonton och annan transaktionshjälp är en viktig del i den totala penninghanteringen som rör rådgivare. Även factoring nämndes som en typ av transaktionshjälp. En branschföreträdare påpekade att det troligtvis finns ett stort mörkertal när det gäller klientmedelskonton och att det kan handla om sammanlagt mycket pengar, särskilt som det kan inkludera stora belopp av grumliga pengar. Sett i ljuset av att särskilt ekobrottslingar i förhållandevis stor utsträckning investerar sina vinstmedel, kan denna bedömning anses rimlig.

I jämförelse med myndighetsrepresentanterna bedömde branschföreträdarna att rådgivning utgör en större del av sektorn och mäklartjänster en mindre del. Ekobrottslingar har ett stort behov av att ha kontakt med personer som är kunniga inom redovisning och juridik, bland annat för placering av kapital och för olika typer av investeringar. Rådgivning borde särskilt utgöra en viktig del med hänsyn till att ekobrottslingar ofta kan tillgodogöra sig rådgivningstjänster på grund av sina legala befattningar.

Angående mäklartjänster var dock myndighetsrepresentanterna inte eniga, utan bedömningarna varierade mellan att funktionen bedömdes vara den viktigaste inom sektorn, till en av de mindre viktiga funktionerna. Skillnaden mellan seminarierna och inom myndighetsseminariet kan ha att göra med inkluderandet eller exkluderandet av mäklartjänster för investeringar utomlands. En branschföreträdare påpekade att utlandsaffärer där mäklare är involverade är svårare att bedöma. Det är, som framgår i avdelning I, förhållandevis vanligt att ekobrottslingar, likväl som vissa andra gärningspersoner med mycket pengar, investerar sina vinster i legala verksamheter i Sverige och utomlands. Särskilt köper gärningspersoner hus och lägenheter, vilket medför kontakt med fastighetsmäklare.

När det gäller upprättande och godkännande av felaktiga intyg och andra handlingar menade branschföreträdarna att det till stor del handlar om osanna fakturor. Samtidigt gjordes bedömningen att det i jämförelse med transaktionshjälp handlar om mindre belopp. En anledning till att denna funktion ändå anses vara begränsad, kan ha att göra med att företag med tvivelaktig verksamhet undviker att ha revisorer. Avskaffandet av revisorsplikten innebär att mindre företag inte längre behöver ha någon som granskar transaktioner, aktieägartillskott eller fakturor. Enligt en seminariedeltagare inom sektorn väljer 80 procent av alla nystartade företag att inte ha revisor. Bransch- och myndighetspersoner berättar om stora brister sedan avskaffandet.

Fastighetsförvaltning och hyresförmedling, som inkluderar hyra av både bostäder och lokaler, bedömde båda seminariegrupperna som relativt begränsat. Troligtvis gäller detta främst hyra av bostäder och förråd inom den organiserade brottsligheten och den mindre välbeställda ekobrottsligheten, vilket innebär att bedömningen kan anses rimlig.

Funktioners behov och sårbarhet

Rådgivning

Behov och tillvägagångssätt

Gärningspersonerna kan vara i behov av rådgivning för olika typer av transaktioner. Rådgivare kan bland annat handla för klienters räkning, medverka i företags- och fastighetsinvesteringar, förvalta tillgångar och genomföra olika företagskonstruktioner. Finansiella rådgivare assisterar exempelvis gärningspersonerna genom att bidra med råd och assistans vid placering av tillgångar i finansiella paradiser utomlands – eller genom att återföra pengar till Sverige från finansiella paradiser, vilket innebär att de medverkar till att dölja brottsvinster. Den typen av rådgivare som ger råd vid exempelvis skatteoptimering eller placering kan indirekt hjälpa gärningspersonen. Med hänsyn till de resonemang som tidigare förts torde särskilt ekobrottslingars vinster användas just för placering. En myndighetsperson är dessutom av uppfattningen att gärningspersoner får råd om att använda utländska korrespondentbanker till svenska banker, eller dotterbolag till dessa, vid tveksamma skatteupplägg. Det förekommer även att rådgivarna medverkar vid transaktioner som avser fastigheter och företag.

Sårbarheter vid rådgivning

Brottsvinster från ekobrott som används för att betala för rådgivning har ofta en låg upptäcktsgrad, särskilt om det rör sig om grumliga pengar, eller om de har dolts med hjälp av osanna handlingar som en annan rådgivare redan validerat. Sett till rådgivningsbranschen som helhet är det nog därför sällan som de medvetet bidrar till rådgivning för att dölja illegala pengar. Det förekommer dock att rådgivare medvetet dolt eller fört över brottspengar. Bland annat finns det internationella exempel på att advokater gjort förvillande transaktioner till företag och privatpersoner för att dölja brottsvinsters ursprung (Nelen och Lankhorst 2008). Flera intervjupersoner berättar även om både advokater, andra jurister och skatterådgivare som hjälpt svenska gärningspersoner att upprätta bolag dit pengar från brott förts över. Enligt en myndighetsperson har det på större redovisningsbyråers frukostmöten dessutom pratats om tvivelaktiga upplägg med utländska kontokort som koppats till utländska bankkonton.

Riskbedömning: rådgivning

	LÅG	MEDEL	HÖG
Myndighetspersonernas bedömning		X	
Branschföreträdarnas bedömning		X	

Myndighetsrepresentanterna var samstämmiga om att bedöma risken för att illegala pengar används vid rådgivning som medel. Även två tredjedelar av branschföreträdarna bedömde risken som medel. En tredjedel bedömde risken som hög. Den marginella skillnaden mellan myndighets- och branschföreträdarna kan förklaras med att branscherna bedömde att rådgivning relativt spelar en större roll inom rådgivningssektorn och att sektorn relativt hanterar en större del av gärningspersonernas pengar, jämfört med myndigheternas bedömningar.

Användning av klientmedelskonto och annan transaktionshjälp*Behov och tillvägagångssätt*

Utöver för rådgivning, kontaktas rådgivare för att de har tillgång till verktyg som möjliggör transaktioner mellan gärningspersoner. Ett sådant verktyg är klientmedelskontot. Avsikten är att klientens medel ska förvaras där, exempelvis i samband med en transaktion. Gärningspersoner söker särskilt klientmedelskonton som står i byråns namn istället för klientens namn. I vissa fall delas kontot även mellan olika klienter.

Gärningspersonerna använder bland annat klientmedelskonton för förvaring av illegala pengar, exempelvis brottsvinster. Intervju-personer berättar att gärningspersoner har bett att få göra stora förskottsbetalningar till kontot för påhittade uppdrag, för att de därefter ska få beloppen återbetalade. Därutöver förekommer det att gärningspersoner konstruerar rättsliga tvister för skens skull, för att legitimera överföringar av medel mellan parter. En intervju-person berättar att en person som hade placerat pengar på ett klientmedelskonto ville att dessa skulle överföras till ett land i Centralasien. Detta var troligtvis ett led i att föra brottsutbyten utomlands. Klientmedelskonton har även använts för att möjliggöra konsumtion och investeringar. Exempelvis berättar en intervju-person att gärningspersonens barns skolgång betalats genom klientmedelskonto.

En annan typ av transaktionshjälp gäller företag som tillhandahåller fakturaservice, det vill säga skickar ut fakturor, eller betalar fakturor för en klients räkning. Bland annat berättar en intervju-person att gärningspersoner dragit nytta av att rådgivares företag har tillhandahållit sådana tjänster för att skicka osanna fakturor. Sannolikt har gärningspersonen försökt skapa legitimitet genom att använda rådgivarens varumärke vid fakturautformningen.

Sårbarheter vid användning av klientmedelskonto och annan transaktionshjälp

Många rådgivare är medvetna om risken med att klientmedelskonton används för förvaring och överföring av brottspengar.

Klientmedelskonton innebär inte endast sårbarheter för rådgivningssektorn. Denna typ av konton används även av andra aktörer, som betaltjänstföretag. Dessutom försvårar klientmedelskonton som står i byråns namn naturligtvis för en tredje part – exempelvis banken där klientmedelskontot finns – att veta vem som faktiskt har konto hos banken. Att klientmedelskonton normalt är åtskilda från företagets egen verksamhet och särskilt ägnade åt en viss klient, men även kan finnas för andra aktörer (till exempel spelbolag och betaltjänstleverantörer), innebär en hög risk för banken som är nödgad att förvara dessa medel (jfr Svenska bankföreningen 2014).

Detsamma gäller, som en intervjuperson påtalade, för klientmedelskonton som delas av fler än en klient. Som en näringslivsrepresentant uttryckte det, är klientmedelskonton ett slags bulvankonton, eftersom den finansiella sektorn och myndigheter inte har insikt i vem pengarna på kontot tillhör. En branschföreträdare förklarar att banker inte behöver ta reda på vem klientmedelskontot ägs av, men att de har rätt att kräva att få veta vem som är den verkliga huvudmannen. Däremot har rådgivaren i vissa fall tystnadsplikt gentemot sin klient. Gärningspersonens överföringar till kontot behöver heller inte ske genom direkta överföringar från privata konton, utan kan ske från företagskonton som finns utomlands.

Vid fakturaservice har rådgivaren troligtvis varit omedveten om att den deltagit i brottsupplägget. Här ligger sårbarheten delvis i en begränsad kännedom om kunden. I den osanna fakturans natur ligger det dessutom att se legal ut, vilket är en sårbarhet när företaget med fakturaservice har en begränsad kännedom om de verkliga förhållandena mellan parterna.

Riskbedömning: användning av klientmedelskonto och annan transaktionshjälp

	LÅG	MEDEL	HÖG
Myndighetspersonernas bedömning		X	
Branschföreträdarnas bedömning			X

Risken för att gärningspersoner använder sig av klientmedelskonto och annan transaktionshjälp bedöms av myndighetsrepresentanterna som relativt hög – två grupper bedömde risken som medel och en grupp bedömde risken som hög. Branschföreträdarna var däremot överens om att risken skulle bedömas som hög. Skillnaden i bedömningen kan, precis som med rådgivning, bero på att branschföreträdarna tillskriver sektorn en högre betydelse än myndighetsrepresentanterna.

Upprättande och godkännande av felaktiga intyg och andra handlingar

Behov och tillvägagångssätt

Gärningspersoner med företag kan vara i behov av revisorer och redovisningskonsulter för att legitimera illegala transaktioner och regelbrott, där dessa dolts för att inte upptäckas av rådgivarna. Betalningar görs ibland med osanna fakturor till underentreprenörer, fakturaskrivande bolag eller factoringbolag, varav en del bedriver sin verksamhet utomlands. Av avdelning I framgår att många inköp regleras via avtal, dokument och fakturor. Det förekommer att gärningspersoner upprättar underlag med ändrade kvantiteter, specifikationer eller andra värden, avsändare eller bankkontonummer, för att dessa underlag ska kunna smälta in i företagets bokföring. Felaktiga underlag medför ett större behov för gärningspersonen att godkännas av rådgivare som arbetar med fakturagranskning. Intervjupersoner berättar även att illegala pengar förts in på företagets konto genom dagskassor. Till rådgivaren har gärningspersonen dock uppgett att medlen ska redovisas som aktieägartillskott.

Sårbarhet vid upprättande och godkännande av felaktiga intyg och andra handlingar

I många fall är det svårt för revisorer och andra rådgivare att upptäcka felaktigheter när de granskar företagets bokföring. För rådgivaren kan det vara problematiskt att göra en rimlig värdering eftersom den oftast är expert på sitt område, det vill säga redovisning eller juridiska spörsmål, men inte på värdering av immateriella tillgångar eller värden av specifika föremål. På grund av att en korrekt värdering av företaget inte gjorts, kan företaget sedan ta lån och krediter. Det är heller inte säkert att rådgivaren har möjlighet att granska att de fakturor som finns i bokföringen också motsvaras av fysiska föremål, exempelvis inköp eller försäljningar och kontroll mot lager. Intervjupersoner påtalar exempelvis att det är vanligt att göra stickprovskontroller istället för kontroller mot hela varulagret.

För revisorer är det även svårt att kontrollera att inköp av varor inte hamnar i företagsägarens ägo, eller att fakturan avser ett verkligt inköp. Särskilt kontanta utbetalningar är svårkontrollerade. Intervjupersoner nämner att vissa av underlagen är benämnda som kontant utbetalning, när det vore rimligare att utbetalningen skedde via konton. När det gäller inköp som är av privat natur är det naturligtvis även komplicerat att avgöra vad som är privat och inte. Det kan exempelvis gälla elektronik och bilar, men även andra inköp som görs för företagets räkning, men som används för privat bruk.

Det kan dessutom vara svårt för en rådgivare att upptäcka löneutbetalningar till närstående som inte arbetat, löneutbetalningar till personer som arbetat svart eller kontanta återbetalningar av

löner. En intervjuperson berättar att lönespecifikationerna i vissa fall upprättats så att det står ”kontant lön”, medan lönen för andra anställda har satts in på bankkonto.

Sammantaget går det att konstatera att rådgivare förmodligen missar väldigt många fakturor, insättningar och betalningar som är helt eller delvis felaktiga. Intervjupersoner menar exempelvis att det är sällan man hittar ett aktiebolag som har gjort helt rätt och att det nästan alltid förekommer privata kostnader i företags bokföring, samtidigt som det är besvärligt för rådgivare att påstå att underlaget som kunden presenterar är falskt. I vissa fall kan dock avsaknaden av rådgivare – här nämner intervjupersoner kravet på revisor – vara anledningen till att många underlag godkänns och kontrollbalansräkningar saknas.

Flera intervjupersoner menar även att det finns rådgivare som godkänner uppenbara felaktigheter. En intervjuperson berättar exempelvis om en auktoriserad revisor som godkänt en årsredovisning där balansräkningen inte balanserade och där det i revisionsberättelsen framgick att inventarier köpts in, trots att några sådana inte syntes i redovisningen. En annan intervjuperson talar om en rådgivare som tagit upp stora poster på företagets observationskonto eftersom bokföringsverifikaten varit otydliga, och en tredje nämner bidrag från Arbetsförmedlingen som en rådgivare inte redovisat.

Riskbedömning: upprättande och godkännande av felaktiga intyg och andra handlingar

	LÅG	MEDEL	HÖG
Myndighetspersonernas bedömning			X
Branschföreträdarnas bedömning		X	

Två myndighetsgrupper bedömde risken att illegala pengar används vid upprättande och godkännande av felaktiga intyg och andra handlingar som hög, medan den tredje gruppen bedömde risken som medel. Branschföreträdarna var samstämmiga i bedömningen av risken som medel. Skillnaden skulle kunna förklaras med att myndigheterna i sina utredningar ofta ser intyg och andra handlingar som är felaktiga, medan branschföreträdarna ser till det totala flödet, som endast till en del inkluderar felaktiga underlag.

Mäklartjänster i samband med köp av bostäder, bolag, fastigheter etc.

Behov och tillvägagångssätt

Som beskrivits i avdelning I investerar gärningspersoner i fastigheter och företag. Främst används fastigheter för boende, men det förekommer även att de köps som en kapitalinvestering eller för att i ett senare skede säljas för att få en vit vinst. Fastigheter

och andra lokaler köps dessutom för att användas i den brottsliga verksamheten. Detsamma gäller för företag. Dessa köps dessutom för status, på grund av kontakter eller som ett investeringsobjekt. Fastighets- och bolagsmäklare berörs vid flera av de ovanstående exemplen eftersom många, men inte alla, fastighets- och företagsförsäljningar går via mäklare. Det är troligt att gärningspersoner i de fall de köper en fastighet eller ett företag vitt eller med ett lån genomför köpen med hjälp av mäklare. I vissa fall köps fastigheter, lokaler och företag av bulvaner eller företag för att dölja ägandet. Bland annat finns det underrättelsematerial som visar att det inte alltid är gärningspersonen som varit den som stått som ägare.

Köpen kan ske med hjälp av konton utomlands eller rådgivares klientmedelskonton. Intervjupersoner menar att det även finns fastighetsmäklare som tar emot kontanta insatser vid fastighetsköp. Enligt Brås studie av narkotikabrottslighetens ekonomihantering, är dessutom checkar och postväxlar vanliga vid köp av fastigheter (Brå 2007:4, Brå 2011:4). Betalningen behöver dock inte motsvaras av det belopp som står på kontraktet, utan intervjupersoner ger exempel på både lägre och högre pris, där ibland hela eller delar av betalningen görs under bordet.

Sårbarhet vid mäklartjänster i samband med köp av bostäder, bolag, fastigheter etc.

Vid försäljningar har det upptäckts att svarta pengar finansierat exempelvis renoveringar av fastigheter, men också att svarta pengar använts som handpenning. Här är risken att rådgivaren legitimerar försäljningen och möjliggör förmögenhetsöverföringar. Underrättelsematerial visar att försäljningen och renoveringarna i vissa fall har skett i flera led.

Sårbarheten ligger även i svårigheten för mäklare att uppskatta rimligheten i över- och underpris, samt att ifrågasätta prissättningar som verkar vara i över- eller underkant. Då köp med mäklare troligtvis görs när parterna har en kreditvärdighet, är det dessutom svårt för mäklaren att fatta misstanke om att pengarna är illegala. Detta försvåras ytterligare när bulvaner används. När köp görs helt eller delvis svart är det högst troligt att mäklare inte används.

Riskbedömning: mäklartjänster i samband med köp av bostäder, bolag, fastigheter etc.

	LÅG	MEDEL	HÖG
Myndighetspersonernas bedömning			X
Branschföreträdarnas bedömning		X	

Riskerna för att gärningspersoner använder sig av mäklartjänster i samband med köp av bostäder, bolag, fastigheter med mera, bedömdes av två myndighetsgrupper som hög och av en som medel. Bland branschföreträdarna fanns det däremot en stor spridning i bedömningarna, där lika delar var fördelade på låg, medel och

hög. Skillnaden mellan seminariedeltagarna kan förklaras med att myndighetsrepresentanterna generellt gav mäklartjänster större vikt jämfört med flera av branschföreträdarna.

Fastighetsförvaltning och hyresförmedling

Behov och tillvägagångssätt

Gärningspersoner hyr lägenheter, lokaler och förråd för att använda dem som boende, för att förvara exempelvis obeskattad tobak eller narkotika, eller för att bedriva en illegal verksamhet i lokalen, till exempel en svartklubb. I dessa fall berörs ofta fastighetsförvaltare och hyresförmedlare. Precis som vid köp av fastigheter, lokaler och företag används målvakter, falska identiteter och företag som kan stå på hyreskontrakt. Hyresavierna kan dessutom betalas med illegala pengar med hjälp av butiker som tillhandahåller kontantbetalning av fakturor (giroservice).

Sårbarhet vid fastighetsförvaltning och hyresförmedling

Målvakter, falska identiteter och bulvaner gör gärningspersonerna mer svårupptäckta. Dessutom kan betalning av hyra i många fall ses som vardagskonsumtion, vilket innebär att så länge det inte pågår en illegal aktivitet i lägenheten eller lokalen, krävs det mycket för att fastighetsförvaltare ska fatta misstanke. Detsamma gäller vid förmedlingen av lokaler.

Vid betalning av hyresavier ligger sårbarheten i svårigheten att kunna verifiera dels att det är rätt person som gjort betalningen, dels de kontanta medlens ursprung. Som beskrivits i avdelning I förekommer det även att hyresförmedlare får en ersättning eller muta, eller blir hotade, för att förmedla bostäder svart. Bland annat ges det i Brås studie om sexuell människohandel exempel där en rådgivare på den svarta marknaden förmedlat boende till människohandelnätverk (Brå 2008:24).

Riskbedömning: fastighetsförvaltning och hyresförmedling

	LÅG	MEDEL	HÖG
Myndighetspersonernas bedömning		X	
Branschföreträdarnas bedömning	X		

Myndighetsrepresentanterna var oense om riskbedömningen av fastighetsförvaltning och hyresförmedling. En grupp bedömde risken som låg, en annan som medel och en tredje som hög. Två tredjedelar av branschföreträdarna gjorde bedömningen att risken är låg, medan en tredjedel bedömde risken som medel. Behovet av fastighetsförvaltning och hyresförmedling identifierades i avdelning I som relativt litet, vilket kan ha bidragit till seminariedeltagarnas bedömningar. Skillnaden mellan grupperna och deltagarna tyder även på att det inom detta område råder en stor osäkerhet.

Gemensamma sårbarheter inom rådgivningssektorn

År 2014 gjorde rådgivare sammanlagt 15 anmälningar om misstänkta penningtvättsfall till Finanspolisen (Finanspolisen 2015). Intervjuade rådgivare förklarar delvis de låga siffrorna med att de uppfattar att det finns en viss svårighet att följa reglerna (jfr Brå 2011:4). När det finns tveksamheter kring om rapportering ska göras, har dessutom undantagen i lagstiftningen kunnat tillämpas. Med hänsyn till att penningtvättsrapporteringen är begränsad exempelvis vid rättsliga processer torde det innebära att rådgivaren kan vara medveten om pengarnas illegala ursprung men lagstiftningens mässigt begränsas från att rapportera. Medan den finansiella sektorn söker efter avvikande beteenden, rapporterar rådgivare (och aktörer inom handeln) därtill direkt misstänkta transaktioner. Denna nyans i misstankegrad i rapporteringarna skulle kunna vara en ytterligare orsak till att rådgivare rapporterar långt färre fall till Finanspolisen jämfört med den finansiella sektorn. Nedan presenteras ett antal sårbarheter som är gemensamma för hela sektorn.

Kunder som nekas i dörren går vidare till nästa rådgivare

Det finns ett fåtal branscher där rådgivarna har skyddade titlar som auktoriserade revisorer och advokater. Personer med sådana yrkestitlar torde vara noga med klientkännedomen och redan i dörren tacka nej till vissa uppdrag, till exempel hantering av pengar som misstänks vara illegala. En intervjuperson berättar exempelvis att byråer ofta nekar personer som har troliga kopplingar till terrororganisationer, eller som vid identifiering använt falska identiteter eller falska pass. Eftersom rådgivaren inte tagit emot kunden sker enligt intervjupersoner sällan rapporteringar i dessa fall.

En intervjuperson menar dock att det är klart att gärningspersoner efter att dörren har stängts vänder sig till andra rådgivare. Det finns även intervjupersoner som indikerar att vissa rådgivare har kännedom om personer som agerar rådgivare inom yrkesområden där penningtvättsanmälan inte är en plikt. En myndighetsperson berättar att det förekommer advokater som istället för att ta emot en kund, hänvisar kunden till en rådgivare som är mindre nogräknad. En representant för en advokatbyrå menar dock att ingen hederlig advokat skulle hänvisa vidare, eftersom man då förstör för den person som tar emot den tvivelaktiga klienten.

Svårt att uppfatta misstänkta förfrågningar

Ovan har vi beskrivit svårigheter för revisorer och redovisningskonsulter att upptäcka felaktigheter. Detsamma gäller för andra rådgivare – och självklart även för andra rapporteringspliktiga aktörer. En stor del av dessa är med all säkerhet omedvetna om att de bidrar till brott eller till att omvandla brottsvinster. Detta kan bero på att gärningspersonerna – särskilt ekobrottslingar som agerar inom företag – skickligt döljer pengarnas ursprung, men till viss

del även på okunskap från rådgivarnas och företagens sida. En intervjuperson påpekade exempelvis att få rapporteringar kan bero på att det finns kunskapsluckor rörande penningtvättslagstiftningen. Liknande slutsatser har dragits i tidigare forskning, inklusive Brås rapport om penningtvätt (Brå 2011:4).

Vissa aktiviteter kan till sin natur dessutom befinna sig i en gråzon där det är svårt att avgöra om transaktionerna och råden är legitima. Detta gäller exempelvis skatterådgivning där skiljelinjen är tunn mot skattefusk. Att hantera lagstiftning, exempelvis kring meddelarförbudet, ställa frågor till kund, och i viss mån känna sig bekväm med hur penningtvättslagstiftningen sköts internt inom företaget, kan vara svårt. Detta är dock ingenting nytt utan har presenterats åtskilliga gånger i flera rapporter, bland annat i Brås rapport om penningtvätt 2011, en rapport från Finansinspektionen om att öka penningtvättsrapporteringar och den nationella riskbedömningen från 2013 (Brå 2011:4, Finansinspektionen 2012, Finansinspektionen 2013a, Finansinspektionen 2013b).

Vinstintresse och rädsla

Flera intervjupersoner tror att vissa rådgivare är mutade, har ett missbruksförhållande eller är utsatta för hot eller utpressning. Att rådgivare utpressas tas även upp i bilaga 1 (i avsnittet om utpressning, indrivning och grå lån). Intervjupersoner nämner att det inte behöver röra sig om något direkt hot, utan att det kan vara fråga om obehagskänslor eller rädsla. Bland annat tror de att det inte alltid görs någon kontroll av pengarnas ursprung på grund av att det kan kännas obekvämt att undersöka och ifrågasätta klienters privatekonomi. Det kan, som en intervjuperson uttrycker det, leda till att rådgivaren ser mellan fingrarna. Detsamma gäller för andra sektorer.

Höga provisioner, eller löner och konkurrens från andra företag, nämns som andra anledningar till att rådgivare låter bli att utföra kontroller (jfr Brå 2011:4). I de fall rådgivaren får en provisionsbaserad ersättning, får bonus eller kan påverka sin egen position på företaget om den tecknar avtal med en kund, kan incitamenten minska att göra en kontroll enligt penningtvättslagstiftningen. Enligt intervjupersoner har redovisningskonsulter och jurister på advokatbyråer dessutom fått provision för att hänvisa klienter till specifika rådgivare för olika typer av skatteupplägg som inte varit förenliga med lagstiftningen. Många företag är dock måna om sitt rykte, och de är medvetna om att mottagandet av illegala pengar kan leda till att de själva får försämrade villkor och konkurrensnackdelar. Det kan därför vara den enskilda medarbetaren som agerar stick i stäv med företagets riktlinjer.

Intervjupersoner påtalar dock att det finns ett fåtal mindre nogräknade rådgivare som medvetet bidrar till brottsrelaterade transaktioner. Levi och Reuter (2006) menar exempelvis att finansiella rådgivare hjälper till att skapa osanna fakturor (Levi och Reuter

2006). Enligt intervjupersoner assisterar ett antal rådgivare gärningspersoner inom olika brottstyper. Detta gäller troligtvis främst inom organiserad brottslighet, som i mindre utsträckning har företag eller en förklarlig förmögenhet bakom sig. Eftersom det främst är ekobrottslingar som gör stora investeringar i legala verksamheter och därmed är i behov av rådgivare, är det sannolikt inte särskilt vanligt att rådgivare medvetet medverkar i en brottsrelaterad penninghantering.

Sammanställning av hot och sårbarheter inom rådgivningssektorn

FUNKTION	HOT/BEHOV	FUNKTIONSSPECIFIKA SÅRBARHETER	SEKTORSSPECIFIKA SÅRBARHETER
Rådgivning	Konsumtion, investeringar och dölja illegala pengar, t.ex. råd om placering av tillgångar, genomföra företagskonstruktioner, medverka vid investeringar	Felaktiga underlag, konton utomlands	
Upprättande och godkännande av felaktiga intyg och andra handlingar	Verifiera och legitimera illegala transaktioner och regelbrott	Felaktiga underlag, användning av underentreprenörer och factoringbolag, verksamheter utomlands, stickprov	- kunder som nekas i dörren går vidare till nästa rådgivare - svårt att uppfatta misstänkta förfrågningar
Användning av klientmedelskonto och annan transaktionshjälp	Förvaring och överföring av illegala pengar	Anonym person, felaktiga underlag	- undantag från rapporteringsplikten
Mäklartjänster i samband med köp av bostäder, bolag, fastigheter etc.	Förvaring, konsumtion och investeringar, t.ex. genomföra köp och försäljning av företag och fastigheter	Felaktiga underlag, felaktiga identiteter, kontanthantering	- vinstintresse och rädsla
Fastighetsförvaltning och hyresförmedling	Uthyrning av bostäder och lokaler	Felaktiga underlag, felaktiga identiteter, kontanthantering	

Handels- och tjänstesektorn

Som redogjorts för i avdelning I, kommer stora summor kriminella, svarta och grumliga pengar i kontakt med handels- och tjänstesektorn vid konsumtion, förvaring och överföring av brottsvinster. Sektorn kan även användas på olika sätt i förberedelser och genomförande av brott. I handeln ingår bland annat parti- och detaljhandeln, konst- och antikhandeln, bil- och båthandeln, skrot-handeln, auktionsverk, pantbanker med flera. Tjänsteföretagen omfattar allt från restauranger och barer till hotell, biluthyrning, taxiföretag, budfirmor och byggnadstjänster. Även spel, som kasino och legalt onlinespel, ingår i sektorn. Sektorns viktigaste funktioner för gärningspersonerna är (utan någon inbördes ordning):

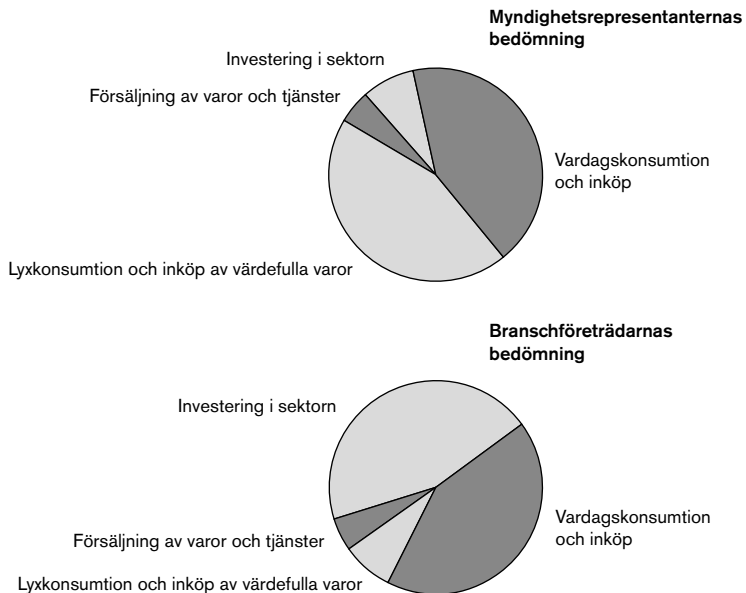
- lyxkonsumtion och inköp av värdefulla varor och tjänster
- vardagskonsumtion och inköp
- försäljning av varor och tjänster
- investering i sektorn.

Både vardags- och lyxkonsumtion handlar om köp av varor och tjänster, men då vardagskonsumtion rör livets nödtröft, medan lyxkonsumtion är den konsumtion som tillhör framgång och status och dessutom omfattas av penningtvättslagstiftningen, har dessa separerats i varsin funktion. I vissa fall kan gränsen mellan de två funktionerna dock vara svår att dra. Försäljning av varor och tjänster inkluderar även inkassering av spelvinster.

Handels- och tjänstesektorns viktigaste funktioner

Nedan redovisas seminariedeltagarnas bedömningar av fördelningen mellan brottsrelaterad penninghantering inom funktionerna i handels- och tjänstesektorn. Därefter beskrivs varje funktion utifrån vilket behov som finns för illegal penninghantering i respektive funktion, hur gärningspersonerna använder sig av funktionerna samt kort vilka sårbarheter som finns inom funktionerna. I samband med redovisningen av sårbarheter redogörs för seminariedeltagarnas riskbedömningar. Några gemensamma sårbarheter för hela sektorn presenteras i slutet av avsnittet.

Figur 6. Seminariedeltagarnas bedömningar av de för gärningspersonerna viktigaste funktionerna inom handels- och tjänstesektorn

Cirklarna i figur 6 visar myndighetsrepresentanternas respektive branschföreträdarnas bedömningar av fördelningen mellan den brottsrelaterade penninghanteringen inom handels- och tjänstesektorns olika funktioner. Hela cirkeln omfattar all penninghantering med illegala pengar som möter sektorn.

Precis som beskrivits i avdelning I är konsumtion en viktig del av de illegala pengar som möter handels- och tjänstesektorn. Deltagarna var ense om att vardagskonsumtionen är omfattande på grund av att det handlar om många transaktioner. Som en näringslivsrepresentant uttryckte det: ”många bäckar små”.

Bedömningarna av lyxkonsumtion skilde sig dock åt mellan seminariedeltagarna. Vissa myndighetsrepresentanter bedömde att lyxkonsumtion omfattar större belopp än vardagskonsumtion, medan andra grupper hade omvänd uppfattning. Sammantaget bedömdes dock konsumtion utgöra en betydande del av sektorn. Branschföreträdarnas bedömning var istället att lyxkonsumtion, på grund av att det är så reglerat, ofta överskattas och inte är så stort som folk tror. Som diskuterats i inledningen av denna avdelning kan skillnaderna i bedömningarna till stor del förklaras med seminariedeltagarnas olika perspektiv. Myndigheterna, som har ett stort fokus på tillgångar, ser naturligtvis till de dyra varor och produkter som kan beslagtas och förverkas. Branscherna, som i större utsträckning har ett ekobrottsperspektiv, inriktar sig istället på företag och investeringar i sektorn. De menar att investeringar i jämförelse med lyxkonsumtion kan handla om större volymer och därför totalt utgör större belopp. Myndighetsrepresentanterna viktade investeringar i sektorn lägre. Samtliga seminariedeltagare bedömde försäljning av varor och tjänster vara relativt begränsat.

Ser man till litteraturen och vad som framgår i avdelning I är både vardags- och lyxkonsumtion viktiga inslag i penninghanteringen. Lyxkonsumtion är ofta ett motiv för brottsligheten och omfattar sammantaget stora belopp. Många brott har gemensamt att det finns en strävan om att köpa dyrbara produkter och tjänster – även om det i vissa fall inkluderar piratkopierade varor och leasade bilar. Det framkommer även att en del av lyxkonsumtionen sker synligt, medan den i andra fall är mer diskret eller sker utomlands. Dessutom är de belopp som måste rapporteras till Finanspolisen så pass höga att en stor del av lyxkonsumtionen inte omfattas av regleringen.

Ekobrotten ger de största möjligheterna att spendera vinstpengarna på lyxkonsumtion. Sannolikt är de gärningspersoner som begår ekobrotten, exklusive de som arbetar svart, betydligt färre än övriga gärningspersoner. Rimligtvis borde därför majoriteten av gärningspersonerna använda stora delar av sina vinster till vardagskonsumtion, medan betydligt mer pengar fördelade på färre personer används till lyxkonsumtion. Vår bedömning är därför att varken vardags- eller lyxkonsumtionen ska underskattas. Nä-

ringslivets bedömning av investeringar i sektorn ska dock inte föringas. En stor del av svartarbetet sker inom handels- och tjänstesektorn, och särskilt besöksnäringen har nämnts som attraktiv för organiserad brottslighet. Svartarbetets omfattning och att även den organiserade brottsligheten går mot att i större utsträckning använda sig av företag, medför att investeringar i sektorn trots allt inte borde utgöra en obetydlig del. Däremot är det enligt avdelning I sannolikt mer illegala pengar som läggs på lyxkonsumtion än på investeringar i sektorn.

Funktioners behov och sårbarhet

Vardagskonsumtion och inköp

Behov och tillvägagångssätt

Av avdelning I framgår att köp av varor och tjänster har en central roll för gärningspersonerna. Mindre inköp avser främst vardagskonsumtion och köp av varor och tjänster som används i brottsupplägg. Till exempel köps material, utrustning, reparations- och transporttjänster för att användas i brottsuppläggen.

För många gärningspersoner, till exempel narkotikadistributörer i de lägre leden och svartarbetare, används vinsterna främst till vardagskonsumtion – till livsmedel, hyra och vardagliga nöjen som restaurangbesök och spel. En stor del av vardagskonsumtionen och de små inköpen kan, som beskrivits i avdelning I, ske kontant. Det förekommer även betalningar med postväxlar och avbetalning. Intervjupersoner nämner bland annat att bilar – som exempelvis används i förberedelse och genomförande av brott – köps med postväxlar eller på avbetalning. På grund av att en del gärningspersoner inte alltid har gott om pengar, förekommer det att fordon leasas eller köps på kredit.

Sårbarheter vid vardagskonsumtion

När det gäller vardagskonsumtion kompliceras kontrollen av att det får anses som i praktiken omöjligt att förstå att de pengar som konsumeras härrör från brott (jfr Lotteriinspektionen 2014). Det samma gäller vid köp av material, verktyg, utrustning och vissa tjänster som används i brottsupplägg eller för att hålla igång den löpande brottsliga verksamheten. I sakernas enskilda natur finns det ingenting som är märkligt med köpen och som kopplar dessa köp till en viss typ av brottslighet. Köp av andra tjänster, som transport av illegala varor, förutsätter dock ofta en medverkan av transport- eller detaljistföretag eller en insider på företagen. Mer om sårbarheter vid konsumtion och inköp tas upp nedan under lyxkonsumtion.

Riskbedömning: vardagskonsumtion och inköp

	LÅG	MEDEL	HÖG
Myndighetspersonernas bedömning			X
Branschföreträdarnas bedömning			X

Två av tre myndighetsgrupper bedömde risken för vardagskonsumtion och inköp med illegala pengar som hög, och en grupp bedömde risken som medel. Fördelningen var densamma för branschrepresentanterna. Bedömningen grundar sig sannolikt på samtliga deltagares bedömning av vardagsköps relativa omfattning av brottsrelaterad penninghantering i sektorn, och på att köpen är näst intill omöjliga att upptäcka, samtidigt som de inte omfattas av penningtvättslagstiftningen.

Lyxkonsumtion och inköp av värdefulla varor och tjänster*Behov och tillvägagångssätt*

Inköp av värdefulla varor och tjänster görs både för lyxkonsumtion, för att användas i brott och för att dölja eller överföra brottsvinster. Värdefulla varor, som konst, ädelmetaller och metallskrot, köps till exempel för att fungera som betalningsmedel i kriminella affärer. Är värdet dessutom osäkert kan varan vara föremål för över- eller underprisöverlåtelse för att föra över medel mellan gärningspersoner. Även spel används i viss utsträckning i syfte att förvara eller föra över vinstpengar eller för att genomföra en betalning. Vid spel kan överföring ske mellan spelkonton eller genom att marker, kvitton eller vinstlotter lämnas över. Eftersom pengar kan föras in på, men även tas ut från, spelkonton kan brottspengar förvaras där precis som på ett bankkonto eller i en värdefull vara (Polismyndigheten 2015).

Lyxkonsumtion inkluderar bland annat köp av dyra bilar, båtar, konstföremål, guldkedjor, resor, dyra restaurangbesök, spel, lyxrenoveringar och skönhetsbehandlingar. I avdelning I lyfts ett flertal exempel fram där lyxvaror och tjänster köpts kontant. Bland annat har spel, bilar, båtar, antikviteter och konst nämnts. Det förekommer dessutom att varor som beställs på internet betalas kontant i butiker som tillhandahåller giroservice. En relativt ny trend är att förbetalda kort i viss mån har börjat ersätta kontanter vid löneutbetalningar och konsumtion. Dessutom kan pengar, med hänsyn till virtuella plånböcker, osanna fakturor, insättningsautomater, växlingskontor och banker, komma in i det elektroniska systemet eller på spelkonton. Stora köp görs därutöver sällan av gärningspersonerna, utan de låter bulvaner, målvakter och företag köpa varor eller tjänster och stå som ägare till värdefull egendom. Det förekommer exempelvis att fordon köps av företag på avbetalning och att gärningspersonen äger ett eget leasingbolag för att inte behöva stå som ägare. Även kontobulvaner, falska identiteter,

förbetalda kort, kreditkort och kort som är registrerade utomlands och i andra personers och företags namn förekommer. Detta gäller även vid vardagskonsumtion, om än troligtvis inte i samma utsträckning som vid lyxkonsumtion.

Sårbarheter vid lyxkonsumtion

Lyxkonsumtion är precis som vardagskonsumtion utspritt och svårt att komma åt (jfr Brå 2007:4, Brå 2011:4). Stora kontanta köp eller kontanta fakturabetalningar kan dock verka misstänkta i den butik köpen görs. En stor del av lyxkonsumtionen överstiger dock inte de rapporteringsskyldiga beloppen. Detta förklarar delvis varför det görs så få penningtvättsanmälningar (Finanspolisen 2015, jfr Brå 2011:4).

Förbetalda kort, målvaktskort eller utländska kort gör det svårare att upptäcka köp. Även virtuella valutor, vouchers och e-plånböcker, minskar möjligheterna till spårbarhet. I de fall fakturor betalas kontant genom ombud som tillhandahåller giroservice, vet heller inte säljaren av tjänsten eller varan hur den har finansierats, eller vem som betalat fakturan.

De grupper av gärningspersoner som har ett behov av att visa att de lever gott exponerar sig dock mer, genom att visa sig på rätt ställe men även genom internet och sociala medier. Det kan dock vara svårt för handels- och tjänstesektorn att förstå detta, utan det är troligtvis främst något som kan uppfattas av brottsbekämpande myndigheter.

I intervjuer har myndighetspersoner uttryckt att en del företag som säljer transportmedel är mindre nogräknade, medan andra inte vill stöta sig med kunderna när de misstänker att pengarna kommer från brott (jfr Brå 2014:10). Bland annat säger en intervjuperson att bilhandlare ibland inte rapporterar kontantköp på grund av köparens skrämsekapital. För verksamhetsutövare är provision dessutom en möjlig riskindikator.

Riskbedömning: lyxkonsumtion och inköp av värdefulla varor och tjänster

	LÅG	MEDEL	HÖG
Myndighetspersonernas bedömning			X
Branschföreträdarnas bedömning	X		

Medan myndighetsrepresentanterna bedömer risken för att illegala pengar används vid lyxkonsumtion och inköp av värdefulla varor och tjänster som relativt hög, bedömer branschföreträdarna att risken är relativt låg. Två av tre myndighetsgrupper bedömde risken som hög och en grupp bedömde risken som medel. Bland branschföreträdarna bedömde två tredjedelar risken som låg och en tredjedel bedömde risken som medel. Skillnaden kan förklaras med seminariedeltagarnas olika bedömningar av lyxkonsumtionens relativa omfattning, och med att branschföreträdarna menar att kontrollen vid lyxkonsumtion är stor.

Försäljning av varor och tjänster

Behov och tillvägagångssätt

Handels- och tjänstesektorn används för att placera in piratkopierade varor eller varor från stölder, men även varor som gärningspersonen efter försäljning inte har för avsikt att ta upp till beskattning. Varorna säljs på och till begagnatmarknaden, till restauranger och byggföretag och i vissa fall till parti- och detaljhandeln. Det senare görs när gärningspersonerna har en ingång i verksamheten genom en insider eller genom att de själva driver en verksamhet. Om produkten ska säljas vidare förekommer det att gärningspersonen lurar företaget som köper in produkten med hjälp av fakturor, kvitton och intyg för att få en kontant betalning eller insättning på konto.

Det förekommer, som beskrivits i avdelning I, även att gärningspersoner köper värdefulla varor som konst eller antikviteter med enda syfte att kunna sälja dessa igen för att förklara ett kontant penninginnehav eller få in till synes vita pengar på konto. På likartat sätt köper gärningspersoner spelkvitton eller vinstbongar för att därefter inkassera vinsten och få in den på konto (Brå 2011:4, Lotteriinspektionen 2014, SOU 2006:64). I litteraturen framkommer det dessutom att gärningspersoner växlar kontomedel mot spelmarker på kasino för att därefter växla tillbaka dem till kontanta pengar för att ge sken av spelvinster eller för att överlämna pengarna som betalning för ersättning (Brå 2011:4, SOU 2006:64). Förekomsten verkar dock relativt begränsad eftersom kasinon inte erbjuder spelkvitton för de spelvinster som växlas in.

Gärningspersoner som tillhandahåller illegala tjänster, som svart arbetskraft vid bygg-, städ- och assistanstjänster, är måna om att kunna nyttja dessa tjänster i de legala sektorerna. Det gäller inte minst hos företag som upphandlar eller köper in tjänsterna för att kunna bedriva eller förstärka sin verksamhet. Här ligger det omedelbara behovet i att den legala tjänstesektorn finansierar brottsupplägget med legala pengar.

Sårbarheter vid försäljning av varor och tjänster

För handels- och tjänstesektorn kan det vara svårt att avgöra om föremålet som köps in är stulet eller förfalskat. Det beror på att varor innan de säljs till handels- och tjänstesektorn förädlas genom reparationer, modifiering eller falska intyg. För begagnatmarknaden kan en naturligt låg kontroll på grund av svårigheter att verifiera bakgrunden till ett föremål, innebära försäljning av stöldgods eller piratkopierade varor.

Vissa branscher, som skrothandeln, har infört ett frivilligt kontantförbud som innebär att kontanter och checkar inte godtas som betalningsmedel. I förlängningen innebär detta även att skrothandlarna ska kontrollera om deras skrotleverantörer använder sig av kontanta medel för att göra sina inköp (SOU 2014:72). Både litteratur och intervjupersoner menar dock att det fortfarande före-

kommer att skrothandlare köper skrot kontant. Eftersom skrot både kan avidentifieras och säljas genom företag är det i andra fall svårt att upptäcka felaktigheter samt att kontrollera leverantörernas köp (jfr Brå 2006:6, SOU 2014:72).

För gärningspersoner som använder flertalet företag och underentreprenörer, kan det för tjänstesektorn som behöver köpa in en tjänst genom en underentreprenör vara svårt att få en uppfattning om vem som egentligen anlitas. Flera rapporter, exempelvis Konkurrensverket (2015:4) och Brå (2007:27), tar upp problemet med upphandling och kedjor av underentreprenörer. I vissa fall vet heller inte företaget som köper in tjänsten vem eller vilket företag som disponerar bankkontot som räkningen betalas till. En ytterligare sårbarhet är att det inte sällan sker flertalet vidarefaktureringar från ett företag till ett annat. I slutändan kan det innebära att det legala företaget köper in en tjänst som gör att det bidrar till svartarbete eller arbetskraftsexploatering.

Precis som inom de andra sektorerna förekommer det att företaget eller en person på företaget är medvetna om att produkter eller tjänster som de köper har ett illegalt eller svart ursprung. Utöver de fall där gärningspersonen själv bedriver verksamheten, medverkar personer inom handels- och tjänstesektorn, i likhet med rådgivare, rimligtvis på grund av vinstintresse, hot eller utpressning.

Riskbedömning: försäljning av varor och tjänster

	LÅG	MEDEL	HÖG
Myndighetspersonernas bedömning		X	
Branschföreträdarnas bedömning		X	

De flesta seminariedeltagare bedömde risken för att gärningspersoner säljer varor och tjänster i sektorn som medel. Däremot fanns det bland myndighetsrepresentanterna en grupp som bedömde risken som hög och bland branschföreträdarna en tredjedel som bedömde risken som låg. Skillnaden i bedömningarna skulle kunna ligga i att myndigheterna viktade hanteringen av illegala pengar i sektorn högre jämfört med branschföreträdarna.

Investering av illegala pengar i handels- och tjänstesektorn

Behov och tillvägagångssätt

Som beskrivits i avdelning I förekommer det även att gärningspersoner köper företag eller investerar i handels- och tjänstesektorn, antingen som investeringsobjekt, för status, på grund av kontakter eller för att med hjälp av företaget bedriva brottslig verksamhet. Köpen görs bland annat med lån från den finansiella sektorn, grå lån, falska lån eller bryggerilån. Intervjupersoner berättar även att verksamheter köpts delvis svart. Bulvaner och målvakter förekommer också.

Sårbarheter vid investering

Bulvanförhållandet och andra metoder som används för att dölja den verkliga huvudmannen kan vara svåra för en säljare att upptäcka. Delvis svarta försäljningar förutsätter däremot säljarens medverkan. Intervjupersoner menar att försäljningen förutom av säljares vinstintresse, kan vara ett resultat av hot eller utpressning.

Riskbedömning: investering i sektorn

	LÅG	MEDEL	HÖG
Myndighetspersonernas bedömning		X	
Branschföreträdarnas bedömning			X

Medan samtliga branschföreträdare bedömde risken för att illegala pengar investeras i sektorn som hög, bedömde endast en av myndighetsgrupperna risken som hög. De andra grupperna bedömde risken som medel. Skillnaden mellan deltagarna kan förklaras med att branscherna lägger större relativ vikt vid denna funktion jämfört med myndigheterna.

Gemensamma sårbarheter inom handels- och tjänstesektorn

Verksamheter som bedriver yrkesmässig handel med varor är skyldiga att anmäla misstänkta transaktioner till Finanspolisen. Det inkluderar bland annat aktörer som bedriver handel med antikviteter och konst, ädelstenar och ädelmetaller, transportmedel och skrot, samt auktionsföretag. Dessa är rapporteringsskyldiga vid kontant betalning som motsvarar minst 15 000 euro (Lag 2009:62). År 2014 gjordes det endast åtta penningtvättsanmälningar inom handeln (Finanspolisen 2015). Det är dock sällan som gärningspersonerna konsumerar för sådana belopp. Dessutom ser mycket av de illegala pengarna legala ut (jfr Brå 2011:4).

Inom spelbranschen är det än så länge endast kasinon som är skyldiga att rapportera misstänkta fall av penningtvätt till Finanspolisen. Med det fjärde penningtvättsdirektivet utökas dock detta till andra typer av spel. År 2014 gjordes 315 anmälningar från kasinon, vilket innebär att de efter den finansiella sektorn står för flest rapporteringar (Finanspolisen 2015). I och med att det i dagsläget saknas rapporteringsplikt i andra spelbranscher finns det anledning att tro att dessa branscher är mer utsatta. Det gäller särskilt spel med omfattande kontanthantering, exempelvis trav, men med hänsyn till att illegala pengar i stor utsträckning redan finns på konton kan det även röra andra spel.

Inom tjänsteföretagen finns det ingen rapporteringsskyldighet, vilket innebär att inga rapporteringar sker därifrån.

Avsaknad av identitetskontroll

Till skillnad från de andra sektorerna görs sällan någon identitetskontroll inom handels- och tjänstesektorn. Ett undantag är vissa typer av spel, som dessutom i flertalet fall kräver spelkort kopplat till personnummer. Det förekommer i dessa fall att falska id-handlingar används för att komma runt identitetskontrollerna. Vid öppning av spelkonto på internet menar en intervjuperson att det är enkelt att skapa falska underlag genom att till exempel manipulera bilder och andra dokument som efterfrågas. Annan konsumtion, inkluderat spel som saknar identitetskontroll, möjliggör anonyma köp och försäljningar. En myndighetsperson, som ger exempel från spelbranschen, förklarar att ”det sker i det dolda, så det är svårt att uppskatta omfånget eftersom man endast hör att det förekommer”.

Sammanställning av hot och sårbarheter inom handels- och tjänstesektorn

FUNKTION	HOT/BEHOV	FUNKTIONSSPECIFIKA SÅRBARHETER	SEKTORSSPECIFIKA SÅRBARHETER
Vardagskonsumtion och inköp	Vardagskonsumtion, inköp till brottsupplägg	Kontanta köp, utländska och förbetalda kort, postväxlar	- svårt att veta vad som är en misstänkt transaktion
Lyxkonsumtion och inköp av värdefulla varor och tjänster	Lyxkonsumtion, betalning, förvaring och överföring av illegala pengar	Kontanta köp, utländska och förbetalda kort, postväxlar, avbetalning	- felaktiga identiteter och personer
Försäljning av varor och tjänster	Placera stöldgods, piratkopierade och svarta varor, legitima penninginnehav genom köp och försäljning av värdefulla varor eller inkassering av spelvinster	Kontanta försäljningar, osanna underlag	- bristande kunskap och vilja (vinstintresse, hot, utpressning)
Investering i sektorn	Investeringsobjekt, brottsverktyg	Osanna underlag	- bristande identitetskontroll

Sammanfattande analys

I det här avsnittet sammanfattas och analyseras de tre föregående avsnitten. Syftet är att identifiera hur sektorer – eller rättare sagt funktioner – är exponerade för brottsrelaterad penninghantering, och att nivåbedöma riskerna för denna penninghantering. Först sammanfattas hoten och sårbarheterna och därefter presenteras riskbedömningen.

Hotet: hantering av illegala pengar i legala sektorer

Det som i risktermer beskrivs som hot har i denna rapport diskuterats dels i termer av gärningspersonernas behov av penninghantering i de legala sektorerna, dels i termer av omfattning av denna penninghantering. Omfattningen har flera nivåer. Det handlar först

och främst om gärningspersonernas sammantagna penninghantering, som har konstaterats vara okänd. Av denna totala okända mängd brottsrelaterad penninghantering är seminariedeltagarnas bedömning att drygt tre fjärdedelar kommer i kontakt med legala sektorer. Med hänsyn till att den största brottsrelaterade penninghanteringen görs inom ekobrotten, där pengarna vanligtvis redan befinner sig i de finansiella systemen, möter en stor del av de illegala pengarna den finansiella sektorn genom framför allt överföringar, men även uttag, insättning, kortköp, betalningsförmedling, växling etc.

Eftersom konsumtion ofta är själva anledningen till brottet (jfr Brå 2007:4, Brå 2011:4) konsumeras en inte obetydlig del av brottsvinsterna i handels- och tjänstesektorn. Konsumtionen görs dels kontant, dels med olika typer av kortlösningar. Dessutom investerar gärningspersonerna i sektorn. Som redogjorts för i avdelning I, och som påpekades av branschföreträdarna, kan särskilt ekobrottslingar vara i behov av rådgivare för bland annat rådgivning, transaktionshjälp, mäklartjänster och legitimering av felaktiga intyg och andra handlingar. På grund av att det i dessa fall kan handla om stora summor, som till stor del består av grumliga pengar, har även rådgivare en viktig roll i den brottsrelaterade penninghanteringen.

Sårbarheten: exponering för illegal penninghantering och motståndskraft

I inledningen till denna del definierades sårbarhet som en kombination av hotet – exponeringen för illegal penninghantering och egenskaper hos sektorn som möjliggör penninghantering – och sektorns motståndskraft vid denna exponering. Motståndskraften har främst berörts i förhållande till gärningspersonernas metoder: hur de går till väga för att undvika och komma runt kontroller. I genomgången ovan framkommer flera likheter i hur sektorerna utsätts. Genomgående är bland annat att gärningspersonerna använder sig av målvakter, falska identiteter och företag i bemötandet med de legala sektorerna. Därutöver används osanna underlag, flera konton och kort, utländska verksamheter och konton, samt anonyma tjänster som förbetalda kort och kontanter. Pengar från ekobrott och andra brott där företag används, finns dessutom redan i de finansiella systemen och ser ofta helt legala ut. Detta gäller särskilt grumliga pengar, men även kriminella och svarta pengar som överförs i flera led, genom underentreprenörer eller via andra länder.

Dessa tillvägagångssätt medför svårigheter för sektorerna att upptäcka och identifiera misstänkta transaktioner, betalningar och felaktiga underlag bland alla andra – helt vanliga – aktiviteter. Transaktioner inom det finansiella systemet är spårbara, men

även om transaktionen i vissa fall upptäckts, förekommer det att den leder till fel person på grund av att målvakter, bulvaner eller falska identiteter använts. I andra fall är transaktionerna i sig så vardagliga att verksamhetsutövarna aldrig skulle fatta misstanke. Det gäller framför allt vardagskonsumtion och små inköp, men även företagare som inom ramen för sin verksamhet tar hjälp av rådgivningstjänster.

Utöver svårigheter med att sälla fram brottsrelaterad penninghantering, nämns andra anledningar till att kontrollen brister. Fle- ra av dessa sårbarheter har tidigare tagits upp i den nationella riskbedömningen samt i den tidigare Brå-rapporten om penningtvätt (Brå 2011:4, Finansinspektionen 2013a). Det handlar bland annat om korta kundrelationer, bristande kunskap och informationsutbyte, bristande vilja på grund av vinstintresse, utpressning eller hot, eller att det helt enkelt inte finns någon skyldighet att rapportera (till exempel rådgivare som är undantagna rapporteringsplikt, verksamhetsutövare inom handeln där belopp understiger 15 000 euro samt tjänstesektorn).

Vissa intervjuade verksamhetsutövare har dessutom indikerat att de litar på den kontroll som sker i första ledet. Det innebär att exempelvis en rådgivare förlitar sig på den bedömning som den finansiella sektorn har eller borde ha gjort. I seminarier och intervjuer framkommer det även att en del verksamhetsutövare vill ha substans och säkerhet innan de lämnar en misstanke till Finanspolisen, medan andra menar att det görs slentrianmässiga rapporteringar om avvikelser som inte behöver vara resultatet av ett brott.

Den sparsamma återkopplingen från myndigheter innebär att vissa sektorer ställer sig frågande till syftet med kontroll och regel efterlevnad och de kostnader som det medför (jfr Brå 2011:4). En intervju person påpekar att regleringen av branscherna och riskerna för sanktioner har medfört att många aktörer inte i första hand försöker motverka penningtvätt, utan istället anpassar sin verksamhet för att klara de krav som ställs av den aktuella tillsynsmyndigheten.

Samtidigt påtalar myndighetspersoner att anmälningarna är mycket bristfälliga och inte inkluderar den information som myndigheterna behöver för att gå vidare med ytterligare åtgärder mot gärningspersoner (jfr Brå 2011:4). Här kan exempelvis kringliggande omständigheter, som information om huruvida personen som genomför transaktionen är bevakad, registreringsnummer eller kopior på eventuella handlingar som visas upp, nämnas.

Sammanfattande nivåbedömning av riskerna för penninghantering i de legala sektorerna

Nivåbedömningen är en sammanslagning av hoten och sårbarheterna redovisade i avdelning I och II, inklusive seminariedeltagarnas riskbedömningar. Denna bedömning ska inte ses som en fulländad riskbedömning, eftersom varken sannolikhet, alla aspekter när det gäller kontroll eller vida konsekvenser räknats in. Konsekvenserna är begränsade till de som innebär att gärningspersonerna kan fortsätta göra vinning på brott genom återinvesteringar, och att de kan berika sig på brotten. I stort skiljer sig bedömningarna inte nämnvärt från seminariedeltagarnas riskbedömningar.

Den finansiella sektorn

Gärningspersonerna har ett stort behov av den finansiella sektorn. Vikten av att använda sig av den finansiella sektorn framgår både i genomgången av penninghanteringen i de olika brottsområdena i avdelning I och i seminariedeltagarnas bedömningar. Den finansiella sektorn är avgörande särskilt för den ekonomiska brottsligheten, som också står för en stor del av den brottsrelaterade penninghanteringen.

Penningtvättsregleringen har även till stor del riktat in sig på den finansiella sektorn, som till följd av detta har hårdast kontroll och producerar flest penningtvättsrapporter. På grund av svårigheter att upptäcka misstänkta transaktioner till följd av stora penningflöden, de metoder gärningspersonerna använder för att gå runt kontrollerna, och vissa omständigheter som försvårar kontroll, är sektorn trots detta mycket sårbar för brottsrelaterad penninghantering.

Den finansiella sektorn möjliggör den ekonomiska brottsligheten, som utan denna varken skulle kunna genomföras eller fortskrida. Särskilt kontoöverföringar och uttag är viktiga. Kontoöverföringar identifierades även av seminariedeltagarna ha hög risk. Myndighetsrepresentanterna bedömde även att risken vid kontantuttag är hög. Utöver dessa funktioner bedömdes även private banking-tjänster ha hög risk för att användas av gärningspersoner.

En del av den organiserade brottsligheten kräver inte de finansiella systemen, men brottsligheten underlättas när de kan användas – särskilt växling och betalningsförmedling. Även dessa funktioner identifierades ha relativt hög risk av seminariedeltagarna. Dessutom innebär kontoinsättning att vinsterna i högre grad kan konsumeras och investeras. Särskilt branschföreträdarna bedömde risken som hög vid insättning på konto. Stora delar av den organiserade brottsligheten kan dock fortsätta och utvecklas utan någon inblandning av den finansiella sektorn.

Med hänsyn till dessa faktorer bedöms riskerna vara följande:

FUNKTION	BEDÖMNING		
	LÅG	MEDEL	HÖG
Bankkontoöverföringar			X
Insättning på konto		X	
Kontantuttag från konto			X
Valutaväxling		X	
Betalningsförmedling			X
Kortköp			X
Virtuell plånbok		X	
Postväxlar och andra skuldebrev		X	
Leasing, lån och amorteringar		X	
Handel med värdepapper		X	
Handel med försäkringar		X	
Private banking		X	

Rådgivningssektorn

Som beskrivits ovan är det främst ekobrottslingar som använder sig av rådgivare. I genomgången av de olika brottstyperna nämns att rådgivare används inom andra brottsområden också, men då det i dessa fall snarare handlar om undantag, verkar det inom ekobrotten snarare vara en regel. Branschföreträdarna underströk att de belopp som ekobrottslingar hanterar dessutom kan vara avsevärt högre än de som hanteras inom den organiserade brottsligheten, och bedömde därmed att en relativt stor del av de illegala pengarna kommer i kontakt med rådgivare. Myndighetsrepresentanterna lade mindre vikt vid rådgivarna.

Det som gör rådgivarna särskilt sårbara för illegal penninghantering är, oberoende av de belopp de hanterar, att pengarna ofta redan befinner sig i de finansiella systemen och ser helt legala ut eller döljs väl, vilket innebär att ekobrottslingarna kan använda sig av de tjänster rådgivarna tillhandahåller utan att rådgivarna fattar misstanke.

Rådgivare krävs inte för att den organiserade brottsligheten ska kunna fortskrida och behöver inte nödvändigtvis vara en förutsättning heller för den ekonomiska brottslighetens förekomst, eventuellt med undantag för upprättande och godkännande av felaktiga underlag och andra handlingar. Detta behov är dock mindre sedan revisorsplikten avskaffades, men bedömdes av myndighetsrepresentanterna ändå ha hög risk. Däremot är rådgivare ofta viktiga för att ta ut vinsterna från den ekonomiska brottsligheten och därmed för att de ska kunna berika sig på brotten. Klientmedelskonton och annan transaktionshjälp som används av gärningsper-

sonerna för hantering av brottsvinsterna identifierades därför av samtliga seminariedeltagare ha särskilt hög risk för brottsrelaterad penninghantering. Även mäklartjänster bedömdes av myndighetsrepresentanterna ha hög risk.

Med hänsyn till dessa faktorer bedöms riskerna vara följande:

FUNKTION	BEDÖMNING		
	LÅG	MEDEL	HÖG
Rådgivning		X	
Användning av klientmedelskonto och annan transaktionshjälp			X
Upprättande och godkännande av felaktiga intyg och andra handlingar		X	
Mäklartjänster i samband med köp av bostäder, bolag, fastigheter etc.		X	
Fastighetsförvaltning och hyresförmedling		X	

Handels- och tjänstesektorn

Eftersom vinster och konsumtion ofta är själva anledningen till brotten, är även handels- och tjänstesektorn viktig för gärningspersonerna. I avdelning I framgår att vardagskonsumtion och i de flesta fall även lyxkonsumtion förenar all brottslighet. Oberoende av vilket brott som utförs finns en strävan av att kunna konsumera sina vinster.

Även om det, som branschföreträdarna bedömer, sammanlagt inte är lika stora belopp som hanteras inom den finansiella sektorn, har handels- och tjänstesektorn en nyckelroll och blir därmed sårbar för brottsrelaterad penninghantering. Till följd av att rapporteringsplikten endast omfattar mycket stora köp och vissa speltjänster, kan sammanlagt stora illegala belopp konsumeras inom sektorn utan kontroll och rapporteringar. Vardagskonsumtion är dessutom näst intill omöjligt att upptäcka och går inte att reglera mot. Seminariedeltagarna bedömer därför att risken är hög vid vardagskonsumtion. Även lyxkonsumtion och investeringar i sektorn bedöms ha hög risk.

Handels- och tjänstesektorn kommer vanligtvis inte i kontakt med illegala pengar vid återinvestering i brottsligheten. Undantaget är svarta eller grumliga verksamheter som bedrivs inom sektorn. Därutöver behöver gärningspersonerna inom organiserad brottslighet ofta göra inköp inom sektorn för att kunna genomföra brotten. Till exempel kan redskap och utrustning köpas på den legala marknaden. Dessa inköp skulle dock även kunna göras på den illegala marknaden.

Med hänsyn till dessa faktorer bedöms riskerna vara följande:

FUNKTION	BEDÖMNING		
	LÅG	MEDEL	HÖG
Vardagskonsumtion och inköp			X
Lyxkonsumtion och inköp av värdefulla varor och tjänster			X
Försäljning av varor och tjänster		X	
Investering i sektorn		X	

Avdelning III

Slutsatser och förslag

Slutsatser och förslag

Denna summerande avdelning redogör för rapportens viktigaste slutsatser och redovisar förslag för hur brottsrelaterad penninghantering kan motverkas och riskerna för denna penninghantering kan minskas. Dessa slutsatser och förslag syftar till att ge en grund för överväganden och åtgärder för att stärka kontrollen och bekämpningen av penningtvätt.

Avdelningen börjar med att avvärpa några påståenden om brottsrelaterad penninghantering och struktureras sedan efter de olika faktorer som ingår i en riskbedömning, nämligen hot, sårbarhet, konsekvenser och sannolikhet. Som redan anmärkts är det inte möjligt att djupare tränga in i vissa av dessa riskfaktorer på grund av bristande underlag. Den faktor som bäst kan beskrivas är hotet för brottsrelaterad penninghantering i legala sektorer och därefter sektorernas sårbarhet. Tänkbara utvecklingar och framtidsutsikter redogörs för i det sista avsnittet om sannolikhet.

Påståenden om penninghantering

Under utredningsarbetets gång har vi i olika sammanhang stött på sex påståenden: påståenden som i takt med att utredningen fortskridit mer och mer börjat likna myter. Innan vi ger oss in på förslagen finns det därför skäl att avvärpa dessa påståenden.

- *Det första påståendet* är att alla illegala pengar möter legala sektorer och därför hamnar i penningtvättsregleringens kontrollsystem. I själva verket kommer stora summor illegala pengar aldrig i kontakt med någon legal sektor, utan istället förflyttas de mellan gärningspersoner i en akvarieekonomi. Till exempel återinvesterar gärningspersoner sina vinster i nya brottsupplägg och konsumerar narkotika, illegalt spel och piratkopierade varor. Mot dessa pengar hjälper alltså inte penningtvättslagstiftningen.
- *Det andra påståendet* är den regelrätta penningtvätten där gärningspersonerna försöker få in pengar i de legala systemen. I själva verket handlar merparten av de illegala pengarna om att gärningspersonerna vill ha ut dessa ur det finansiella

systemet. Istället för att tvätta illegala pengar vita genom att sätta in kontanter på konto, tas pengar ut kontant (ofta efter en rad överföringar) för att betala svart arbetskraft eller göra vinstuttag, alternativt förs de över till mottagarens konto.

- *Det tredje påståendet* tar sikte på att mycket uppmärksamhet riktas mot organiserad brottslighet och narkotikapengar. I själva verket omsätter ekonomisk brottslighet väsentligt större belopp än organiserad brottslighet. Dessa pengar befinner sig redan i de finansiella systemen, som framgår av ovanstående punkt.
- *Det fjärde påståendet* är att alla illegala pengar är kriminella eller svarta. Men det finns också illegala pengar, i rapporten benämnda grumliga pengar, som är så djupt rotade i företagets verksamhet att de kan hanteras legalt. Man kan därför säga att pengarna redan är tvättade i företaget. För dessa brott hjälper heller inte penningtvättslagstiftningen.
- *Det femte påståendet* är att en stor del av brottsvinsterna som förs utomlands stannar där. I själva verket återvänder en hel del till Sverige dels genom att de fysiskt återförs (kontant eller elektroniskt), dels genom att utländska kort och utländska konton används vid konsumtion och investeringar i Sverige.
- *Det sjätte påståendet* är att gärningspersonerna är i stort behov av kontanter. Med hjälp av moderna betalningslösningar, som virtuella plånböcker och förbetalda kort, sker en allt större del av penninghanteringen utan kontakt med kontanter. Vissa av dessa transaktioner görs också utan egentligt behov av legala sektorer och sker därmed utanför kontrollsystem och penningtvättslagstiftning.

I ljuset av dessa påståenden och den redogörelse som tidigare gjorts presenteras här förslag för att förbättra arbetet mot brottsrelaterad penninghantering.

Hot och sårbarhet

1.1 Slutsats: Pengarna finns i ekobrotten och hotet är vart pengarna tar vägen

Slutsats: En stor del av de illegala pengarna kommer från ekonomisk brottslighet, framför allt skattebrott. En sårbarhet är att många av brotten döljs av näringsverksamhetens normalitet och att pengarna redan finns i kontomiljön. Hotet är därför snarare vart pengarna tar vägen än att de ska in i det legala systemet.

Historiskt sett har penningtvättsregleringen sina rötter i att motverka att narkotikapengar hamnar i legala system. En seminarie-

deltagare illustrerade det med bilden av ett Shurgardförråd med kartonger fulla av sedlar i mindre valörer. För gärningspersonerna gäller det att kunna använda dessa medel, vilket förutsätter att de obemärkt kan sättas in på konto och kanske genom ytterligare mått och steg tvättas rena från sitt smutsiga ursprung. Samtidigt strävar myndigheterna efter att genom penningtvättsregleringen motverka att sådana pengar integreras i den vita ekonomin. Dessutom vill myndigheterna helst ta narkotikapengarna i beslag och få dem förverkade.

Av den tidigare genomgången av olika brottsligheters penninghantering framgår dock att de riktigt stora pengarna kommer från ekonomisk brottslighet, framför allt på skatteområdet, och inte från narkotika och annan organiserad brottslighet. Pengarna befinner sig därför redan inne i kontomiljön. För att referera till regeringssuppdraget är det den finansiella sektorn som i särskilt stor utsträckning är exponerad för brottsrelaterad penninghantering.

Skälet till att en stor del av de illegala pengarna redan finns på konto är att brotten begås inom ramen för företag och inte utanför legala verksamheter, vilket ofta är fallet med åtminstone mer traditionella former av organiserad brottslighet som i exemplet med narkotikapengar i förråd.

Följaktligen är kontomiljön sårbar för svarta och grumliga pengar, och hotet är knappast gärningspersonernas behov av att föra in pengarna på konton, utan att slussa dem vidare eller få ut dem ur systemet. För att återknyta till regeringssuppdraget är detta också tillvägagångssätten för penninghantering.

De uppgifter som kommit fram tyder på att när pengar väl är på konto är kontrollen mindre jämfört med insättningar med kontanter eller att en ny kund vill öppna konto. Slutsatsen är därför att från ett penninghanteringsperspektiv bör större uppmärksamhet riktas mot ekonomisk brottslighet och pengar som redan finns på konto samt vart pengarna tar vägen.

1.2 Förslag: Tre inriktningar mot ekobrott

Förslag: För att motverka hanteringen av de riktigt stora volymerna illegala pengar kan tre inriktningar mot ekobrott övervägas 1) större insatser för att upptäcka ekobrott, framför allt skattebrott, 2) ökad kontroll av pengar som redan finns i kontomiljön och 3) ökad kontroll av vart dessa pengar tar vägen. Vidare skulle Finanspolisen kunna bli en myndighetsgemensam finansiell underrättelsetjänst, inte minst med inriktning mot ekonomisk och organiserad brottslighet samt denna brottslighets penninghantering. Skatteverket kan få i uppgift att arbeta mot brottsrelaterad penninghantering. Tillsynsmyndigheterna på penningtvättsområdet kan också få en

starkare representation i det myndighetsgemensamma arbetet mot organiserad brottslighet (GOB).

Mot bakgrund av bedömningen ovan om den ekonomiska brottslighetens stora betydelse bör en strategi mot sådan kriminalitet ha tre inriktningar. Den första är att större resurser bör läggas på att upptäcka förbrotten. Det handlar om att prioritera och stärka skatterevisorer, finansiell underrättelseverksamhet samt en rad myndigheters tillsyn och kontroll på fältet. I vissa fall saknas dessutom lagstöd. Det gäller exempelvis vid Skatteverkets ifrågasättande av lämnade av uppgifter inför en vandelsprovning vid registrering av skatteupplag. Eftersom punktskatt inte omfattas av skattebetalningslagen eller skatteförfarandelagen är inte heller samma utredningsverktyg tillämpliga som vid beskattningsförfaranden (jfr Brå 2015:15).

Nästa steg är att bättre följa upp de illegala pengar som redan finns i kontomiljön. En ökad kontroll av dessa pengar bör inte enbart vara en metod för att motverka brottsrelaterad penninghantering, utan kan också vara en viss ingång för att upptäcka förbrotten till penninghanteringen i och kring företagen. Här har aktörer inom den finansiella sektorn en viktig uppgift.

Den tredje inriktningen tar sikte på vart pengarna tar vägen. En i hög grad uppmärksam brottsrelaterad penninghantering är när vita pengar på konto genom olika förfaranden omvandlas till kontanter som ett led i svartarbete (se avsnittet om obeskattade medel i en legal verksamhet och bilaga 1). Även om det är ett mycket stort problem att motverka att banker, växlingskontor och factoringföretag – inte sällan med hjälp av en insider – är involverade i sådan penninghantering, bör uppmärksamhet också riktas mot överföringar mellan konton. En rimlig utgångspunkt är att de stora pengarna inte omvandlas till kontanter och konsumtion utan till kapitalvaror och investeringar som betalas genom kontoöverföringar. Även på denna punkt har banker och andra finansiella institut en central roll.

Brå har tidigare föreslagit att Finanspolisen, som är en del av Polisens nationella operativa avdelning (NOA), bör omvandlas till en myndighetsgemensam finansiell underrättelsetjänst (Brå 2011:4). Ett av argumenten då var att åtskilliga rapporter om misstänkta transaktioner gällde skattebrott. Den nu genomförda undersökningens resultat lyfter fram företag, ekonomisk brottslighet, inte minst skattebrott, samt brottsrelaterad penninghantering i kontomiljö. Det stärker ytterligare argumenten för att det behövs en myndighetsgemensam finansiell underrättelseverksamhet. Förhoppningsvis skulle det även leda till underlättande av hindrande sekretessregler. Idag berättar flera intervjupersoner både från myndigheter och från branscher om underlag som läm-

nas till Finanspolisen i samband med rapportering, men som inte följer med – underlagen tvättas bort – när ärendet skickas vidare i myndighetskedjan. Eftersom den branschavdelning som rapporterar till Finanspolisen i många fall inte är sammankopplad med den avdelning som tar emot myndighetsbegäran leder detta till att myndigheten inte får del av all information. Det innebär dessutom att flera myndigheter inte är medvetna om att andra myndigheter arbetar med närbesläktade ärenden. Här skulle den finansiella underrättelsetjänsten fylla en sammanlänkande funktion.

Skatteverket är den enda myndighet som på djupet går igenom företags bokföring genom skatterevision. Skatteverkets skattebrottsenheter kan enligt 1 och 6 §§ lagen (1997:1024) om Skatteverkets medverkan i brottsutredningar varken utreda penningtvättsbrott eller bedriva underrättelseverksamhet riktad mot sådan brottslighet. Den finansiella underrättelsetjänsten skulle därför även kunna vara ett motiv för att Skatteverkets både fiskala del och skattebrottsenheter bör ha en viktig uppgift även mot brottsrelaterad penninghantering.

Mot bakgrund av de legala sektorernas förutsättningar och betydelse för brottsrelaterad penninghantering, kan det dessutom övervägas om inte den rad myndigheter som enligt penningtvättslagstiftningen utövar tillsyn över sektorerna, bör ha en fastare representation i det strukturerade myndighetsgemensamma arbete som sker inom ramen för satsningen mot organiserad brottslighet (GOB). En förhoppning av ett sådant samarbete är att tillsynsmyndigheterna tidigare kan agera mot, men även identifiera, oseriösa verksamhetsutövare.

2.1 Slutsats: Grumliga pengar – ett mindre uppmärksammat problem

Slutsats: Från perspektivet insatser mot illegala pengar, är grumliga pengar ett problem eftersom de fått begränsad uppmärksamhet och passar dåligt in i ramen för både penningtvättsbekämpning och tillgångsinriktad brottsbekämpning. Med inriktningen att försvåra illegala pengars integration i legala sektorer är därför grumliga pengar ett hot och de legala sektorerna i hög grad sårbara.

Genom att bryta mot de regler som gäller för näringsverksamhet spar företag pengar som i sin tur förbättrar resultatet. En stor del av specialstraffrätten tar sikte på att kriminalisera försummelser inom företag på en mängd olika områden. Denna del av ekonomisk brottslighet har fått väsentligt mindre uppmärksamhet än exempelvis skattebrott, brott mot borgenärer och insiderbrott.

Det som kännetecknar de grumliga pengarna från det perspektiv som är aktuellt för denna rapport är att deras ursprung inte behöver döljas eftersom det handlar om indirekt vinning genom inbesparade kostnader. De pengar som utgör resultatet är som utgångspunkt legalt intjänade. Några åtgärder för brottsrelaterad penninghantering är därför inte nödvändiga. Dessa grumliga pengar omfattas inte heller av penningtvättsbrottet – förmodligen inte heller om gärningspersonerna med kända penninghanteringsmetoder för ut brottsvinsten ur företaget. Skälet bör vara svårigheten att knyta pengarna och deras storlek till de specifika brotten och de inbesparade kostnaderna.

Mycket talar dock för att de grumliga pengarna sammantaget representerar mycket stora belopp. De har tillkommit genom brott, finns i kontomiljön och kan utan vidare användas till vad som helst. Penningtvätsregleringen syftar inte enbart till att motverka penningtvätt. Syftet är också att motverka konsumtion och investeringar med hjälp av illegala pengar. Även om de grumliga pengarna inte omfattas av penningtvättsbrottet, bör de vara relevanta från perspektivet illegala pengar. Det får därför anses otillfredsställande att grumliga pengar inte fått större uppmärksamhet inom ramen för de åtgärder som samhället riktar mot illegala pengar.

2.2 Förslag: Översyn av grumliga pengar

Förslag: En översyn skulle kunna göras över hur grumliga pengar bättre kan fångas upp inom ramen för åtgärder mot illegala pengar och brottsrelaterad penninghantering.

Den nyss föreslagna inriktningen mot ekonomisk brottslighet med tonvikt på skattebrott bör även ha relevans för att motverka grumliga pengar. För att kunna agera mot dessa pengar är de kontrollmyndigheter som finns i samhället av vikt. Det gäller att förhindra förbrottet. Här har kontrollanter och inspektörer, exempelvis livsmedels- och arbetsmiljöinspektörer, som granskar de regler och föreskrifter som företag måste hålla sig efter, en viktig roll. Med tanke på beloppens storlek bör ytterligare överväganden göras för att bättre motverka att grumliga pengar används för konsumtion och investeringar.

3.1 Slutsats: Ett hot är att företag är centrala för penninghantering

Slutsats: Ett hot är att gärningspersoner inom organiserad brottslighet ser en nytta med att utnyttja företag för bland annat penninghantering. Företag döljer brottslighet bakom en legitim fasad. En sårbarhet är enkelheten att etablera bolag, och att kontrollen är begränsad. Gränsen mellan ekonomisk och organiserad brottslighet blir allt otydligare.

Definitionsmässigt brukar den stora skiljelinjen mellan ekonomisk och organiserad brottslighet vara att ekobrotten sker inom ramen för ett legalt företag medan organiserad brottslighet håller sig utanför legala strukturer. Som tidigare framgått är typiska områden för organiserad brottslighet narkotika, utpressning och människohandel. Det är kriminaliteter som knappast behöver utgå från en legal näringsverksamhet.

Utvecklingen går dock mot att organiserad brottslighet i ökande grad drar fördel av företag (Brå 2016). Narkotikasmuggling underlättas om gärningspersonerna infiltrerar logistikföretag för att den illegala verksamheten ska smälta in i en näringsverksamhets normala godsflöde. Istället för att smuggla punktskattepliktiga varor som alkohol och tobak etableras företag med av Skatteverket godkända punktskattelager. Organiserat svartarbete tar sig istället ibland sådana former att det är relevantare att hänföra det till organiserad brottslighet än till ekonomisk brottslighet. När byggnadsarbeten eller andra tjänster ska utföras förutsätts företag. På det sättet kan svarta och vita arbeten blandas, allt i syfte att minska upptäcktsrisken. För den moderna tidens välfärdsbrott är företag nödvändiga för att få del av de stöd och bidrag som riktar sig till näringsidkare (Brå 2015:8).

Det finns också exempel på att gärningspersoner etablerat växlingskontor och factoringföretag för att underlätta penninghantering, både från egen verksamhet och som serviceorgan åt andra gärningspersoner. Dessutom utnyttjar gärningspersoner målvakter som styrelseledamöter, som inte sällan är tungt skuldsatta. Växlingskontor och andra serviceinrättningar som ställer få eller inga kontrollfrågor kan därför bli fristäder för växling, uttag och insättningar av illegala pengar. Eftersom det är enkelt att starta företag är det många gånger inte nödvändigt för brottsplanen att förvärva ett redan befintligt företag. Till det kommer insiderproblematiken där personer anställda i exempelvis en bank är gärningspersoner behjälpliga.

Om företag per definition är ett nödvändigt inslag i ekonomisk brottslighet framstår företag även som allt viktigare för organiserad brottslighet. Från penninghanteringssynpunkt är därför ett hot

att organiserad brottslighet utnyttjar företag. Även om de båda brottsområdena kan beskrivas som idealtyper, framstår numera gränsen som alltmer oklar när företag finns med i bilden.

Utifrån regeringsuppdraget är det framför allt den finansiella sektorn som är utsatt för penninghantering från organiserad brottslighet där företag och konton spelar en viktig roll. Handels- och tjänstesektorn är utsatt i de fall det handlar om företag i sektorn. Även om nivåerna är lägre än för ekonomisk brottslighet innebär organiserad brottslighet ett inte oväsentligt problem med hänsyn till de skador kriminaliteten för med sig.

3.2 Förslag: Ökad uppmärksamhet mot att företag utnyttjas av organiserad brottslighet

Förslag: En ökad uppmärksamhet skulle kunna riktas mot företag som används av gärningspersoner och hur företag utnyttjas för brottsrelaterad penninghantering.

Eftersom utvecklingen går mot att organiserad brottslighet använder företag finns ytterligare skäl – förutom i fråga om ekonomisk brottslighet – att öka insatserna mot den brottslighet som sker inom ramen för företag eller med företag som front eller brottsverktyg. För organiserad brottslighet är ett relevant begrepp infiltration, där gärningspersonerna infiltrerar företag genom förvärv, genom utpressning eller genom att ta hjälp av en insider (Brå 2016). Även nyföretagande hos gärningspersoner bör räknas som en form av infiltration. Det går därför att påstå att den penningtvätt som organiserad brottslighet uppmärksammats för har bytts ut mot att pengarna redan finns på företags konto. På det sättet liknar den i allt högre grad ekonomisk brottslighet.

Det är idag mycket enkelt att registrera ett nytt bolag eller förvärva ett befintligt företag. Nyföretagande underlättas också av att aktiekapitalet satts ned till 50 000 kronor och att revisionsplikten för mindre bolag tagits bort (Brå 2015:15). Ett hot är därför att legala sektorer i för hög grad ser företag som legitima och att det saknas tillräckliga kunskaper om hur företag används för organiserad brottslighets infiltration. De illegala pengar som infiltrationen leder fram till finns i kontomiljön, och därför är den finansiella sektorn särskilt utsatt.

Vad de legala sektorerna behöver är kunskap om hur de ska känna igen tecken på infiltrerade företag. Uppmärksamhet bör även riktas mot företag i eventuella riskbranscher och där ägar- och styrelseförändringar sker.

Nedan, under problemet med felaktiga identiteter, föreslås att Bolagsverket skulle kunna få en kontrollerande uppgift för att

värna om bolagens integritet och bland annat motverka bolagskapning och den penninghantering som följer i dess spår.

4.1 Slutsats: Sårbarheten är enkelheten att skaffa felaktig identitet och äga utan registrering

Slutsats: Ett hot är att gärningspersoner döljer sig bakom felaktiga identiteter. En sårbarhet är att för lite kontroll görs vid folkbokföring och registrering av styrelseledamöter i bolag. Ytterligare en sårbarhet är bristen på register, till exempel över aktieägare. Dessa hot och sårbarheter flyttas sedan vidare till de legala sektorerna som blir föremål för brottsrelaterad penninghantering.

I allt högre utsträckning är delar av brottsligheten på väg in i en maskeradtillvaro, där identiteter döljer sig bakom masker. Förklaringen är att gärningspersonerna i ökande grad behöver verka mot eller inom legala sektorer: det som penningtvättsregleringen söker motverka. Detta innebär även att identiteter behöver blottläggas. Pengar på konto förutsätter exempelvis en namngiven kontoinnehavare. Likaså består företags styrelseledamöter av namngivna personer som företräder bolaget. Lagfarter, aktiedepåer och fordon kräver också namn. Identitet behövs dessutom för att förvärva egendom, sälja, pantsätta eller på annat sätt förfoga över egendomen.

Identitet spelar därför en allt större roll, och för att gärningspersonerna inte ska exponera sig används felaktiga identiteter samt målvakter och andra bulvaner. Gärningspersoner använder också felaktiga identiteter eller bulvaner för att begå brott. Dubbla eller tredubbla identiteter nyttjas för bidragsbrott och bedrägerier. Det finns även ett problem med falska kontrolluppgifter som bland annat lyfts fram i Brå-rapporten Intyget som dörröppnare till välfärdssystemet (Brå 2015:8) och utredningen om åtgärder mot felaktiga utbetalningar i välfärdssystemet (SOU 2008:74).

En ledstjärna inom penningtvättsregleringen är att ”känna sin kund”. Av utredningen framgår att de illegala pengarna i allt väsentligt redan befinner sig i kontomiljön. I den meningen är kunden redan känd, men är det ”rätt” kund med tanke på problemen med identiteter?

Ett problem som har bäring på identitet gäller ägande. Det saknas idag ett register över aktieägare. Inte heller finns båt- och bostadsrättsregister. Även om det på liknande sätt som med bankkonton kan vara ”fel” person registrerad, är frånvaron av register en sårbarhet eftersom register ändå utgör ett fundament för samhällets kontrollverksamhet. I det långa loppet är det för gärningspersonerna inte heller riskfritt att i för hög grad förlita sig på bul-

vaner och målvakter. Även dessa kan byta sida och vända sig mot gärningspersonen.

Idag har ett flertal företag rätt att utfärda giltiga identitetskort som i de flesta sammanhang är gångbara. Det framstår som ett sårbart system med risk för att det kan bli fel. Brister har även konstaterats i Skatteverkets rutiner i samband med folkbokföring (Brå 2015:8). När Skatteverkets folkbokföring ”godkänt” en identitet godtas uppgiften av andra myndigheter, och felaktigheten transporteras sedan genom ett helt rotsystem av olika regelverk.

Bolagsverket ändrar registrering av styrelseledamöter i företaget utan någon närmare kontroll av uppgifterna. Det är en svaghet som utnyttjas genom att felaktiga företrädare sätts in i bolaget.

Frågan är inte enbart vilka pengar som har koppling till brott utan vem som faktiskt ligger bakom penninghanteringen. Om personen eller personerna bakom medlen kan identifieras ökar också förutsättningarna att göra en bedömning av deras pengar eller den av pengarna ersatta egendomen. En betydande sårbarhet för att legala strukturer ska användas för brottsrelaterad penninghantering är dels att identiteter manipuleras, dels att det är svårt att veta vem som står bakom konton, verksamheter etc.

4.2 Förslag: Register och bättre kontroll på identiteter

Förslag: Skatteverkets och Bolagsverkets rutiner för folkbokföring respektive registrering av företag skulle kunna stärkas för att försvåra att det blir fel. Det finns behov av fler register, över aktieägare, konton, båtar, bostadsrätter etc. Legala aktörer skulle kunna få fler legala verktyg att arbeta med. En viktig faktor är då register och informationsutbyten med andra legala aktörer.

Penningtvätsregleringen förutsätter att pengar kan knytas till personer och brottslig verksamhet. Detsamma gäller tillgångsriktad brottsbekämpning. Betydande svårigheter inträder därför när personer uppträder under felaktig identitet eller oriktigt uppträder som ägare till egendom eller företrädare för bolag. När det sedan inte på ett enkelt sätt går att klargöra vem som är ägare till viss egendom försvåras arbetet ytterligare. Det finns därför ett behov av att se över register, både existerande och förslag som förts fram av olika intressenter, till exempel över aktieägare. Ett register över exempelvis bostadsrätter respektive båtar skulle även vara av intresse för att motverka brottsrelaterad penninghantering och leda till att myndigheter kan bedriva en effektivare tillgångsriktad brottsbekämpning. Andra intressanta register gäller konton, kort och krediter.

Samtidigt måste det betonas att register inte är någon kardinal-lösning. Framför allt innebär det att delar av den brottsrelaterade penninghanteringen flyttas och kontroll försvåras genom virtuella plånböcker och bulvaner. För gärningspersonerna kan det medföra kostnader samtidigt som det innebär en risk att bulvanen försvinner med egendomen. Till det kommer att pengar investeras utomlands långt från svenska register. Ett rimligt utgångsläge är därför att den brottsrelaterade penninghanteringen bör vara en av flera faktorer som vägs in när behovet av nya register övervägs.

Lagstiftningen sätter begränsningar för legala sektorer att arbeta med risklistor för att kunna kontrollera misstänkta kunder. Exempelvis är det inte möjligt att lista kunder man tidigare nekat på grund av misstanke om penningtvätt eller placera dömda ekobrottslingar i en förhöjd riskkategori. Här får istället den legala aktören förlita sig på de anställdas goda minne eller tillgång till databaser som inte faller in under svensk lagstiftning. Dessutom menar vissa intervjupersoner att penningtvätten sätter kontrahe- ringsplikten på prov då en kundrelation inte kan avslutas, eller nekas, hur som helst. I de fall den legala aktören trots allt lyckas neka en ny kund på grund av penningtvättsmisstankar är det inte säkert att den aktör som gärningspersonen sedan vänder sig till gör samma gedigna kontroll. Olika verksamheter har olika resurser. Det ligger därför nära till hands att informationsutbyten mellan legala aktörer i viss mån behöver tillåtas om lagstiftningen har för avsikt att vara effektiv.

Någon möda bör dock inte sparas för att få till stånd en säkrare hantering av identiteter. Förutom att felaktiga identiteter utnyttjas för en rad brottsliga verksamheter, är det centralt för att motverka brottsrelaterad penninghantering till följd av att mycket pengar finns i kontomiljön med destination till ägande som också förutsätter registrering på namn. En översyn bör därför ske av hur identitetsproblematiken kan motverkas. Det gäller Skatteverkets och Bolagsverkets rutiner, utfärdande av id-kort, förutsättningarna att få ut nya pass etc. Någon kontroll över hur, eller vem, som finansierat ett förvärv av bolag eller aktiekapitalet (det vill säga kontroll över bankintyg eller revisorsintyg) finns heller inte. Att kontrollera hur bolaget finansierats, i kombination med aktieägarregister, skulle exempelvis försvåra för målvakter att träda in i bolagets styrelse. Idag är dock aktiekapitalet så pass lågt att frågan är hur motiverat enbart en sådan kontroll skulle vara.

Ett ytterligare motiv för att ta identitetsfrågan på största allvar är att felaktiga identiteter, målvakter och andra bulvaner är ett för- enande behov hos åtskilliga gärningspersoner. Både när det hand- lar om kriminella och svarta pengar, och i någon mån grumliga pengar, utgör förklädnad ett viktigt inslag i penninghanteringen. Ett ökat fokus på identiteter och bulvaner riktar sig därför mot en betydande del av den brottsrelaterade penninghanteringen.

5.1 Slutsats: Rådgivarnas roll underskattas och de är sårbara för att medverka till brottsrelaterad penninghantering

Slutsats: Även om de flesta transaktioner med illegala pengar i legala sektorer går till livets nödtröft och viss lyxkonsumtion, kanaliseras de stora pengarna till kapitalvaror och investeringar. Då kommer rådgivarna in i bilden, som är en sårbar grupp för att medverka till brottsrelaterad penninghantering.

Inom organiserad brottslighet är det förhållandevis få personer som har behov av kvalificerade tjänster för att hantera pengar och för att undanhålla pengarna från myndigheterna. Däremot är förutsättningarna för överskott betydligt större inom ekobrottsligheten, framför allt på skatteområdet. Det gäller inte enbart företagare utan även arbetstagare. Ett rimligt antagande är att storskaligt svartarbete åtminstone leder till en hel del köp av dyrbara kapitalvaror som bilar, motorcyklar och båtar. Nästa nivå är sommarstugor, bostadsrätter, fastigheter och företag. Pengar hamnar också utomlands, för att användas till nyss nämnda kapitalvaror och investeringar samt till konsumtion.

När det handlar om mycket illegala pengar som ska användas till dyra kapitalvaror samt investeringar sker nästan alltid ett möte med rådgivare som fastighetsmäklare, bolagsförmedlare, jurister, skatterådgivare och ekonomer. Ibland är det uppenbart att det handlar om illegala pengar, till exempel med olika upplägg när vita kontomedel ska förvandlas till svarta pengar och löner för svartarbete.

Slutsatsen är därför att rådgivare är sårbara för att medverka till brottsrelaterad penninghantering. Samtidigt har de en nyckelroll i fråga om de större pengarna. I hög grad handlar det om illegala pengar som döljs av den normalitet som utmärker gärningspersonerna och deras näringsverksamheter och kapitalförvaltning. Därför ligger det i farans riktning att rådgivarnas roll för brottsrelaterad penninghantering underskattas. Som lyfts fram är en besvärande sårbarhet att det finns så stora kunskapsbrister om gärningspersonernas penninghantering.

5.2 Förslag: Stärk rådgivarnas kontrollmöjligheter

Förslag: Det finns anledning att överväga hur rådgivarnas kontroll ska kunna fördjupas, särskilt i fråga om svarta pengar. På sikt skulle samtliga legala sektorer, särskilt rapporteringsskyldiga, som möter illegala pengar kunna undersökas ur sårbarhetssynvinkel och hur deras förmåga ska kunna stärkas.

Förutom oseriösa rådgivare och de som befinner sig i gråzonen, är en rimlig utgångspunkt att de flesta rådgivare är måna om att följa lagstiftningen och de etiska krav som är förbundna med deras professioner. Vid sidan av penningtvätsregleringen är åtskilliga rådgivare föremål för auktorisations- och tillståndsförfarande med vandelsprövning (Brå 2015:15). De har därför mycket att förlora om de blir ifrågasatta. Som nyss nämnts är problemet istället att en stor del av de illegala pengarna framstår som legala. De finns redan på konto och deras bakgrund framstår som naturlig och förklarlig. Givetvis kan frågor om avancerad skatteplanering komma upp där rådgivarna medverkar till att sätta press på skattelagstiftningen, men förmodligen i villfarelsen att det handlar om vita pengar. Rådgivare kan också ha förståelse för berättigade önskemål från sina klienter om att deras tillgångar och andra ekonomiska förhållanden ska vara skyddade från insyn. Frågan är därför vilka förutsättningar rådgivarna har att ana oråd.

I grund och botten har banker och andra som hanterar konton samma problem när transaktioner och tillgångar framstår som korrekta. Ändå framstår det som att det finns större förutsättningar att ta fram riskprofiler kring transaktionsmönster med tanke på de volymer som hanteras. En rådgivare kanske träffar klienten vid enbart ett tillfälle och inför en enda affär. Det kan också vara ett långvarigt och förtroendefullt klientsamarbete där de flesta frågeställningar inte har något med penninghantering att göra utan gäller fullt legitima förhållanden. Samtidigt är rådgivare en nyckelfaktor för brottsrelaterad penninghantering och därmed också för att motverka sådan hantering. Till skillnad mot myndigheterna befinner de sig i frontlinjen genom det direkta mötet med klienter och är därför av strategisk betydelse för att upprätthålla penningtvätsregleringen. Frågan är därför hur deras roll som kontrollfunktion kan stärkas.

Det saknas undersökningar om de legala sektorernas – inklusive verksamhetsutövare enligt penningtvätsregleringen – sårbarhet för att medverka till brottsrelaterad penninghantering, men också förutsättningar för att få större betydelse från kontrollsynpunkt. En illustration är de tidigare refererade uppgifterna från Finanspolisen om frekvensen av rapporterade misstänkta transaktioner. Även om denna rapportering knappast fångar upp rådsökande

personer som fått vända i dörren, ger de statistiska uppgifterna ändå en fingervisning om en alltför stor variation av rapportering från olika verksamhetsområden. På vissa håll är till och med intrycket att det bara kan bli bättre.

En undersökning bör därför göras som är inriktad på rådgivarnas sårbarhet och hur deras kontrollfunktion skulle kunna stärkas. Eftersom kunskapsbristen gäller även andra sektorer bör ett större arbete övervägas där inte bara rådgivarna är i centrum utan även andra legala sektorer. Behovet av kunskap omfattar ett ännu vidare område, som behandlas nedan.

6.1 Slutsats: Ett hot mot vissa legala sektorer är att ”alla” strävar efter lyxkonsumtion

Slutsats: Gemensamt för gärningspersoner inom både den kriminella och den svarta ekonomin är att de strävar efter lyxkonsumtion. Det är ett hot för att vissa legala sektorer blir föremål för brottsrelaterad penninghantering, men ger samtidigt vissa möjligheter.

Konsumtion av illegala pengar är en viktig del av den illegala ekonomin. En stor skiljelinje går dock mellan det fåtal som rör sig med stora pengar och alla de som knappast behöver fundera över börsutvecklingen eller kvadratmeterpriset på Solkusten. Vad ”alla” har gemensamt är ändå att det finns en dröm om att sätta guldkant på tillvaron och använda mycket pengar till lyxkonsumtion. Även om det inte är alla förunnat finns strävan där. Däremot omfattas inte vardagskonsumtion och den inte alltför utsvävande lyxkonsumtionen av penningtvättsbrottet.

I lyxkonsumtionen ingår ett omfattande uteliv med besök på restauranger och barer. Även utlandsresor omfattas, och de som är försiktiga ser istället till att leva ett vidlyftigt liv under utlandsvisiteter. För mindre försiktiga är synbara attribut för framgång viktiga. Det gäller märkeskläder, ljudanläggningar, klockor, smycken, bilar, båtar och motorcyklar. Att ha ett företag innebär också status, exempelvis en centralt belägen restaurang. Det är ett hot att legala sektorer blir föremål för brottsrelaterad penninghantering i fråga om lyxkonsumtion, och det är handels- och tjänstesektorn som är mest utsatt. Det är heller inte anmärkningsvärt att handla för stora belopp i en butik med dyrbara varor, utan det sker inom ramen för den normala verksamheten. Eftersom en hel del av denna konsumtion bör ske genom kontoöverföringar är det även ett problem för den finansiella sektorn.

6.2 Förslag: Lyxkonsumtion bör förvandlas till penninghanterings akilleshäls

Förslag: Lyxkonsumtion i vid mening kan göras till ett prioriteringsområde inom ramen för att motverka brottsrelaterad penninghantering.

Som framgått har lyxkonsumtion inte fått tillräcklig uppmärksamhet i insatserna mot brottsrelaterad penninghantering. De föremål och produkter som följer av viss lyxkonsumtion är dock i hög grad av intresse vid tillgångsriktad brottsbekämpning. Skälet är att dessa lyxmarkörer i form av exempelvis fordon, båtar och smycken är synliga och någorlunda gripbara. Dessutom uppfattas det som angeläget att ta dem i beslag eftersom det minskar lyskraften hos gärningspersonerna, vilket bedöms ha en påverkan på rekrytering till den kriminella miljön.

Brå har tidigare föreslagit ”konsumtionsspaning” som en metod för att identifiera narkotikaentreprenörer eftersom åtskilliga är skickligare på att hålla sig undan myndigheter än borta från krogmiljön (Brå 2007:4). Penningtvättsregleringen är dock i mycket liten grad inriktad mot lyxkonsumtion. Handlare som säljer för 15 000 euro kontant ska visserligen anmäla sig till myndigheterna för att stå under penningtvättskontrollen. Det är ett mycket högt belopp, och dessutom kan man ana att medvetenheten om denna regel inte är alltför stor, liksom kontrollen över att handlare registrerar sig.

Även från ett penninghanteringsperspektiv bör det finnas mycket att vinna på att rikta insatserna mot lyxkonsumtion. Oavsett om det handlar om kriminella eller svarta pengar är lyxkonsumtion ett gemensamt intresse för gärningspersonerna. Många av lyxmarkörerna köps dessutom på kredit, genom leasing eller via företag. Hur dessa insatser närmare bör utformas återstår att utredas. Ett sätt är att gå lagstiftningsvägen och komplettera vilka verksamhetsutövare som bör omfattas av regleringen. Vad som talar mot att omedelbart lagstifta är, som nyss nämnts, att verksamhetsutövare behöver ett bättre stöd för att kunna uppfylla sina kontrollfunktioner. Att enbart utvidga kretsen av branscher som står under lagstiftningen framstår som mindre effektivt. Resultatet riskerar att bli symboliskt och inte leda till några konkreta åtgärder, exempelvis i form av rapporter om misstänkta transaktioner.

Det är möjligt att en myndighetsgemensam finansiell underrättelseverksamhet som föreslagits ovan skulle leda till mer intressant information än den formella rapporteringsskyldighet som finns i penningtvättslagen. Till det kommer förslaget om ett ökat informellt samarbete med näringslivet. Sådana kontakter bör kunna leda till värdefulla uppslag om var gärningspersonernas penning-

hantering sker, inte minst i fråga om lyxkonsumtion. Även förslaget om att utreda verksamhetsutövarnas sårbarhet och hur deras kontrollfunktion skulle kunna stärkas bör ha stor betydelse för att minska risken att legitimera anskaffning av lyxprodukter med illegala pengar.

7.1 Slutsats: Möjligen är den största sårbarheten bristen på kunskap om den brottsrelaterade penninghanteringen

Slutsats: Den kanske största sårbarheten för brottsrelaterad penninghantering är bristande kunskap om penninghanterings omfattning och struktur. För verksamhetsutövarna gäller det att identifiera upplägg och mönster för brottsrelaterad penninghantering.

Ett centralt resultat av den genomförda undersökningen är att kunskapsläget om gärningspersonernas penninghantering är mycket bristfälligt.

Det gäller också på olika nivåer, från verksamhetsutövare som kommer i omedelbar kontakt med denna penninghantering till lagstiftaren. Även om penningtvätt numera är ett brott säger de statistiska uppgifterna inte någonting om omfattningen. De förbrott som ger upphov till den brottsrelaterade penninghanteringen är i allt väsentligt ingripandebrott. Få brott har tydliga offer som kan anmäla eller har ett intresse av att anmäla. Ett viktigt undantag är dock bedrägerier. För att ingripandebrotten ska upptäckas förutsätts en kontrollverksamhet, företrädesvis genomförd av myndigheter. Det betyder att de statistiska uppgifter – som i bästa fall skulle kunna ge en fingervisning om den penninghantering som ägt rum med anledning av brotten – snarare beskriver vilka resurser myndigheterna sätter in än den faktiska brottsligheten (Brå 2003:1).

På seminarierna underströk företrädare för verksamhetsutövare som banker, kreditmarknadsföretag och andra aktörer på den finansiella marknaden, att det är svårt att avgöra om en transaktion är misstänkt eller inte. De uttryckte svårigheter med att göra riskbedömningar i sina verksamheter eftersom de saknar djupare kunskap om hur den brottsrelaterade penninghanteringen går till. Intervjupersoner inom den finansiella sektorn efterfrågar en större dialog med både Finanspolisen och Finansinspektionen för att kunna trimma sina variabler på ett riktigt sätt i syfte att kunna hitta en misstänkt transaktion. Eftersom monitoreringssystemen innebär stora kostnader för de finansiella institutionerna, och bristande regelefterlevnad kan innebära stränga sanktioner och indragna tillstånd, understryker de behovet av dialog. Det finns

uppenbarligen en informationsbrist och ett behov av kontinuerliga uppgifter om förfaringssätt. Ett sedan länge känt önskemål är att få återkoppling om rapporterade misstänkta transaktioner (jfr Brå 2011:4).

Med tanke på att ett av huvudresultaten i denna undersökning är att en stor del av de illegala pengarna redan kretsar i kontomiljön och att dessa konton är knutna till en legitim fasad – företag – har givetvis verksamhetsutövarna betydande svårigheter att identifiera brottsrelaterad penninghantering. Till det kommer problemen med felaktiga identiteter och bulvaner.

Mot bakgrund av dessa synpunkter från den finansiella sektorn är en ökad kunskap om den brottsrelaterade penninghanterings omfattning och struktur i hög grad konkreta och praktiska frågor för att kunna fullfölja de åligganden som lagstiftningen kräver. För en praktiker i kontrollinjen handlar det om att få kunskap om kända upplägg och mönster. Dessvärre har inte mycket gjorts för att kartlägga den illegala ekonomin, och ännu mindre i fråga om mötet med legala sektorer. Det område där kunskapsläget är mest utvecklat är skatteundandragandet, som studerats sedan åtminstone 1980-talet. Däremot vet vi mindre om utlandsfallen och vad pengarna från skatteundandragande används till. Delar av den kriminella och delvis svarta ekonomin har undersökts av Brå (Brå 2005:11, Brå 2007:4, Brå 2007:23, Brå 2011:7, Brå 2014:10, Brå 2015:8, ISF och Brå 2011:12). De grumliga pengarna från ekonomisk brottslighet är ett i allt väsentligt utforskat område. Svårigheten är givetvis att det handlar om en mycket stor variation av överträdelser.

7.2 Förslag: Öka kunskapen om den kriminella ekonomin

Förslag: Det finns behov av ett långsiktigt och kontinuerligt arbete för att öka kunskapen om den svarta, kriminella och grumliga ekonomins omfattning och struktur, dess penninghantering och möte med legala sektorer. I syfte att stärka verksamhetsutövarna behöver konkret kunskap tas fram om kända penninghanteringsmetoder som används av gärningspersoner.

Nyss föreslogs att kunskapen om infiltration av företag bör öka. På ett generellt plan bör risken för penningtvätt minska genom att större resurser läggs ned på att öka kunskapen. Med hänsyn till kunskapsbristerna i kombination med att det är svårutforskade områden, bör en sådan satsning vara långsiktig och strukturerad.

Som nyss nämnts finns ett stort behov hos verksamhetsutövarna att få ett bättre kunskapsbaserat stöd för att motverka brottsrelaterad penninghantering. Mot denna bakgrund och den lagstiftning som finns på penningtvättsområdet, är det rimligt att inriktningen till största delen bör avse gärningspersonernas penninghantering och mötet med legala sektorer. Eftersom en stor del av pengarna redan finns i kontosystemet har egentligen mötet redan ägt rum. Snarare handlar det i hög grad om de legala sektorernas relation till de illegala pengarna och de påföljande möten som kommer att ske i samband med kontoöverföringar, inköp, investeringar etc.

Nedan föreslås att den tillgångsinriktade brottsbekämpningen bör ha ett ben även i akvarieekonomin, det vill säga redan innan de illegala pengarna via legala sektorer förvandlats till varor och produkter. Det är i akvarieekonomin som framför allt kriminella pengar skapas som sedan lägger grunden för penninghanteringen av dessa. Vad som också bör beaktas är att pengar i akvarieekonomin leder till omedelbar skada genom att de är närmare brotten än den brottsrelaterade penninghanteringen i den legala ekonomin (med undantag av penningtvättsbrott). Undersökningar inom ramen för ett större projekt bör därför inte vara främmande för att avse även akvarieekonomin.

En kunskapsaspekt kring brottsrelaterad penninghantering som också är relevant för riskbegreppet (se nedan) är de skador och andra konsekvenser som penninghanteringen för med sig. Som tidigare nämnts medför brottsrelaterad penninghantering en rad andra konsekvenser än att gärningspersoner kan tillgodogöra sig överskottet från brott och fortsätta med brottslig verksamhet (FATF 2013, Unger m.fl. 2006). De få uppgifter som finns om omfattningen av olika brottsområden tyder på att den största påverkan på den legala ekonomin kommer från ekonomisk brottslighet (konkurrens, investeringsmönster, lönebildning etc.).

I stället för att närmare undersöka konsekvenserna av den brottsrelaterade penninghanteringen bör det vara lämpligare att betrakta penninghanteringen som en integrerad del av brottsligheten. Slutsatsen skulle därför vara att förslagsvis bör även konsekvenserna av ekonomisk brottslighet studeras, vilket även innefattar penninghantering, inte minst vad överskotten används till. Trots att ekonomisk brottslighet omsätter vida mer pengar än organiserad brottslighet synes kunskapen om vart överskotten tar vägen vara något sämre än för organiserad brottslighet.

Konsekvenser

8.1 Slutsats: En hel del pengar stannar kvar i akvarieekonomin

Slutsats: En konsekvens av samhällets fokus på penningtvätt respektive brottsutbyte gör att åtgärder mot akvarieekonomin riskerar att komma i andra hand.

Inriktningen på penningtvätt ger gärna intryck av att illegala pengar alltid kommer i kontakt med legala sektorer. Som framgått av undersökningen ser verkligheten annorlunda ut, och en inte otydlig del av de illegala pengarna stannar kvar i akvarieekonomin där de byter ägare med andra gärningspersoner. Det är återinvestering i fortsatt brottslighet (narkotikapartier, stöldgods etc.), arvoden till medbrottslingar, egen konsumtion av narkotika, dopningspreparat, illegal tobak och smuggelsprit, köp av sexuella tjänster, illegalt spel och löpande kostnader i samband med projektering, affärsmöten, rekognosering etc.

När dessa akvariepengar leder till framgångsrik vinningskriminalitet för gärningspersonerna ökar brottsligheten och mer pengar kan hanteras i de legala sektorerna. Frodas akvarieekonomin påverkar det också den brottsrelaterade penninghanteringen.

Eftersom penningtvättsregleringen har siktet inställt på de legala sektorerna undgår akvarieekonomin uppmärksamhet från ett penningtvättsperspektiv. Det är olyckligt eftersom det inte tar hänsyn till det samspel som finns mellan akvarieekonomin och de illegala pengar som möter de legala sektorerna.

Den parallella inriktningen på tillgångsinriktad brottsbekämpning har också ett slags fokus mot legala sektorer. Måltavlan är ofta brottsutbytet, det vill säga den egendom som förvärvats med illegala pengar genom kontakt med legala sektorer. Det handlar då om fordon av olika slag, smycken, klockor, bostadsrätter och fast egendom. Även om pengar också tas i beslag och myndigheterna då går in i akvarieekonomin, är det givetvis mycket enklare att identifiera andra tillgångar än rena kontanter.

Slutsatsen är därför att mycket tyder på att akvarieekonomin till stor del har lämnats åt sitt öde mot bakgrund av de inriktningar som penningtvättsbekämpningen och tillgångsinriktad brottsbekämpning fått. Det är en sårbarhet som bör öka hotet att illegala pengar används till brott, som i sin tur skapar ett flöde av illegala pengar till de legala sektorerna.

8.2 Förslag: Tillgångsinriktad brottsbekämpning bör också rikta in sig på pengarna i akvarieekonomin

Förslag: Även akvarieekonomin kan vara i fokus vid tillgångsinriktad brottsbekämpning. En översyn kan övervägas av Tullverkets befogenheter att ta pengar i beslag.

Paradoxalt nog kan det i vart fall teoretiskt finnas ett samband mellan å ena sidan akvarieekonomins storlek och å andra sidan myndigheternas framgångar med att dels motverka brottsrelaterad penninghantering, dels förverka brottsutbyte och liknande åtgärder inom ramen för tillgångsinriktad brottsbekämpning. Om myndigheterna är framgångsrika kan det för vissa gärningspersoner uppfattas som mer intressant att återinvestera pengar i nya brott. En kanske mer närliggande utveckling är att den illegala ekonomin växer på så sätt att en slags parallellekonomi får större utrymme. Det skulle då handla om svarta tjänster, arbetskraft utan uppehållstillstånd och med väsentligt sämre villkor än i den legala ekonomin, och en växande hälerimarknad som riktar sig till konsumenter i den illegala ekonomin. Till det kommer den osäkerhet som finns om att föra ut kontanter ur landet för investeringar utomlands.

Brå har i tidigare rapporter lyft fram vikten av att störa den illegala ekonomin (Brå 2007:4). Det gäller särskilt på narkotikaområdet eftersom handeln sker i många led och utmärks av en betydande kreditekonomi. Även för akvarieekonomin som helhet bör störningar vara en intressant metod. Förslaget är därför att tillgångsinriktad brottsbekämpning ska ha även akvarieekonomin i fokus.

En del av akvarieekonomin är användningen av penningkurirer för att föra pengar in och ut ur Sverige. Här har Tullverket en viktig roll. Med hänsyn till detta finns det anledning att överväga en översyn av Tullverkets befogenheter att ta pengar i beslag vid misstänkt penningtvättsbrott.

9.1 Slutsats: En del av hotet är att penninghantering i legala sektorer inte är något större problem för gärningspersonerna

Slutsats: En stor del av de illegala pengarna kan utan svårighet hanteras i den legala ekonomin. Särskilt för kriminella pengar och en del svarta pengar innebär dock penninghanteringen en del besvär och kostnader.

Pengar är energikällan till den brottslighet som beskrivs i denna rapport. Utan möjlighet till penninghantering i den legala ekonomin skulle det vara svårt att bedriva brottslig verksamhet och framför allt dra ekonomisk nytta av kriminaliteten. Av undersökningen framgår att även om penningtvätsregleringen ställer till en hel del problem för åtskilliga gärningspersoner, är det knappast några större problem att hantera pengar. Grumliga och åtskilliga svarta pengar är redan inne i systemet. För svartarbete och kriminella pengar innebär penninghanteringen visserligen en del besvär och kostnader, men gärningspersonerna har utvecklat metoder för att runda kontrollsystemen.

Slutsatsen är därför att gärningspersonernas penninghantering knappast möter alltför stora hinder. Visserligen ska inte lönsamheten från brott överskattas, men penninghanteringen leder till att den kriminella verksamheten kan fortgå, lämna varierande överskott och innebära skäl att återinvestera pengar i fortsatt brottslighet. I dessa fall är det knappast penninghanteringen som innebär det största bekymret för gärningspersonerna.

9.2 Förslag: Större fokus på grindvaktare

Förslag: Större fokus kan läggas på kontovärlden, men även på de grindvaktare som möjliggör in- och utpassering av illegala pengar.

Som framgått är ekobrott respektive företag centrala för brottsrelaterad penninghantering. Det handlar om betydande belopp som finns på konton. I likhet med att mycket pengar finns i en kontomiljö och att fokus läggs på dessa (se tidigare förslag) finns det även så kallade grindvaktare som möjliggör att pengar växlas, kommer in och plockas ut ur kontomiljön genom dagskassor, klientmedelskonton, factoring och växlingskontor. I rapporten nämns även informella handlare med virtuell valuta. För etablerade gärningspersoner som vill föra in kontanta medel på konton är kontakter med grindvakter av stor vikt. Det handlar dels om kontakter som gärningspersoner har med etablerade företag – infiltration, dels om att företag startas av gärningspersoner och fungerar som brottsverktyg. Den myndighetsgemensamma finansiella underrättelseverksamheten som föreslagits ovan får då en viktig roll i att identifiera grindvaktare som möjliggör brottsrelaterad penninghantering och kontakta relevanta tillsynsmyndigheter.

Sannolikhet

Den här rapporten kartlägger gärningspersonernas faktiska penninghantering som hela tiden sker. Det är således inte fråga om sannolikhet för att något ska inträffa utan om realiteter.

Som en komponent i riskbegreppet pekar sannolikhet i riktning mot framtiden, och därför diskuteras i detta avsnitt några utvecklingslinjer inom brottsrelaterad penninghantering.

10.1 Slutsats: Det kontantlösare samhället är också en realitet för den illegala ekonomin

Slutsats: Kontanter är utmärkande för framför allt den kriminella och delar av den svarta ekonomin. Konton och nya betalningslösningar börjar dock spela en allt större roll. Överföringar verkar ske i större utsträckning till länder där handräckning är svår att få till stånd, och där utländska företagskonstruktioner döljer ägande. Denna utveckling framstår som ett hot eftersom betalningslösningar i ökande grad kommer att ske utanför de legala sektorer som omfattas av penningtvättsregleringen och samhällets kontrollsystem i övrigt.

Stora delar av de illegala pengarna finns redan på konto. Gärningspersonernas penninghantering syftar därför till att disponera kontomedel, exempelvis genom ytterligare överföringar, för att göra olika anskaffningar. I den kriminella och vissa delar av den svarta ekonomin är kontanter dock fortfarande vanligt.

Mycket tyder på att gärningspersoner börjar undvika kontanter till fördel för elektroniska överföringar och till viss del virtuella överföringar. Det kan bero på minskad kontanthantering i samhället, risken för att utsättas för penningtvättsanmälan och att kontanter innebär ett risktagande för att utsättas för förskingring eller stöld. Även strukturförändringar på de illegala marknaderna förklarar behovet av kontolösningar och virtuella betalningslösningar. Inte minst gäller det näthandel som till viss del börjar ersätta det omedelbara mötet mellan säljare och köpare. Nätanknuten kriminalitet är ofta beroende av överföringar, exempelvis för olika former av bedrägerier. Traditionellt kontantdriven brottslighet som svartarbete försöker också finna vägar att få in pengar i det legala systemet. Det handlar då om kortlösningar.

En utveckling kan därför skönjas där kontantekonomin i högre grad övergår till överföringar, där även kreditkort och förbetalda kort ingår. Det är även troligt att användningsområdet för virtuella valutor kommer att öka till att omfatta även annan brottslighet i framtiden. En del kort är dessutom kopplade till virtuella plånböcker med nationella eller virtuella valutor.

En sårbarhet med virtuella valutor är deras anonyma karaktär och metoder för att undvika kontakt med den finansiella sektorn. Bland annat finns det en svart marknad för bitcoin i Sverige. Intervjupersoner berättar att stora kontanta summor överlämnas till personer som i gengäld lämnar över en kod till en elektronisk plånbok. I dessa fall sker transaktionerna utanför den finansiella sektorn. Det finns dessutom tjänster som anonymiserar bitcoin efter att de köpts eller överförts. Det innebär att även om man kan se att en person har köpt bitcoin, så försvåras möjligheten att se vad dessa senare använts till. I andra fall ligger sårbarheten i att se var de kommit ifrån. Virtuella valutor är därför, i jämförelse med elektroniska överföringar med nationella valutor, svåra att spåra. Förutom deras anonyma karaktär finns dessutom ett flertal olika typer av plånböcker och valutor. Till det kommer att brottsbekämpande myndigheter till stor del fortfarande saknar kunskap om omfattningen av virtuella betalningsmedel, hur de används och vad de används till. I framtiden blir det därför viktigare att spåra vad pengarna i slutändan används till.

I vissa fall kan man dock utläsa att betalning sker i varor och produkter till skillnad från rena överföringar. Det kan gälla värdefulla metaller eller tjänster. Något tillspetsat går därför utvecklingen åt två håll, dels tillbaka i historisk tid med betalning i metaller, dels in i framtiden med virtuella valutor.

Ytterligare en utveckling är att illegala pengar i ökande grad rör sig över gränserna. Bilden är att så fort pengarna lämnar Sverige ökar svårigheterna att följa vart de tar vägen. I den mån svenska myndigheter ändå försöker spåra pengarna uppkommer en rad legala hinder vid sidan av byråkratisk orörlighet. Utomlands används pengarna till inköp av kapitalvaror, lyxkonsumtion samt investeringar i bostäder och företag. I vissa fall går det inte att få fram uppgifter om vilka som äger företag.

Genom utlandsöverföringar kan pengarna även återvända till Sverige genom en U-sväng ("boomerang"). För gärningspersonerna är fördelen att få misstankar riktas mot kontomedel som kommer från utlandet. Som en seminariedeltagare uttryckte det ställer banken frågor vid insättning, men inte när pengar kommer via överföring. Pengar kan också kopplas till internationellt gångbara kort. På det sättet kan pengarna i ett senare led användas i Sverige.

För att hantera pengar i kontomiljön går det att se framför oss ytterligare komplexa led när det gäller överföringar av medel, exempelvis genom flera fakturaskrivande företag, underentreprenörer och blandad verksamhet.

10.2 Förslag: Öka uppmärksamheten mot nya betalningslösningar och internationella aspekter

Förslag: Ökad uppmärksamhet behöver riktas mot nya betalningslösningar som ligger vid sidan av den reguljära kontomiljön och därmed penningtvättsregleringen och övrig kontrollverksamhet. Det finns behov av handräckningsavtal med andra länder. Skatteverket kan förstärka inriktningen mot skatteundandragande med utländska kontokort. Ökad uppmärksamhet behöver också riktas mot pengar som förs in genom kontoöverföringar från andra länder.

Som framgått hanteras en stor del av de illegala pengarna på konton, och utvecklingen går snabbt med nya betalningslösningar. En rapportuppgift pekar på att 10 procent av betalningarna idag sker utanför det reguljära banksystemet (Cappgemini 2015). Det gäller betalningssystem som Paypal, Payson, Paynova, Payex, Neteller, BitcoinCore, Bither, BitcoinWallet, Breadwallet, BitGo, Coinomi, Copay, Msigna, Armory, GreenAdress, Electrum med flera. Förutom virtuella plånböcker förekommer molnservrar. Många intervjupersoner är oroliga för denna utveckling som enligt dem skapar nya förutsättningar för ”säker” penninghantering. Både myndigheter och verksamhetsutövare bör utöka sina kunskaper på området för att motverka att gärningspersoner blir allt skickligare i att komma runt dagens kontrollsystem. Ett ytterligare sätt kan vara att den finansiella sektorn kompletterar sina monetära kontrollsystem med kontroller av betalningar som sker till och från virtuella plånböcker.

Eftersom pengar är gränslösa är de internationella aspekterna som redovisas i denna rapport av stor vikt. Nationsgränser uppfattas i många fall som ett hinder när myndigheter spårar pengar. Sedan november 2015 har Skatteverket möjlighet att utbyta information med samtliga länder i världen (Skatteverket 2015b). Samtidigt saknar andra myndigheter handräckningsavtal med flera länder. För att effektivisera tillgångsinriktad brottsbekämpning är det därför av vikt att handräckningsavtal prioriteras.

Skatteverket bedriver verksamhet inriktad mot användningen av utländska kontokort i Sverige. Den utveckling som rapporten visar tyder på att sådant arbete kan behöva förstärkas och utökas. Den myndighetsgemensamma finansiella underrättelsetjänst som föreslås blir ett viktigt komplement till Skatteverkets verksamhet, men kan även förstärka den finansiella underrättelsetjänsten med information.

Som nyss nämnts återvänder pengar till Sverige genom kontoöverföringar för exempelvis konsumtion och investeringar. Den uppfattning som ges i undersökningen är att det verkar vara täm-

ligen enkelt att göra sådana överföringar utan att närmre kontrollfrågor eller rapporteringar sker. Efterforskning om pengars ursprung bör även göras för medel som överförs från utländska bankkonton.

Referenser

- Adali, A. (2011). *Pengar, pengar, pengar. En bok om ett värde-transportrån*. Helsingfors: Nord Print AB.
- Alalehto, T. (1999). *Motiv eller tillfälle? En studie om ekonomisk brottslighet i restaurangbranschen*. Stockholm: Atlas.
- Alalehto, T. (2002). Eastern Prostitution from Russia to Sweden and Finland. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*. Volym 3, nr 1, s. 96–111.
- Antonopoulos, G.A. och Hall, A. (2015). United Kingdom: The low entry threshold. I: Levi, M., Shentov, O. och Todorov, B. (red.) *Financing of Organised Crime*. Rapport, Center for the Study of Democracy. Sofia: Center for the Study of Democracy.
- Antonopoulos, G.A. och Papanicolaou, G. (2009). 'Gone in 50 Seconds'. The social organization and political economy of stolen cars market in Greece. I: van Duyne, P. m.fl. (red.) *Crime, money and criminal mobility in Europe*. Nijmegen: Wolf Legal Publishers.
- Arbetsgruppen mot organiserad brottslighet, AMOB (1977). *Organiserad och ekonomisk brottslighet. Ett åtgärdsförslag*. Stockholm: Rikspolisstyrelsen.
- Aronowitz, A. (2013). *Human trafficking, human misery. The global trade in human beings*. Plymouth: Scarecrow Press.
- Aronowitz, A. m.fl. (1996). *Value-added tax fraud in the European Union*. Amsterdam-New York: Kugler publications.
- Aronowitz, A., Theuermann, G. och Tyurykanova, E. (2010). *Analysing the business model of trafficking in human beings to better prevent the crime*. Wien: OSCE, Office to the Special Representative and Co-ordinator for Combating Trafficking in Human Beings. Tillgänglig på <http://www.osce.org/files/documents/c/f/69028.pdf>.
- Arsovska, J. (2014). Introduction: Illicit Firearms Market in Europe and Beyond. *European Journal on Criminal Policy and Research*. Volym 20, nr 2, s. 295–305. DOI: 10.1007/s10610-014-9254-6.

- Bagarzadeh, E. (2010). *Inbrott och stölder på byggarbetsplatser – En studie om olika skydds- och bevakningsmetoder samt förslag på brottsförebyggande åtgärder*. Examensarbete 2010:54, Institutionen för bygg- och miljöteknik, Chalmers tekniska högskola, Göteborg 2010.
- Berggren, M. (2002). *Lätta vapen. Svåra problem*. Stockholm: PAX Förlag Sverige.
- Bezlov, T. (2015). Bulgaria: rebirth of the criminal tobacco. I: Levi, M., Shentov, O. och Todorov, B. (red.) *Financing of Organised Crime*. Rapport, Center for the Study of Democracy. Sofia: Center for the Study of Democracy.
- Blixt, M. (2012). Rån. I: *Brottsförebyggande rådet, Brå (2012). Brottsutvecklingen i Sverige 2008–2011*. Rapport 2012:13. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Bowman Proulx, B. (2010). Organized criminal involvement in the illicit antiquities trade. *Trends in organized Crime*. Volym 14, nr 1, s. 1–29. DOI 10.1007/s12117-010-9115-8.
- Britts, M. och Sandberg, M. (2015). *Säljer sprit till barn öppet på Instagram*. Hämtad från Aftonbladets webbplats <<http://www.aftonbladet.se/nyheter/article20714131.ab>>. Publicerad 30 april 2015. Hämtad 17 juni 2015.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2012). *Brottsutvecklingen i Sverige 2008–2011*. Rapport 2012:13. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2000). *Finansiella offshore-marknader och skatteparadis*. Rapport 2000:19. Stockholm: Brottsförebyggande rådet
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2003). *Förebygga ekobrott. Behov och metoder*. Rapport 2003:1. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2003). *Förebyggande metoder mot ekobrott. En antologi*. Rapport 2003:10. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2004). *Bank-, post- och värde-transportrån. En analys av rånen under 1990-talet*. Rapport 3/2004. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2004). *Lurad och förgiftad – att avslöja utsatthet för ekobrott*. Rapport 2004:1. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2005). *Brottsplats kyrkan*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2005). *Narkotikabrottslighetens organisationsmönster*. Rapport 2005:11. Stockholm: Fritzes.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2005). *När olyckan inte är framme. Bedrägerier mot allmän och privat försäkring*. Rapport 2005:10. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

- Brottsförebyggande rådet, Brå (2005). *Otillåten påverkan riktad mot myndighetspersoner. Från trakasserier, hot och våld till amorös infiltration*. Rapport 2005:18. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2006). *Cultural Heritage Crime – the Nordic Dimension*. Rapport 2006:2. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2006). *Häleri – Den organiserade brottslighetens möte med den legala marknaden*. Rapport 2006:6. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2006). Svart på rött – statliga kasinon, skattekriminalitet och svart konsumtion. I: SOU 2006:64. *Internationella kasinon i Sverige: en utvärdering*. Betänkande av kasinoutvärderingen. Stockholm: Fritzes.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2007). *Fina Fasader med Fixade Fakturor. Kriminella entreprenader i byggbranschen*. Rapport 2007:18. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2007). *Fusk med A-kassa*. Rapport 2007:23. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2007). *Illegal jakt på stora rovdjur. Konflikt i laglöst land?* Rapport 2007:22. Stockholm: Fritzes.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2007). *Korruptionens struktur i Sverige. ”Den korrupte upphandlaren” och andra fall om mutor, bestickning och maktmissbruk*. Rapport 2007:21. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2007). *Narkotikadistributörer – En studie av grossisterna*. Rapport 2007:7. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2007). *Organiserat svartarbete i byggbranschen*. Rapport 2007:27. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2007). *Vart tog alla pengarna vägen? En studie av narkotikabrottslighetens ekonomihantering*. Rapport 2007:4. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2008). *Otillåten påverkan mot brottsoffer och vittnen. Om ungdomsbrott, relationsvåld och organiserad brottslighet*. Rapport 2008:8. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2008). *Sexuell människohandel. En fråga om tillgång och efterfrågan*. Rapport 2008:24. Stockholm: Fritzes.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2008). *The organisation of trafficking – a study of criminal involvement in sexual exploitation in Sweden, Finland and Estonia*. Rapport 2008:21. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

- Brottsförebyggande rådet, Brå (2008). *Tillgångsinriktad brottsbekämpning. Myndigheternas arbete med att spåra och återföra utbyte av brott*. Rapport 2008:10. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2009). *Polisens möte med organiserad brottslighet. En undersökning om otillåten påverkan*. Rapport 2009:7. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2010). *Lokal organiserad brottslighet – en handbok om motåtgärder*. Rapport, Brottsförebyggande rådet och Sveriges Kommuner och Landsting. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2011). *Bekämpning av organiserad brottslighet. En utvärdering av den myndighetsgemensamma satsningen mot grov organiserad brottslighet*. Rapport 2011:20. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2011). *Penningtvätt – Rapportering och hantering av misstänkta transaktioner*. Rapport 2011:4. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2011). *Storskaliga skattebrott – En kartläggning av skattebrottslingens kostnader*. Rapport 2011:7. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2012). *Brottslighet och trygghet i Malmö, Stockholm och Göteborg. En kartläggning*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2012). *Förebygga illegal utförsel av kulturföremål*. Rapport 2012:10. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2012). *Otillåten påverkan mot företag – En undersökning om utpressning*. Rapport 2012:12. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2012). *Utpressning i Sverige. Tvistelösning, bestraffning och affärsidé*. Rapport 2012:6. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2014). *Gå på pengarna – Antologi om tillgångsinriktad brottsbekämpning*. Rapport 2014:10. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2014). *Hatbrott 2013. Statistik över polisanmälningar med identifierade hatbrottsmotiv och självrapporterad utsatthet för hatbrott*. Teknisk rapport 2014:15. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2014). *Korruption i Myndighetsverige. Otillåten påverkan mot insider*. Rapport 2014:4. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2015). *Administrativa åtgärder mot ekonomisk och organiserad brottslighet. Del 1: Tillstånd att bedriva verksamhet*. Rapport 2015:15. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

- Brottsförebyggande rådet, Brå (2015). *Intyget som dörröppnare till välfärdssystemet. En rapport om välfärdsbrott med felaktiga intyg*. Rapport 2015:8. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2015a). *Remissyttrande över betänkandet Handel med begagnade varor och med skrot – vissa kontrollfrågor*, (SOU 2014:72). Remissyttrande.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2015b). *Rån*. Tillgänglig på <<https://www.bra.se/bra/brott-och-statistik/ran.html>>.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (kommande). *Kriminell infiltration av företag*.
- Bruinsma, G. och Bernasco, W. (2004). Criminal groups and transnational illegal markets. A more detailed examination on the basis of social network theory. *Crime, law & social change*. Nr 41, s. 79–94.
- Bynert, S. (2013). På jakt efter koppar. *Svensk Polis*. Nr 7, s. 19–22.
- Campana, P. (2015). The structure of human trafficking: lifting the bonnet on a nigerian transnational network. *British Journal of Criminology Advance Access*. Juni 10, 2015. doi:10.1093/bjc/azv027.
- Capgemini och The Royalbank of Scotland (2015). *World Payments Report 2015*. Rapport, Capgemini och The Royalbank of Scotland.
- Carp, O. (2015). *Terrornätverk tjänar miljarder på våra livsmedel*. Hämtad från Dagens Nyheter webbplats <<http://www.dn.se/ekonomi/terrornatverk-tjanar-miljarder-pa-vara-livsmedel/>>. Publicerad 30 augusti 2015. Hämtad 31 augusti 2015.
- Chalkia, A. och Chionis, D. (2015). Greece: the Southeast European perspective. I: Levi, M., Shentov, O. och Todorov, B. (red.) *Financing of Organised Crime*. Rapport, Center for the Study of Democracy. Sofia: Center for the Study of Democracy.
- Cukier, W. (2001). *Combating the Illicit Trade in Small Arms and Light Weapons: Strengthening domestic regulations*. Briefing 7, Basic, International Alert och Saferworld.
- Davis, I., Hirst, C. och Mariani, B. (2001). *Organised crime, corruption and illicit arms trafficking in an enlarged EU. Challenges and perspectives*. London: Saferworld Arms och Security Programme.
- Delin, M. och Törnmalm, K. (2015). *Människosmugglare löper liten risk att åtalas*. Hämtad från Dagens Nyheter webbplats <<http://www.dn.se/nyheter/sverige/manniskosmugglare-loper-liten-risk-att-atalas-2/>>. Publicerad 16 juni 2015. Hämtad 10 augusti 2015.

- Demir, I. och Karademir, K. (2013). Catching Sports Cheaters: An Example of Successful Police Operations. I: Habermeld, M.R. och Sheehan, D. (red.) *Match-Fixing in International Sports. Existing Processes, Law Enforcement, and Prevention Strategies*. New York: Springer Science+Business Media.
- Desroches, F. J. (2005). *The crime that pays. Drug trafficking and organized crime in Canada*. Toronto: Canadian Scholars' Press Inc.
- Ds 2008:7. *Människohandel för arbetskraftsexploatering m.m. – kartläggning, analys och förslag till handlingsplan*. Statlig utredning. Stockholm: Fritzes.
- van Duyn, P. och Levi, M. (2005). *Drugs and money – Managing the drug trade and crime – money in Europe*. New York: Routledge.
- van Duyn, P., von Lampe, K. och Newell, J. (red.) (2003). *Criminal finances and organising crime in Europe*. Nijmegen: Wolf Legal Publishers.
- Ekobrottsmyndigheten (2004a). *Rapport om den ekonomiska brottsligheten*. Rapport 2004:1. Ekobrottsmyndigheten.
- Ekobrottsmyndigheten (2004b). *Rapport om näringsförbudens efterlevnad*. Rapport 2004:2. Ekobrottsmyndigheten.
- Ekobrottsmyndigheten (2009). *Omvärlds- och hotbildsanalys 2009. Fortsatta strategier mot organiserad brottslighet och brottsvinster*. Ekobrottsmyndigheten.
- Ekobrottsmyndigheten (2012). *Ekobrottsmyndighetens underrättelsebild 2012 - extern version*. Ekobrottskansliet.
- Ekobrottsmyndigheten (2013). *Ekobrottsmyndighetens lägesbild 2013 - extern version*. Ekobrottskansliet.
- Ekobrottsmyndigheten (2014). *Ekobrottsmyndighetens lägesbild 2014*. Ekobrottskansliet.
- Engdahl, O. (2000). *Bortom girigheten. Ekonomisk brottslighet i bank- och finansbranschen*. Umeå: Boréa bokförlag.
- Engelbrektsen, L. (2007). Koppartjuvar tar allt de kan. Men nu slår polisen tillbaka. *Svensk Polis*. Nr 7, s. 21–22.
- Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2015/849 av den 20 maj 2015 om åtgärder för att förhindra att det finansiella systemet används för penningtvätt och finansiering av terrorism.
- Feltes, T. (2013). Match Fixing in Western Europe. I: Habermeld, M.R. och Sheehan, D. (red.) *Match-Fixing in International Sports. Existing Processes, Law Enforcement, and Prevention Strategies*. New York: Springer Science+Business Media.
- Fernández Steinko, A. (2012). Financial channels of money laundering in Spain. *The British Journal of Criminology*. Volym 52, nr 5, s. 908–931.
- Fi 2014:16. *Utredningen om Nya regler om åtgärder mot penningtvätt och finansiering av terrorism*. Kommittéberättelse, Finansdepartementet.

- Financial Action Task Force, FATF (2006). *The misuse of corporate vehicles, including trust and company service providers*. Oktober 2006. OECD/FATF.
- Financial Action Task Force, FATF (2007). *Money laundering & terrorist financing through the real estate sector*. Juni 2007. OECD/FATF.
- Financial Action Task Force, FATF (2010). *Money Laundering Using New Payment Methods*. Oktober 2010. OECD/FATF.
- Financial Action Task Force, FATF (2012). *Managing the anti-money laundering and counter-terrorist financing policy implications of voluntary tax compliance programmes*. Oktober 2012. OECD/FATF.
- Financial Action Task Force, FATF (2012b). *International standards on combating money laundering and the financing of terrorism & proliferation*. Februari 2012. OECD/FATF.
- Financial Action Task Force, FATF (2013). *FATF Guidance. National Money Laundering and Terrorist Financing Risk Assessment*. Februari 2013. Paris: Financial Action Task Force.
- Finansinspektionen (2012). *Redovisning av uppdrag*. 15 mars 2012. Stockholm: Finansinspektionen.
- Finansinspektionen (2013a). *Penningtvätt. En nationell riskbedömning*. 30 augusti 2013. Stockholm: Finansinspektionen.
- Finansinspektionen (2013b). *Redovisning av uppdrag*. 16 april 2013. Stockholm: Finansinspektionen.
- Finanspolisen (2010). *Årsrapport Finanspolisen 2009*. Stockholm: Rikskriminalpolisen.
- Finanspolisen (2011). *Finanspolisens årsrapport 2010*. Rapport 2011:5. Stockholm: Rikspolisstyrelsen.
- Finanspolisen (2012). *Finanspolisens årsrapport 2011*. Stockholm: Rikspolisstyrelsen.
- Finanspolisen (2014). *Finanspolisens årsrapport 2013*. Stockholm: Rikskriminalpolisen.
- Finanspolisen (2015). *Finanspolisens årsrapport 2014*. Stockholm: Polismyndigheten.
- Finklea, K.M. (2012). Organized retail crime. *Journal of Current Issues in Crime, Law & Law Enforcement*. Volym 5, nr 3, s. 163–187.
- Giertz, E. (2015a). *Så köper din tonåring sprit på sociala medier*. Hämtad från Expressens webbplats <<http://www.expressen.se/nyheter/sa-koper-din-tonaring-sprit-pa-sociala-medier/>>. Publicerad 28 april 2015. Hämtad 17 juni 2015.
- Giertz, E. (2015b). *Polisen står chanslösa mot Instagramlangarna*. Hämtad från Expressens webbplats <<http://www.expressen.se/nyheter/polisen-star-chanslosa-mot-instagramlangarna/>>. Publicerad 28 april 2015. Hämtad 17 juni 2015.

- Gimenez-Salinas, A. (2015). Spain: South American connection. I: Levi, M., Shentov, O. och Todorov, B. (red.) *Financing of Organised Crime*. Rapport, Center for the Study of Democracy. Sofia: Center for the Study of Democracy.
- Gold, M. och Levi, M. (1994). *Money-Laundering in the UK: An appraisal of suspicion-Based reporting*. London: Police Foundation.
- Gounev, P., Bezlov, T. och Petrunov, G. (2009). Market regulation and criminal structures in the Bulgarian commercial sex market. I: van Duyne, P., Donati, S., Harvey, J., Maljevic, A. och von Lampe, K. (red.) *Crime, money and criminal mobility in Europe*. Nijmegen: Wolf Legal Publishers.
- Grahn m.fl. (2010). *Åtgärder mot penningtvätt m.m.: en praktisk vägledning och kommentar*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Greenfield, V. och Paoli, L. (2013). A Framework to Assess the Harms of Crimes. *British Journal of Criminology*. Volym 53, nr 5, s. 864–885.
- Grundtman, M. (2005). *Kartläggning av brottslighet relaterad till Casino Cosmopol i Stockholm*. LKP KUT-rapport 53/05. Länskriminalpolisen, Polismyndigheten i Stockholms län.
- Hall, A. och Antonopoulos, G.A. (2015). United Kingdom: the shifting structures of a market with high demand. I: Levi, M., Shentov, O. och Todorov, B. (red.) *Financing of Organised Crime*. Rapport, Center for the Study of Democracy. Sofia: Center for the Study of Democracy.
- Harnesk, T. (2013). Anders Adali: En värderånare berättar. *Transportarbetaren*. Tillgänglig på <<http://www.transport.se/Transportarbetaren/Start/Nyheter1/Anders-Adali-En-varderanare-berattar/>>.
- Hedberg, L-E. och Sörensson, J. (2004). *Värdetransportrån*. Fördjupningsarbete vt 2004, rapport nr 67. Polisutbildningen vid Umeå universitet.
- Hermansson, G. (2014). Skånepolisen riktar strålkastaren mot darknet. *Svenska Narkotikapolisföreningens tidskrift*. Nr 4/2014.
- Hrustic, E. (2015). *Tullen vässar kampen mot vapensmuggling*. Hämtad från SVT Nyheter Skånes webbplats <<http://www.svt.se/nyheter/regionalt/skane/tullen-vassar-kampen-mot-vapensmuggling>>. Publicerad 23 juni 2015. Hämtad 26 juni 2015.
- Hörnqvist, M. (2011). *Sovereign regulation: challenging the dogma of the marketfunctional state*. Working paper. Stockholm: Kriminologiska institutionen. Stockholms universitet.
- Inspektionen för socialförsäkringen, ISF och Brottsförebyggande rådet, Brå (2011). *Bidragsbrott och skattebrott. Välfärdens dubbla kriminalitet*. Rapport 2011:12. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

- Irwin, A.S.M. m.fl. (2012). An analysis of money laundering and terrorism financing typologies. *Journal of Money Laundering Control*. Volym 15, nr 1, s. 85–111.
- Jacobson, H. m.fl. (2012). *Svart grått vitt – En lärobok om ekonomisk brottslighet*. Lund: Studentlitteratur.
- Janssens, J. 2015. Belgium: the rise of the illicit white. I: Levi, M., Shentov, O. och Todorov, B. (red.) *Financing of Organised Crime*. Rapport, Center for the Study of Democracy. Sofia: Center for the Study of Democracy.
- Johansson, L. och Magnusson, D. (2001). Momsbedrägeri som ”affärsidé” – ett hot mot stat och näringsliv. I: Appelgren, L. och Sjögren, H. (red.) *Ekonomisk brottslighet och nationalstatens kontrollmakt*. Hedemora: Gidlund/Riksbankens jubileumsfond.
- Johns, T. och Hayes, R. (2003). Behind the Fence: Buying and Selling Stolen Merchandise. *Security Journal*. Nr 16, s. 29–44. Doi:10.1057/palgrave.sj.8340144.
- Jokinen, A., Ollus, N. och Aromaa, K. (red.) (2011). *Trafficking for Forced Labour and Labour Exploitation in Finland, Poland and Estonia*. Helsingfors: Hakapaino Oy.
- Jones, J. (2011). *Creative Accounting, Fraud and International Accounting Scandals*. Chichester: John Wiley & Sons Ltd.
- Jones, L. m.fl. (2007). Globalization and Human Trafficking. *Journal of Sociology & Social Welfare*. Volym 34, nr 2, artikel 8.
- Jonsson, J. och Rönnerberg, S. (2009). Sweden. I: Meyer, G., Hayer, T. och Griffiths, M. (red.) *Problem Gambling in Europe. Challenges, Prevention, and Interventions*. New York: Springer Science+Business Media.
- Junninen, M. (2006). *Adventurers and Risk-takers. Finnish professional criminals and their organisations in the 1990s cross-border organisations*. Publikation 47. Helsingfors: European Institute for Crime Prevention and Control.
- Kante, L. (2014). Metallstölder – ett växande samhällsproblem. *Bergsmannen*. Volym 2014/06, s. 26–27.
- Karlsson-Tuula, M. (2011). *Ekonomisk brottslighet vid företagsrekonstruktion och konkurs*. Stockholm: Jure Förlag AB.
- Kegö, W. och Leijonmarck, E. (2010). *Slavarbete i vår tid. Utnyttjande av estnisk och lettisk arbetskraft i Sverige*. Konferensrapport, december 2010. Institute for Security and Development Policy.
- Kellgren, J. och Rosenlöf, E. (2014). *Om kampen mot skattefusk: i första hand avseende kontantbranscherna*. Stockholm: Jure Förlag AB.
- Kite, S. (2011). AML and Human Trafficking. *Bank Technology News*. Volym 24, nr 3, mars 2011.

- Kommerskollegium (2012). *Piratkopiering i världshandeln – och andra immaterialrättsliga problem i BRIC, Indonesien och Japan ur ett handelspolitiskt perspektiv*. Rapport 2012:5. Kommerskollegium.
- Konkurrensverket (2015). *Den offentliga marknaden i Sverige – en empirisk analys av den offentliga sektorns samlade inköp*. Uppdragsforskningsrapport 2015:4.
- Korsell, L. (2007). Korruption, en fråga om ekonomisk och organiserad brottslighet? *Nordisk Tidskrift för Kriminalvetenskap*. Nr 94, s. 293–304.
- Korsell, L. (2008). Hur organiserad är den organiserade brottsligheten? I: Alalehto, T. och Larsson, D. (red.) *Den ljusskygga ekonomin. Organiserad och ekonomisk brottslighet*. Umeå: Umeå universitet.
- Korsell, L. (2011). Strategier mot organiserad brottslighet. I: Larsson, P. (red.) *Vinddriven kriminalitet på en vinddriven marknad*. Borås: Recito förlag.
- Korsell, L. (2015). Räkna brott eller omsättning. I: Korsell L. m.fl. (red.) *Ekstraordinære tider, Festskrift till Per Ole Johansen 70 år*. Oslo: Novus Förlag.
- Korsell, L. och Källman, L. (2008). *Kulturarvsbrott*. Rapport, Riksantikvarieämbetet, Brottsförebyggande rådet och Statens kulturråd. Kalmar: Lenanders Grafiska.
- Korsell, L. och Skinnari, J. (2007). Vart tar de svarta pengarna vägen? Exemplet lyxkonsumtion. I: Magnusson, D. och Sjögren, H. (red.) *Skatteutdragande, penningtvätt och organiserad brottslighet*. Forskningsrapport 19. Handelshögskolan i Stockholm.
- Korsell, L., Skinnari, J. och Vesterhav, D. (2009). *Organiserad brottslighet i Sverige*. Malmö: Liber AB.
- Korsell, L., Vesterhav, D. och Skinnari, J. (2011). Human trafficking and drug distribution in Sweden from a market perspective – similarities and differences. *Trends in Organized Crime*. Volym 14, nr 2, s. 100–124.
- Kruisbergen, E., Kleemans, E. och Kouwenberg, R. (2014). Profitability, Power or Proximity? Organized Crime Offenders Investing Their Money in Legal Economy. *European Journal on Criminal Policy and Research*. Volym 21, nr 2, s. 237–256.
- Lag (1997:1024) om Skatteverkets medverkan i brottsutredningar.
- Lag (2009:62) om åtgärder mot penningtvätt och finansiering av terrorism.
- Lag (2014:307) om straff för penningtvättsbrott.
- Lakomaa, E. (2015). Safe storage and thefts of firearms in Sweden: An empirical study. *European Journal of Criminology*. Volym 12, nr 1, s. 3– 16.

- von Lampe, K. (2003). Organising the nicotine racket. Patterns of criminal cooperation in the cigarette black market in Germany. I: van Duyne, P., von Lampe, K. och Newell, J. (red.) (2003). *Criminal finances and organising crime in Europe*. Nijmegen: Wolf Legal Publishers.
- Langenskiöld, A. (2007). Penningtvätt och finansiering av terrorism. I: Hartelius, J. (red.) *Systemhotande brottslighet*. Stockholm: Bokförlaget Langenskiöld.
- Lavorgna, A. (2014). Internet-mediated drug trafficking: towards a better understanding of new criminal dynamics. *Trends in Organized Crime*. Volym 17, nr 4, s. 250–270.
- Lavorgna, A. (2015). The online trade in counterfeit pharmaceuticals: New criminal opportunities, trends and challenges. *European Journal of Criminology*. Volym 12, nr 2, s. 226–241.
- Leijonhufvud, M. och Wennberg, S. (2004). *Brott och straff i affärslivet – en lärobok för ekonomer*. Upplaga 2. Uppsala: Iustus förlag.
- Levi, M. (2011). Social Reactions to White-Collar Crimes and their Relationship to Economic Crises. I: Mathieu Deflem (red.) *Economic Crisis and Crime*. Sociology of Crime, Law and Deviance. Volym 16, s. 87–105.
- Levi, M. och Reuter, P. (2006). *Money laundering*. Chicago: University of Chicago.
- Lindeborg, M. (2007). Kopparstölden kostar miljoner. *ERA*. Volym 1, s. 12–15.
- Lindkvist, G., Lyhagen, C. (2014). *Skatte- och brottmål i kontantbranschen – prövning och bevisprövning i mål om oredovisade löner och intäkter*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Lindroth, N. (2014). Droghandeln på darknet fortfarande relativt okänd. *Svenska Narkotikapolisföreningens tidskrift*. Nr 4/2014.
- Lotteriinspektionen (2007). *Pokerrapport – med fokus på svensk livepoker*. Rapport. Strängnäs: Lotteriinspektionen.
- Lotteriinspektionen (2012). *Spelmarknadens utveckling i Sverige och internationellt 2012*. Rapport. Strängnäs: Lotteriinspektionen.
- Lotteriinspektionen (2014). *Spelmarknadens utveckling i Sverige och internationellt 2014*. Rapport. Strängnäs: Lotteriinspektionen.
- Lotteriinspektionen (2015). *Årsredovisning 2014*. Strängnäs: Lotteriinspektionen.
- Löfgren, T. (2006). Kräver krafttag mot stölden av koppar och andra metaller. *Miljöeko 2006*. Häfte 4, s. 20–21. Tillgänglig på: <http://www.miljo-eko.nu/docs/4_2006.html>. Hämtad 27 mars 2015.

- Magnusson, D. och Sjögren, H. (red.) (2007). *Skatteutdragande, penningtvätt och organiserad brottslighet*. Forskningsrapport 19. Handelshögskolan i Stockholm.
- Malers, L. (2015). *Handgranater blir allt vanligare*. Hämtad från Sveriges Radios webbplats <<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=6198938>>. Publicerad 26 juni 2015. Hämtad 26 juni 2015.
- Malm, A. och Bichler, G. (2013). Using friends for money: the positional importance of money-launderers in organized crime. *Trends in Organized Crime*. Volym 16, nr 4, s. 365–381.
- Markina, A. (2015). Estonia: between East and West. I: Levi, M., Shentov, O. och Todorov, B. (red.) *Financing of Organised Crime*. Rapport, Center for the Study of Democracy. Sofia: Center for the Study of Democracy.
- Marmo, M., Aird, E. och Åström, K. (2013). Victims of Labor Trafficking: A Comparative Study between Sweden and Australia. *International Perspectives in Victimology*. Volym 7, nr 2, s. 25–35.
- Melin, E. (2010). *Grova rån*. Hämtad från Forskning.se <<http://www.forskning.se/nyheterfakta/nyheter/redaktionellaartiklar/grovaran.5.30de76a412a0e1d52748000255.html>>. Publicerad 6 augusti 2010. Hämtad 12 maj 2015.
- Micic, M. (2015). *Polis sprängde stor vapensmugglarliga*. Hämtad från Aftonbladets webbplats <<http://www.aftonbladet.se/nyheter/article20610570.ab>>. Publicerad 11 april 2015. Hämtad 26 juni 2015.
- Misra, A., Anderson, J. och Saunders, J. (2013). Safeguarding Sports Integrity Against Crime and Corruption: An Australian Perspective. I: Haberfeld, M.R. och Sheehan, D. (red.) *Match-Fixing in International Sports. Existing Processes, Law Enforcement, and Prevention Strategies*. New York: Springer Science+Business Media.
- Nationella underrättelsecentret, NUC (2010). *Lägesbild av den grova organiserade brottsligheten*. NUC Rapport 2010:1b.
- Nationellt bedrägericenter, NBC (2014). *Nationell lägesbild bedrägerier*. Polismyndigheten i Stockholms län.
- Naylor, R.T. (2002). *Wages of crime. Black markets, illegal finance and the underground economy*. Ithaca och London: Cornell University Press.
- Nelen, H. och Lankhorst, F. (2008). Facilitating Organized Crime: The Role of Lawyers and Notaries. I: Siegel, D. och Nelen, H. (red.) *Organized Crime: Culture, Markets and Policies*. New York: Springer.
- Neurath, C. och Almgren, J. (2014). *De svenska riskkapitalisterna – En berättelse om makt, pengar och hemligheter*. Stockholm: Norstedts förlag.

- Nilsen, M. (2008). *Hur upptäcker polisen traffickingbrott? – En kvalitativ studie av initieringen, signalerna och det försvårande bakgrundsljudet*. Examensarbete, vårterminen 2008. Sociologiska institutionen, Stockholms universitet.
- Nyberg, H. (2014). *Vapen smugglas in i delar*. Hämtad från SVT Nyheter Väst <<http://www.svt.se/nyheter/regionalt/vast/vapen-smugglas-in-i-delar>>. Publicerad 14 maj 2014. Hämtad 26 juni 2015.
- Näfver, M. (2015). *Åtal mot försäljare av narkotika på nätet*. Hämtad från Polisens webbplats <[https://polisen.se/Aktuellt/Nyheter/2015/Maj/Atal-mot-forsaljare-av-narkotika-pa-natet-/-](https://polisen.se/Aktuellt/Nyheter/2015/Maj/Atal-mot-forsaljare-av-narkotika-pa-natet-/)>. Publicerad 22 maj 2015. Hämtad 17 juni 2015.
- OECD (2007). *The economic impact of counterfeiting and piracy*. Executive Summary. OECD-rapport 2007.
- Ollus, N. och Jokinen, A. (2013). “We’ve got people lined up behind the door”: Placing the Trafficking and Exploitation of Migrant Workers in Context in the Restaurant and Cleaning Sectors in Finland. I: Ollus, N., Jokinen, A. och Joutsen, M. (red.) *Exploitation of migrant workers in Finland, Sweden, Estonia and Lithuania: Uncovering the links between recruitment, irregular employment practices and labour trafficking*. Helsingfors: European Institute for Crime Prevention and Control.
- Palmkvist, J. (2007). *Fullt krig mot landets metalltjuvar*. Hämtad från Sydsvenska Dagbladets webbplats <<http://www.sydsvenskan.se/sverige/fullt-krig-mot-landets-metalltjuvar/>>. Publicerad 25 februari 2007. Hämtad 27 mars 2015.
- Pavlica, A. (2014). *Man i Skövde köpte droger med bitcoin*. Hämtad från Expressens webbplats <<http://www.expressen.se/gt/man-i-skovde-kopte-droger-med-bitcoin/>>. Publicerad 31 oktober 2014. Hämtad 10 april 2015.
- Petrunov, G. (2011). Managing money acquired from human trafficking: case study of sex trafficking from Bulgaria to Western Europe. *Trends in Organized Crime*. Volym 14, nr 2–3, s. 165–183.
- Peurala, J. (2013). Match-manipulation in football - the challenges faced in Finland. *The International Sports Law Journal*. Volym 13, nr 3, s. 268–286.
- Polismyndigheten (2014). *Myndigheter i samverkan mot den organiserade brottsligheten. Redovisningen av resultatet av den särskilda satsningen mot den grova organiserade brottsligheten*. Stockholm: Polismyndigheten.
- Polismyndigheten (2015). *Polisens rapport om organiserad brottslighet 2015*. Polismyndigheten, Nationella operativa avdelningen, maj 2015.
- Proposition 2000/01:133 Tillträde till andra tilläggsprotokollet till bedrägerikonventionen.

- Proposition 2013/14:121 Regeringens proposition 2013/14:121
En effektivare kriminalisering av penningtvätt.
- Qureshi, H. och Verma, A. (2013). It Is Just Not Cricket. I: Haberfeld, M.R. och Sheehan, D. (red.) *Match-Fixing in International Sports. Existing Processes, Law Enforcement, and Prevention Strategies*. New York: Springer Science+Business Media.
- Rapp, J. (2015). *Företagare pressad på 650 000 och en bil*. Hämtad från Expressens webbplats <<http://www.expressen.se/gt/foretagare-pressad-pa-650-000-och-en-bil/>>. Publicerad 10 juni 2015. Hämtad 10 juni 2015.
- Reuter, P. och Truman, E. (2004). *Chasing dirty money, the fight against money laundering*. Washington DC: Institute for international economics.
- Rikskriminalpolisen (2007). *Undersökning med fokus på utpressning relaterad till organiserad brottslighet*. RKP Rapport 2007:1.
- Rikskriminalpolisen (2010). *Penningtvätt inom den grova organiserade brottsligheten*. RKP Rapport 2010:2.
- Rikskriminalpolisen (2012). *Polisens lägesbild av grov organiserad brottslighet 2012*. Stockholm: Rikskriminalpolisen.
- Rikskriminalpolisen (2013). *Polisens lägesbild över organiserad brottslighet 2013*. Stockholm: Rikskriminalpolisen.
- Rikspolisstyrelsen (2011). *Människohandel för sexuella och andra ändamål*. Lägesrapport 12, RPS Rapport 2011.
- Rikspolisstyrelsen (2012a). *Myndigheter i samverkan mot den organiserade brottsligheten 2012. Redovisningen av resultatet av den särskilda satsningen mot den organiserade brottsligheten*. Stockholm: Rikspolisstyrelsen.
- Rikspolisstyrelsen (2012b). *Människohandel för sexuella och andra ändamål*. Lägesrapport 13, RPS Rapport 2012.
- Rikspolisstyrelsen (2012c). *Tillsynsärende av lagen om handel med begagnade varor*. RPS Rapport 2012.
- Rikspolisstyrelsen (2013). *Kulturarvsbrott och konstförfalskning. En beskrivning av en brottslighet som berör alla*. Stockholm: Rikspolisstyrelsen.
- Rikspolisstyrelsen (2014). *Människohandel för sexuella och andra ändamål*. Lägesrapport 14, RPS Rapport 2014.
- Rikspolisstyrelsen och Tullverket (2014). *Minska införseln av illegala skjutvapen*. Redovisning av regeringsuppdrag.
- Riksrevisionen (2012). *Staten på spelmarknaden – när man målen?* RIR 2012:15. Stockholm: Riksdagens internttryckeri.
- Ross, S. och Hannan, M. (2007). Money laundering regulation and risk-based decision making. *Journal of money laundering control*. Volym 10, nr 1, s. 106–115.

- Rusev, A. (2015). Bulgaria: Money for drugs, money from drugs – the many faces of a criminal business. I: Levi, M., Shentov, O. och Todorov, B. (red.) *Financing of Organised Crime*. Rapport, Center for the Study of Democracy. Sofia: Center for the Study of Democracy.
- Ryberg, J. (2015). *Skandinavien under attack från bitcoin-utpressare*. Hämtad från IDG.se <<http://www.idg.se/2.1085/1.630551/skandinavien-under-attack-fran-bitcoin-utpressare>>. Publicerad 10 juni 2015. Hämtad 10 juni 2015.
- Sandstedt, E. och Faudot Karlsson, C. (2014). Brott och miljöer. I: Brottsförebyggande rådet, Brå. *Gå på pengarna – Antologi om tillgångsriktad brottsbekämpning*. Rapport 2014:10. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Schneider, F. (2010). "Money Laundering and Financial Means of Organized Crime: Some Preliminary Empirical Findings". *Economics of Security Working Paper 26*. Berlin: Economics of Security.
- Schuldclaro, T. (2005). Electronic payment systems and money laundering: beyond the internet hype. I: van Duyne, P. m.fl. (red.) *The organised crime economy. Managing crime markets in Europe*. Nijmegen: Wolf Legal Publishers.
- Shelley, L. (2010). *Human trafficking. A global perspective*. New York: Cambridge University Press.
- Simon-Almendal, T. (2005). *Skatteanpassade transaktioner och skattebrott*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Sjöstrand, M. (2009). *Smugglingsbrott som ekonomisk och organiserad brottslighet: rättspolitik, rättsregler, rättstillämpning*. Stockholm: Santérus Förlag.
- Skatteförfarandelag (2011:1244).
- Skatteverket (2008). *Skattefelskarta för Sverige. Hur togs den fram och hur kan den användas?* Rapport 2008:1. Skatteverket.
- Skatteverket (2009). *Uthyrning av arbetskraft. "Svartjobb-granskningen" 2006–2008*. Slutrapport. Skatteverket.
- Skatteverket (2012). *Assistansersättningar, pilotutredningar*. Slutrapport. Skatteverket.
- Skatteverket (2014). *Skattefelets utveckling i Sverige 2007-2012*. Rapport. Skatteverket.
- Skatteverket (2013). *Skatteplanering bland företag som är i intressegemenskap med skattebefriade verksamheter*. Skatteverket.
- Skatteverket (2015a). *Kartläggning av städbranschen 2014/2015 med fokus på obeskattad arbetskraft*. Skatteverket.
- Skatteverket (2015b). *Skatteverket kan nu utbyta information med alla länder*. Skatteverkets pressmeddelande 2015-11-05.

- Skinnari, J. (2014). Svart och kriminell ekonomi. I: Brottsförebyggande rådet, Brå. *Gå på pengarna – Antologi om tillgångsriktad brottsbekämpning*. Rapport 2014:10. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Skinnari, J. och Korsell, L. (2011). Swedish international casinos: A nest of organised crime or just a place for ordinary tax cheaters? *Global Journal on Crime & Criminal Law*. Volym 16, nr 1, s. 79–96.
- Skinnari, J. och Korsell, L. (2015). Sweden: From smuggling to warehousing. I: Levi, M., Shentov, O. och Todorov, B. (red.) *Financing of Organised Crime*. Rapport, Center for the Study of Democracy. Sofia: Center for the Study of Democracy.
- Slapper, G. och Tombs, S. (1999). *Corporate crime*. London: Longman.
- Socialstyrelsen (2004). *Kännedom om prostitution 2003*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2007). *Kännedom om prostitution 2007*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Soo, K. och Markina, A. (2013). Estonian migrant workers as targets of trafficking for forced labour and labour exploitation. I: Ollus, N., Jokinen, A. och Joutsen, M. (red.) *Exploitation of migrant workers in Finland, Sweden, Estonia and Lithuania: Uncovering the links between recruitment, irregular employment practices and labour trafficking*. Helsingfors: European Institute for Crime Prevention and Control.
- SOU 1997:111. *Branschsanering och andra metoder mot ekobrott*. Stockholm: Fritzes.
- SOU 2002:115. *Skärpning gubbar! Om konkurrensen, kvaliteten, kostnaderna och kompetensen i byggsektorn*. Stockholm: Fritzes.
- SOU 2002:47. *Våra skatter?* Stockholm: Fritzes.
- SOU 2006:11. *Spel i en föränderlig värld*. Slutbetänkande av Lotteriutredningen. Stockholm: Fritzes.
- SOU 2006:64. *Internationella kasinon i Sverige. En utvärdering*. Betänkande av Kasinoutvärderingen. Stockholm: Fritzes.
- SOU 2008:124. *En framtida spelreglering*. Slutbetänkande av Spelutredningen. Stockholm: Fritzes.
- SOU 2008:74. *Rätt och riktigt - Åtgärder mot felaktiga utbetalningar från välfärdssystemen*. Stockholm: Fritzes.
- SOU 2010:38. *Mutbrott*. Betänkande av Utredningen om mutor. Stockholm: Fritzes.
- SOU 2012:12. *Penningtvätt - kriminalisering, förverkande och dispositionsförbud*. Stockholm: Fritzes.
- SOU 2013:1. *Förändrad hantering av importmoms*. Stockholm: Fritzes.
- SOU 2014:61. *Svensk kontanthantering*. Stockholm: Fritzes.

- SOU 2014:72. *Handel med begagnade varor och med skrot – vissa kontrollfrågor*. Betänkande av 2013 års skrothandelsutredning. Stockholm: Fritzes.
- SOU 2015:77. *Fakturabedrägerier*. Stockholm: Fritzes.
- Spapens, T. (2007). Trafficking in Illicit Firearms for Criminal Purposes within the European Union. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*. Volym 15, nr 3, s. 359–381.
- Spencer, J. (2011). Media constructing organised crime concepts in an extended criminal Europe: trafficking women for sexual exploitation. I: van Duyne, P. och Spencer, J. (red.) *Flesh and Money. Trafficking in human beings*. Nijmegen: Wolf Legal Publishers.
- Statens folkhälsoinstitut (2013). *Slutspel, ett magasin om spelberoendebehandling från Statens Folkhälsoinstitut*. Östersund: Statens folkhälsoinstitut.
- Sund, B. (2001). Restaurangbranschens oseriösa marknadskrafter. I: Appelgren, L. och Sjögren, H. (red.) *Ekonomisk brottslighet och nationalstatens kontrollmakt*. Hedemora: Gidlund/Riksbankens jubileumsfond.
- Svensk Handel (2012). *Illegal handel med ”lagliga” varor*. HUI Research. Rapport, Svensk Handel, maj 2012.
- Svenska bankföreningen (2014). *Penningtvättslagstiftning - identifierade problemområden*. Framställning. Svenska bankföreningen.
- Sveriges Radio (2006a). *Illegalt spel omsätter miljarder*. Hämtad från Sveriges Radios webbplats, Kaliber <<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=1316&artikel=607194>>. Publicerad 3 april 2006. Hämtad 4 maj 2015.
- Sveriges Radio (2006b). *Färgade pengar ledde till anhållan*. Hämtad från Sveriges Radios webbplats, P4 Kronoberg <<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=106&artikel=1077426>>. Publicerad 6 december 2006. Hämtad 12 maj 2015.
- Sveriges Radio (2014). *Två män döms för narkotikabrott*. Hämtad från Sveriges Radios webbplats <<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=160&artikel=5922767>>. Publicerad 25 juli 2014. Hämtad 10 april 2015.
- SVT (2014). *Anmälningar mot piratkopior ökar*. Hämtad från SVT:s webbplats <<http://www.svt.se/nyheter/inrikes/anmalningar-mot-piratkopior-okar-2>>. Publicerad 11 augusti 2014. Hämtad 20 augusti 2015.
- SVT (2015). *Sensommar är högsäsong för båtstöder*. Hämtad från SVT Nyheter webbplats <<http://www.svt.se/nyheter/inrikes/sensommar-ar-hogsasong-for-batstolder>>. Publicerad 29 augusti 2015. Hämtad 31 augusti 2015.

- Sydsvenskan (2011). *Strandad utredning satte stopp*. Hämtad från Sydsvenskans webbplats <<http://www.sydsvenskan.se/sverige/strandad-utredning-satte-stopp/>>. Publicerad 22 april 2011. Hämtad 10 april 2015.
- Söderblom, D. (2004). *Värdetransportrån. En analys av gärningsmännens organiseringsgrad*. C-uppsats i kriminologi, ht 2004, Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.
- Terenghi, E. och Di Nicola, A. (2015). Cocaine trafficking in the EU: commonalities in financing. I: Levi, M., Shentov, O. och Todorov, B. (red.) *Financing of Organised Crime*. Rapport, Center for the Study of Democracy. Sofia: Center for the Study of Democracy.
- Thakor Ranking, T. (2014). Bilaga 2. Bitcoin och andra digitala betalningsmedel. I: Lotteriinspektionen. *Spelmarknadens utveckling i Sverige och internationellt 2014*. Rapport. Strängnäs: Lotteriinspektionen.
- Thurfjell, K. (2010). *Rånpengarna göms noga*. Hämtad från Svenska Dagbladets webbplats <http://www.svd.se/nyheter/inrikes/ranpengarna-goms-noga_5012387.svd>. Publicerad 19 juli 2010. Hämtad 12 maj 2015.
- Träskman, P. (2014). Ekonomins kriminalitet. I: Alalehto, T., Korsell, L. och Larsson, P. (red.) *Ekonomisk brottslighet – en nordisk reader*. Lund: Studentlitteratur.
- TT (2014). *Färgade sedlar hittas allt oftare. Rånbyten hittas allt oftare i butikerna*. Hämtad från Svenska Dagbladets webbplats <http://www.svd.se/nyheter/inrikes/fargade-sedlar-hittas-allt-oftare_3947506.svd>. Publicerad 24 september 2014. Hämtad 12 maj 2015.
- Tullverket (2011). *Lägesbild organiserad brottslighet 2011*. Rapport. Tillgänglig på: http://www.tullverket.se/download/18.45dbd5ef12f7322ec5980002071371032641173/Lagesbild_Organiserad_brottslighet_2011.pdf.
- Tullverket (2015). *Pressmeddelande – Tullverket hindrade illegal försäljning av narkotikaklassade läkemedel*. Hämtad från Tullverkets webbplats <<http://www.tullverket.se/nyheter/nyhetsarkiv/nyheter/pressmeddelandetullverkethindradeillegal-forsaljningavnarkotikaklassadelakemedel.5.44a6a1ff14dad48234f4a1.html>>. Publicerad 11 juni. Hämtad 17 juni 2015.
- Törnmalm, K. (2014). *Kriminella köper droger med bitcoin*. Digitala valutan Bitcoin. Hämtad från Dagens Nyheters webbplats <<http://www.dn.se/ekonomi/kriminella-koper-droger-med-bitcoin/>>. Publicerad 9 februari 2014. Hämtad 10 april 2015.
- Unger, B. m.fl. (2006). *The amounts and the effects of money laundering*. Report for the Ministry of Finance, February 16, 2006.

- UNICRI (2011). *Counterfeiting. A global spread. A global threat.* 2011 Edition. Rapport. United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute.
- Union des Fabricants (2003). *Counterfeiting and organised crime.* Rapport. Union des Fabricants 2003.
- Förenta nationerna, FN (1988). *United nations Convention against illicit traffic in narcotic drugs and psychotropic substances.* United Nations.
- Walker, J. och Unger, B. (2009). Measuring Global Money Laundering: "The Walker Gravity Model". *Review of Law & Economics.* Volym 5, nr 2, s. 821–853.
- Van Impe, K. (2002). People for Sale: The Need for a Multidisciplinary Approach towards Human Trafficking. *International Migration.* Volym 38, nr 3, s. 113–191.
- Vander Beken, T. m.fl. (2004). *Measuring organised crime in Europe.* Antwerpen: Maklu.
- Weinberger, D. (2015). France: cannabis revenue – major source of financing of cocaine trafficking. I: Levi, M., Shentov, O. och Todorov, B. (red.) *Financing of Organised Crime.* Rapport, Center for the Study of Democracy. Sofia: Center for the Study of Democracy.
- Wheaton, E., Schauer, E. och Galli, T. (2010). Economics of Human Trafficking. *International Migration.* Special Issue: Special Issue on Human Trafficking. Volym 48, nr 4, s. 114–141.
- Wierup, L. (2009). *Bankautomat tvättar stöldmärkta sedlar.* Hämtad från Dagens Nyheter's webbplats <<http://www.dn.se/nyheter/sverige/bankautomat-tvattar-stoldmarkta-sedlar%5C>>. Publicerad 24 februari 2009. Hämtad 12 maj 2015.
- Wigerström, E. (2015). "Langare kan inte vara anonyma på Darknet längre" - sex åtalas för 4 600 knarkaffärer på nätet. Hämtad från Dagens Juridiks webbplats <<http://www.dagensjuridik.se/2015/06/langare-kan-inte-vara-anonyma-pa-darknet-langre>>. Publicerad 12 juni 2015. Hämtad 17 juni 2015.
- Williams, P. (2008). Trafficking in women: The role of transnational organized crime. I: Cameron, S. och Newman, E. (red.) *Trafficking in Humans: Social, cultural and political dimensions.* Tokyo: United Nations University Press.
- Vogiazides, L. och Hedberg, C. (2013). Trafficking for forced labour and labour exploitation in Sweden: Examples from the Restaurant and the Berry Industries. I: Ollus, N., Jokinen, A. och Joutsen, M. (red.) *Exploitation of migrant workers in Finland, Sweden, Estonia and Lithuania: Uncovering the links between recruitment, irregular employment practices and labour trafficking.* Helsingfors: European Institute for Crime Prevention and Control.

- Åklagarmyndigheten (2010). *Utpressning*. RättsPM 2010:7.
Utvecklingscentrum Stockholm, november 2010.
- Åklagarmyndigheten (2015). *Penningtvätt*. RättsPM 2015:2.
Utvecklingscentrum Stockholm och Ekobrottsmyndigheten,
maj 2015.
- Örnemark Hansen, H. (1998). *Penningtvätt. Ett urvattnat begrepp?* Stockholm: Norstedts juridik.

Bilaga 1

Organiserad och ekonomisk brottslighet

1 Inledning

I denna bilaga redogörs för den brottsrelaterade penninghanteringen inom olika brottstyper i sin helhet. De första avsnitten behandlar organiserad brottslighet, medan de senare tar upp ekonomisk brottslighet. Uppdelningen har diskuterats i inledningen till avdelning I och är delvis okonventionell eftersom den främst har styrts av att sammanföra brott som har mycket gemensamt från ett penninghanteringssperspektiv.

Brottskatalogen inkluderar därmed:

- handel med narkotika och dopningspreparat
- illegal vapenhandel
- människohandel och människosmuggling
- tobak och alkohol
- stölder, piratkopiering och häleri
- grova rån
- utpressning, indrivning och grå utlåning
- illegalt spel och svartklubbar
- ekobrott i en legal verksamhet
- obeskattade medel i en legal verksamhet
- yrkesbaserad brottslighet
- bedrägerier.

Nedan redovisas brottens karaktär och deras möte med den legala ekonomin, och – när det är applicerbart – startkapital, kostnader i verksamheten, inkomster och vinster.

2 Handel med narkotika och dopningspreparat

Brotten och mötet med den legala ekonomin

Narkotika och dopningspreparat är illegala varor, vilket innebär att de produceras, transporteras, förvaras och säljs illegalt. Det innebär även att det handlar om kriminella pengar. Narkotikans illegala natur i kombination med höga straff för narkotikabrott medför att mycket tid och pengar ofta läggs på olika säkerhetsåtgärder (Brå 2007:4, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011). På grund av att narkotika och dopningspreparat är kriminaliserat måste även hanteringen av pengarna vara dold (Brå 2007:4). En stor del av pengarna möter aldrig den legala marknaden, utan används till konsumtion på den kriminella marknaden och återinvesteras i nya brott.

I Sverige är narkotika och dopningspreparat mestadels importvaror, vilket resulterar i att en stor del av logistiken fokuseras på insmuggling av varorna till Sverige. Detta medför flera möjligheter till möten med legala transportsektorer (Brå 2012, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011). Cannabis som på senare tid börjat produceras i industriell skala i Sverige samt dopningspreparat som till viss del också framställs i Sverige förutsätter istället andra möten som anskaffning av utrustning, material och lokaler (Brå 2010, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011).

Handeln med narkotika på internet – som enligt domar och intervjupersoner fortfarande verkar vara begränsad, men omfattar ett allt vidare spann av preparat – skiljer sig från den traditionella försäljningen. Istället för kontant gatuförsäljning eller köp på kredit, säljs narkotikan och dopningspreparaten i dessa fall elektroniskt eller virtuellt på darknet – ett virtuellt krypterat nätverk (Brå 2007:4, Hermansson 2014, Lindroth 2014, Pavlica 2014, Polismyndigheten 2014, Schuldclaro 2005, Skinnari 2014, Sveriges Radio 2014, Terenghi och Di Nicola 2015, Törnmalin 2014). Det finns även exempel där sociala medier och mobilapplikationer använts vid försäljningen (Giertz 2015a). Betalningen görs med den virtuella valutan bitcoin eller med förtäckta kontoöverföringar, vilket resulterar i en jämn ström av transfereringar till leverantören i Sverige eller i utlandet (Finanspolisen 2010, Finanspolisen 2012, Polismyndigheten 2014). Bitcoin- och kontobetalningar beskrivs mer i detalj nedan.

Startkapital och investeringar i verksamheten – varifrån kommer pengarna?

Finansieringen av narkotikaverksamheten består till stor del av gärningspersonernas återinvesteringar i narkotikabrottslighet samt

investeringar och lån från andra kriminella verksamheter, som rån, stölder, häleri, utpressning, människosmuggling, vapenhandel, illegalt spel, cigarett- och alkoholsmuggling eller ekobrott (jfr Bruinsma och Bernasco 2004, Brå 2007:4, NUC 2010, Terenghi och Di Nicola 2015).

Det finns ett fåtal fall i Sverige där finansörer i den legala ekonomin finansierat delar av narkotikahandeln (Brå 2007:4). Internationellt sett har legala affärsverksamheter till exempel visat sig investera i narkotika i Storbritannien och Estland, och narkotikaentreprenörer i Bulgarien har använt sina egna eller anhörigas företag för finansiering (Hall och Antonopoulos 2015, Markina 2015, Rusev 2015). Dessa företag har både fungerat som finansörer och senare även använts för att blanda de kriminella pengarna med vita intäkter och dölja de kriminella pengarnas ursprung (Hall och Antonopoulos 2015, Rusev 2015).

En del distributörer har legala inkomster som täckmantel och säkerhet, för att dölja den illegala verksamheten samt för att skydda sig mot myndigheternas granskande ögon (Brå 2007:4, Terenghi och Di Nicola 2015). Enligt *Financing of organised crime*, där kokainsmuggling i flertalet europeiska länder undersökts, gäller detta särskilt högnivådistributörer (Terenghi och Di Nicola 2015).

Även sparkapital, bidrag, till exempel studielån, och lån från vänner eller från andra gärningspersoner (grå lån), fungerar som startkapital i narkotikaverksamheten (Brå 2005:11, Brå 2007:4, Gimenez-Salinas 2015, Hall och Antonopoulos 2015, Markina 2015, Rusev 2015). Främst gäller detta distributörer i de lägre leden (Brå 2007:4, Markina 2015, Rusev 2015). Kombinationer av illegala, svarta och legala inkomster förekommer också (Brå 2007:4).

Medan det innebär höga kostnader att inleda en traditionell narkotikaförsäljning, är kostnaden för att påbörja en narkotikaverksamhet via internet relativt låg (Lavorgna 2014). Det finns dock lite kunskap om finansieringen av internetrelaterad narkotika- och dopningsförsäljning.

Den löpande verksamheten finansierar till stor del sig själv, men många narkotikadistributörer på de lägre nivåerna lyckas inte spara ihop tillräckligt med pengar och får istället ta nya lån eller köpa nya partier på kredit. Det händer även att narkotikapartier upptäcks och tas i beslag av myndigheterna, vilket medför oväntade kostnader (Brå 2007:4).

Finansiering av narkotikaverksamheter

- Startkapitalet för att påbörja en narkotikaverksamhet är relativt högt.
- Finansiering sker främst genom återinvesteringar i narkotikabrottsligheten och från andra kriminella verksamheter.

- Sparkapital, grå lån och bidrag förekommer, likaså ett fåtal fall där legala verksamheter varit finansiärer.
- Finansiering av narkotikaverksamheter sker i allt väsentligt med kriminella pengar. Få möten med den legala ekonomin sker.

Löpande kostnader i verksamheten

Eftersom narkotikahandeln baseras på en vara består utgifterna i verksamheten främst av kostnader för anskaffning av narkotika, transport och förvaring samt löner till medarbetare (Brå 2005:11, Brå 2007:4, Brå 2010, NUC 2010). Dessa utgifter betalas till stor del kontant, men exempel finns på andra betalningssätt. Till exempel kan betalningar göras med faktura och kontoöverföring när narkotikahandlarna agerar via ett företag (Brå 2007:4, Rusev 2015, Terenghi och Di Nicola 2015).

Nedan redovisas de penningöverföringar som görs för att bekosta narkotikaverksamheten i Sverige: vad man betalar för (inköp, transport, förvaring och löner), hur dessa betalningar går till samt vilka legala system som används vid betalningarna.

Kostnader för produktion och inköp

Eftersom Sverige är ett importland av narkotika görs stora betalningar till länder utanför Sverige (Brå 2005:11, Brå 2007:4, Brå 2010, NUC 2010). När Brås studie av narkotikabrottslighetens ekonomihantering skrevs gjordes betalningarna till stor del kontant, särskilt när det gällde större belopp (Brå 2007:4, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011). Detta förfarande gäller troligtvis fortfarande för merparten av importen, men det kan delvis ha förändrats på grund av att det nu är enklare att föra över höga belopp med hjälp av betalningsförmedling och att internethandeln med narkotika ökar, vilket bland annat innebär kontobetalningar. En utveckling kan därför anas där kontantekonomin har börjat övergå till överföringar. Det är även möjligt att betalningen till leverantörer görs med virtuella valutor. Detta förklaras mer ingående i avsnittet om intäkter. Eftersom det är ett relativt nytt fenomen finns det inte särskilt mycket uppgifter om betalningar till producenter och deras leverantörer i Sverige.

Kontantbetalningar utomlands: växling

Eftersom kontantbetalningar till narkotikaleverantörer utomlands sker på den kriminella marknaden behöver pengarna inte föras in i något finansiellt system (Brå 2007:4). Däremot är växling nödvändigt. Flera internationella studier menar att valutaväxlingar är den vanligaste hanteringen av narkotikapengar (jfr Desroches 2005, Rusev 2015, Zaitch 2002 refererad i Brå 2005:11). Väx-

lingen till exempelvis euro görs antingen i Sverige eller utomlands där växlingskurserna ibland är bättre (Brå 2007:4). Innan pengarna växlas till utländsk valuta måste de många gånger växlas till högre valörer på grund av att narkotika ofta köps i små mängder och därmed med lägre valörer (Brå 2011:4, Levi och Reuter 2006). Vid växlingen används vanligtvis en eller ett fåtal bulvaner eller ett flertal smurfar för att minska risken för upptäckt. Medan smurfarna mestadels är personer som är inblandade i narkotikahandlingen, utgörs bulvanerna av personer utan något kriminellt samröre, som jurister eller ekonomer (Brå 2007:4).

Enligt en tidigare Brå-rapport har personal på växlingskontor växlat pengar utan att fråga om dokumentation eller efter stängningsdags (Brå 2007:4). En intervjuperson menar att kunskap om dessa växlingskontor sprids bland gärningspersoner. Transport av pengar till leverantören utomlands görs genom penningkurierer, reguljära godstransportörer eller åkare, eller genom att skicka pengar på posten (Brå 2005:11, Brå 2007:4, Brå 2011:4, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011).

Betalningsförmedling och elektroniska betalningar

Betalningar till leverantörer utomlands sker även genom betalningsförmedlare (Brå 2007:4, Terenghi och Di Nicola 2015). Intervjupersoner nämner till exempel att betalningar för dopningspreparat görs via betalningsförmedlare till mottagare i Kina varifrån preparaten importerar för att sedan säljas vidare eller för eget bruk. Flera studier beskriver att målvakter, med i vissa fall falska identiteter, används vid betalningsförmedlingen (Brå 2005:11, Gimenez-Salinas 2015, Rusev 2015, Terenghi och Di Nicola 2015). Utöver kontant betalning till förmedlare, berättar en intervjuperson att man även har sett att kluster av personer som bor i samma stad skickar pengar elektroniskt till ett fåtal betalningsförmedlare. Förmodligen "smurfar" de in pengarna genom att föra över så pass låga summor att det inte krävs identitetskontroll.

Smurfar används även för att föra över flera mindre summor pengar med vanliga kontoöverföringar eller informell betalningsförmedling (Chalkia och Chionis 2015, Finanspolisen 2012). Myndighetspersoner berättar att betalningar för narkotika och dopningspreparat som beställts på internet till konton i Sverige ofta kopplas ihop med en eller flera utlandsbetalningar, vilket kan vara en direktbetalning till en leverantör utomlands. Flera intervjupersoner säger att man kan se vissa mönster, till exempel att betalningar för dopningspreparat ofta går till Asien.

Informella betalningsförmedlare, till exempel hawala, får precis som formella förmedlare pengar kontant eller elektroniskt via ett insamlingskonto. Tillsammans med andra kunders pengar överförs medlen till transaktionskonton från vilka klumpsummor och förteckningar över mottagarna skickas till betalningsförmedlarens motpart i utlandet (Jacobson m.fl. 2012, Terenghi och Di Nicola

2015). Det förekommer även att förmedlingen görs utan någon faktiskt överföring. Det vill säga att det sker en intern reglering mellan olika betalningsförmedlare. På det sättet blir det omöjligt att spåra varifrån pengarna kommer.

Betalning genom affärsverksamheter eller egendom

En studie av kokainhandeln i Europa visar att betalningar av kokain och annan narkotika ibland görs genom företag som används som front, det vill säga som täckmantel för de kriminella betalningarna (Rusev 2015, Terenghi och Di Nicola 2015). Betalningen görs då med falska eller osanna fakturor (Terenghi och Di Nicola 2015). Det finns misstankar om liknande upplägg i Sverige, även om merparten av importen inte är lika avancerad. I Brås studie av narkotikabrottslighetens ekonomihantering finns dock några exempel där företag med utlandskontor har gjort legitima utlandstransfereringar inom företaget, vilket skulle kunna ha varit för att betala en leverans (Brå 2007:4).

Mandergrehn och Anderson menar att värdefulla objekt, som konstföremål, kan användas som säkerhet i affärstransaktioner på den kriminella marknaden (Rikspolisstyrelsen 2013). Istället för att föra pengar över nationsgränserna som betalning, skulle ett konstföremål kunna smugglas till narkotikaleverantören som betalning för narkotikapartiet (Rikspolisstyrelsen 2013). Om detta endast är en möjlighet eller om det verkligen har skett framgår dock inte.

Betalningar för inhemsk produktion av narkotika samt för inventarier

En stor del av produktionsmaterialet och inventarierna för inhemsk produktion köps legalt med kontanter (Brå 2007:4). Materialet och inventarierna består bland annat av produkter för att blanda ut och omförpacka narkotikan, som påsar, vågar, verkstadspressar, matberedare och ibland kassaskåp, samt elektricitet, lampor, bevattningssystem, laboratorieutrustning och lokaler för odling av cannabis (Brå 2007:4, Brå 2010). Polisen har sett att unga personer betalar elektroniskt för utrustning och substanser som beställs via internet för att framställa narkotikaklassade preparat och dopningspreparat (Finanspolisen 2012, Polismyndigheten 2015, Tullverket 2015).

Mobiltelefoner används flitigt, men dessa är sällan kopplade till narkotikaentreprenörerna. Istället används oregistrerade nummer, stulna mobiler eller mobiler registrerade på en målvakt. Till exempel förekommer det att narkotikahandlare tvingar ungdomar att stå som ägare till mobiltelefoner som används av narkotikahandlarna (Brå 2007:4, Brå 2012:6).

Kostnader för import och produktion

- Narkotikahandeln har höga kostnader för import av narkotika och dopningspreparat.
- Narkotikabetalningen skickas ofta kontant via kurir, men det förekommer att betalning skickas med åkare, godstransportörer eller post.
- Växling till utländsk valuta sker ofta på växlingskontor. Betalningsförmedlare används för vissa utlandsbetalningar.
- Vid internethandel med narkotika och dopningspreparat används kontoöverföringar och betalningar med virtuella valutor.
- Betalningar genom företag med konto och osanna fakturor förekommer sannolikt.
- Inhemska produktionskostnader och produktionsmaterial köps till stor del kontant, men småskaliga konto- och kortbetalningar förekommer.

Transportkostnader

Smuggling och transport av narkotika till och inom Sverige ger upphov till olika transaktioner till det legala näringslivet (Brå 2005:11). Transporter inom Sverige och andra enklare uppgifter utförs ibland genom väntjänster, utan någon betalning (Brå 2005:11, Brå 2007:4). Dessa transporter ses som mindre riskfyllda och är därmed inte lika välorganiserade som när en nationsgräns ska passeras. Ofta används någon person som står i skuld till nätverket som chaufför, men det förekommer även att budbilschaufförer mot en kontant ersättning anlitas för inhemska transporter av narkotika (Brå 2007:4, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011).

Importkostnaderna och penninghanteringen skiljer sig åt beroende på storleken på partierna och möjligheten att använda företag. Stora narkotikapartier kräver mer logistik, som lastbilar, lastkajer och lagringsutrymmen, vilket medför mer kontakt med den legala marknaden och utbetalningar till legala aktörer (Brå 2007:4).

Kontanta ersättningar till kurirer och mellanhänder

Ersättningar för riskfyllda uppdrag som narkotikasmuggling sker nästan alltid kontant. Kurirer eller andra målvakter för smugglingsfordon kan efter att narkotikan förts in i Sverige dessutom få behålla fordonet som en del av betalningen (Brå 2007:4).

Det förekommer även att narkotikahandlare anlitar transportföretag, lastbilschaufförer, åkare eller grossister som mellanled (Brå 2005:11, Brå 2007:4). Grossister för legala varor har exempelvis rekryterats för att gömma narkotika under täcklaster, till exempel blomtransporter från Nederländerna (Brå 2007:4, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011). I andra fall har transportföretagen varit omedvetna om att de med de legala varorna även transpor-

terat narkotika (Brå 2005:11). Eftersom narkotikapartier som beställs på internet ofta är mindre, skickas de med post, budfirmor eller kurirföretag till, från eller inom Sverige (Brå 2007:4, Lavorgna 2014, Polismyndigheten 2015). Många, men relativt små beslag av narkotika och andra preparat görs i postflödet, vilket alternativt tyder på att små leveranser skickas via post- och kurirföretag (Tullverket 2015). Postleveranser anses troligtvis både vara billigare och mindre riskfyllt. I ett dopningspreparatmål med storskalig smuggling kunde man däremot se att pengar hade betalats till transport- och postboxföretag, vilket talar för att legala mellanhänder används för större transporter.

Kontanta eller osynliga transportrelaterade inköp

Om kuriren reser med bil eller båt införskaffas dessa transportmedel genom att en målvakt står för köpet, genom att de leasas eller hyrs eller genom att kuriren använder sin egen bil. Mer om detta tas upp i avsnittet om konsumtion nedan. Reser kuriren istället med flyg, färja, buss eller tåg måste biljetter köpas antingen i en biljettkassa, på internet, på resebyrå eller med hjälp av andra reseförmedlare (Brå 2007:4, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011). Långa transporter kan dessutom innebära att kuriren betalar för övernattningar på vandrarhem eller hotell (Brå 2007:4). Både köp av resa och av övernattningar kan dock ske utan att kuriren drar några blickar till sig. Kurirerna försvinner i det reguljära resandeflödet.

Transport med företag

Leverantörer eller köpare har i vissa fall egna företag som de kan använda för att skicka eller ta emot narkotika via sina reguljära legala kanaler (Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011). Genom att transportera narkotika i lastbil eller container tillhörande exempelvis import- och exportföretag, kan narkotikahandlaren med hjälp av falska dokument, eller genom att blanda samman den illegala transporten med legala varor, dölja internationella transporter av narkotika (Brå 2007:4, Tullverket 2011). När företag används som front i narkotikahandeln kan löner, fordon, lastkajer och lagringsutrymmen betalas av företaget.

Transportkostnader

- Relativt låga kostnader för transport av narkotika och dopningspreparat.
- Kontanta betalningar till kurirer och mellanled inom t.ex. åkeri- eller transportsektorn.
- Betalning för biljetter, bokning av hotell, leasing eller köp av fordon, reparationstjänster m.m. görs kontant eller av en målvakt.
- Betalning mot faktura vid transporter genom företag förekommer.

- Även om legala aktörer spelar en stor roll vid transporter, sker de ofta obemärkt och integrerat i flödet av gods och människor.

Betalning för förvaring av narkotika och narkotikapengar

Förvaring av narkotika innebär i många fall inga eller låga kostnader då narkotikan kan förvaras i bostäder, förråd, garage, vindsutrymmen eller naturen (Brå 2007:4, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011). Vid stora narkotikapartier krävs dock ofta någon form av huvudlager. I dessa fall används målvakter – till exempel studenter – för att hyra ett förråd eller en annan lokal (Brå 2007:4, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011). Detsamma gäller sannolikt vid hyra av lokaler för inhemsk produktion. Betalningen för lagren kan därmed troligtvis ske på sedvanligt sätt eftersom målvakterna vanligtvis inte har något samröre med narkotikahandlarna.

Anhöriga eller nära vänner, som organisatören eller distributören har stort förtroende för, anlitas eller används för särskilt känsliga uppdrag som att förvara och förvalta pengar. I vissa fall har pengar förvarats i kassaskåp, bankfack eller postboxar för att minimera riskerna för upptäckt och beslag (Brå 2007:4). Eftersom penningförvaring kan ses som ett förtroendeuppdrag innebär den inga större kostnader för narkotikahandlaren.

Förvaringskostnader

- Förvaringskostnaderna är låga – både för narkotika, dopningspreparat och pengar.
- När stora lagerlokaler eller lokaler för inhemsk produktion krävs hyrs dessa av målvakter som inte har koppling till gärningspersonerna.
- Förvaring kräver få möten med legala aktörer.

Betalning av löner, ersättning och mutor

De flesta som är delaktiga i traditionell narkotikahandel, som narkotikadistributörer, detaljister, kurirer, försäljningskoordinatorer, lastare, omförpackare, utblandare, kvalitetstestare och indrivare agerar helt och hållet på den kriminella marknaden och får sina löner, ersättningar och arvoden utbetalda kontant eller i narkotika (jfr Brå 2007:4). Det gäller även arvoden till personer som också kan ha legala anställningar, som bilmekaniker och hantverkare som rekryterats för att konstruera lönnutrymmen där narkotikan förvaras, liksom mellanhänder, smurfar och målvakter. Att bilmekaniker och hantverkare används verkar dock vara relativt ovanligt i Sverige (Brå 2005:11). Det finns dessutom inslag av

”primitiv” ekonomi, som betalningar i narkotika, väntjänster och skuldreglering (Brå 2007:4, Brå 2012:6, Markina 2015, Skinnari 2014, Terenghi och Di Nicola 2015).

Löner och ersättningar till personer som deltar i internethandel med narkotika, narkotikaklassade läkemedel och dopningspreparat görs däremot via kontoöverföringar eller med virtuella valutor (Brå 2012, Finanspolisen 2010, Finanspolisen 2012, NUC 2010, Näfver 2015, Polismyndigheten 2015). Även i dessa fall finns det dock i domar exempel på att pengar har tagits ut i kontanter för att med rekommenderade brev skickas till de inblandade.

Betalningar kan även handla om mutor och utpressning. Zaitch (2002) menar exempelvis att mutor och andra former av otillåten påverkan används internationellt för att få mellanhänder att medverka i transporter (refererad i Brå 2005:11). Brå har funnit tecken på att åkeri- och transportbranschen i Sverige har utsatts för utpressning, men det finns inga bevis för att syftet med utpressningen skulle ha varit just transport av narkotika (Brå 2012:6, Brå 2012:12).

Andra mutor verkar inte vara särskilt utbredda i Sverige. Där det förekommer, handlar det antingen om att muta svenska eller framför allt utländska tulltjänstemän så att de ser mellan fingrarna vid smuggling eller om att försöka få ut hemliga uppgifter från polisen (Brå 2005:11, Brå 2007:4, Brå 2014:4, Korsell 2007). Det är vanligare att myndighetspersoner blir föremål för vänskapskorruption än regelrätta mutor. Dessa fall involverar inga eller lite pengar, utan handlar istället om ett utbyte av tjänster och gentjänster (Brå 2014:4). När det gäller mutor i pengar, är det ingen orimlig gissning att dessa betalningar görs kontant.

Kostnader för löner och andra ersättningar

- Löner, ersättningar, arvoden och troligtvis även eventuella mutor betalas vanligtvis kontant, utanför den finansiella sektorn.
- Löner och ersättningar till gärningspersoner inom internethandel görs dessutom via kontoöverföringar och med virtuella valutor genom virtuella plånböcker.

Intäkter från narkotikaförsäljning

Även intäkter från försäljning av narkotika och dopningspreparat görs i stor utsträckning kontant. Internetförsäljning av narkotika och dopningspreparat innebär dock för det mesta att säljare och köpare aldrig möts, och därmed krävs andra former av betalningar, som elektroniska överföringar eller betalningar med virtuella valutor. Det finns dock internationella fall där den initiala köparen

köpt narkotikan via internet och betalat genom kontoöverföringar, men sedan sålt vidare narkotikan lokalt med kontant betalning (Lavorgna 2014). Nedan redovisas hur man tar emot betalningar för narkotikan samt vilka legala sektorer som kommer i kontakt med narkotikaintäkterna.

Traditionell narkotikaförsäljning

Betalning av narkotika och dopningspreparat görs vanligtvis antingen kontant eller på kredit, både i de tidigare och senare leden i distributionskedjan (Brå 2005:11, Brå 2007:4, Brå 2007:7, Brå 2014:10, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011, Lavorgna 2014, Schuldclaro 2005, Skinnari 2014, Terenghi och Di Nicola 2015). Försäljning på kredit på lägre nivåer kan innebära att betalningsproblem förs högre upp i distributionskedjan, vilket ökar risken för skuldsättning (Brå 2007:7, Brå 2014:10, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011). Indrivning av skulder är dock kostsamt för narkotikahandlare då indrivarna ofta tar halva fordringsbeloppet som arvode (Brå 2007:4). Läs mer om detta i avsnittet om utpressning, indrivning och grå lån.

Narkotikaförsäljning på internet

Narkotika, narkotikaklassade läkemedel och dopningspreparat som beställs på internet betalas oftast via kontoöverföringar eller med elektroniska valutor (Brå 2012, Finanspolisen 2010, Finanspolisen 2012, NUC 2010, Näfver 2015, Polismyndigheten 2015). Flera olika betalningsupplägg vid internethandeln finns rapporterade.

Ett tillvägagångssätt är att köparna sätter in pengar på ett privat konto och i referenstexten uppger att betalningen avser en legal vara som säljs på en annan webbplats, till exempel på Blocket eller Tradera. Metoden liknar därmed förfaranden som används vid utbetalning av svarta löner (se avsnittet om obeskattade medel i en legal verksamhet). Eftersom betalningarna innebär många små insättningar har betalningsmottagarna – de som driver webbplatserna där narkotikapreparat säljs eller målvakter – ofta många konton i flera olika banker för att bankerna inte ska fatta misstanke om överföringarna (Finanspolisen 2010, Finanspolisen 2012). Polisen har även sett betalningar via Swish till bulvankonton samt att betalningar görs direkt till utländska bankkonton (Polismyndigheten 2015). I domar finns även exempel på betalningar med kontokort via informella och formella betalningsförmedlare. Med andra ord klarar sig den nya typen av narkotikahandlare som rör sig virtuellt och i kontovärlden utan att upptäckas. Av domar och intervjuer med myndighetspersoner framgår dock att denna handel än så länge är relativt småskalig.

Oklassade preparat kan i många fall betalas via vanliga bankkonton i Sverige då dessa betalningar inte behöver döljas i samma utsträckning som betalningar av illegala substanser (Polismyndig-

heten 2015). Enligt en intervjuperson byter internetapotek ut preparaten eller etiketterna när de blir narkotikaklassade och därmed illegala. Preparat som är illegala i Sverige kan dessutom vara legala i andra länder och där säljas relativt öppet via internetapotek. I andra fall har man endast gett sken av att det handlar om en legal produkt (Lavgorna 2014). Flera domar visar på internationell försäljning av narkotikaklassade läkemedel och preparat, samt användning av konton i många olika länder (jfr Wigerström 2015).

Ett annat upplägg är att narkotika betalas med en virtuell valuta som bitcoin som förvaras i virtuella plånböcker (Hermansson 2014, Lavgorna 2014, Lindroth 2014, Pavlica 2014, Polismyndigheten 2014, Sveriges Radio 2014, Törnmalm 2014). Betalningen görs genom att föra över bitcoin från en virtuell plånbok till en annan, genom att sätta in bitcoin i en virtuell plånbok, eller genom att använda spelkonton. Inloggningsuppgifter till virtuella plånböcker kan dessutom ges till vem som helst, vilket innebär att flera personer kan ha åtkomst till samma plånbok. Mer om hur bitcoin kan omvandlas för att nyttjas, tas upp i avsnittet om narkotikavinster och i avdelning II.

Som nämnts ovan förekommer det även att narkotika och dopningspreparat som beställs på internet köps kontant. Personer som köper stora kvantiteter dopningspreparat på internet, säljer till exempel ofta vidare dessa kontant på gym eller sportcenter (Lavgorna 2015). Det förekommer även att narkotika och dopningspreparat som säljs vidare ”offline” betalas med förbetalda kort (Lavgorna 2014).

Inkomster inom narkotikaverksamheter: försäljning av narkotika

- Försäljning av narkotika och dopningspreparat görs till stor del kontant eller på kredit, vilket inte medför några möten med legala sektorer.
- Narkotika och dopningspreparat som säljs på internet betalas även elektroniskt – genom att ge sken av en legal överföring eller med bulvankonto – eller med bitcoin via virtuella plånböcker eller spelkonton. Även om möten med den finansiella sektorn kan ske, döljs dessa.

Vinster

Konsumtion och investeringar

Som tidigare nämnts återinvesteras stora delar av vinsterna på den kriminella marknaden i narkotikabrottsligheten, i annan brottslighet samt genom konsumtion av bland annat narkotika och illegalt spel (Brå 2007:4, Brå 2007:7). Kriminella vinster kommer även i

kontakt med legala sektorer genom konsumtion och till viss del investeringar i legala verksamheter (Brå 2007:4, Junninen 2006 i Brå 2008:21). Inom narkotikahandeln görs investeringar främst inom kontantbranscher samt i fastigheter i Sverige och utomlands (Brå 2007:4, Chalkia och Chionis 2015, Rusev 2015). För dessa investeringar måste möten ske med den legala ekonomin.

Hur penninghanteringen av narkotikavinsterna ser ut varierar kraftigt (Levi och Reuter 2006). Trots att narkotikadistributörerna hanterar stora summor pengar, använder de inte så komplicerade metoder för att förklara pengarnas ursprung. Detta beror dels på att de ofta saknar avancerad kunskap om de finansiella systemen, dels på att dessa personer i många fall endast behöver kunna visa att pengarna – ofta kontanter – kommer från arv, vinstlotter eller lån (Brå 2007:4, Brå 2011:4, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011). Nedan beskrivs vad man använder vinstpengarna från narkotikahandeln till, hur pengarna hanteras och hur de kommer i kontakt med legala system och tjänster.

Konsumtion – en livsstil

En stort del av narkotikapengarna används till konsumtion av nöjen, restaurang- och krogbesök, spel, resor, kläder och smycken. Representationskostnaderna är höga för vissa för att festa, äta, dricka och spela på rätt ställen för att få information och kontakter (Brå 2007:4). För många narkotikabrottslingar är pengar främst ett medel för konsumtion och för att ha och behålla en viss livsstil där synlig konsumtion och attribut, som tatueringar, guldkedjor och dyra kläder, ingår (Brå 2007:4, Brå 2007:7, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011). Även lyxvaror och lyxservice konsumeras, som lyxrenovering av hem och köp av dyra bilar, motorcyklar, båtar, stora hus, tävlingshästar, skönhetsbehandlingar, antikviteter och juveler (Brå 2007:4, Chalkia och Chionis 2015, Fernández Steinko 2012). Lyxiga bilar ges som exempel på en typisk statussymbol bland narkotikahandlare. Köp av dyra båtar, bilar, antikviteter och konstföremål, ses enligt tidigare studier av Brå även som ett slags ”pensionssparande” (Brå 2007:4, Brå 2011:4).

I livsstilen med lyxkonsumtion ingår dessutom besök på kasinon. I en undersökning av kasinobesökare, var en majoritet av besökarna med koppling till narkotikamarknaden dock personer som hade lagförts eller misstänkts för eget bruk av narkotika (Brå 2006/SOU 2006:64).

Många högnivådistributörer ser på sig själva som affärspersoner och försöker dölja sin kriminella verksamhet genom mer diskret konsumtion (Brå 2007:4, Brå 2007:7, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011). Det har även visat sig att vissa distributörer konsumerar återhållsamt där de bor, men desto mer frikostigt utomlands och på resor. I de fall gärningspersonerna har en utländsk bakgrund kan det ske i deras ursprungsländer (Brå 2007:4). Inom vissa internationella kriminella nätverk håller man enligt intervju-

personer dessutom medvetet en låg profil i Sverige genom att konsumera sparsamt och bo billigt.

Investeringar i legala verksamheter

Vissa narkotikaentreprenörer som befinner sig högre upp i hierarkin och får en större del av vinsterna investerar i legala verksamheter (Brå 2011:4, Chalkia och Chionis 2015, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011, Rusev 2015). Investeringar görs främst i företag inom kontantbranscher, som restauranger, turism och hotell (Brå 2007:4, Chalkia och Chionis 2015, Rusev 2015). Andra exempel finns inom byggbranschen, bilreparationer, transportbranschen, detaljhandeln och butikshandeln samt partihandeln med livsmedel eller hushållsvaror (Brå 2007:4).

Kruisbergen m.fl. menar att kriminella aktörer investerar i lokala företag eller varor och tjänster som de är bekanta med från sitt vardagsliv, vilket kan förklara varför narkotikapengar i Sverige ofta investeras i restauranger (Kruisbergen m.fl. 2014). Det har även visat sig att det inom vissa kretsar är statusfyllt att ha en restaurang eller en nattklubb centralt belägen (Brå 2005:11, Brå 2007:4).

Narkotikahandlare investerar även i företag för att dölja kriminella upplägg eller för att tvätta narkotikapengar vita (Brå 2005:11, Brå 2007:4, Chalkia och Chionis 2015, Fernández Steinko 2012, Hall och Antonopoulos 2015, Rusev 2015). Det förekommer bland annat att narkotikahandlare med företag inom kontantbranscher använder företagen för att blanda in narkotikapengar i företagens kassamedel och redovisa dessa som vinst (Brå 2007:4, Brå 2011:4). Intervjupersoner påpekar att företaget på grund av den ökade omsättningen senare kan säljas dyrare, vilket inbringar en vit vinst. Företag har även använts för att skicka osanna fakturor samt skapa falska kontrolluppgifter (Brå 2005:11, Brå 2007:4, Brå 2015:8, Chalkia och Chionis 2015, Gimenez-Salinas 2015).

Tidigare studier av Brå indikerar dock att i de fall narkotikabrottslingar investerar i legala verksamheter hålls dessa ibland åtskilda från de kriminella verksamheterna (Brå 2007:4). Däremot har de som etablerar legala verksamheter för det mesta kvar en fot i narkotikaverksamheten som en trygghet att falla tillbaka på (Brå 2007:4, Brå 2007:7).

Investeringar i fastigheter och verksamheter utomlands

En studie av narkotikahandeln i Grekland (Chalkia och Chionis 2015) pekar på att pengar även investeras i legala verksamheter utomlands. Enligt intervjupersoner i en Brå-rapport har narkotikahandlare sällan företag i Sverige, men de gärningspersoner som har ursprung i andra länder kan skicka sina pengar dit och investera i verksamheter där (Brå 2012, jfr Brå 2007:4).

I intervjuer framkommer det att investeringar i fastigheter utomlands görs, både bland narkotikahandlare och bland andra

gärningspersoner. Flera intervjupersoner har sett köp av bostäder i Spanien, men även Balkan, Turkiet och Libanon omnämns. Bostäder i utlandet kan enligt tidigare studier av Brå och enligt våra intervjupersoner fungera som en försäkring för framtiden (Brå 2007:4, Brå 2011:4).

Företag utomlands används även för att dölja narkotikapengar- nas ursprung. I ett av fallen där narkotikaklassade preparat såldes på internet hade flera av aktörerna etablerat företag, varav en person hade två företag utomlands som användes för att ta emot och skicka vidare vinstpengar. Polisen skriver att narkotikapengar kan investeras tillfälligt i olika bolag och egendomar utomlands för att i ett senare skede föras tillbaka till huvudaktören (Rikskriminalpolisen 2010). Enligt Nationella underrättelsecentret har det även förekommit att man investerat pengar från de stora narkotikauppläggen i Sverige i utländska bolag som i sin tur har handlat eller investerat i Sverige (NUC 2010).

Investeringar i finansiella produkter

Det finns mycket få exempel på när svenska narkotikaentreprenörer har investerat i aktiedepåer och andra finansiella produkter. Förmodligen görs detta endast av ett fåtal personer som tjänar riktigt mycket pengar på narkotikahandeln och som har möjlighet att använda lämpliga målvakter eller legala strukturer (jfr Fernández Steinko 2012).

Konsumtion och investeringar med narkotikavinster

- Narkotikahandlarna spenderar stora delar av vinsterna på vardags- och lyxkonsumtion.
- Vissa attribut, såsom guldsmycken och dyra bilar, fungerar som statussymboler.
- Investeringar förekommer. Utomlands investeras främst i fastigheter, och i Sverige investeras främst i kontantin- tensiva branscher. Investeringar i finansiella produkter är ovanligt.
- Narkotikavinsterna kommer främst i kontakt med handels- och tjänstesektorn vid vardags- och lyxkonsumtion. Investeringar i legala verksamheter görs av ett fåtal personer inom narkotikaverksamheten och förutsätter användning av den finansiella sektorn.

Hur hanterar man sina vinstpengar?

För att investera i dyra bilar, fastigheter eller i bolag krävs ofta en förklaring till varifrån pengarna kommer. Stora investeringar förutsätter även att man för in pengarna i de finansiella systemen. Som tidigare nämnts behöver det inte alltid vara komplicerade upplägg, utan narkotikahandlarna använder sig av allt från gan-

ska enkla metoder till avancerade tillvägagångssätt. Nedan presenteras kortfattat olika metoder som narkotikahandlarna använder sig av för att dölja brottsvinster och för att kunna konsumera och investera utan att dra blickarna till sig. En mer utförlig beskrivning av gärningspersoners hantering av vinstpengar finns i avdelning I. Vid investeringar utomlands används samma metoder för att föra ut pengar från Sverige som vid betalning av leveranskostnader, och det tas därför inte upp nedan.

Betalning för konsumtion

Både vardags- och lyxkonsumtionen betalas till stor del kontant (Brå 2005:11, Brå 2007:4, Brå 2007:7, Fernández Steinko 2012). Det finns även misstanke om att vinstpengar via förbetalda kort har ökat, särskilt till följd av internethandel och betalning med virtuella valutor som via virtuella plånböcker kan föras över till korten (se även avsnittet om obeskattade medel i en legal verksamhet). Det är dock svårt att belägga hur frekvent detta används i Sverige.

Vissa köp, till exempel av bilar och båtar, görs med hjälp av bulvaner eller målvakter (Brå 2007:4, Chalkia och Chionis 2015, van Duyne och Levi 2005). En intervjuperson menar även att bilar och båtar i vissa fall köps av bolag som kontrolleras av narkotikahandlaren.

Insättning på konto

Narkotikahandlare som vill investera sina vinster behöver ofta placera dessa i det finansiella systemet, vilket, som tidigare nämnts, görs med hjälp av smurfar eller målvakter (Brå 2007:4, Brå 2011:4, van Duyne m.fl. 2003, Fernández Steinko 2012). Intervjupersoner exemplifierar även att narkotikapengar elektroniskt har skickats tillbaka till Sverige från andra länder.

Enligt vissa internationella forskare placerar narkotikaentreprenörer sina pengar i finansiella paradiser med liten insyn från myndigheter (Chalkia och Chionis 2015, Fernández Steinko 2012). Andra studier visar snarare att narkotikahandlarna placerar pengarna lokalt eller i länder som de har en koppling till (van Duyne och Levi 2005, Levi och Reuter 2006). Detta beror delvis på att det ses som riskfyllt att placera pengarna långt bort, i finansiella system som man inte till fullo förstår och har kontroll över (van Duyne och Levi 2005, Kruisbergen m.fl. 2014, Skinnari 2014). Samma mönster med investeringar i Sverige och narkotikahandlarnas ursprungsländer torde även gälla för traditionella narkotikahandlare i Sverige.

Brottmålsdomar som gällt narkotika som sålts på internet, visar dock ett annat mönster. I dessa fall handlar det snarare om konton och transaktioner till flera olika länder, där transaktionerna oftast är ett sätt att minska spårbarheten i transaktionen.

Metoder för förklaring av penninginnehav

Både tidigare Brå-rapporter och intervjupersoner nämner att olika former av lån, samt riktiga och påstådda arv och gåvor, används

som täckmantlar för narkotikapengar (Brå 2007:4). Samma funktion har köp och försäljning av värdefulla varor, som konst eller antikviteter, alternativt falska försäljningskvitton (Dorn m.fl. 1992, refererad i Brå 2005:11, Korsell och Källman 2008). Det samma gäller för köp av spelvinster (Brå 2007:4, Brå 2011:4). Det verkar dock vara mindre vanligt att narkotikadistributörer växlar pengar mot spelmarker på kasino och sedan växlar tillbaka dessa till kontanter för att ge sken av spelvinster (Brå 2006/SOU 2006:64, Brå 2011:4, Skinnari och Korsell 2011). Detta kan förklaras med att kvitton inte ges ut för inväxlade spelmarker på kasinon. Även matchfixning kan enligt Feltes användas för att tvätta narkotikapengar (Feltes 2013). Förfarandet misstänks användas av ekobrottsnätverk i Sverige (Brå 2015:18).

Det finns dessutom ett fåtal exempel där värdepapper och försäkringar har köpts och sålts (Brå 2011:4, Finanspolisen 2012), men detta är troligtvis ovanligt då en majoritet av narkotikahandlarna inte ens har pengar på konto.

Köp och användning av företag och fastigheter

Många narkotikahandlare använder släktingar eller andra bulvaner för penninghanteringen, till exempel vid köp av fastigheter och företag (Brå 2007:4, Chalkia och Chionis 2015, van Duyne och Levi 2005, Rusev 2015).

Vid köp av fastigheter och näringsverksamheter exemplifierar intervjupersoner fall där banklån eller bryggerilån – lån som företagaren tar från bryggerier – har tagits medan de kriminella pengarna har använts för att snabbt amortera av lånen. I andra fall har de kriminella pengarna finansierat renoveringar som betalats svart. Det förekommer också att falska lånekontrakt används för att styrka lånebevis vid fastighetsköp, samt att verksamheter köps delvis vitt och delvis svart för att de ska kunna säljas dyrare vitt. Vid vissa av dessa överlåtelser förekommer enligt intervjupersoner hot och utpressning.

Internationella studier visar få fall där narkotikahandlare använt sig av rådgivare (van Duyne 2003, Levi och Reuter 2006, Malm och Bichler 2013). I Brås undersökning av narkotikabrottslighetens ekonomihantering finns en antydning om att revisorer och investeringsfirmor har använts vid hanteringen av narkotikapengar i enstaka fall, men det framgår inte på vilket sätt (Brå 2007:4). Flera intervjupersoner påtalar att finansiella rådgivare används som mellanhänder av narkotikahandlare genom till exempel klientmedelskonton eller genom rådgivning. Det är dock endast de som är högre upp i distributionskedjan som har förmågan och så pass mycket pengar att de kan få kontakt med en rådgivare. I första hand används istället anhöriga eller nära vänner för rådgivning (Malm och Bichler 2013).

Hantering av vinstpengar

- Vinsthanteringen sker till stor del kontant.
- Bulvaner och målvakter används för att sätta in narkotikavinster i det finansiella systemet och stå som ägare för exempelvis bilar och fastigheter.
- Lån, arv, gåvor, konst och spelvinster används som täckmantlar för narkotikavinster.
- Det förekommer att narkotikahandlare med större vinster förvärvar företag med hjälp av bland annat bryggerilån och falska lånekontrakt.

3 Illegal vapenhandel

Brotten och mötet med den legala ekonomin

Vapen är inte i sig en kriminell produkt, utan en majoritet av de illegala vapnen har en gång i tiden producerats legalt, men genom en mellanhand, insider eller stöld läckt ut på den svarta marknaden (Arsovskas 2014, Berggren 2002, Cukier 2001, Davis, Hirst och Mariani 2001, Polismyndigheten 2015, Spapens 2007). I Sverige är det olagligt att inneha skjutvapen utan licens. Man behöver inte ha tillstånd för att köpa vissa vapendelar, men det är olagligt att sätta ihop dessa till ett vapen (Rikspolisstyrelsen 2012a).

I Sverige är illegala vapen främst en importvara, även om det förekommer illegala ”vapensmedjor” där man tillverkar vapen från vapendelar eller bygger om startpistoler (Hrustic 2015, Nyberg 2014, Rikspolisstyrelsen och Tullverket 2014). Få vapen stjäls i Sverige och dessa används sällan vid brott (Lakomaa 2015). Därför diskuteras denna aspekt inte särskilt i det här avsnittet. Enligt intervjupersoner köps vapnen istället på den svarta marknaden i västra Balkan och i Östeuropa, men i viss utsträckning smugglas de även till Sverige från Nordamerika och Mellanöstern. Precis som på narkotikamarknaden är handeln med illegala vapen kontantintensiv och fokuserad på logistik, vilket för det mesta sker utan kontakt med legala sektorer, men i vissa fall medför möjliga möten med transportsektorer. Enligt Polisen ökar även vapenhandeln på darknet och andra platser på internet, vilket föranleder betalningar via konto eller virtuella valutor (Polismyndigheten 2015, Rikspolisstyrelsen och Tullverket 2014). Intervjupersoner misstänker dessutom att personer i Sverige kan vara inblandade i den internationella vapenmarknaden där illegala vapen säljs till konfliktområden.

Startkapital och investeringar i verksamheten – varifrån kommer pengarna?

Internationellt finns det kopplingar mellan den illegala vapenhandeln och handeln med mineraler, råvaror, diamanter och narkotika (Berggren 2002). I Sverige kombineras vapenhandeln ofta med annan organiserad brottslighet eller fungerar som en sidoaktivitet till exempelvis narkotikahandel (Blixt 2012, Brå 2006:6, Brå 2007:4, Brå 2007:22, Brå 2008:21, Brå 2008:24, Brå 2012, Brå 2014:10, Hedberg och Sörensson 2004). Till exempel kan vinster från utpressning, människohandel, illegalt spel och narkotikasmygglning investeras i vapenhandeln och vice versa (NUC 2010, SOU 2006:11, Williams 2008). Davis, Hirst och Mariani skriver att illegal narkotika-, människo- och vapenhandel ofta är sammankopplade på grund av de redan etablerade vägarna att transportera människor och illegala produkter (Davis, Hirst och Mariani 2001). Det finns lite kunskap om legala finansierare av den illegala vapenhandeln i Sverige eller om illegala vapenhandlare som har inlett sin verksamhet genom besparingar eller privata lån. Det krävs dock, som Naylor konstaterar, att den initiala köparen av illegala vapen har någon form av finansiering, som lån, för att kunna betala för vapnen (Naylor 2002).

När den första investeringen för vapenimporten har gjorts kan dock löpande kostnader betalas genom återinvesteringar i brottsligheten (Chalkia och Chionis 2015, SOU 2006:11).

Finansiering av illegal vapenhandel

- Startkapitalet kommer bland annat från återinvesteringar i den illegala vapenhandeln och från andra kriminella marknader.
- Besparingar och privata lån används sannolikt, vilket kan resultera i små överföringar och uttag.

Löpande kostnader inom verksamheten

Kostnaderna inom den illegala vapenhandeln i Sverige består främst av importkostnader, transporter och lönekostnader. Nedan presenteras dessa, samt vilka möten som kan uppstå med legala aktörer.

Kostnader för produktion och inköp

Eftersom en stor del av de illegala vapnen i Sverige smugglas in i landet består inköpskostnaderna främst i att betala leverantören för vapen- och vapendelsimporten. Vapentillverkning som sker i ”vapensmedjor” förutsätter därutöver lokaler, arbetskraft och verktyg.

I till exempel Balkan eller Östeuropa betalas vapnen troligtvis kontant direkt vid köpet. En intervjuperson berättar att vapenhandlarna tar med sig pengarna när de reser – ofta med flyg – mellan Sverige och Balkan. Precis som vid narkotikahandel kräver det växling. En annan intervjuperson nämner att man har sett att pengar har skickats med betalningsförmedlare till regioner varifrån illegala vapen levereras och att man misstänker att det är betalningar för kommande leveranser. Intervjupersonen tror även att pengar skickas med informell betalningsförmedling, som hawala. Bland annat har man sett att flera personer har skickat mindre summor pengar till några få mottagare. Därutöver finns fall där ett större antal vapen importerats via en laglig verksamhet.

En intervjuperson menar att mycket av internethandeln är oorganiserad och småskalig och rör mindre summor. Vapen och vapendelar som beställs via internet betalas enligt intervjupersoner främst med elektroniska överföringar och via virtuella plånböcker med virtuell och nationell valuta. En intervjuperson menar att även kontanta betalningar skickas med post. Det är dock tveksamt om det i dessa fall avser leveranskostnader, då det främst verkar handla om enskilda konsumenter som köper vapen. Mer om betalningar finns i avdelning I.

En intervjuperson berättar att det fanns en person i Sverige som själv konstruerade vapendelar. Materialet och verktygen för framställningen av delarna kunde förmodligen köpas in legalt.

Kostnader för inköp av illegala vapen och inhemsk produktion

- Kostnaderna för inköp från leverantörer utomlands är över lag låga, och betalas troligtvis kontant.
- Betalning av leveranskostnader sker rimligtvis efter växling eller betalningsförmedling.
- Elektroniska överföringar utomlands förekommer, likaså betalning via virtuella plånböcker med nationella och virtuella valutor. Småskaligheten gör betalningarna svåra att upptäcka.

Betalningar för transport av illegala vapen

Insmugglingen av vapen till Sverige sker främst med ”myrtrafik” av kurirer som åker från Balkan och gömmer några vapen i bilen (Brå 2012, Malers 2015, Rikspolisstyrelsen och Tullverket 2014). Ofta sker vapensmugglingen av narkotikakurirer som tillsammans med narkotikan även smugglar med sig några vapen (Micic 2015). Kurirer får enligt Brås studie av narkotikabrottslighetens ekonomihantering nästan alltid sin ersättning betald kontant med anledning av de höga risker som insmugglingen innebär (Brå 2007:4).

Rimligtvis gäller detta även för kurirer som smugglar in illegala vapen. Även mellanhänder inom legala sektorer torde få kontant ersättning för att med sin last ta med sig illegala vapen (jfr Brå 2012, Hrustic 2015). En intervjuperson menar exempelvis att bussbolag fungerar som en förutsättning för både vapensmuggling och annan smuggling. Andra mellanhänder inkluderar åkare, godstransportörer, grossister eller lastbilschaufförer (Spapens 2007). Hur vanligt detta är i Sverige är dock oklart, även om det nämns som ett möjligt tillvägagångssätt av intervjupersoner. Mer om detta kan läsas i avsnittet om narkotikamarknaden.

Vapen och vapendelar som beställs på internet skickas därutöver med post eller kurirföretag till eller från Sverige (Hrustic 2015, Nyberg 2014, Rikspolisstyrelsen och Tullverket 2014). Dessa transporter sker utan några större kostnader och förmodligen utan någon inblandning av legala aktörer. I en leverans registrerades vapendelar till exempel som reservdelar och skickades med vanlig postförsändelse (Nyberg 2014).

Transportkostnader

- Kostnaderna för transporter är låga, särskilt för vapen och vapendelar som beställs på internet och skickas med post.
- Betalning till kurirer och mellanhänder – buss- eller lastbilschaufförer, åkare eller grossister – sker troligtvis kontant. Vapentransporten leder till möten med den legala transportsektorn, men kan ske obemärkt.

Betalning för förvaring av illegala vapen och pengar

Det saknas kunskap om förvaringen av illegala vapen. När det handlar om småskalig försäljning och tillverkning är det dock troligt att vapnen förvaras gratis hemma hos någon – antingen hos vapenhandlarna eller hos någon bulvan eller målvakt (jfr Brå 2012, Rikskriminalpolisen 2012). Precis som vid stora narkotikalager kan det antas att målvakter används för att hyra förråd eller något annat förvaringsställe när det handlar om stora vapenleveranser eller ”vapensmedjor” (jfr Brå 2007:4). Det förekommer också vapengömmor, till exempel att vapen grävs ner.

Det finns lite kunskap om hur pengarna från den illegala vapenhandeln förvaras, men rimligtvis liknar den förvaringen av kontanta narkotikapengar (jfr avsnittet om narkotikamarknaden). Eftersom den illegala vapenhandeln i Sverige inte inbringar några höga belopp handlar det dock om väsentligt mindre summor jämfört med narkotikahandeln. Det innebär sannolikt att pengarna inte förvaras i någon större utsträckning utan endast cirkulerar i en akvarieekonomi eller går till livets nödtorft.

Förvaringskostnader

- Kostnaderna för förvaring av importerade vapen och småskalig inhemsk vapentillverkning är låga, och få möten med legala sektorer sker.
- När stora lager eller lokaler behövs, hyrs dessa troligtvis av målvakter.

Betalning för löner och ersättningar

Om löner och ersättningar betalas ut görs det med stor sannolikhet kontant (jfr t.ex. Brå 2007:4, Brå 2008:21). Mutor förekommer troligtvis inte i särskilt stor utsträckning, men skulle i så fall handla om mutor till tulltjänstemän (jfr Brå 2007:4, Naylor 2002). Illegala vapen i Sverige köps oftast på den svarta marknaden, och man behöver därmed inte anlita en mellanhand eller insider som kan få ut vapnen från fabriker eller lager (Arsovskas 2014, Davis, Hirst och Mariani 2001, Lakomaa 2015, Micic 2015, Polismyndigheten 2015, Rikskriminalpolisen 2012, Rikspolisstyrelsen och Tullverket 2014, Spapens 2007). Däremot kan det fortfarande finnas mellanhänder som fungerar som förmedlare av de illegala vapnen utomlands, och som ska ha ersättning för detta (Berggren 2002).

Kostnader för löner och andra ersättningar

- Kostnaderna för löner, ersättningar och eventuella mutor är rimligen låga och betalas kontant, utan att lämna spår i det finansiella systemet.

Intäkter från vapenförsäljningen

Intäkterna från den illegala vapenhandeln i Sverige består av inkomsterna från försäljningen av vapen och vapendelar. Försäljningen sker enligt intervjupersoner till stor del med kontanta medel. Som beskrivits ovan kan vapen som beställs via internet betalas elektroniskt via virtuella plånböcker och med bitcoin. En intervjuperson berättar exempelvis att en svensk vapendelstillverkare tog betalt via Paypal genom ett konto i Luxemburg.

Inkomster från vapenhandeln

- Intäkterna är enligt intervjupersoner kontanta eller elektroniska.
- Virtuella plånböcker och valutor förekommer.
- Möten med den finansiella sektorn sker vid överföringar och betalningar via virtuella plånböcker, men småskaligheten gör att de inte upptäcks.

Vinster

Konsumtion och investeringar

Det finns lite information om vad vinsterna från den illegala vapenhandeln i Sverige används till, förutom att de återinvesteras i brottsligheten. Det är troligt att vapenvinsterna därutöver konsumeras på vardagsvaror och till viss del även lyxvaror (Chalkia och Chionis 2015, SOU 2006:11). Rimligtvis handlar det om så låga belopp att vapenhandlarna om de endast sysslar med illegal vapenhandel inte borde ha tillräckligt med pengar för att kunna göra investeringar på den legala marknaden.

Personer verksamma på den internationella illegala vapenmarknaden agerar sannolikt inom företag och investerar sina vinster i legala verksamheter och fastigheter, men det är osäkert om detta ens är applicerbart på gärningspersoner i Sverige. Till detta kan läggas smugglings- och mutaffärer där det snarare handlar om stora företag, länder eller väpnade styrkor än enskilda gärningspersoner (t.ex. Boforsaffären på 1980-talet). I dessa fall handlar det om helt andra dimensioner än de handeldvapen som förekommer i den kriminella miljön.

Hur hanterar man sina vinstpengar?

Eftersom det finns ytterst lite kunskap om vad illegala vapenhandlare gör med sina vinstpengar, finns det inte mycket att säga om hur de hanterar sina pengar och om beröringspunkter med legala sektorer. På grund av småskaligheten, finns det däremot ett litet behov av att få in pengarna i legala system. Tidigare studier har visat att detta framför allt är aktuellt när brottstyper kombineras, som vapen- och narkotikasmuggling (Brå 2007:4, Micic 2015). Samma metoder som används vid hanteringen av narkotikavinster gäller därför troligtvis för den illegala vapenhandeln när denna sker tillsammans med annan brottslighet. Mer om dessa metoder går att läsa i avsnittet om narkotikamarknaden samt i avdelning I.

Vinsthantering på den illegala vapenmarknaden

- Kunskap saknas om penninghanteringen på den illegala vapenmarknaden.
- Vinsterna används troligtvis kontant till återinvesteringar i brottsligheten och till konsumtion. Mötet med legala sektorer bör därmed främst ske inom handels- och tjänstesektorn vid vardagskonsumtion.

4 Människohandel och människosmuggling

Brotten och mötet med den legala ekonomin

Människosmuggling handlar främst om insmuggling av migranter till Sverige mot betalning. Människohandel tar sikte på personer från andra länder som används för sexuellt utnyttjande eller för arbetskraftsexploatering (Rikspolisstyrelsen 2014). Medan logistiken inom människosmuggling fokuseras på transporten till Sverige, läggs fokus inom människohandeln på att dölja utnyttjandet av personer som säljer sex eller arbetskraft. Till exempel kan sexuella tjänster annonseras på internet, men då ger man sken av att det handlar om enskilda personer som säljer sex och inte om organiserad sexhandel (Brå 2008:21, Brå 2008:24, Rikspolisstyrelsen 2011).

Människohandel för arbetskraftsexploatering sker i Sverige främst inom restaurang- och servicebranscherna, jordbruket och säsongarbeten, samt städ- och byggbranscherna. Det förekommer även att personer utnyttjas för att tigga eller medverka i brottsliga handlingar som att utföra stölder och bedrägerier, eller fungera som målvakt i bolagsstyrelser eller för konton (Rikskriminalpolisen 2012, Rikskriminalpolisen 2013, Rikspolisstyrelsen 2011, Vogiazides och Hedberg 2013).

Startkapital och investeringar i verksamheten – varifrån kommer pengarna?

Jämfört med annan brottslighet bedömer forskare och experter att människohandel och människosmuggling inte i lika stor utsträckning finansieras av annan brottslighet (Brå 2012, NUC 2010). Polisrapporter och domar visar dock på en viss koppling mellan människohandel och bland annat narkotikabrottslighet, grov stöld och cigarettsmuggling (Brå 2008:21, NUC 2010, Rikspolisstyrelsen 2011, Rikspolisstyrelsen 2012b). Man kan därför ana att annan kriminalitet i viss mån hjälper till att finansiera traffickingverksamhet.

Brås studie av sexuell trafficking fann få fall där legala företag deltog i traffickingverksamheten i Sverige (Brå 2008:21). Däremot menar vissa författare och intervjupersoner att huvudorganisatörer utomlands, till exempel i Bulgarien, ofta har flera legala och illegala verksamheter (Gounev m.fl. 2009). Troligtvis är dessa bolag inblandade i finansieringen av traffickingverksamheten genom osanna fakturor. Precis som när det gäller finansiering av annan brottslighet används rimligtvis sparade pengar och grå lån för att komma igång med människohandeln och smugglingen (läs mer i avsnittet om narkotikamarknaden och i avdelning I).

Den löpande verksamheten finansierar sig själv, då stora delar av vinsterna går tillbaka in i brottsligheten i en akvarieekonomi (jfr Aronwitz m.fl. 2010, Shelley 2010, Sydsvenskan 2011).

Finansiering av människosmuggling och människohandel

- Människosmuggling och människohandel finansieras till viss del av andra brott, utan kontakt med legala sektorer.
- Finansiering från företag utomlands genom osanna fakturor skulle kunna förekomma, liksom sparpengar och grå lån, vilket i dessa fall skulle medföra användning av den finansiella sektorn genom överföringar och uttag.

Löpande kostnader i verksamheten

Campana påtalar att sexuell trafficking innebär höga kostnader, särskilt för övervakning av de som säljer sexuella tjänster, en kostnad han menar ofta bortsetts från av forskare (Campana 2015). Kostnaderna inom traffickingverksamheten består främst av kostnader för rekrytering och marknadsföring, transport, drift, lägenhets- och hotellrum samt löner (Campana 2015). Kostnaderna för arbetskraftsexploateringen inkluderar i vissa fall även arbetsrelaterade kostnader som arbetsgivaravgifter. Det är dock vanligt att de som utnyttjas själva får stå för dessa kostnader eller att de inte alls betalas, vilket beskrivs mer i avsnittet om obeskattade medel i en legal verksamhet (Brå 2008:21, Kegö och Leijonmarck 2010, Ollus och Jokinen 2013, Rikskriminalpolisen 2012, Rikskriminalpolisen 2013, Skatteverket 2015, Soo och Markina 2013, Vogiazides och Hedberg 2013). Utgifterna för människosmuggling är däremot fokuserade på förberedelser för transporten samt själva smuglingen och beskrivs därför endast i avsnittet om transporterna.

Betalningar för rekryteringen

Inom människohandeln består produktionen av rekrytering. Rekryteringsavgifter inkluderar bland annat löner och arvoden till rekryterare, annonser, webbplatser och övriga utlägg (Brå 2008:21, Brå 2008:24, Kegö och Leijonmarck 2010, Rikskriminalpolisen 2012, Rikspolisstyrelsen 2011). Rekryterarna, som kan vara allt från släktingar och vänner till mellanhänder som advokater och andra rådgivare, bordeller och bemanningsföretag, tar i en majoritet av fallen ut en rekryterings- eller förmedlingsavgift (Aronwitz 2013, Brå 2008:21, Ds 2008:7, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011, Ollus och Jokinen 2013, Petrunov 2011, Vogiazides och Hedberg 2014). Flera fall visar även att avgiften inkluderat ”falska” arbetstillstånd genom företag utan riktig verksamhet. Företa-

gen har försatts i konkurs efter att arbetstillstånden utfärdats eller efter en kortare tids utnyttjande (Brå 2015:8, Rikskriminalpolisen 2012, Vogiazides och Hedberg 2014).

Rekryterarna betalas antingen med en klumpsumma vid rekryteringen eller – särskilt när rekryteringen sker inom ramen för ett nätverk – löpande med en procentsats av vinsten eller en fast avgift (Brå 2008:21, Ds 2008:7, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011, Petrunov 2011, Rikspolisstyrelsen 2012b). Betalningen till nätverken utomlands sker kontant, via elektroniska överföringar, via betalningsförmedling eller via köp och försäljning av värdefulla varor (Aronwitz m.fl. 2010, Petrunov 2011).

Transport av kontanter

Flera forskare menar att utlandsbetalningarna oftast inte görs genom den finansiella sektorn, utan att de istället sker via informella kanaler som personliga överföringar, eller med kurirer eller personer som säljer sex som tar med sig vinsterna kontant tillbaka till rekryteringslandet (Aronwitz m.fl. 2010, Petrunov 2011). Penningkurirerna har ofta legala arbeten och kan vara någon i organisationens nätverk, en buss- eller lastbilschaufför eller annan personal inom bland annat transportsektorn (Brå 2008:21, Gounev m.fl. 2009, Petrunov 2011, Rikspolisstyrelsen 2012b, Rikspolisstyrelsen 2014). Shelley beskriver även att kriminella grupper i Balkan samarbetar med transportföretag som de kan skicka pengar med (Shelley 2010). Kontanttransporterna kräver, som beskrivits i tidigare avsnitt, i de flesta fall växling av pengarna till andra valutor.

Elektroniska överföringar och betalningsförmedling

Andra sätt att betala organisationerna i utlandet är kontinuerliga elektroniska överföringar eller betalning via betalningsförmedlare (Gounev m.fl. 2009, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011, Nilsen 2008, Rikspolisstyrelsen 2012b, Rikspolisstyrelsen 2014, Shelley 2010). Till skillnad från kontantbetalningarna görs dessa med mindre belopp för att undvika upptäckt (Kite 2011, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011). Enligt Petrunov (2011), som undersökt sexuell människohandel i Bulgarien, används dessutom falska id-handlingar för att ta emot pengarna hos betalningsförmedlare. Han menar samtidigt att de elektroniska överföringarna har minskat på grund av spårbarheten (Petrunov 2011). Även i dessa fall kan dock de utnyttjade skicka pengarna istället för gärningspersonerna.

Informell betalningsförmedling, som kan ske utan inblandning av finansiella system, tas upp i internationell litteratur (Brå 2006:2, Shelley 2010, Williams 2008). Det är möjligt att det även används inom människohandeln i Sverige.

Betalning genom affärsverksamheter

I Petrunovs studie är den mest använda metoden för utlandsbetalningar att använda legala export- och importföretag som täck-

mantel (Petrunov 2011). Betalningen bör rimligtvis ske via osanna fakturor. Detta tillvägagångssätt har inte upptäckts i Sverige, men en intervjuperson säger att svenska bolag och bolag från Baltikum och Östeuropa förekommer inom traffickingverksamheten i Sverige, och att dessa skulle kunna användas för att betala rekryteringskostnader.

Rekryteringskostnader

- Klumpsummor för rekrytering betalas kontant av personer som säljer sex, kurirer eller mellanhänder på den legala marknaden.
- Löpande kostnader för rekrytering betalas via betalningsförmedling eller elektroniskt.
- Möjligtvis betalas rekryteringsavgifter genom företag med hjälp av osanna fakturor.
- Växlingskontor och betalningsförmedlare används ofta vid betalningen, men det förekommer även att betalningar görs genom elektroniska överföringar.

Betalningar för transport av människor

Transporterna kan antingen ske via det ordinarie resandeflödet eller genom att människor smugglas in i Sverige. Kostnader och betalningar för transporter och mötet med legala sektorer varierar därmed beroende på hur resan organiseras, hur många som ska resa och vilket transportmedel som används. Förutom biljetter kan transportkostnaderna inkludera löner till människosmugglare eller transportörer, förberedelsekostnader, eventuella mutor, falska id-handlingar samt bidrag till familjemedlemmar (Brå 2008:21, Brå 2008:24, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011, Wheaton m.fl. 2010).

Smuggling

Människosmugglare, som både kan anlitas av migranter och av människohandlare, får ersättning för att organisera resan och ordna med falska id-handlingar eller ”look-alike”-pass. Ibland lånar de även ut pengar till de som ska resa som sedan krävs tillbaka med ränta (Brå 2012, Delin och Törnmalm 2015, Polismyndigheten 2015, Rikskriminalpolisen 2012, Wheaton m.fl. 2010). Campana, som undersökt sexuell människohandel från Nigeria, menar att smugglare oftast inte är inblandade i den övriga människohandeln, utan anlitas för separata uppdrag av traffickingnätverk och därmed tar betalt direkt vid leveransen (Campana 2015). Betalningen görs troligtvis kontant.

Det förekommer att människosmugglarna anlitar en mellanhand på den legala marknaden, som rese- eller transportföretag, åkerier

eller lastbilschaufförer för transportererna (Alalehto 2002 i Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011, Brå 2008:21, Brå 2008:24).

Reguljära transporter

Personer som är utnyttjade för människohandel kan ofta komma in i Sverige legalt där både biljettköp och transport sker via reguljära kanaler (Marmo, Aird och Åström 2013). Vanliga transporter kan användas av personer som reser in som turister eller, när det behövs, har giltiga arbetstillstånd. Eftersom det inte är illegalt av en enskild person att sälja sex, kan dessa personer oftast resa in i Sverige med egna resedokument (Brå 2008:21, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011, Rikspolisstyrelsen 2011). I Brås studie av trafficking 2008 noterade man istället att förfalskade pass framför allt använts av transportörer (Brå 2008:21, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011, Rikspolisstyrelsen 2014, Wheaton m.fl. 2010).

Biljetter köps på resebyråer, i biljettluckor eller på internet för resor med buss, båt, tåg eller flyg (Brå 2008:21, Brå 2008:24, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011, Rikspolisstyrelsen 2011, Rikspolisstyrelsen 2014, Wheaton m.fl. 2010). Förmodligen betalas resorna kontant, men en intervjuperson menar dock att stulna kontokort använts för att köpa tågbiljetter.

Transportkostnader

- Människosmugglare får höga, troligtvis kontanta, ersättningar.
- Transportföretag eller anställda på företagen förekommer som mellanhänder vid människosmuggling.
- Betalningarna för biljetter är lägre och förmodligen kontanta när personerna kan resa in reguljärt.
- Transporterna sticker oftast inte ut i det reguljära resandeflödet.

Betalning för boende och lokal

En majoritet av de som arbetskraftsexploateras är antingen EU-medborgare eller befinner sig i Sverige med giltigt arbetstillstånd. Det innebär att lägenheter kan hyras eller köpas via legala kanaler.

Eftersom boendet ofta fungerar som arbetsplats för de som säljer sex försöker dessa nätverk däremot dölja boendet, vilket förleder en möjlig – medveten eller omedveten – medverkan av hotellpersonal, bostadsförmedlare, fastighetsmäklare, fastighetsförvaltare eller svarta uthyrare i verksamheten (Alalehto 2002, Brå 2008:21, Brå 2008:24, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011, Rikspolisstyrelsen 2011). Det finns även exempel där servicebranscher, som restauranger, massagesalonger och dansställen, fungerat kontaktförmedlare (Brå 2008:21, Brå 2008:24, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011, Rikspolisstyrelsen 2011, Socialstyrelsen 2004).

Både de som säljer sex och de som arbetskraftsexploateras betalar själva för mat, husrum och andra levnadskostnader, eller blir återbetalningsskyldiga till nätverket om detta står för boendekostnaderna (Brå 2008:24, Kegö och Leijonmarck 2010, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011, Ollus och Jokinen 2013, Rikspolisstyrelsen 2011, Vogiazides och Hedberg 2013). Enligt en intervjuperson i Brås studie av trafficking betalas hotellrum vanligtvis kontant (Brå 2008:21). Hur de som bor i lägenheter betalar sin hyra finns det däremot ingen information om, men förutom i de fall lägenheten hyrs svart, torde det ske med en kontoöverföring från de utnyttjade, från någon i traffickingorganisationen eller från ett bulvankonto.

Kostnader för boende och lokaler

- Det finns inga eller låga kostnader för nätverken, då de som utnyttjas själva betalar för husrum.
- Boende hyrs och köps via legala kanaler när boendet kan ske synligt.
- Hotellpersonal, bostadsförmedlare m.fl. kan medverka i verksamheten när boendet göms.

Löner och ersättningar

Löner till personer som säljer sex, kopplare, indrivare, taxichaufförer och andra inblandade betalas i stor utsträckning kontant. Taxichaufförer har visat sig vara involverade i traffickingverksamheten i Sverige, genom att bland annat tipsa om personer som säljer sex, organisera transporter, köpa sex eller mer eller mindre omedvetet fungera som möjliggörare (Brå 2008:21, Brå 2008:24, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011).

När det gäller människohandel för arbetskraftsexploatering är arbetarna kraftigt underbetalda eller får ingen lön alls (Kegö och Leijonmarck 2010, Ollus och Jokinen 2013, Rikskriminalpolisen 2013, Soo och Markina 2013, Vogiazides och Hedberg 2013). I många fall betalas hela eller delar av lönen ut svart. En intervjuperson berättar att bärplockningsföretag tagit ut mycket pengar kontant, pengar som troligtvis använts för att betala ut löner till bärplockare. Det finns även exempel där lönerna betalas till bemanningsföretaget som förmedlat arbetaren, som i sin tur betalar arbetarna en mycket lägre lön kontant (Kegö och Leijonmarck 2010). Enligt Kegö och Leijonmarck (2010) krävs penningöverföringar i flera led, osanna underlag och målvaktsupplägg. Mer om svart arbetskraft kan läsas i avsnittet om obeskattade medel i en legal verksamhet.

I andra fall har arbetarna fått sina löner betalda till bankkonton, men har därefter varit tvungna att betala tillbaka stora delar av lö-

nen kontant (Jokinen m.fl. 2011, Ollus och Jokinen 2013, Soo och Markina 2013). Ollus och Jokinen (2013) skriver bland annat att arbetstagarnas konton tömts på pengar dagen efter att lönen betalats in på kontot. Det finns även uppgifter om att det i vissa fall är arbetsgivaren eller mellanhänder som kontrollerar arbetstagarnas kontokort (Ds 2008:7, Jokinen m.fl. 2011). I dessa fall ser lönen helt normal ut och betalas ut via de finansiella systemen. Det gör att arbetaren kan få en falsk kontrolluppgift som ser legitim ut, och som exempelvis kan användas för visumansökningar (se även avsnittet om obeskattade medel i en legal verksamhet).

Löner och ersättningar inom människohandeln

- Kontanta löner och ersättningar vid sexuell människohandel betalas ut utan kontakt med finansiella system.
- Svarta löner, kontant återbetalning av löner till konto eller användning av arbetstagares kort vid arbetskraftsexploatering medför ofta kontakt med finansiella system vid uttag, överföringar och kortköp.

Intäkter från människosmuggling och människohandeln

Inom den sexuella människohandeln består intäkterna av själva sexförsäljningen. Arbetskraftsexploateringen har inga direkta intäkter, utan vinsterna görs genom att inte följa regelverket och betala ut låga löner. Mer om detta kan läsas i avsnittet om obeskattade medel i en legal verksamhet och i avdelning I. Människosmugglare får sina intäkter från betalningen för transporter och dess förberedelser.

Sexhandeln

Betalning för sexuella tjänster består vanligtvis av kontant betalning till personer som säljer sex, kopplare eller organisatörer (Brå 2008:21, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011, Rikspolisstyrelsen 2012b, Rikspolisstyrelsen 2014). Görs betalningen till de som säljer sex är ett vanligt upplägg att en indrivare sedan hämtar pengarna (Brå 2008:21, Brå 2008:24).

För att få tillgång till information om sexsäljare via webbplatser måste sexköparna ofta betala i förskott (Socialstyrelsen 2007). På vissa webbplatser kan sexköparna ringa en bokningscentral i utlandet som skickar en kvinna till Sverige mot en betalning som sätts in på ett konto som är angivet på webbplatsen. Oftast rör det sig om hälften av den totala summan. Resterande belopp betalas kontant till kvinnan (Rikspolisstyrelsen 2011). Det finns dessutom betalningssystem via sms (Brå 2008:21, Socialstyrelsen 2007). En intervjuperson är av uppfattningen att sexköp via internet skulle

kunna ske med bitcoin, men det finns inga bekräftade uppgifter som styrker detta.

Människosmuggling

Människosmugglarna får dels sina intäkter från organisationerna som bedriver människohandel, dels direkt från migranterna. Ovan har det beskrivits att organisationerna i första hand betalar smugglarna kontant. Detsamma borde i stor utsträckning gälla när det inte finns något människohandelnätverk inblandat. En intervjuperson säger dock att man har sett att släktingar i Sverige fört över pengar till svenska medborgare med konton i exempelvis Serbien, Montenegro, Makedonien eller Bulgarien, varifrån man antar att smugglingen styrs. Intervjupersonen tror att släktingar går ihop och gör en kontoöverföring via en kontaktperson i Sverige till smugglingsorganisationen eller till en smugglare i ett av dessa transitländer:

I vanliga fall går pengarna till släktingar i hemlandet via Dubai, men här går de en helt annan väg och då undrar man ju varför. Och då är det förmodligen av det skälet [människosmuggling].

En annan intervjuperson har sett stora mängder transaktioner med betalningsförmedling till Grekland, där mycket antas vara för att bekosta människosmuggling. I fall där människohandlare eller migranterna själva inte betalar för smugglingen verkar betalningarna med andra ord göras elektroniskt eller med betalningsförmedling.

Inkomster från människohandel och människosmuggling

- Intäkter inom sexuell människohandel och människosmuggling är främst kontanta.
- Elektroniska förskottsbetalningar, betaltjänster via sms och möjligtvis virtuella valutor förekommer inom sexuell människohandel.
- Elektroniska betalningar och betalningsförmedling förekommer när migranterna eller människohandlare inte själva betalar för smugglingen.
- Medan kontanta betalningar inte nödvändigtvis betyder kontakt med legala sektorer medför elektroniska betalningar och betalningsförmedling möte med den finansiella sektorn.

Vinster

Konsumtion och investeringar

En del av pengarna från människosmugglingen och människohandeln återinvesteras i brottsligheten och i andra illegala verksam-

heter, samt läggs i vissa fall på illegal konsumtion av narkotika, vapen och illegalt spel (Aronwitz m.fl. 2010, Aronwitz 2013, Brå 2008:21, Brå 2008:24, Petrunov 2011, Shelley 2010, Williams 2008). Vinsterna går även till konsumtion och i vissa fall även till investeringar där pengarna möter olika legala sektorer (Aronwitz m.fl. 2010). Som vi skrev tidigare skickas stora delar av intäkterna ofta utomlands till rekryterare eller organisatörer. Pengar skickas även till familj och vänner i rekryteringslandet (Brå 2008:21, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011, NUC 2010, Petrunov 2011, Rikspolisstyrelsen 2012b, Spencer 2011). I det här avsnittet redovisas vad människohandlarna och människosmugglarna använder sina vinster till och därefter hur de betalar för detta. En mer detaljerad beskrivning av vinsterna finns i avdelning I.

Konsumtion

Stora delar av vinsterna från människosmugglingen och människohandeln går till vardagskonsumtion och till viss del även till lyxkonsumtion (Aronwitz m.fl. 2010, Brå 2008:21, Brå 2008:24, Korsell m.fl. 2009, Petrunov 2011, Shelley 2010, Williams 2008). Enligt Brås traffickingstudie gäller detta samtliga inblandade i traffickingverksamheten, från organisatörerna till de utnyttjade (Brå 2008:21, Brå 2008:24). Personer som säger sex använder exempelvis kontanter för att betala dyra kläder, parfym, kosmetika, hyrbilar och taxi (Brå 2008:21, Petrunov 2011, Socialstyrelsen 2004). I sin studie av traffickingverksamheten i Bulgarien upptäckte Petrunov att även huvudorganisatörerna först och främst spenderade pengar på lyxkonsumtion, för att först därefter investera pengarna (Petrunov 2011). En intervjuperson menar att människohandlare inte vill sticka ut, utan att de medvetet håller en låg profil. De lever glamoröst, men främst på sådant som inte är så synligt, som restaurangbesök.

Investering i legala verksamheter

Stora organisationer kan få höga vinster, vilket medför att det är troligt att de investerar i legala verksamheter i organisationens ursprungsland och i Sverige (Aronwitz m.fl. 2010, Aronwitz 2013, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011, Shelley 2010). Det finns lite skrivet om investeringar från ett svenskt perspektiv, men enligt Polisen investeras pengar från människosmuggling och människohandel främst i fastigheter och mark utomlands (NUC 2010). En intervjuperson nämner även att pengar från prostitution kan investeras i restauranger, och i Brås studie av trafficking finns exempel på investeringar i en verksamhet i Thailand (Brå 2008:21). Petrunov menar att investeringar även görs i fastigheter i destinationslandet, som lägenheter, hotell, motell och barer, som används inom verksamheten som boende och för att sälja sex (Petrunov 2011). Enligt Williams (2008) gömmer människohandlarna dessutom i vissa fall pengar i olika finansiella paradiser.

Konsumtion och investeringar av vinster

- En del av vinsterna återinvesteras i brottsligheten.
- Vinster spenderas på vardagskonsumtion, till viss del på lyxkonsumtion och skickas utomlands.
- Troligtvis görs få investeringar och då främst i bostäder, andra fastigheter och kontantintensiva verksamheter utomlands.

Hur hanterar man sina vinstpengar?

Konsumtion kan göras kontant. Utöver att pengar skickas utomlands via betalningsförmedling eller kontanttransporter, finns det däremot väldigt lite information om hur människosmugglares och människohandlares penninghantering ser ut i Sverige och hur man går till väga för att dölja pengarnas ursprung (Aronwitz m.fl. 2010, Aronwitz 2013, Brå 2008:21, Shelley 2010).

Återföring till Sverige

När det gäller människosmuggling tror polisen att många organisationer befinner sig i Sverige och att smugglingsoperationerna leds härifrån (Delin och Törnmalm 2015). Som beskrevs i avsnittet om smuggling, skickas pengar för smugglingen ofta till transitländer för smugglingen, men för att spendera pengarna i Sverige måste pengarna på något sätt föras tillbaka till Sverige. Detta kan enligt en intervjuperson ske genom att pengarna överförs till ett konto i ett skatteparadis och att ett kort kopplas till detta. Intervjupersoner menar även att pengar skickas elektroniskt från utländska konton till svenska.

Investeringar utomlands

I Petrunovs studie användes relativt enkla metoder som lån, hypotek, donationer och falska spel- och lotterivinster för att förklara ursprunget till de pengar som transporterats till Bulgarien för att investeras i fastigheter eller legala verksamheter (Petrunov 2011). I flera fall investerade de bulgariska människohandlarna i fastigheter eller i verksamheter under falskt namn (Petrunov 2011). Enligt Williams räcker det på Balkan att kontanter smugglas mellan olika regioner för att de ska kunna användas för att anskaffa fastigheter, anskaffa affärsverksamheter och genomföra byggprojekt (Williams 2008). Det är dock möjligt att det i länder som Bulgarien och Rumänien har blivit svårare att använda kontanter som betalningsmedel vid köp av egendom sedan länderna gick med i EU år 2007. I internationell litteratur nämns även över- och underpris vid köp och försäljning av fastigheter, blandning av kassamedel och användning av rådgivare som advokater, revisorer och affärs personer (Aronwitz m.fl. 2010, Gounev m.fl. 2009, Nelen och Lankhorst 2008, Petrunov 2011, Shelley 2010, Williams 2008).

Brås rapport om trafficking visar dock att människohandlare i Sverige främst använt sig av sin bekantskapskrets för rådgivning (Brå 2008:21, Brå 2008:24). Familjemedlemmar har även skrivit sig som ägare till människohandlarnas tillgångar (Junninén 2006). Enligt Kegö och Leijonmark har utländska fakturaskrivande bolag med svenska företrädare använts inom människohandeln i Sverige (Kegö och Leijonmarck 2010).

Hantering av vinstpengar

- Människosmugglare för troligtvis tillbaka vinster till Sverige genom kontoöverföringar eller kortbetalningar.
- Vinstpengar från människohandel förs med hjälp av växling eller betalningsförmedling utomlands för att konsumeras och investeras.
- Främst verkar enkla metoder för vinsthantering användas för pengar som skickas utomlands, som lån, hypotek, falska spelvinster och falska id-handlingar.

5 Tobak och alkohol

Brotten och mötet med den legala ekonomin

Produktionen i Sverige av alkohol och tobak som säljs illegalt är begränsad, vilket gör att varorna måste föras in i landet. Genom en illegal införsel transporteras produkten in i landet utan att någon punktskatt betalas (smuggling). En legal införsel sker istället genom att ett punktskattebolag tar in varan till ett skatteupplag. Brottet sker när produkten säljs till ett företag som inte är upplagshavare och upplagshavaren inte betalar punktskatten (Skinnari och Korsell 2015). Produkterna kan blandas in i en verksamhet och säljas hos detaljister eller restauranger. Försäljningen görs illegalt, men ser legal ut.

Startkapital och investeringar i verksamheten

Det som utmärker punktskattebrottet är att den initiala investeringen är liten i proportion till de intäkter som kan genereras. Det krävs exempelvis väldigt lite kapital för en enskild person för att åka utomlands och köpa cigaretter eller alkohol, och sedan sälja varorna i Sverige (Antonopoulos och Hall 2015, Skinnari och Korsell 2015). Det gör att det första inköpet kan finansieras med krediter, sparade medel, studiemedel eller bidrag (Bezlov 2015). En liten insats gör dessutom att den finansiella risken blir mindre (Bezlov 2015, Janssens 2015, Skinnari och Korsell 2015).

När det gäller större brottsupplägg ger underrättelsematerial stöd för att legala verksamheter som restauranger, butiker och bygg- och factoringföretag förekommit som medfinansierare. Kontantdrivna verksamheter underlättar dessutom tillgången till kontanter. Även lån från andra gärningspersoner med bakgrund från olika brott förekommer, vilket kan innebära att olika investerare går ihop för att köpa en andel av en större försändelse (Skinnari och Korsell 2015).

Startkapital

- Kostnaden för investeringar är låga i proportion till intäkterna. Det förekommer både kontanter, lån och krediter. Finansierarna kan vara personer med skiftande brottslig bakgrund, men det förekommer även att företag investerar i brottet.

Löpande kostnader i verksamheten

Produktionskostnader

Det finns en legal och en illegal produktion av tobak och alkohol. Den legala produktionen betyder att legala varumärken produceras, medan den illegala innebär kopior av etablerade märken. Eftersom produktionen i många fall ligger utomlands, köps produkten från utländska aktörer. Det gäller både för illegal och legal produktion (Brå 2011:7, Skinnari och Korsell 2015). För högre vinst av en illegal produktion behöver produkten ge sken av att vara legal, exempelvis med etiketttext (jfr avsnittet om stölder, piratkopiering och häleri). Det gör att illegala fabriker främst riktar sig mot större språk än svenska (Skinnari och Korsell 2015). Illegalt snus och shishatobak tillhandahålls på den svenska marknaden, men eftersom den är relativt liten förefaller lönsamheten vara låg (Skinnari och Korsell 2015).

Produktion

- Produktionen sker främst utomlands, och produkterna köps främst in från utländska aktörer.

Varuinköp

Vid varuinköp kan betalning ske genom bankkonton eftersom köpet i många fall är legalt. Medan det vid mindre införsel kan ske köp direkt från en detaljist, görs de större köpen från producenten. Det förekommer förvisso större införsel som smugglas in, men detta är inte nödvändigt när ett punktskattebolag gör inköpet.

Eftersom punktskatten inte betalas när produkten efter införseln förvaras i ett skatteupplag kan inköpskostnaden hållas i nivå med ett legalt köp (Bezlov 2015, Skinnari och Korsell 2015). Det gör också att företaget som importerar varan ser seriöst ut. Företaget som begår brottet kan istället ligga några företagsled längre bort och vara det som produkten senare säljs till (Brå 2011:7, Skinnari och Korsell 2015). I de fall inköpet passerar flera olika företag, länder och förvaringsplatser blir det också svårt att följa lasten (Bezlov 2015, Chionis och Chalkia 2015).

Mellan olika gärningspersoner finns flera olika betalningslösningar när produkterna fördelas sinsemellan. Kontanta förskottsbetalningar, betalningar genom byggtjänster, betalningar via krediter, avtal och reverser är några exempel som framkommit genom underrättelsematerial. I Storbritannien betalades en last genom en stor båt. Båten såldes sedan för att få kontanter (Antonopoulos och Hall 2015). Betalningarna behöver alltså inte ske med hjälp av finansiella system.

Varuinköp

- Importkostnader kan betalas genom elektroniska transaktioner eftersom varan är legal.
- I de fall varan köps mellan gärningspersoner förekommer kontanta betalningar, men även betalning genom krediter, reverser, föremål och tjänster.

Transport av produkter

Egen logistikkanal

Gärningspersonerna kan precis som vid andra brott som avser smuggling, exempelvis narkotikabrott eller piratkopiering, driva ett eget logistikföretag. Införsel kan ske med lastbilar eller containrar som skickas via båt. I de fall produkten smugglas in genom ett legalt företag kan försändelsen märkas som någonting annat, skickas tillsammans med något eller inkorporeras i något (Brå 2010, Skinnari och Korsell 2015).

Bedrivs verksamheten legalt behöver transportkostnaderna inte påverkas i någon större omfattning jämfört med en ordinarie import, och är dessutom avdragsgilla i företagets deklaration (Brå 2011:7, Sjöstrand 2009, Skinnari och Korsell 2015). När införseln sker till ett skatteupplag behöver inga särskilda åtgärder göras för att ta in varan, och till och med tullavgifter kan betalas för införseln (Skinnari och Korsell 2015). Enligt underrättelsematerial förekommer falska dokument med avsikt att minska dessa avgifter, exempelvis att styrka att lasten är betald eller ska vidaretransporteras (Brå 2003:10, Brå 2011:7). I de fall varan transporteras vidare, kan en del av vinsten säkras genom att sälja en del av lasten i Sverige (Skinnari och Korsell 2015). För att leverera varorna

till kunden, exempelvis restauranger, har intervjupersoner berättat om gärningspersoner som haft tillgång till egna budbilar.

Egen logistikkanal

- Vid transport till punktskattelager kan skatter och tullavgifter komma att betalas. Falska dokument förekommer.
- Transport med hjälp av eget logistikföretag leder till låga kostnader.

Egen införsel

Det finns de som på egen hand smugglar in alkohol och tobak. Det kan vara personer med tillgång till en liten skåpbil, eller båt-, bil-, flyg-, eller busspassagerare som fyllt sin resväska med tobaksprodukter eller alkohol. Många av dessa smugglingsoperationer sker i liten skala, men regelbundet. Kostnader som förekommer är då kostnader för bensin, biljetter och eventuell hyra av fordon. Betalningen kan göras helt legalt. Vid större införsel har det hänt att gärningspersoner lämnat både varor och bilar när de blivit påkomna (Brå 2011:7, Skinnari och Korsell 2015).

I de fall en chaufför behöver anlitas kan chauffören betalas med kontanter eller med varor. Betalning i varor gör att chauffören kan göra egna vinster och lockas till att vara delaktig i nästa transport (Antonopoulos och Hall 2015, Skinnari och Korsell 2015). Enligt internationella studier har vissa gärningspersoner transporten som själva affärsidé, och det förekommer att man jobbar på uppdrag av köpare (von Lampe 2003).

Egen införsel

- När införsel sker på egen hand kommer gärningspersonen i kontakt med flera legala sektorer, exempelvis för att köpa biljetter, köpa bensin eller hyra bil. Betalningen kan ske helt legitimt.
- Betalning till medhjälpare, som chaufförer, kan ske kontant men även i varor.

Förvaring av produkter

Hos mer etablerade gärningspersoner förvaras varan i ett skatteupplag. Produkten kan även förvaras tillsammans med legala varor där kvantiteten regleras genom osanna fakturor (Brå 2011:7, Skinnari och Korsell 2015). En intervjuperson berättar däremot att lägenheter och andra utrymmen registreras som skatteupplag för produkter vars kvantitet aldrig hade fått plats där, och troligen aldrig når förvaringsplatsen. Det tyder på att det sällan kontrolleras hur mycket ett sådant lager kan rymma (jfr även Brå 2011:7,

Skinnari och Korsell 2015). Intervjupersoner har även berättat att det funnits rådgivare som hjälpt gärningspersoner att ansöka om punktskattelager.

I de fall produkten säljs av en butiksinnehavare förvaras den normalt sett i anslutning till butikslokalen, exempelvis i en källare ovanför innertaket, men även förvaring i bilar registrerade på exempelvis bilmålvakter har enligt underrättelsematerial förekommit (Skinnari och Korsell 2015). För produkter som säljs illegalt utan företag i Sverige ligger det nära till hands att anta att de förvaras i garage och förråd. Denna typ av förvaring innebär inga eller låga kostnader.

Förvaring

- Kostnaderna för förvaring är relativt låga, speciellt om legala och illegala produkter delar på utrymmet.
- Antalet i varulagret kan regleras genom osanna fakturor.

Intäkter från tobaks- och alkoholverksamheten

Försäljning av varor utanför ramen för de legala strukturerna

Upparbetade försäljningskanaler är ofta en förutsättning för att kunna sälja en leverans av illegala varor. Dessa kan bestå av närstående, vänner eller föreningar (Skinnari och Korsell 2015). De kan även bestå av svartklubbar, spelklubbar, sociala nätverk eller fordon som står uppställda på särskilda platser (Brå 2011:7, Skinnari och Korsell 2015). Även försäljningsplattformar över internet (Brå 2011:7) och mobilapplikationer används (Britts och Sandberg 2015, Giertz 2015a, Giertz 2015b). I de fall försäljningen leder till ett fysiskt möte föredras normalt sett kontanter på grund av den minskade spårbarheten (Janssens 2015).

För produkter som säljs via internet och levereras via postpaket spelar produktens storlek, utformning och vikt in. Internet är därför en vanligare försäljningskanal för tobak än för alkohol (Skinnari och Korsell 2015). Betalningen kan i dessa fall ske genom banköverföring, kort eller en elektronisk plånbok.

Försäljning av varor inom ramen för de legala strukturerna

Från ett punktskattelager kan varorna färdas i olika led tills de når en grossist, restaurang eller tobaksbutik, som säljer varan till slutkunden (Brå 2011:7). Det har förekommit att tobaksgrossister som köpt varor från punktskattelager inte redovisat försäljningen. En intervjuperson berättar om en lagerdifferens på ”några miljoner” cigaretter. Grossisten skötte betalningarna kontant och företädarna för grossistföretaget bestod av målvakter. Förskottsbetalningar kan dock förekomma i form av banktransaktioner när en

grossist köper från ett skatteupplag. I underrättelsematerial nämns ett företag som låtit betalningen för varorna ske via ett annat företag genom att använda banköverföringar.

Tobaksprodukter som ska säljas i butik kan köpas in svart kontant eller med hjälp av osanna fakturor. Flera intervjupersoner berättar att oredovisade inkomster finansierat inköpen, men även att kontanta medel blivit tillgängliga genom att butiken tillhandahåller giroservice eller hanterar andra butikers dagskassor. På samma sätt kan varan säljas utan att försäljningen redovisas (Johansson och Magnusson 2001). Det förekommer dock att en butik börjar sälja en liten mängd produkter svart, för att sedan bli tvingad av gärningspersoner att utöka försäljningen (Skinnari och Korsell 2015). Genom att sälja en obeskattad produkt till en konsument för samma pris som legala produkter, ges ett trovärdigt intryck samtidigt som vinstmarginalen blir hög. Priset baseras dock på hur lik produkten är originalet och hur väl den kan smälta in i verksamheten. Medan det för tobaksprodukter kan röra paketets utformning, kan det för alkohol handla om att fylla spritflaskor med svartsprit.

Försäljning

- Försäljning av varor kan ske hos detaljister som restauranger och tobaksbutiker eller andra upparbetade försäljningskanaler.
- Betalning vid försäljningen sker kontant eller genom faktura. Vid internetförsäljning kan elektroniska betalningar, kortbetalningar och virtuella plånböcker användas.

Vinster

Tobak och alkohol är belastade med en hög punktskatt som överstiger varans värde. Därför görs en betydande vinst om varan kan säljas utan skatt, men till ett reguljärt pris. Detta gäller för samtliga punktskattepliktiga varor. Vinsten påverkas även av hur många distributionsled som finns (Brå 2011:7).

För detaljister som säljer obeskattade produkter i butik kan motivet vara att försöka hålla verksamheten vid liv. Vinsterna som uppstår kan därför gå in i verksamheten, användas till löner och till vardaglig konsumtion. I brottets natur ligger också att det är närmast konsumenten som vinsterna är lägst.

De gärningspersoner som säljer till detaljister och privatpersoner tar främst betalt i kontanter, och deras vinster är betydligt högre. Trots att det i många fall rör sig om betydande vinster finns förvånansvärt lite beskrivet om just vinsthanteringen.

Förutom vardagskonsumtion används vinsten, i de fall den genererar överskott, för att återbetala eventuella lån (Skinnari och Korsell 2015). Intervjupersoner ger dessutom bilden att många som ägnar sig åt införsel av punktskattepliktiga varor och smuggling av dessa är involverade i annan brottslighet. Vinsterna återinvesteras därför även i andra brott, exempelvis i narkotika-, vapen- och människosmuggling, men även i svart arbetskraft (Skinnari och Korsell 2015). Även återinvesteringar i punktskattebrotten förekommer (Chionis och Chalkia 2015, Janssens 2015).

En del av vinstmedlen används även som en reserv för oförutsedda kostnader. Sådana kan vara kostnader för en beslagtagna last, jurister eller mutor. Det förekommer även att reserven används för att kunna lämna brottsligheten. Består reserven av kontanta medel växlas den ofta till höga valörer i euro (Bezlov 2015). Som en del i ett minskat riskåtagande kan gärningspersonen träda tillbaka från den brottsliga verksamheten för att låta en annan person ta platsen, ofta genom att som ersättning få en viss procent av vinsterna (Skinnari och Korsell 2015).

I de fall det är internationella gärningspersoner som agerar på den svenska marknaden, förs brottsvinsterna ofta utomlands (Chionis och Chalkia 2015, Janssens 2015). Detta görs genom betalningsförmedling, men även genom penningkurirer (Brå 2006:2, Finanspolisen 2010, Janssens 2015). Det förekommer att svenska valörer transporteras utomlands, medan pengarna i andra fall växlas till andra valutor. Vissa av de länder dit pengarna förs är stora kontantekonomier. Internationellt sett har vinster från illegal tobakshandel transporterats till Panama (Naylor 2002).

För mer information om vinst hänvisas till avdelning I.

Hantering av vinstpengar

- Vinsterna är betydande, men kunskapen om hur vinsterna används är låg.
- Vinsterna används för att återinvestera i en legal verksamhet som säljer varan, men även för att återinvestera i brott. Vinsterna förs även till gärningspersoner som befinner sig utomlands.

6 Stölder, piratkopiering och häleri

Brotten och mötet med den legala ekonomin

I det här avsnittet diskuteras organiserade stöldbrott, häleri och piratkopiering. Organiserade stölder sker bland annat mot lager, transporter, byggarbetsplatser, museer, kyrkor, butiker och företag, och inkluderar bland annat fordon, ädelmetaller, metallskrot, elektronik, konst och antikviteter (Bagarzadeh 2010, Brå 2005,

Brå 2006:6, Brå 2012, Korsell och Källman 2008, Löfgren 2006, Palmkvist 2007, Rikspolisstyrelsen 2012c, Rikspolisstyrelsen 2013, SOU 2014:72). Produkter som piratkopieras inkluderar allt fler föremål, men vanligast är märkeskläder och accessoarer, elektronik, läkemedel, leksaker, tobak, livsmedel och drycker (Kommerskollegium 2012:5, OECD 2007, Svensk Handel 2012, Tullverket 2011, UNICRI 2011).

Stöldgods förflyttas från den legala ekonomin, in i den kriminella ekonomin via stölden, genom gråzoner via förädlingar – anpassningar till den tilltänkta marknaden – och vidareförsäljningar, och ofta tillbaka till den legala ekonomin via försäljningen (Brå 2006:6, Engelbrektson 2007, Kante 2014, Källman och Korsell 2007, OECD 2007, SOU 2014:72). Varorna kan med andra ord köpas som stöldgods av hälarerna, men efter några led av förädling, till exempel genom byte av registreringsskyltar på bilar eller genom att smälta ner ädelmetaller, samt genom vidareförsäljning, säljas vitt (Antonopoulos och Papanicolaou 2009, Bagarzadeh 2010, Brå 2006:6, Rikspolisstyrelsen 2013, SOU 2014:72). Därför förekommer det både kriminella och till synes legala intäkter inom hälerimarknaden.

Piratkopierade varor framställs istället illegalt, men importeras och säljs sedan ofta via legala kanaler inom handeln eller på internet (Svensk Handel 2012, Tullverket 2011, UNICRI 2011, Union des Fabricants 2003), vilket föranleder kontanta likväl som elektroniska betalningar.

Startkapital och investeringar i verksamheten – varifrån kommer pengarna?

Att utföra en stöld behöver inte vara särskilt kostsamt. Det är troligt att tjuvar börjar med små stölder för att med vinsten sedan finansiera större stölder som kräver mer förberedelser och utrustning. Löpande investeringar i verksamheten kommer därmed sannolikt från redan intjänade brottvinster (jfr Brå 2006:6).

Piratkopierade varor tillverkas för det mesta utomlands, och startkapitalet för svenska aktörer utgörs därmed ofta av den investering som krävs för att importera varorna till Sverige. Trots att de som förfalskar varor i många fall är multikriminella (OECD 2007), verkar det inte som att andra brottspengar finansierar piratkopieringen i särskilt stor utsträckning. Däremot ser Interpol kopplingar till internationella kriminella nätverk som har gott om kapital och som kan stå för finansieringen (Carp 2015).

Sparpengar och olika typer av lån används typiskt sett för att initialt finansiera brottsliga verksamheter, och det borde inte vara annorlunda med stöld-, piratkopierings- och häleriverksamheter (jfr avsnittet om narkotikamarknaden). Hälarerna, som behöver ett startkapital för att köpa varor från tjuvarna, har ofta en fot i

den kriminella och en fot i den vita ekonomin (Brå 2006:6, Brå 2015a). Många hälare bedriver verksamheten vid sidan av en legal anställning eller inom legala företag (Brå 2006:6). I Walshs studie av häleri i en amerikansk stad var exempelvis två tredjedelar av hälarna företagsägare eller chefer (Walsh 1977 refererad i Brå 2006:6). Närheten till de legala marknaderna är central eftersom det är där som efterfrågan finns med högre priser än på de kriminella marknaderna.

Finansiering av stölder, häleri och piratkopiering

- Stölder kräver litet startkapital.
- Startkapital för piratkopiering och häleri skulle kunna komma från lån, sparkapital eller företag.

Löpande kostnader i verksamheten

Utgifterna för att utföra stölder består främst av löner, inbrottsverktyg och fordon. Jämfört med aktörer på den legala marknaden har hälare låga inköpskostnader, men oftast höga driftskostnader, bland annat för att varorna i många fall behöver förädlas innan de säljs vidare (Brå 2006:6). Inom piratkopieringen står import för den största kostnaden.

Produktionskostnader

”Produktionen” inom stöld- och häleriverksamheten är själva stölden, medan den inom piratkopieringsbrottsligheten är tillverkningen av de förfälskade varorna, vilket i Sverige till stor del betyder importkostnader. Nedan redovisas kostnaderna för produktion och import.

Främst kontanta kostnader inom stöld och häleri

För att utföra stölderna krävs inbrottsverktyg och annan särskild utrustning, transportmedel, kännedom om de tilltänkta brottsoffrens rutiner, kontakter och tips, information och branschkunskap (Brå 2006:6). Köp av utrustning görs troligtvis främst kontant.

Stölderna förenklas om man har tillgång till en insider på företaget som stölden planeras mot. Insidern kan mot en – förmodligen kontant – ersättning bidra med information om lås och larm, väktarrutiner, transport och förvaring av stöldbegärlig egendom och liknande uppgifter (Brå 2006:6).

För hälare består produktionskostnaderna av kontanta köp av de stulna varorna. Hälare köper stöldgodset från tjuvarna och säljer det vidare till konsumenter, företag eller andra hälare som förädlar varan (Brå 2006:6, Brå 2015a, Finklea 2012, Lenke 1980, Roselius och Benton 1973 refererad i Brå 2006:6). Det finns exempel där pantbanker fungerat som mellanhänder genom att tju-

varna pantsatt föremålet och sålt kvittot till hälarerna (Brå 2006:6). I andra fall ingår de som utför stölderna och hälarerna i samma organisation (jfr SVT 2015). I dessa fall utbyts ligans kostnader från köp av stöldgods till utbetalning av ersättning till tjuvarna.

Innan hälarerna säljer varan vidare behöver varan ibland förädlas. Förädling av stöldgods kan kräva kostnader för material och verktyg samt arbetskraft. Inköp av material görs i stor utsträckning kontant på den legala marknaden, och i många fall används företagets resurser (arbetskraft, lokaler och verktyg) inom ramen för hälarernas legala verksamhet (Brå 2006:6). Kostnaderna döljs därmed i bokföringen som vilka legitima poster som helst.

Piratkopiering – från kontanta till elektroniska betalningar

Betalningen för import av piratkopierade varor görs kontant, via formell eller informell betalningsförmedling, eller via företag (läs mer om olika betalningssätt i avsnittet om narkotikamarknaden). Till exempel finns rapporter om att förfälskade varor producerade i Kina betalas kontant eller via informell betalningsförmedling (UNICRI 2011). Enligt Per Holgersson, Tullverkets nationella expert på immaterialrätt, har importen via företag i Sverige dock minskat till fördel för direktförsäljning med piratkopierade varor på internet: ”Nu är metoden att man beställer via internet och sedan skickas varan direkt till slutkonsumenten” (refererad i SVT 2014). Denna typ av handel föranleder elektroniska betalningar och skulle därmed kunna liknas vid småskalig handel med narkotika och dopningspreparat som säljs på onlineapotek.

Produktionskostnader inom stölder, häleri och piratkopiering

- Förberedelsekostnaderna för att utföra stölder är låga och kontanta. Det förekommer att insider används.
- Betalningarna för inköp av stöldgods och förädling för hälarer är relativt höga och kontanta. Förädlingskostnader inom företag betalas med osanna fakturor.
- Leveranskostnaderna för piratkopiering är relativt höga och betalas oftast kontant, via betalningsförmedlare eller elektroniskt. Växlingskontor och betalningsförmedlare kan användas vid betalningen av leveranser.

Transportkostnader

Transportkostnaderna skiljer sig mellan stöldgods och piratkopierade varor, då stöldgods antingen transporteras inom Sverige eller ut ur Sverige, medan piratkopierade varor för det mesta transporteras in i Sverige (Brå 2006:6, Brå 2012, Engelbrektson 2007, Kante 2014, SOU 2014:72, SVT 2015). Även om det finns vissa skillnader, som att fordon som transporterar stöldgods i vissa fall stjäls, hyrs, leasas eller köps av en målvakt (Brå 2006:6), medan

detta inte verkar ske med piratkopierade varor, finns det stora likheter i penninghanteringen. Båda typerna av transporter föranleder exempelvis kostnader för transportfordon, arbetskraft och i vissa fall biljetter, visum och förfalskade dokument (Brå 2006:6).

Både vid smuggling av stöldgods och piratkopierade varor används mellanhänder inom transportsektorn, åkare eller grossister som mot kontant ersättning tar med sig varorna tillsammans med sin last (Brå 2006:6, Brå 2012, Polismyndigheten 2015, Rikskriminalpolisen 2012, UNICRI 2011).

Om gärningspersonen har ett eget företag kan företagets legala kanaler användas, vilket innebär lägre kostnader och betalning med osanna fakturor eller konto. När hanteringen av varorna integreras i det legala varuflödet minskar dessutom risken för upptäckt. I syfte att ytterligare dölja lastens ursprung transporteras piratkopierade varor ofta via flera länder och leds om flera gånger (UNICRI 2011, Union des Fabricants 2003). De som bedriver piratkopiering är oftast – och framför allt när det är en storskalig verksamhet – beroende av att ha en legal verksamhet som täckmantel vid transportererna.

Mindre skrymmande stöldgods och piratkopierade varor som beställs på internet skickas med post, vilket medför låga kostnader och mindre risk för stora beslag (Brå 2006:6, Brå 2012, Kommerskollegium 2012:5, Lavorgna 2015, Polismyndigheten 2015, Rikskriminalpolisen 2012). Bland annat säger en intervjuperson att stora kvantiteter stulna vardags- och lyxartiklar har skickats utomlands med post. Även piratkopierade varor som säljs vidare lokalt, skickas enligt Lavorgna per post i flera omgångar för att undgå uppmärksamhet (Lavorgna 2015).

Inom piratkopieringen förekommer det ofta en hög grad av komplexitet där företag kan vara registrerade i ett land, ha en adress i ett annat, ett bankkonto i ett tredje, sin server i ett fjärde, sina varor i ett femte och sina kunder i ett sjätte (Lavorgna 2015).

Transportkostnader

- Transport av stöldgods och piratkopierade varor betalas kontant via mellanhänder.
- Betalningen sker via konto eller osann faktura när varorna transporteras genom företag.
- Kostnaderna för postförsändelser är låga.

Förvaringskostnader

En stor del av de piratkopierade varorna framstår redan vid importen som legitima, och varorna förvaras därmed i företagets vanliga lager. Detsamma gäller stöldgods i de fall hälare arbetar inom den legala sektorn och har tillgång till ett företagslager (Korsell m.fl.

2009). Ibland krävs däremot förfalskade handlingar, som förfalskade äkthetsintyg (Rikspolisstyrelsen 2013). När verksamheten sker utanför företag hyrs eller köps lager och andra förvaringsplatser troligtvis av målvakter. Små leveranser förvaras dessutom i bostäder och bilar. Hälare försöker dock ofta direkt sälja de stulna varorna vidare utan att använda lager på grund av att förvaring innebär en risk och en kostnad (Brå 2006:6, Korsell m.fl. 2009).

Kostnader för förvaring av stöldgods och piratkopierade varor

- Förvaringskostnaderna är låga.
- Förvaring inom företag medför låga kostnader.
- När lager krävs hyrs dessa förmodligen av målvakter.

Kostnader för löner, ersättningar och mutor

Arbetskraft och kompetens anlitas, som nämnts ovan, ibland på den legala marknaden. Detta gäller framför allt piratkopiering, men även inom häleri kan insider, detaljister, hantverkare, lagerarbetare och chaufförer vara verksamma i legala företag (Brå 2006:6). Om den kriminella verksamheten bedrivs inom ett legalt företag kan arbetstagarna få en vanlig lön, medan insider får en svart kontant ersättning (Brå 2006:6, SVT 2015). Det förekommer även att personer som på olika sätt medverkar i förädlingen av stöldgods är omedvetna om att de deltar i en illegal verksamhet (Brå 2006:6).

Mutor till poliser tas upp i äldre internationell litteratur (Klockars 1974 och Staffensmeier 1986 refererade i Brå 2006:6), men eftersom myndigheternas insatser mot häleri är ett så pass eftersatt område i Sverige, är det inte troligt att mutor överlämnas i särskilt stor utsträckning (jfr Brå 2009:7, Brå 2014:4).

Löner, ersättningar, arvoden och mutor

- Löner och ersättningar betalas antingen ut legalt som lön eller arvode, eller svart kontant.

Intäkter från stöld-, piratkopierings- och häleriverksamheten

Intäkterna från stöld, häleri och piratkopiering består av intäkter från försäljningen av de stulna eller förfalskade produkterna. Dessa intäkter framstår ofta som legitima eftersom det förekommer att varorna säljs inom till synes legala verksamheter. Brås studie av häleri tyder på att penninghanteringen från försäljning

av stöldgods däremot oftast sker kontant – även när varorna är förädlade och vid försäljningen framstår som legala (Brå 2006:6).

Försäljning till begagnatmarknaden

Stöldgods säljs ofta på begagnatmarknaden – skrothandeln, pantbanker, loppmarknader, secondhandbutiker, mässor, juvelerare, konsthandeln, antikhandeln, auktionsverk eller på olika marknadsplatser på internet – där produkternas ursprung är mer svårkontrollerade (Bowman Proulx 2010, Brå 2012, Finklea 2012, Johns och Hayes 2003, Rikspolisstyrelsen 2012c). Genom att visa allmänt hållna inköpskvitton eller hävda att det inte finns något kvitto, försäkringsbevis eller värderingsintyg som kan styrka varans ursprung, kan häälaren få en vit inkomst från försäljningen (Brå 2006:2, Brå 2006:6, Korsell och Källman 2008). Inom skrothandeln förekommer det, utöver kontant betalning, att häälarna får betalt genom fakturering. Då används falska identiteter, falska registrerings skyltar, bulvaner, bulvankonton och bolag utan verklig verksamhet (Brå 2006:6, Korsell 2008, SOU 2014:72). Vid försäljningen kan häälaren eller bulvanen därmed uppge ett privat bulvankonto eller företagskonto varifrån den sedan för vidare pengarna till andra konton eller tar ut dem i kontanter (SOU 2014:72). Det förekommer även att värdefulla och skrymmande föremål säljs på begagnatmarknaden utomlands (NUC 2010, Rikspolisstyrelsen 2013, Tullverket 2011).

Försäljning till kontantverksamheter

För att kunna sälja de illegala varorna till exempelvis detaljhandeln, restauranger, museer, byggföretag eller bensinstationer, förutsätts en ingång i verksamheten (Korsell 2008). Enligt Johns och Hayes, som undersökte häleri i USA, föredrar häälare att sälja stöldgods till kontanthandeln för att direkt få betalning kontant (Johns och Hayes 2003). I vissa fall är gärningspersonen själv verksam i en verksamhet där varan kan placeras (Brå 2006:2, Brå 2005, Brå 2006:6, Finklea 2012). Alternativt finns kontakt med en insider eller någon annan som köper varorna svart eller utpressas att sälja varorna i sin butik (Brå 2012, Bynert 2013, Lindeborg 2007, OECD 2007, UNICRI 2011).

Försäljning på internet

Häälare eller de som tillhandahåller piratkopierade varor kan även sälja dessa till enskilda kunder. Till exempel läggs varor ut på internet för försäljning till privatpersoner via webbplatser som framstår som legala eller som säljer begagnade varor (Finklea 2012, OECD 2007, Svensk Handel 2012, UNICRI 2011). Förfalskade läkemedel säljs exempelvis ofta via onlineapotek som ser riktiga ut, medan andra varor säljs på webbplatser som Blocket och Tradera (Lavorgna 2015, NUC 2010). Varor som säljs via internet

betalas främst via kontoöverföringar till bulvankonton, men även till virtuella plånböcker.

Intäkter från stölder, häleri och piratkopiering

- Försäljning till begagnathandeln och kontanthandeln görs främst kontant, men konto eller faktura förekommer också.
- Internetförsäljning görs främst till bulvankonton.

Vinster

Konsumtion och investeringar

Det finns lite skrivet om vad vinsterna från stölder och handeln med stulna och förfalskade varor används till. Enligt flera källor används en del av vinsterna till att finansiera annan brottslighet, som narkotikaverksamheter eller eget missbruk (Brå 2006:6, Brå 2012, Brå 2015a, NUC 2010, OECD 2007, UNICRI 2011). Internationellt har det även uppmärksammats kopplingar mellan organiserade stölder och förfalskning respektive terrorfinansiering (Carp 2015, Finklea 2012, OECD 2007). Utöver kontant betalning har dessa pengar förts över elektroniskt till finansiella institut för att sedan komma terrornätverket till handa (Finklea 2012).

Några intervjupersoner i Brås studie av häleri menar att pengar från stöld och häleri används till att behålla en särskild livsstil där pengarna åtminstone delvis spenderas på den legala marknaden genom vardags- och lyxkonsumtion (Brå 2006:6). I andra studier har man sett att personer misstänkta för stölder och häleri spelat på kasino (Brå 2006/SOU 2006:64). Personer som verkar inom internationella stöldligor lever däremot relativt osynligt i Sverige, för att istället skicka stora delar av intäkterna utomlands och spendera mycket på resor. Dessa ligor har även enligt en intervjuperson köpt fastigheter i Sverige som de använder som boende. Intervjupersonen menar dessutom att topparna i organisationen har byggt stora palats utomlands.

Kunskapen om piratkopiering i Sverige är begränsad, men på grund av kopplingarna till internationella kriminella nätverk och höga förmodade vinster, och på grund av att betydande delar av försäljningen medför vita intäkter, är det rimligt att anta att brottsvinsterna både går till lyxkonsumtion och investeringar i legala sektorer. Troligtvis spenderas pengarna främst utomlands då många av verksamheterna är internationella.

Konsumtion och investeringar av vinster från stölder, häleri och piratkopiering

- Vinster från stölder och häleri återinvesteras i brottsligheten och konsumeras.

- Det är troligt att vinster från piratkopiering konsumeras på lyxprodukter och investeras i legala verksamheter och fastigheter.

Hur hanterar man sina vinstpengar?

I studien av häleri skriver Brå att ”man kan förvänta sig att konventionella ekonomifunktioner används för att hantera större pengabelopp”, men studien fann inga tydliga bevis för att det verkligen sker (Brå 2006:6). Precis som inom annan organiserad brottslighet verkar man inom häleri och piratkopiering använda sig av målvakter, bulvaner och falska identiteter som kan stå på hyreskontakt och som ägare till bilar, och som kan upplåta sina konton (Brå 2006:6, Korsell 2008). Enligt en intervjuperson förs pengar från internationella stöld- och häleriligor in på målvaktskonton som tas ut av gångare på växlingskontor för att sedan skickas kontant utomlands med kurirer eller via betalningsförmedling. Intervjupersonen hävdar dessutom att pengar förs över till bolag utomlands med hjälp av osanna fakturor för att sedan tas ut i kontanter och transporteras tillbaka till Sverige. Levi och Reuter menar även att rådgivare, myndigheter och försäkringsbolag kan användas inom hälerimarknaden genom att bland annat skapa osanna fakturor (Levi och Reuter 2006). Det finns dock få uppgifter om hur vanligt det är att rådgivare anlitas inom hälerimarknaden i Sverige. Det saknas kunskap om vinsthantering inom piratkopiering i Sverige.

Mer om vinsthantering finns att läsa i avdelning I.

Hantering av vinster från stölder, häleri och piratkopiering

- Målvakter och bulvaner används för att dölja den verkliga ägaren och penninghantering inom stölder, häleri och piratkopiering. I övrigt saknas kunskap om vinsthanteringen från stölder, häleri och piratkopiering.

7 Grova rån

Brottet och mötet med den legala ekonomin

Personrån är den vanligaste typen av rån, men de inbringar inte särskilt mycket pengar och är sällan organiserade. Därför fokuseras det här avsnittet på större rån, som bank- och värdetransportrån, samt rån mot guldsmeder, juvelerare, urmakare och andra som hanterar höga värden, trots att dessa utgör en liten del av de anmälda rånen (Blixt 2012, Brå 3/2004, Brå 2012, Brå 2015b, Melin 2010, Polismyndigheten 2015, SOU 2014:72). Vissa kort-

och kontobedrägerier eller kapningar skulle också kunna definieras som rån, men vi har valt att diskutera detta i avsnitten om bedrägerier och ekonomisk brottslighet.

Rånarna lägger ner mycket tid och höga kostnader på att förbereda rånerna, men detta kan till stor del ske utan någon märkbar inblandning av legala sektorer. Mötet med den legala ekonomin sker därför främst när rånarna spenderar sina vinster.

Startkapital och investeringar i verksamheten – varifrån kommer pengarna?

Det krävs omfattande planering och därmed stora investeringar för att genomföra grova rån. Främst verkar startkapitalet komma från annan brottslighet, som stölder, narkotikaförsäljning och bedrägerier, medan de löpande investeringarna för att utföra nya rån kommer från återinvesteringar i brottsligheten. Enligt flera källor är rånare ofta multikriminella, vilket kan bero på att de behöver samla ihop ett startkapital (Adali 2011, Blixt 2012, Brå 2007:4, Brå 2008:21, Brå 2008:24, Polismyndigheten 2015).

Det finns ingen information om legala finansiärer till rån, men precis som för annan brottslig verksamhet kan man anta att även privata sparmedel och grå lån används för att betala rånförberedelserna. Detta beskrivs mer ingående i avsnittet om narkotikahandeln. Vissa rånare har dessutom vanliga jobb vid sidan om rånerna (Adali 2011).

Finansiering av grova rån

- Startkapital kommer till stor del från annan brottslighet.
- Troligtvis används även sparkapital och grå lån som startkapital.

Löpande kostnader i verksamheten

Kostnaderna för att genomföra grova rån inkluderar bland annat arbetskraft, vapen och sprängmedel, kläder, fordon, väskor, verktyg, mobiler och i vissa fall förfalskade eller stulna handlingar (Adali 2011, Blixt 2012, Brå 3/2004, Brå 2006:6, Hedberg och Sörensson 2004). Därutöver berättar en intervjuperson om en gärningsperson som köpt en sommarstuga som fungerat som gömställe. Medan vapen och sprängmedel införskaffas illegalt kan hus, bilar, verktyg och annan utrustning köpas på den legala marknaden. I domar framkommer det att visst material och bilar stulits för att användas vid rån. Sannolikt betalas både legala och illegala köp samt arvoden kontant. I Brå-rapporten Brottslighet och trygghet i Malmö, Stockholm och Göteborg finns dock exempel på ett

fall där ett företag betalade ut lön till de som förberedde och skulle utföra rånet (Brå 2012).

För att få kännedom om företagets rutiner, tips och information används i många fall en insider som får en kontant ersättning för sitt deltagande (Adali 2011, Brå 2006:6, Harnesk 2013). ”Ju större rån, desto mer insiderinformation behöver du”, hävdade värdetransportrånaren Anders Adali (Adali 2011, s. 59). Domar visar att rånare har grävt ner utrustning innan bankrån för att efter rånet gräva ner pengar på olika ställen. Enligt kriminologen Jerzy Sarnecki hittas pengar från stora rån sällan, vilket tyder på att dessa göms noga (Thurfjell 2010). Däremot verkar gömmorna inte föranleda några särskilda kostnader.

Löpande kostnader i rånverksamheten

- Betalningen för bland annat arvoden, material, utrustning och vapen sker troligtvis kontant.
- Insider med kontant ersättning används i vissa fall för att få information.

Intäkter från rånen

Intäkterna från rån är rånbytet. Eftersom vi exkluderat kontokapningar och liknande utgörs rånbytet alltid av kontanter.

Vinster

Konsumtion och investeringar

Pengar från rån rör sig till stor del inom den kriminella ekonomin där de går till att finansiera dels nya rånförberedelser, dels andra brott (Chalkia och Chionis 2015, Hall och Antonopoulos 2015, Terenghi och Di Nicola 2015, Weinberger 2015). På grund av att grova rån kan ge stora summor kontanter, ibland färgade, är de enligt en intervjuperson svåra att omsätta. Därför är rånarna beredda att investera i andra brott, exempelvis narkotikahandel. Rånpengarna används även till konsumtion och investeringar. Nedan beskrivs vad pengarna används till, hur de hanteras och hur mötena med legala sektorer ser ut. Mer detaljerad information om vinsthanteringen kan läsas i avdelning I.

Rånare lägger stora delar av sina vinster på konsumtion, särskilt lyxkonsumtion, som dyra bilar, båtar och klockor, statusmärkingar som guldsmycken, kasinobesök, uteliv, hotell- och restaurangbesök samt på resor (Adali 2011, Harnesk 2013, Hedberg och Sörensson 2004, NUC 2010, Thurfjell 2010, TT 2014). Sarnecki menar att ”drömmen är att leva livet och bränna pengarna kring Stureplan, så att alla ser” (refererad i Thurfjell 2010). I en studie av

kriminella och svarta pengar på kasinon, framkom det att många av de senaste årens misstänkta rånare spenderar sina pengar på kasinobesök (Brå 2006/SOU 2006:64). Finanspolisen har även fått in rapporter om att brända och färgade sedlar upptäckts på kasinon (Brå 2006/SOU 2006:64, Grundtman 2005).

Det finns inte mycket skrivet om investeringar i legala sektorer gjorda av rånare, men flera intervjupersoner nämner köp av fastigheter. En intervjuperson hävdar exempelvis att det finns en hel koloni med svenska rånare som bor i Spanien.

Konsumtion och investeringar av vinster från rån

- En del av vinsterna går till återinvesteringar i brott och finansiering av andra brott.
- Kontant vardags- och lyxkonsumtion går till exempelvis bilar, båtar, klockor, smycken, spel, resor och restaurangbesök.
- Investeringar i fastigheter i Sverige och utomlands förekommer.

Hur hanterar man sina vinstpengar?

Enligt tidigare litteratur konsumerar rånare främst sina vinster kontant. ”Värdeväskorna” där pengar förvaras i värdetransporter, är ibland utrustade med färgampuller som utlöses om någon försöker ta sig in i väskan, vilket innebär att även kontanter ibland behöver bytas ut eller tvättas i bokstavlig mening för att kunna användas till konsumtion (Brå 2011:4, Söderblom 2004, Thurffjell 2010, TT 2014). Byte av färgade rånpengar kan bland annat göras genom att pengarna används vid betalning av en skuld, genom att de växlas in till spelmarker på kasinon för att sedan växlas tillbaka till pengar eller genom att de växlas på växlingskontor (Brå 2006:6, Brå 2006/SOU 2006:64, Brå 2011:4, Grundtman 2005, Korsell och Skinnari 2007, Sveriges Radio 2006b, Wierup 2009). Växlingskontor kan dock även användas för att växla ofärgat rånbyte till andra valutor för att transportera pengarna kontant utomlands. Bland annat har vinster från rån mot guld- och ädelstenshandlare förts utomlands av internationella ligor (Brå 2012).

Även banksystemen har använts för att växla färgade sedlar (Brå 2011:4, Sveriges Radio 2006b, Wierup 2009). Efter att en man år 2009 satte in flera hundra tusen kronor på ett konto via en insättningsautomat för att sedan snabbt ta ut ofärgade pengar, har flera banker infört en maxgräns för hur mycket pengar man kan sätta in (Wierup 2009). Intervjupersoner menar även att rånare får experthjälp av både andra gärningspersoner och av rådgivare att gömma pengarna bakom bulvaner och bolagsbildningar utomlands. Sedan används företaget som fasader för att köpa fastigheter

och öppna bankkonton utomlands. En intervjuperson säger även att en rånare via en advokatbyrås klientmedelskonto har betalat för sina barns skolgång. En annan intervjuperson hävdar att en mäklare i Sverige fick en handpenning kontant för köp av en fastighet där rånare skulle gömma sig, och att bilar köpts med kontanta rånpenningar.

Hantering av rånvinster

- Mycket konsumtion sker med kontanter.
- Den finansiella sektorn, till exempel växlingskontor och banker, används vid växling av färgade pengar.
- Insättning på konto, målvakter och rådgivningshjälp förekommer.

8 Utpressning, indrivning och grå utlåning

Brottet och mötet med den legala ekonomin

Utpressning och indrivning innebär typiskt sett att gärningspersonerna hotar eller kräver till sig pengar, där åtminstone det sistnämnda föranleds av någon form av skuld. Grå lån är utlåning utanför de finansiella systemen, ofta till en mycket hög ränta.

Organiserad utpressning kan handla om beskyddarverksamhet, obetalda skulder eller hot om exempelvis skadegörelse, våld eller offentliggörande av information om offret inte betalar, lämnar information eller utför en tjänst (Brå 2012:6, Finanspolisen 2011, Ryberg 2015, Åklagarmyndigheten 2010). Många av de företag och anställda som utpressas håller själva på med någon form av illegal eller svart verksamhet inom framför allt restaurang-, bygg-, bil-, detaljhandels- och fastighetsbranscherna. I de fall företaget som utpressas bedriver en kontantintensiv verksamhet finns det dessutom kontanta medel som kan lämnas över till gärningspersonen (Brå 2012, Brå 2012:6, Brå 2012:12, NUC 2010, Rikskriminalpolisen 2007). Utpressning kan även drabba myndighetspersoner och rådgivare, som banktjänstemän, fastighetsmäklare och brottmålsadvokater (Brå 2005:18, Brå 2012:12, Finanspolisen 2011).

Indrivning görs främst av reella eller påhittade skulder, men även till följd av bötnings – en upplevd felaktighet (Brå 2012:6, Rikskriminalpolisen 2007, Åklagarmyndigheten 2010). Många av de reella skulderna utgörs av narkotika- och spelskulder, men även av obetalda lån, leverantörsskulder och dåligt utfört arbete (Brå 2012, Brå 2012:12, Rikskriminalpolisen 2007).

Personer som inte kan eller vill ta lån från de finansiella institutionerna kan vända sig till privata utlånare. Vanligtvis är utlånarna släkt, vänner eller bekanta, men det förekommer att kriminella med ett överskott av pengar bedriver utlåningsverksamheter där pengar lånas ut till en hög ränta på upp till 5–10 procent i månaden (Brå 2012, Brå 2012:12, Brå 2014:10).

Startkapital och investeringar – varifrån kommer pengarna?

Det krävs varken en ”organisation, investering eller andra tillgångar” för att sätta igång en utpressningsverksamhet (Rikskriminalpolisen 2012). Många av utpressarna i en undersökning gjord av Rikskriminalpolisen (2007) hade även legala arbeten. Indrivning kräver ett skrämselfkapital och oftast vapen. Utöver detta är det, i likhet med utpressning, inte särskilt kostsamt att inleda en sådan verksamhet (Brå 2007:4).

För att påbörja en utlåningsverksamhet behövs däremot ett startkapital. Det mesta pekar dock på att det är redan kriminella som har en organisation i ryggen eller ett våldskapital som bedriver en grå låneverksamhet. Flera intervjupersoner hävdar exempelvis att personer som har illegala pokerklubbar även bedriver utlåningsverksamhet. Enligt en intervjuperson handlar det om utländska kriminella nätverk som har någon form av företagsverksamhet och tillgång till kontanter. En rapport från Finanspolisen (2011) beskriver förekomsten av kontantintensiva verksamheter som lånar ut sina dagskassar till gärningspersoner. En intervjuperson menar dessutom att försäljare av restauranger tidigare lånade ut pengar svart till den nya köparen. Lånet betalades då tillbaka med hjälp av oredovisade intäkter (jfr Brå 2012:12).

Finansiering av utpressning, indrivning och grå utlåning

- Inget eller litet startkapital krävs för utpressning och indrivning.
- Grå låneverksamheter får främst sina startkapital från annan brottslig verksamhet eller kontantintensiva företag med delvis svart verksamhet.

Löpande kostnader i verksamheten

Inom utpressning, indrivning och grå utlåning kan man inte tala om några löpande produktions-, förvarings- och transportkostnader eftersom det inte finns någon produkt. Verksamheterna kräver inte heller särskilt många deltagare, vilket medför låga lönekostnader. Det finns däremot en risk att grå lån aldrig betalas tillbaka, vilket kan innebära en förlust för utlånanen.

Intäkter från verksamheten

Intäkterna från utpressnings- och indrivningsverksamheterna är pengar som drivs in eller tjänster som utförs, medan intäkterna från den grå låneverksamheten består av räntor.

Yrkesmässiga indrivare kan antingen jobba inom eller för en kriminell verksamhet eller bedriva en egen indrivningsverksamhet. I det senare fallet köper indrivarna upp exempelvis narkotika- eller traffickingskulder från andra gärningspersoner (Brå 2007:4, Brå 2008:24, Brå 2012:12, Brå 2014:10, Rikskriminalpolisen 2012).

Utpressning och indrivning sker vanligtvis kontant (Brå 2014:10). Intervjupersoner berättar exempelvis att man har sett att personer som man misstänker är utsatta för utpressning eller indrivning har tagit ut kontanter i olika omgångar från bankomater och växlingskontor. Ibland har uttagen skett av den utpressade i följe av en eller flera personer. Det finns även exempel där pengar har drivits in genom kontoöverföringar till målvaktsskonton, men att de sedan tagits ut kontant (Rapp 2015). I en tidningsartikel beskrivs dessutom att privatpersoner och företag har utpressats till betalningar i virtuella valutor (Ryberg 2015). Ett annat exempel, som togs upp i Brå-rapporten Utpressning i Sverige och som främst förekommer inom byggbranschen, är när ett företag först kräver en svart betalning och därefter skickar en vit faktura på ett högre belopp (Brå 2012:6).

I andra fall har personer istället för att betala med pengar fått betala med sin bil eller bostad, eller genom att utföra tjänster (Brå 2008:8, Brå 2012:6, Rapp 2015). Tjänsterna gäller främst i fall där utpressaren eller indrivaren även bedriver en annan kriminell verksamhet. Det kan handla om att utföra kurir- eller chaufförsuppdrag, begå brott, stå på telefonabonnemang eller agera målvakt. Det förekommer även överlåtelser av företag eller att företagare tvingas sälja en illegal eller insmugglad produkt i exempelvis sin restaurang eller butik (Brå 2007:4, Brå 2012:12, NUC 2010, Rikskriminalpolisen 2007, UNICRI 2011). Litteratur och flera intervjupersoner påtalar förekomsten av hot mot ägare till restauranger, barer och nattklubbar som gjorts i syfte att ta över hela eller delar av verksamheten (Brå 2012:12, NUC 2010).

Utöver kontanta utbetalningar av lån, menar en intervjuperson att det även sker genom överföringar till målvakters konton och genom utlandsbetalningar. Det förekommer även utlåning på kredit på exempelvis pokerklubbar. En intervjuperson berättar om ett avancerat clearingsystem där utlånarna inte behöver komma i kontakt med penningöverföringen. Istället ber utlånaren den som har en skuld att betala tillbaka genom att låna ut pengarna till en tredje person. Utlånaren kan på så sätt låna ut pengar i flera led och ta emot ränteintäkter från samtliga personer, men behöver endast fysiskt låna ut pengar till den första personen.

Intäkter från utpressning, indrivning och grå utlåning

- Intäkterna är vanligtvis kontanta inom utpressning, indrivning och grå utlåningsverksamheter.
- Målvaktskonton, skuldreglering och betalning i varor eller tjänster förekommer.

Vinster**Konsumtion och investeringar**

På grund av att utpressning är så pass enkelt att påbörja blir det ofta en grundinkomst för gärningspersoner (Brå 2005:18, Brå 2012:6, Brå 2012:12, Markina 2015, NUC 2010, Polismyndigheten 2015, Rikskriminalpolisen 2007). Vad utpressare, indrivare och utlånare utöver återinvesteringar i brott gör med sina vinster finns det däremot mycket lite kunskap om. Precis som för andra gärningspersoner kan det dock antas att stora delar av vinsterna går till vardags- och lyxkonsumtion och i vissa fall även till investeringar i legala verksamheter (jfr Brå 2012:12).

Hur hanterar man sina vinstpengar?

Enligt Rikskriminalpolisens rapport om utpressning relaterad till organiserad brottslighet finns det i flera fall kopplingar till penningtvätt (Rikskriminalpolisen 2007). Detta tyder på att en del utpressare försöker dölja de kriminella pengarnas ursprung och möjligtvis få in dem i legala system för konsumtion och investeringar. Detsamma kan antas för indrivare. Bland annat framhåller Polisen att allt fler kriminella indrivare verkar starta inkassobolag för att kunna driva in skulder (Rikskriminalpolisen 2012). De indrivna pengarna framstår då som legitima (Brå 2012:12, Rikskriminalpolisen 2012).

Hantering av vinster från utpressning, indrivning och grå utlåning

- Vinster från utpressning, indrivning och grå utlåning återinvesteras i brott.
- Troligtvis konsumeras en stor del av vinsterna. Det verkar även som att en del av vinsterna hanteras inom det finansiella systemet.

9 Illegalt spel och svartklubbar

Brotten och mötet med den legala ekonomin

I Sverige krävs tillstånd för att bedriva spelverksamhet (SOU 2006:11). Det innebär att spel som inte har tillstånd – svartklubbar samt vissa spelautomater och onlinespel – betraktas som oreglerade eller illegala. Det är dock inte kriminellt att delta i olagligt spel eller att bedriva en spelverksamhet som inte är vinstbetingad (Jonsson och Rönnerberg 2009, Lotteriinspektionen 2007, Lotteriinspektionen 2015, Riksrevisionen 2012, SOU 2006:11). Det finns enligt intervjupersoner ett antal företag som ställer ut illegala spelautomater i Sverige och som antingen försöker framstå som legala med moder- och dotterbolag och verkliga huvudmän, eller som har målvakter i styrelserna och indirekta eller direkta kopplingar till annan kriminalitet. Genom att hålla sig i gråzonen mellan legalt och illegalt lyckas företagen fortsätta sin verksamhet. De har bland annat tagit bort sedelinmatningen i automaterna, satt dit ett tangentbord och lagt länkar till webbplatser på skrivbordet för att efterlikna datorer (Lotteriinspektionen 2012, Lotteriinspektionen 2014, Lotteriinspektionen 2015, Riksrevisionen 2012).

Även de svarta spelklubbarna drivs enligt intervjupersoner ofta till synes legalt genom att ägas av föreningar som döljer att det spelas om pengar.

Oreglerat onlinespel bedrivs inte från Sverige och används främst för att förvara och föra över vinstmedel från annan brottslighet. Andra typer av illegalt spel är oftast småskaligt och oorganiserat och tas därför inte upp här (Lotteriinspektionen 2014, Lotteriinspektionen 2015, SOU 2006:11, SOU 2010:38). Matchfixning kommer dock att beröras (Peurala 2013, SOU 2010:38).

Startkapital och investeringar i verksamheten – varifrån kommer pengarna?

Illegalt spel kräver inte särskilt stort startkapital. Till exempel bedrivs den illegala automatverksamheten av redan existerande företag, medan svartklubbar ofta drivs av föreningar. Lotteriutredningen menar att illegalt spel ofta är en sidoaktivitet till organiserade grupperingar inom narkotika- och vapenbrottslighet (SOU 2006:11). Våra intervjupersoner nämner även samröre med utpressningsverksamhet, skattebrott och bedrägerier (jfr Brå 2015:18). Startkapitalet kommer därmed delvis från annan brottslighet, och utgörs troligtvis av kontanter (Brå 2015:18, Petrunov 2011).

I andra fall verkar det komma från privata besparingar. Intervjupersoner berättar att en klubbägare själv var en före detta poker-spelare och antagligen finansierade svartklubben med sina tidigare pokervinster. I Brås rapport om manipulerade matcher konstateras att finansieringen av matchfixning ofta kommer från grå lån och

insamlade pengar från de som deltar i upplägget eller de som vill spela på matcherna (Brå 2015:18). Dessa fall kan innebära uttag av medel från konto.

Den löpande verksamheten betalas troligtvis, precis som andra brottsliga upplägg, genom återinvesteringar i den illegala spelverksamheten.

Finansiering av illegal spelverksamhet

- Den illegala spelverksamheten kräver inget eller litet startkapital, och har få beröringspunkter med finansiella eller andra legala system. Troligtvis handlar det endast om uttag från privatpersoners löne- och sparkonton.

Löpande kostnader i verksamheten

Kostnader för att bedriva illegalt spel inkluderar bland annat löner, tillverkning, transport och förvaring av de illegala spelautomaterna, lokalhyra och utrustning för spel på svartklubbar samt insatser och mutor eller ersättningar för matchfixning.

De illegala spelautomaterna tillverkas främst utomlands och importerar till Sverige av de utställande företagen via deras legala kanaler (Lotteriinspektionen 2015). Enligt intervjupersoner modifierar flera företag spelautomaterna vid ankomsten till Sverige. Fram till dess ser de ut som helt vanliga surfterminaler, vilket innebär att betalningen för produktion, transport, förvaring, löner och konsultarvoden kan ske med fakturor och kontobetalningar inom företagens verksamhet (Lotteriinspektionen 2014, Riksrevisionen 2012).

Även svartklubbar betalar till stor del på den legala marknaden. Intervjupersoner nämner dock att det förekommit svart alkohol- och matförsäljning på klubbarna som föranletts av svarta inköp. Läs mer om svarta inköp i avsnittet om obeskattade medel i en legal verksamhet.

Oreglerade onlinebolag har låga kostnader i Sverige. En intervjuperson påtalar dock att onlinebolagen satsar väldigt mycket pengar på marknadsföring och reklam för att locka kunder i Sverige och i andra länder.

Matchfixning sker oftast genom mutor eller ersättningar i form av likvida medel eller presenter till spelare, klubbar eller domare (Demir och Karademir 2013, Peurala 2013). Den högsta kostnaden inom matchfixning är insatserna som läggs på spel, även om de som lägger insatserna räknar med att få tillbaka dessa och lite till. Vissa insatser läggs från bulvankonton eller spelkonton som öppnats med falska eller kapade identiteter. I några fall finns även kopplingar till företag (Brå 2015:18).

Löpande kostnader inom den illegala spelverksamheten

- Kostnader för illegalt automatspel och svartklubbar betalas genom vanliga fakturor och elektroniska överföringar. Svarta, kontanta inköp förekommer på svartklubbar.
- Kostnader inom matchfixning betalas kontant eller genom bulvankonton eller spelkonton.

Intäkter från illegalt spel

Intäkterna från illegalt spel består av överskottet av medel som matas in i spelautomaterna, avgifter och insatser för att delta i illegala vadslagningar och pokerspel samt vinster från spel på manipulerade matcher. Den illegala spelmarknaden karaktäriseras av kontanta betalningar (Misra, Anderson och Saunders 2013, Qureshi och Verma 2013). Vid illegalt pokerspel förekommer det dock att insättningar görs på konto eller spelkonto i förväg (Lotteriinspektionen 2007, Lotteriinspektionen 2014, Thakor-Ranking 2014). Nedan presenteras de intäkter som illegalt spel inbringar.

Illegala spelautomater

Man kan spela på illegala spelautomater genom att antingen mata in sedlar i automaten eller betala kontant i kassan till butiken eller restaurangen (Lotteriinspektionen 2014, Sandstedt och Faudot Karlsson 2014, SOU 2008:124). Spelvinster delas sedan kontant ut av personalen (SOU 2008:124). Intervjupersoner menar att butik- och restaurangägarna i vissa fall tar hem sin del av spelintäkterna svart i handen, medan de i andra fall redovisar intäkterna som legalt spel eller surfintäkter. Resten av intäkterna sätts in på utställarens bankkonto (Sandstedt och Faudot Karlsson 2014, Sveriges Radio 2006a). Sandstedt och Faudot Karlsson exemplifierar ett fall där 70 procent av intäkterna skickades kontant via en värdetransportör och sattes in på ett bankkonto tillhörande en målvakt som satt i styrelsen för det bolag som tillhandahöll spelautomaterna (Sandstedt och Faudot Karlsson 2014). Intervjupersoner berättar att stora delar av intäkterna sedan förs över till utländska bolag som uppges äga de svenska företagen. Enligt intervjupersonerna fungerar de utländska bolagen emellertid som täckmantlar för de svenska företagens verksamheter. Genom att påstå att verksamheten drivs från utlandet, kan vinsterna dock föras ut ur Sverige via legala kanaler för att därefter föras vidare till de verkliga huvudmännen.

Svartklubbar

Utöver pokerspel med kontanta insatser, finns det turneringar där spelarna på förhand sätter in pengar på arrangörens bankkonto eller där spelarna kvalar in genom att spela på pokersidor på inter-

net. Deltagarna för i dessa fall över pengar till spelkonton på internet med kreditkort, banköverföringar eller mobila betaltjänster. I vissa fall är turneringen sponsrad av en spelsida på internet, och då kan pokerklubbägaren få provision för varje medlem som rekryteras till det sponsrande spelföretaget (Lotteriinspektionen 2007). Flera spelklubbar sägs dessutom bedriva grå utlåningsverksamheter, vilket inbringar ränteutgifter (Cressey 1953, Doley 2000 refererade i Brå 2006/SOU 2006:64).

Matchfixning

Uttag av vinster från matchfixningen görs ofta av flera personer och hos flera olika ombud. I de fall vinsterna sätts in på konto förekommer det att de tas ut kontant eller förs vidare till utländska konton. Det finns dessutom indikationer på att spelombuden har medverkat i uppläggen och därmed möjliggjort insatser och vinstuttag (Brå 2015:18).

Onlinespel

Onlinespel betalas elektroniskt till spelkonton, och internationellt – på ställen där det är olagligt att spela onlinepoker – görs betalningar till exempel i bitcoin (Lotteriinspektionen 2014, Thakor-Ranking 2014).

Inkomster från illegalt spel

- Intäkterna från illegalt spel är medelhöga och främst kontanta.
- Intäkterna från illegalt automatspel kan komma i kontakt med legala system genom transporter med värdetransportörer, genom att redovisas som legala spel- eller surfintäkter samt genom insättning på utställarnas konton för att därifrån föras till utländska konton.
- Betalningar via spelkonton, kreditkort, banköverföringar eller mobila betaltjänster förekommer vid spel på svartklubbar och vid onlinespel.

Vinster

Konsumtion och investeringar

Det finns mycket lite skrivet om vad intäkterna från illegalt spel används till. Flera studier pekar dock på att intäkterna används till att finansiera annan kriminalitet som narkotikahandel och grå utlåningsverksamheter (Brå 2006/SOU 2006:64, Chalkia och Chionis 2015, Cressey 1953 refererad i Brå 2006/SOU 2006:64, Peurala 2013). Precis som inom annan brottslighet kan man även anta att stora delar av vinsterna läggs på vardags- och lyxkonsumtion. Företagsledarna eller de verkliga huvudmännen i bolagen

som ställer ut illegala spelautomater borde dessutom få så pass höga intäkter att de kan göra investeringar.

Hur hanterar man sina vinstpengar?

Det finns få exempel på hur intäkterna från illegalt spel hanteras i Sverige, men internationella exempel beskriver relativt enkla metoder (Misra, Anderson och Saunders 2013). Som nämnts ovan förs stora delar av vinsterna från de illegala spelautomaterna över legalt till utländska bolag, varifrån de sedan kan föras vidare till andra konton eller tas ut kontant och förmodligen efter ett tag föras tillbaka till Sverige. En del av vinsterna kan även tas ut i form av löner som de anställda kan spendera på konsumtion och investeringar.

För mer information om vinsthantering hänvisas till avdelning I.

Hantering av vinstpengar

- Det finns liten kunskap om vinsthanteringen inom illegalt spel, men troligtvis kommer vinstpengarna främst i kontakt med handels- och tjänstesektorn vid vardags- och lyxkonsumtion, samt den finansiella sektorn vid elektroniska överföringar.

10 Ekobrott i en legal verksamhet

I detta avsnitt om ekonomisk brottslighet ger vi tre exempel på ageranden som i stora drag förklarar hur en i grund och botten legal verksamhet möjliggör högre löne- och vinstuttag. Det handlar om underlåtelser genom ”inbesparade kostnader”, manipulation av företagets bokföring för att öka eller minska företagets värde, och hur beskattningen av företagets vinster kan minska.

Inbesparade kostnader

Beroende på företagets verksamhet kan de regler och krav som måste följas vara väldigt omfattande. Till exempel finns stränga säkerhetsföreskrifter i byggbranschen och ingripande hygienkrav i livsmedelsbranschen. Företag ska även följa lagar kring arbetstid och bemanning, och måste ibland göra investeringar för att tillgodose miljöföreskrifter. Dessa och många andra krav leder till höga kostnader för företaget och påverkar resultatet negativt.

För att minska kostnaderna kan företaget undvika att följa lagstiftning och avtal. Det kan innebära att takläggare saknar säkerhetslinor, livsmedel märks och stämplas om och miljöfarligt avfall dumpas i naturen (Brå 2003:10, Brå 2004:1, Kellgren och Rosenlöf 2014, Konkurrensverket 2015:4, SOU 1997:111, Skinnari och Korsell 2015, Slapper och Tombs 1999, Träskman 2014). Inte säl-

lan kan här finnas en koppling till svart arbetskraft eller människohandel. Det är dock inte osannolikt att en del av brotten sker till följd av okunskap kring lagstiftningen.

Vad det är fråga om är brott mot specialstraffrättsliga författningar. Dessa uppgår sammanlagt till flera hundra brott, men glöms ofta bort när mer kända och uppseendeväckande ekobrott diskuteras. När företaget bryter mot regler och undviker kostnader är penninghanteringen högst marginell. Det som sker är att kostnaderna minskar och företagets resultat förbättras. Löner och eventuell utdelning betalas ut som vanligt. Man kan säga att det i dessa utbetalningar finns en brottsvinst som är osynlig för en utomstående betraktare. Som framgått i det inledande avsnittet om denna rapport's uppdrag talar vi om en brottsvinst av grumliga pengar. Sannolikt är en inte oväsentlig del av den ekonomiska brottsligheten av denna karaktär.

Inbesparade kostnader

- Kostnaderna är låga eller obefintliga.
- Vinsten hanteras inom ramen för verksamheten, det vill säga genom lön, utdelningar eller återinvesteringar.

Balans- och resultaträkning

Det förekommer att företag manipulerar sin balans- och resultaträkning. Dessa ger en bild av företagets ekonomi och visar vilka tillgångar företaget har, hur verksamheten är finansierad och hur finansiellt starkt företaget är.

Det innebär att tillgångar som inventarier, varulager, webbplatser och varumärken kan komma att övervärderas. För att dölja hur tillgångar har finansierats kan skulder klassificeras om eller placeras i dotterbolag för att se lägre ut (Jones 2011). Företaget kan även ge sken av att intäkterna är större genom att manipulera företagets försäljningssiffror, exempelvis genom att bryta mot bokföringsregler. I vissa fall lämnas även helt påhittade årsredovisningar in till Bolagsverket. För att manipulera balans- och resultaträkningen förekommer att företag tar hjälp av rådgivare.

Anledningen till sådana ageranden kan vara att möjliggöra krediter och lån, ge en högre aktiekurs eller skapa höga utdelningar. I förlängningen kan det innebära att lån tas som aldrig kommer att kunna regleras, eller att utdelning görs trots att företaget inte har utrymme för detta. Ytterligare ett motiv kan vara att förbereda företaget för försäljning eller till och med börsnotering. Aktuella brott kan vara bokföringsbrott, bedrägeri och svindleri.

Manipulerad redovisning

- I vissa fall finns kostnader för rådgivare.
- Vinsten hanteras inom ramen för verksamheten, det vill säga genom lön, utdelningar eller försäljning av företaget.

Vinst i företagsstruktur

Särskilt på skatteområdet är gränsen ibland hårfin mellan laglig skatteplanering och olagligt skatteundandragande (Almendal 2005, Jones 2011). Eftersom regelverket är komplicerat är det inte ovanligt att rådgivare anlitas för att komma runt lagstiftningen, eller som intervjupersoner berättar, ageranden som ”ger sken av att komma runt lagstiftningen” (jfr även Ekobrottsmyndigheten 2004a). Med hjälp av olika typer av transaktioner kan företag därför flytta vinster från ett företag till ett annat. Se exempelvis avsnittet om obeskattade medel i en legal verksamhet. Inte sällan finns det när gäller större vinster enligt intervjupersoner en koppling till utlandet.

Vid utlandsanknytningar är det enligt intervjupersoner inte ovanligt att hela bolag säljs till underpris till upprättade utländska företagskonstruktioner. I de fall det svenska bolaget säljs ytterligare en gång tillfaller ersättningen från försäljningen det utländska företaget. Genom att koppla ett kontokort eller göra en banköverföring, kan gärningspersonen direkt ta hand om vinsten. Även om bankkonton och kontokort i länder som Schweiz och Luxemburg förekommer, kan det utländska företaget enligt intervjupersoner ha konto i Sverige för att undvika utlandsbetalningar. Det är dock enligt intervjupersoner inte ovanligt att ägaren till det utländska bolaget, eller kontokortet, döljs genom bulvaner och ytterligare företagsstrukturer i andra länder. Intervjupersoner berättar även om rådgivare som lurar klienten genom att ge sken av att skatteupplägget är lagligt, eller säljer in tveksamma lösningar genom att flytta klienten från det svenska rådgivningsbolaget till ett utländskt sådant. Rådgivaren kan dessutom fakturera gärningspersonen för tilläggstjänster som gärningspersonen inte har räknat med, exempelvis för upprättande av redovisning eller tillhandahållande av kontokort (jfr Brå 2011:7).

Vinstförflyttning

- Kostnader finns för att upprätta nya företag, för redovisning och för rådgivning.
- Gärningspersonerna har behov av bankkonton och bankkort både i Sverige och utomlands.

Vinster

Vinsten i ekobrotten döljs genom företaget och kan därför tas ut genom utdelning, lön eller försäljning av företagets aktier. Vinsthanteringen kan därför se legal ut, och till skillnad från organiserad brottslighet behöver gärningspersonerna i många fall inte dölja pengarnas ursprung. Intervjupersoner berättar om att vinstmedel från ekobrott används på olika sätt. Pengar går till löpande konsumtion, där allt från vardags- till lyxkonsumtion förekommer. Det kan alltså innebära inköp av kläder, restaurangbesök, köp av bilar och båtar, resor och köp av fastigheter. Fastigheter kan både vara ett inlag av lyxkonsumtion och användas som investeringsobjekt. Förutom investeringar i fastigheter förekommer investeringar i näringsverksamheter och köp av värdepapper, inte sällan med utländska kopplingar. Intervjupersoner berättar om rådgivare som har haft betydande roller både i att etablera företag och hjälpa till vid investeringar, exempelvis köpa befintliga verksamheter eller värdepapper.

I de fall det finns ett behov hos gärningspersonerna att dölja penninghanteringen berättar intervjupersoner att det inte är ovanligt att vardags- och lyxkonsumtion sker med utländska bankkort och att bulvaner och utländska företag står som ägare till företag och fastigheter. När det gäller värdepappersförvaltningen kan denna ske inom ramen för en private banking-avdelning, där gärningspersonen själv eller ett utländskt företag står som ägare till depån.

För mer information om vinst och vinsthantering hänvisas till avdelning I.

Vinsthantering, konsumtion och investeringar

- Vinsten kan konsumeras genom vanliga legala transaktioner. Här förekommer vardags- och lyxkonsumtion samt investeringar i företag, fastigheter och värdepapper.
- Konsumtionen kan döljas med hjälp av bulvaner eller företag.

11 Obeskattade medel i en legal verksamhet

I detta avsnitt om ekonomisk brottslighet ges exempel på hur svart inköp och svart arbetskraft bekostas och oredovisade intäkter skapas.

Varuinköp

I det följande redovisar vi tre olika sätt för varuinköp inom ramen för ekonomisk brottslighet. Det rör sig om varuinköp mot faktura, utan faktura och mot osann faktura.

Inköp mot faktura

Vid inköp mot faktura förekommer bedrägerier. Det kan exempelvis vara inköp som görs i anslutning till konkurs där det saknas avsikt att betala (jfr även avsnittet om bedrägerier). När det gäller varuimport förekommer det att det importerande företaget uppger ett annat företag, ett annat momsnummer och en annan leveransadress än de egentliga. De felaktiga uppgifterna gör att företaget kommer undan med att redovisa moms (Brå 2003:1). Enligt intervjupersoner förekommer det att varorna som köps in säljs vidare eller hamnar hemma hos företagsledaren utan att det regleras i företagets redovisning (jfr Brå 2011:7). Vissa företag företräds dessutom av målvakter, vilket gör den faktiska företrädaren och den som tillgodogjort sig varorna svårlokaliserade.

Inköp mot faktura

- Kostnaderna är låga eller obefintliga eftersom inköpen inte betalas.
- Mottagna produkter kan behållas eller säljas vidare.
- Företaget kan företrädas av en målvakt.

Inköp mot osann faktura

Med en osann faktura avses en faktura med felaktigt innehåll som används som underlag till bokföringen. Det kan gälla avsändare, betalningsuppgifter, vad som beställts, pris och antal. De osanna fakturorna kan upprättas för att företaget ska kunna ta in en illegalt köpt produkt i bokföringen, men även för att föra ut medel ur företaget, exempelvis för att tillgodogöra sig vinst eller reglera en betalning (Aronowitz m.fl. 1996, Brå 2006:2). Se exempelvis avsnitten om svart arbetskraft och fakturaskrivande bolag.

Här ges några exempel:

- Ett för lågt varuantal på fakturan mot det verkliga inköpet möjliggör att produkter kan säljas vid sidan om företagets bokföring (FATF 2006). Förvaras produkterna någon annanstans stämmer dessutom varulagret vid en kontroll.
- Genom att fakturapriset är för lågt vid försäljning kan skulder regleras. Det kan även leda till att vinster uppstår utomlands genom att det köpande utländska bolaget säljer varan till verkligt värde (Brå 2007:27, Brå 2011:7, FATF 2006, Jo-

hansson och Magnusson 2001). I vissa fall undviks även skatter och tullavgifter (FATF 2006).

- Är inköpspriset för högt, eller fakturan uppdiiktad, kan medel föras ut ur företaget som dessutom får tillbaka för mycket moms på inköpet, exempelvis genom påstådda renoveringar (Brå 2007:27, Johansson och Magnusson 2001). En intervju-person uppger att priset kan vara högt, men då är det dock inte föremålet som betalas, utan det illegala föremål som finns dolt i det (jfr även avsnitten om narkotika och stöld).

Eftersom fakturorna ger sken av att vara legala kan banköverföringar göras. Det är dock svårt för exempelvis en rådgivare i form av en revisor att avgöra vad som har hänt, om någonting har köpts och vem som var säljaren när pengar, varor och avtal har otydliga specifikationer, eller när betalning görs kontant eller är av internationell art. Vanligtvis krävs det att både säljare och köpare är inblandade, och hos de mer etablerade gärningspersonerna kan kedjan med företag och vidarefaktureringar vara mycket långa och omfatta både kreditfakturor och falska identiteter (Brå 2006:2, Finanspolisen 2010, Kellgren och Rosenlöf 2014).

Det förekommer att företagsledaren själv har, eller använder, ett legalt företag som kan skicka fakturorna, eller att ett fakturaskrivande bolag används. Ibland maskeras de osanna fakturorna genom att man kopierar en seriös faktura där endast bankkontonumret som betalningen sker till har ändrats (Brå 2007:27, Brå 2011:7, Johansson och Magnusson 2001, SOU 2002:115).

Inköp mot osann faktura

- Varuinköp kan betalas kontant eller genom banköverföring. Avsändare, betalningsuppgifter, vad som beställts, pris och antal behöver inte stämma och är svåra att kontrollera.
- Fakturan kan användas till att föra medel ut ur företaget och möjliggöra oredovisade inkomster och bedrägerier.

Inköp utan faktura

Med inköp utan faktura avses inköp som inte tas upp i företagets verksamhet. Det kan bero på att företaget bedriver en omfattande oredovisad verksamhet, och då står de låga intäkterna inte i relation till de höga varuinköpen. Det kan även avse varor som är av illegal art, till exempel varor som har stulits eller smugglats in i landet (Aronowitz m.fl. 1996, Lindkvist och Lyhagen 2014).

Oredovisade medel kan användas för att finansiera inköpen. Även om det för de illegala varorna rimligtvis främst sker kontant, förekommer det enligt intervju-personer inköp direkt från ägarens

eller företagets konto. Eftersom underlag saknas är det svårt att veta att en vara faktiskt har köpts in.

Inköp utan faktura

- I de fall fakturor saknas, och betalning skett med kontanta medel, är svårigheten att veta att varor faktiskt köpts in.
- Både legala och illegala varor kan köpas in.

Svartarbete

Svartarbete innebär att ersättningen för det arbete som arbetstagen utför inte alls eller bara delvis tas upp till beskattning. Det vanligaste svartarbetet är när arbetstagen är medveten om att företaget inte betalar skatt på ersättningen, men det förekommer att arbetstagen är omedveten om att skatt inte betalats. Istället har företagsledaren tillgodogjort sig denna skatt själv. Det är först vid årsskiftet den anställda genom en kontrolluppgift kan kontrollera om skatt har betalats in för den anställdas räkning (Brå 2007:27, Brå 2011:7, Brå 2015:8, Skatteverket 2009). Nedan redogör vi för ett antal sätt som en svart ersättning kan komma att betalas ut på.

Pengar i varor

Med hänsyn till att skatt och sociala avgifter för lön är högre än kostnaderna för varuinköp förekommer det enligt intervjupersoner att den anställda får sin ersättning i tjänster eller resor, eller får nyttja verktyg och fordon – givetvis utan att detta redovisas som löneförmån. Det gäller även varor, exempelvis sådana som företaget producerar eller som den anställda själv beställt i företagets namn. På liknande sätt berättar intervjupersoner att det förekommer att företaget betalar en eller flera av den anställdas räkningar. Troligtvis sker sådana betalningar när det finns ett etablerat förhållande mellan arbetsgivare och arbetstagen, och som komplettering till befintlig lön. Det är inte bara för den anställda detta gäller, utan även för företagsledaren.

Det har enligt intervjupersoner förekommit att fakturor döpts om av säljaren, eller gått genom ytterligare ett bolag som döpt om fakturorna till ett köp som verkar mer legitimt (jfr avsnittet om inköp mot osanna fakturor). På så sätt har företaget fått betala kläder, kök och husrenoveringar.

Varuinköpen kan enligt en intervjuperson röra sig om allt från mobiltelefoner till att företaget fått betala 300 000 kronor för varor i en sportbutik. Det verkar enligt intervjupersoner som att det är sällan som företagets bokföring är helt ren utan någon typ av tillgodogörande genom varor. En anledning som nämns är avsaknaden av revisor.

Lön: pengar i varor

- Varor, upplevelser eller tjänster ges till den anställda som ersättning för utfört arbete. Företaget kan även betala den anställdas räkningar, vilket kan maskeras genom osanna fakturor.
- Betalningar för fakturor sker normalt genom elektroniska kontoöverföringar inom ramen för företaget.
- Kostnader som inte är hänförliga till företagets verksamhet är tämligen vanligt. En anledning till att detta möjliggörs kan vara avsaknaden av revisor.

Pengar i handen

Kontant ersättning för svartarbete är ofrånkomligen den ersättning som lämnar minst spår och kräver minst arbete att dölja. Detta gäller åtminstone när kontanter finns tillgängliga. Kontanta löner underlättas av kontanta dagskassor och försäljning som inte registreras (Alalehto 1999). Ibland är dock de kontanta svarta lönerna ett komplement till en beskattad lön. En intervjuperson har även nämnt att gärningspersoner använt företagskortet för att köpa en vara i det egna företaget för att därefter få en kontant betalning vid återköp av varan. Förutom att använda företagets pengar till lön har det förekommit att företagsledarens beskattade pengar använts till att betala kontanta svarta löner (Skatteverket 2015). Med hänsyn till åsidosättande av kollektivavtal, lägstalön och sociala avgifter blir ett sådant förfarande billigare. Billig arbetskraft mot kontanta löner används exempelvis inom assistansföretag, städfirmor, restauranger, bilverkstäder och byggföretag. Se även avsnittet om människohandel.

Lön: pengar i handen

- Kontant lön ges som betalning när kontanter finns tillgängliga, exempelvis med hjälp av oredovisade intäkter.
- Det förekommer att beskattade pengar används för att betala svart arbetskraft kontant. Dessa lönebetalningar är troligtvis väldigt låga.

Pengar på kontot (konto–konto)

Genom direktöverföringar från företagets konto till arbetstagarens ser betalningen legitim ut. Det förekommer dock att den anställda, vilket kan vara företagsledaren, laborerar med både lån, räntor, överlåtelser och utdelningar för att minska eller eliminera skatten (Karlsson-Tuula 2011, jfr även med det inledande avsnittet om ekobrott i en legal verksamhet). En intervjuperson berättar exempelvis om hur företagsledaren tog ett lån från banken, men

som säkerhet för lånet ställdes bolagets värdepappersdepå. I mer utstuderade ärenden har det förekommit att företaget gör inköp från den anställda till överpris, exempelvis bilar eller fastigheter (jfr avsnittet om osanna fakturor). Avtalen legitimerar då överföringen. Samtidigt förekommer det personer som på pappret flyttar till andra länder för att ge sken av att de ska beskattas där.

I andra fall förekommer det att lönen inte betalas ut från företagets konto. Exempelvis har anställd personal placerats hos en konkurshotad underentreprenör som inte har för avsikt att betala sociala avgifter eller preliminär skatt. Eftersom det inte framgår av kontoutdraget varifrån pengarna kommer, kan arbetstagaren heller inte kontrollera vem som gjort insättningen. Lönen kan enligt en intervjuperson gå genom betalningsförmedlare. Detta sker när gärningspersonen behöver betala ut lönen omedelbart och arbetstagare och arbetsgivare har bankkonton i olika banker.

I vissa fall förekommer det att företaget betalar svartarbetaren genom en kontoöverföring. Arbetstagaren betalar dock tillbaka pengarna till företagsledaren. Detta förekommer vid arbetskrafts-exploatering, men är även ett sätt för företagsledaren att tillgodogöra sig medel ur företaget till en lägre skattesats, eller dölja inkomster, exempelvis på grund av höga skulder. För arbetstagaren som betalar tillbaka lönen kan istället kontrolluppgiften vara målet. Kontrolluppgiften kan vara utformad så att den avdragna skatten genererar pengar att få tillbaka från Skatteverket. Den rättfärdigar även krediter och olika typer av ersättningar, däribland sjukpenning, pensionsgrundande inkomst, a-kassa och lönegaranti. Falsa identiteter har även använts i sådana upplägg (Brå 2007:27, Brå 2015:8, ISF och Brå 2011:12).

Det förekommer att arbetsgivarens kostnad för lön reduceras genom stöd från Arbetsförmedlingen. Intervjupersoner berättar att anställningsavtal skickats till Arbetsförmedlingen medan löntagaren fått en betydligt lägre lön, samtidigt som varken sociala avgifter eller preliminär skatt betalats för den anställda (jfr Brå 2015:8). Dessa ageranden kan ske inom olika företag eller hos underentreprenörer. Intervjupersoner berättar om sådana ageranden i samband med företag kopplade till personalintensiva branscher som assistans, städning och telemarketing.

I de fall lönebetalningen behöver döljas, exempelvis för Skatteverket eller Kronofogden, berättar intervjupersoner att utbetalningar till arbetstagaren görs till flera olika bankkonton, både i Sverige och utomlands. Vissa överföringar sker dessutom genom att det i referenstexten uppges någonting helt annat än lön för att ge sken av en skattefri ersättning. Utöver bankkonton har lön betalats genom överföringar till spelkonton på internet, exempelvis genom att arbetsgivaren medvetet förlorar, eller gör insättningen direkt till arbetstagarens spelkonto (Finanspolisen 2010). Det kan exempelvis äga rum med hjälp av virtuella plånböcker eller ano-

nyma betalkort. När arbetstagaren sedan plockar ut pengarna ser de ut att vara legala spelintäkter.

Lön: pengar på kontot

- Svarta löner kan betalas till arbetstagarens konto. Företaget som sköter löneutbetalningen behöver dock inte vara det som den anställda arbetat hos.
- Det förekommer att arbetstagaren har flera lönekonton, en del utomlands, och dessutom är felaktigt folkbokförd i ett annat land för att undgå att betala skatt.
- Det finns fall där lönen betalas tillbaka till företagsledaren till följd av arbetskraftsexploatering. I vissa fall är arbetstagarens mål att få en kontrolluppgift.
- Löneutbetalningar har maskerats genom att se ut som legala överföringar, eller förts över till spelkonton.

Från konto till kontokort

Det förekommer enligt intervjupersoner att svart lön betalas ut genom förbetalda kontokort, eller att svartarbetaren får använda en annan persons kreditkort där maxbeloppet exempelvis satts till 5 000 kronor.

Förutom att lämna över kort, kan svartarbetaren fylla på de förbetalda korten med hjälp av en kod. Det minskar den fysiska penninghanteringen för arbetsgivaren. Vissa förbetalda kort har dock maxgränser för hur mycket pengar som kan finnas på kortet, vilket inte hindrar svartarbetaren från att ha flera kort. Eftersom alla uttagskort inte har chip förekommer det enligt en intervjuperson att korten maskeras till att se ut som medlemskort.

I de fall svartarbetaren får ett bankkort, förekommer det att kortet är kopplat till någon annans bankkonto. Likaså förekommer det att svartarbetaren har flera kort i olika svenska och utländska banker (Brå 2011:7). I de fall relativt välbeställda personer lånar ut sitt namn ser det inte heller anmärkningsvärt ut med mycket likvida medel på kontot.

Även om det finns virtuella plånböcker med virtuella valutor verkar det inte vara vanligt att betala svart arbetskraft på det sättet. Intervjupersoner är dock av uppfattningen att användningen troligen kommer att öka.

Lön: från konto till kontokort

- Betalningar sker i vissa fall genom att kontokort eller förbetalda kort lämnas över. Personerna som står som kortinnehavare eller innehar bankkonton kan vara utomstående personer.

Från konto till kontanter med hjälp av fakturaskrivande bolag

Ersättning till svart arbetskraft kan betalas ut genom att använda osanna fakturor som skickas från fakturaskrivande bolag. Nedan beskrivs hur ett företag – benämnt fasadbolag – beställer fakturor från fakturaskrivande bolag, hur betalningen går till och hur lönen kommer arbetstagaren till handa.

Fasadbolag – beställningen (del 1)

För att möjliggöra utbetalning av svart lön när kontanter saknas och en direktöverföring inte är lämplig, tillämpas andra alternativ. Vanligtvis används ett system av osanna fakturor för att kunna föra ut pengarna från företaget (jfr Brå 2007:27, Brå 2011:7). Den osanna fakturan skickas från det fakturaskrivande företaget dit pengarna förs över. Fakturan kan avse försäljning av varor och tjänster, som i grunden är helt eller delvis fiktiva men som motsvaras av det belopp som ska försvinna ur företaget. I de fall fakturan maskerats som ett inköp tyder dessutom ingenting på att fasadbolaget ska redovisa lönekostnader (Brå 2007:18).

För att undvika en koppling mellan fasadbolaget och det fakturaskrivande bolaget förekommer det att fasadbolaget har flera underentreprenörsbolag, som ibland ligger utomlands. Fasadbolaget håller då den legala kontakten med kunder, medan underentreprenörerna tillhandahåller arbetskraften och betalar den osanna fakturan (Brå 2007:27). Vid underentreprenörens konkurs flyttar den svarta arbetskraften med till nästa underentreprenörsbolag. Står dessutom ett annat underentreprenörsbolag på hyreskontraktet kan eventuella lokaler behållas, trots konkursen.

Fasadbolag – beställningen

- För att få ut pengar från ett företagskonto används fakturaskrivande bolag och underentreprenörer. I vissa fall förekommer flera olika konton och företagsstrukturer, både i Sverige och utomlands.

Fakturaskrivande bolag – betalningen (del 2)

Det förekommer enligt intervjupersoner att den fakturaservice som redovisnings- och juristbyråer tillhandahåller används för att skicka osanna fakturor. Med deras logtyper skapas en bild av att fakturorna är korrekta. Byråerna behöver dock inte veta om att de används i detta syfte. Det finns fakturaskrivande bolag som utöver fakturaskrivandet bedriver en legal verksamhet (Brå 2007:27, SOU 2002:115). Det förekommer även att fakturaskrivandet är bolagets enda egentliga uppgift. En intervjuperson berättar om ett bolag som skrev fakturor till ett 70-tal företag i branscher som hotell, blomsterfirmor och byggbolag. När myndigheterna upptäckte det fakturaskrivande bolaget flyttades verksamheten över till ett nytt företag (jfr SOU 2002:115).

Betalningar görs i många fall till företag och bankkonton som finns i Sverige, men konton och bolag som är registrerade utomlands förekommer också. I de fall pengarna behöver föras utomlands, används ibland betalningsförmedlare. I intervjuer framhävs länder som har låg eller ingen bolagsskatt, exempelvis Storbritannien, Estland och Litauen. Bolagen etableras normalt med hjälp av rådgivare eller genom att man exempelvis köper en pakettlösning på internet. I etableringslandet registreras företag, öppnas bankkonton samt erhålls bankkort och bankdosa. I vissa fall anordnas även eftersändning av post.

Betalningen av den osanna fakturan sker till ett konto som det fakturaskrivande bolaget eller fasadbolaget disponerar. För att bankkontot ska kunna disponeras förekommer det fullmakter, personer som kontrollerar bankdosor eller e-legitimationer och oriktiga id-handlingar. Betalningar som sker till utländska konton kan slussas vidare till den svarta arbetskraftens bankkonton eller till ett ytterligare land, eller tas ut i kontanter. En intervjuperson berättar om ett ärende där 20 miljoner kronor fördes över till Estland. Därifrån fördes pengarna via bankkontoöverföringar vidare till Turkiet, och man misstänker att pengarna därifrån förts tillbaka till Sverige. Troligtvis har allting skötts med hjälp av bankdosor från en dator i Sverige.

Flertalet intervjupersoner ger exempel där en osann faktura säljs av ett fakturaskrivande bolag till ett factoringbolag. En intervjuperson säger att detta görs för att bryta det logiska mönstret i penningöverföringen. Factoringbolaget kan betala direkt till det fakturaskrivande bolaget, och när factoringbolaget bedriver valutaväxlingsverksamhet finns det exempel när betalningen skett kontant (Brå 2007:27). Fasadbolaget betalar fakturan till factoringbolaget när den förfaller. I många fall är factoringbolagen omedvetna om att de bidrar till svarta transaktioner, men i underrättelsematerial finns exempel där factoringbolag bedrivits av gärningspersoner (jfr Brå 2011:7).

Fakturaskrivande bolag – betalningen

- För att skicka osanna fakturor används fakturaskrivande bolag. Det förekommer både svenska och utländskt registrerade företag som fakturaskrivande bolag. En del fakturaskrivande bolag har en legitim verksamhet och bedriver fakturaskrivandet vid sidan om den legala verksamheten.
- Det förekommer att pengar som förs till det fakturaskrivande bolaget förs vidare i flera olika led, både i Sverige och utomlands. För att tillgodogöra sig medel från bankkonton förekommer både svenska och utländska uttagskort.
- För att bryta logiska penningöverföringsled används factoringbolag som köper den osanna fakturan.

Gångaren – lönebetalningen (del 3)

I det sista ledet tas lönen ut kontant. Kontantuttaget äger rum på banker eller växlingskontor, eller genom uttagsautomater. I de fall ett kontantuttag sker på ett kontor använder sig gärningspersoner av gångare (Brå 2007:27, Brå 2011:7). Gångarnas uppgift är att identifiera sig och göra uttaget. Det har även förekommit kortköp av spelmarker på kasino, som sedan växlats tillbaka till kontanter (Brå 2006/SOU 2006:64).

För att vara behörig att ta ut pengar kontant över disk kan man behöva styrka uttaget med en fullmakt. Ibland påstår gångaren att pengarna ska användas till ett större kontantköp. Det förekommer att köpet styrks med annonser eller förfalskade gåvo- och skuldebrev, samt underlag som ska styrka att pengarna avser arv. Underlagen har varit på svenska, men även på andra språk, vilket enligt intervjupersoner medför svårigheter att värdera underlagen. Myndighetspersoner vi har pratat med påtalar dessutom svårigheter att värdera intyg när utfärdaren av exempelvis ett låneavtal är en tämligen välbeställd och välkänd person.

Flera intervjupersoner menar att etablerade växlingskontor förekommer i flertalet utredningar, men säger samtidigt att det finns växlingskontor som är relativt kortlivade där en av teserna är att de etableras av gärningspersoner som behöver växlingskontoren för att kunna hämta ut pengar (Brå 2011:7). Ibland har uttagen skett efter påtryckningar, ibland genom mutor, och ibland på grund av någon typ av samarbete (Brå 2011:7, Langenskiöld 2007, Ekobrottsmyndigheten 2009). Av underrättelsematerial framgår att ett växlingskontor slutit avtal med ett fakturaskrivande bolag, och under lite mer än två år tillhandahållit drygt 100 miljoner kronor i kontanter. Växlingskontoret har beställt kontanterna från en värde-transportör.

Förutom sedvanliga uttag över disk till gångare ger intervjupersoner och underrättelsematerial stöd för uttag som gjorts efter att kontoret har stängt, på restauranger och vid knutpunkter för kollektivtrafik. Det har enligt intervjupersoner förekommit växlingskontor som regelmässigt betalat ut stora summor i kontanter, samtidigt som penningtvättsanmälningar upprättats. En intervjuperson berättar dessutom att konton regelmässigt öppnas och avslutas hos exempelvis växlingskontor.

Myndighetspersoner berättar även att pengar tagits ut via vanliga bankomater i Sverige eller utomlands. I vissa fall förekommer kontobulvaner och falska identiteter som kortinnehavare. Även flera uttagsställen, liksom flera bankkonton och kontokort, används för att generera en lägre misstankegrad och minska risken för penningtvättsanmälan (Brå 2007:27).

Gångaren – lönebetalningen

- Svarta löner betalas ut med hjälp av den finansiella sektorn som tillhandahåller kontanter, både i och utanför Sverige. Vissa av utbetalarna är medvetna om att de hjälper gärningspersoner. Innan pengarna plockas ut kan de ha färdats i flera led där varje led normalt tar betalt för sin del.
- I de fall personligt möte sker vid kontantuttaget förekommer det att falska handlingar presenteras som ska ge sken av vad uttaget avser. Trovärdigheten i dessa handlingar kan vara svår att värdera.
- Personer som gör uttagen kan ha tillgång till flera kort och konton, och göra uttag på flera ställen.

Postväxlar och andra löpande skuldebrev

I stället för att löneutbetalningen sker kontant eller via konton görs den ibland genom att en postväxel eller en check lämnas över (Brå 2011:7). Denna kan upprättas av exempelvis en bank eller ett växlingskontor. Normalt är det pengar på ett konto, eller kontanter, som byts mot en postväxel. Postväxeln fungerar som ett löpande skuldebrev och innebär att risken med att befatta sig med mycket kontanter minskar. Det förekommer enligt en intervjuperson att en postväxel upprättas när det inte går att göra ett kontant uttag. Postväxeln överläts sedan mellan personer, löses in eller används för att finansiera köp av exempelvis båtar, bilar eller fastigheter (Brå 2011:7, Brå 2011:4). Normalt finns det en kedja där det framgår vem postväxeln har överlåtits från.

Postväxlar och andra löpande skuldebrev

- Postväxeln används vid utbetalning av svart lön och gör att gärningspersoner slipper hantera kontanter. Eftersom den i sig är en värdehandling kan den användas till konsumtion.

Oredovisade intäkter och försäljning av varor

Det finns företag som redovisar en del av eller ingen del av sin försäljning. Är då försäljningspriset i linje med andra produkter kan gärningspersonen få en högre vinst, och samtidigt ge sken av att verksamheten sköts korrekt (Brå 2007:27). Beroende på gärningspersonernas erfarenhet och kontaktnät används olika metoder för att dölja intäkters ursprung. Här presenteras några av dessa.

Kontantbetalning

Kontantbetalning är ett av de vanligaste sätten för betalning av varor och tjänster – ibland dessutom det enda möjliga sättet, särskilt

i områden där både elektricitet och mobiltäckning saknas, exempelvis vid torg- och marknadshandel. Kontanter är inte spårbara, de är lätta att fördela och de syns inte automatiskt i företagets dagskassa eller redovisning (Alalehto 1999, Kellgren och Rosenlöf 2014, Lindkvist och Lyhagen 2014).

När en produkt köps in legalt, och kostnaden redovisas i bokföringen, men varulagret inte minskas när produkten säljs svart, motsvarar företagets lager inte verkligheten. Det har förekommit att gärningspersoner justerar denna differens genom fingerade stölder, olyckor, inkuransavdrag eller osanna fakturor. Stölder kan dessutom täckas av en företagsförsäkring. När det gäller webbutiker kan företaget själv uppge hur stort lager man har, och enligt en intervjuperson finns datorprogram som används för att krympa lagret och radera vissa order.

Även om försäljaren erbjuder kvitto och slår in produkten i kassaapparen finns inga garantier för att redovisningen görs korrekt. Det förekommer till exempel att förkvitton och kvittokopior lämnas istället för originalkvitton. Därutöver kan återköp göras och felaktiga summor eller varor slås in (Sund 2001). Tidigare förekom manipulerade kassaregister (Brå 2011:7), men enligt intervjupersoner förekommer detta i mindre utsträckning nu.

Normalt sätts kontanta dagskassor in på ett bankkonto, antingen av företagaren själv eller med hjälp av ett kontanthandlingsföretag (SOU 2014:61). Dagskassor har dock hämtats av andra kriminella aktörer som lånat ut dessa mot ett visst belopp eller ränta (jfr avsnittet om grå lån). Tillvägagångssättet har dolts med hjälp av osanna fakturor eller underentreprenörer, men behöver inte döljas om den kriminella aktören efter några dagar sätter in pengarna på företagets konton. Företagaren minskar då rånrisken, får extra pengar och behöver inte använda sig av ett kontanthandlingsföretag (Finanspolisen 2011).

Bokföringsmässigt medför de oredovisade försäljningarna överskott i företagets lager. I dessa fall har intervjupersoner berättat att gärningspersoner, förutom att använda osanna fakturor där kvantiteten justerats, skyllt på stölder eller på spill (inkuransavdrag).

Oredovisade intäkter: kontantbetalning

- Kontantbetalning är anonymt och kräver aktiva val för att den ska komma in i företagets redovisning.
- Det förekommer att felaktiga kvitton lämnas ut, som avser att lura kunden att betalningen har registrerats.
- Om inte varan regleras i bokföringen förekommer det att det sker påhittade stölder.
- Det förekommer att dagskassor lånas ut till andra gärningspersoner.

Betalning till konto

Allt fler köp görs genom betalningar till konto. För att undvika att intäkter genom kortbetalning hamnar på företagets bankkonto, förekommer kortterminaler som kopplas till bankkonton som döljs från företagets redovisning. En intervjuperson berättar om ett sådant konto där insättningarna snabbt studsade utomlands. Som kvitto lämnades enbart det från kortautomaten.

Vid fakturabetalningar förekommer det istället att betalningsuppgifter, som Swishnummer eller plus- eller bankgironummer, uppges till ett konto som gärningspersonen kontrollerar. Det har även förekommit att säljaren bitt köparen sätta in pengar på ett annat konto för att undvika att konkursförvaltare tar hand om ersättningen (Leijonhufvud och Wennberg 2004).

Oredovisade intäkter: betalning till konto

- Kortbetalning är väldigt vanligt. Det förekommer att företaget har kortterminaler som är kopplade till bankkonton som döljs från företagets redovisning.
- I de fall betalning sker via bankkontoöverföring förekommer det att betalningen inte sker till rätt konto, och att betalningen sker utomlands.
- Det finns fakturor, kvitton samt plus- och bankgirokonton som används för att ge en legitim bild.

Virtuella betalningar

På grund av risk att behöva betala höga avgifter om korrekta registreringar i kassaapparaten inte görs, förekommer det även att detaljister säljer produkter och tjänster utanför traditionella strukturer (Skinnari och Korsell 2015). Det kan innebära att butiksförsäljning redovisas korrekt, medan försäljning genom internet eller mobilapplikationer som sker till virtuella plånböcker, aldrig når företagets redovisning. Precis som att manipulerade kassaregister har förekommit i kontanthandeln (Brå 2011:7), förekommer det enligt en intervjuperson att internetbutikens omsättning och varulager manipuleras med en programvara.

Betalning till en virtuell plånbok kan ske med en nationell eller virtuell valuta. Precis som att gärningspersoner har flera bankkonton kan de ha flera virtuella plånböcker. Även om virtuella valutor som bitcoin förekommer, är uppfattningen från de intervjuer som genomförts att förekomsten är tämligen begränsad inom ekobrott. Ett antagande är att företag inte vill riskera större belopp på en plattform som kan vara föremål för kraftig valutakurspåverkan. Från den virtuella plånboken förs medlen vidare till ett bankkonto, eller så kopplas ett svenskt eller utländskt kontokort till plånboken. Intervjupersoner berättar dessutom att konton dit överföringar från den virtuella plånboken går, löpande ändras.

Oredovisade intäkter: virtuella betalningar

- Betalning vid sidan om företagets redovisade verksamhet som går till virtuella plånböcker sker främst i nationell valuta.
- Kontokort kan kopplas till de virtuella plånböckerna. Det förekommer att överföringar från de virtuella plånböckerna sker till bankkonton som löpande ändras.
- Genom att ha flera betalningslösningar kan företaget dölja intäkter.

Vinster

Konsumtion och privata investeringar

Ekobrotten har få mellanhänder, vilket gör att vinsten sällan behöver delas. Dessutom har ekobrotten sällan höga kostnader, vilket gör att medel som kommer gärningspersonen till del ofta ses som vinst och möjliggör en förhållandevis god livsstil (Brå 2014:10). Enligt intervjupersoner tenderar gärningspersoner i kontantbranscher att vara mer benägna att synliggöra sin konsumtion, medan andra ekobrottslingar är mer diskreta. Oavsett bransch förekommer köp av fordon som bil och båt, samt spel och restaurangbesök. När det gäller investeringar sker dessa för egen del, till familj eller till närstående. Det kan exempelvis innebära att investera i värdepapper, placera barn i utländska privatskolor, köpa fastigheter eller hjälpa vänner att starta näringsverksamheter utomlands.

Hantering av vinstpengar – maskering

Som tidigare nämnts, är osanna fakturor en metod för att föra medel ut ur företaget och göra dem tillgängliga någon annanstans. Mycket av maskeringen sker genom att man använder sig av överföringar mellan flera länder. Dessa överföringar är ofta kopplade till uttagsautomater. Konton och kort utomlands är vanligt förekommande, ofta ihopkopplat med ett företag som sällan bedriver någon reell verksamhet. Företagsledaren kan finnas i Sverige, företaget på Cypern och kontot i Schweiz, och kortutgivaren i ett fjärde land med en annan insynsproblematik. Det gäller särskilt om kortet dessutom är utfärdat i ett annat namn.

Brottsvinster kan användas för att göra tillskott till företag, exempelvis genom aktieägar- eller kapitaltillskott. Tillskottet kan kontant föras in i företaget genom dagskassan. På så sätt kan höga värden byggas på avräkningskontot som plockas ut efter några år. Tillskottet kan även uppstå genom att privatpersonen, och inte företaget, betalar företagets räkningar. Det innebär att företaget får en skuld till privatpersonen som tas upp på avräkningskontot. Uppfattningen som vi har fått från intervjupersoner är att myndigheter sällan har möjlighet att ifrågasätta avräkningskontot. Det är

möjligt att det beror på att det är först långt senare, efter att brottet har preskriberats, som vinsterna sipprar upp till ytan. Men det är heller inte osannolikt att myndigheter är bundna till avgränsade tidsperioder i sina utredningar som gör att vissa brott misstänks, men utredning aldrig sker.

En myndighetsperson berättar även att ekobrottslingar placerat pengar i en stiftelse utomlands, och genom förlagslån disponerat medlen utan att betala tillbaka dem. Även betalningar till grannländer har förekommit för att möjliggöra förmedling av belopp till länder med ekonomiska sanktioner. Samma metoder för att minska risken för upptäckt används i dessa fall som vid betalning av produktions- och rekryteringskostnader till utländska aktörer. Det finns även exempel där ekobrottslingar inte har kunnat skicka pengar till ett visst land via kontoöverföringar och därför reglerat betalningen genom kontakter i mottagarlandet utan att någon fysisk penningöverföring har skett.

För de ekobrottslingar som har ett behov att dölja sina vinster på annat sätt, exempelvis kontanta tillgodogöranden genom oredovisade inkomster eller svart lön, innebär det även att det finns inslag av kontanthantering. Som redogörs för i avdelning I förekommer därför att löpande räkningar betalas med kontanta medel med giroservice, och på liknande sätt kan leasing, lån och amorteringar tas för att betala dessa räkningar kontant.

Återinvesteringar i legala verksamheter

Befintliga verksamheter kan hållas vid liv med hjälp av brottsvinster, men investeringar förekommer även i nya företag. Ibland har gärningspersoner kontaktat företagare för att köpa verksamheten med svarta pengar. Detta har enligt intervjupersoner främst gällt verksamheter med ett stort inslag av kontanthantering, som restauranger, kaféer, frisersalonger och kemtvättar, men även företag med alkoholtillstånd. En myndighetsperson har även berättat om investeringar i så kallade egenanställningsföretag, det vill säga företag som fakturerar andra företag eller privatpersoner på uppdrag av någon som utfört ett arbete.

Förutom att i investeringssyfte förvärva fastigheter förekommer det att gärningspersoner använder en del av sina brottspengar till att köpa fastigheter för att folkbokföra falska identiteter. I ett ärende köptes ett hyreshus med det syftet. Genom att folkbokföra identiteter i olika lägenheter undviker gärningspersonerna kontroll som görs med inriktning på hur många personer som är folkbokförda i en och samma lägenhet.

För mer information om vinst hänvisas till avdelning I.

Vinsthantering

- Vinsten kan konsumeras genom vanliga legala transaktioner. Utländska kontokort förekommer. Konsumtionen är både vardags- och lyxbetonad. Investeringar i företag, fastigheter och värdepapper förekommer.
- Konsumtionen kan döljas med hjälp av bulvaner eller företag.

12 Yrkesbaserad brottslighet

Brotten och mötet med den legala ekonomin

Vad som hittills beskrivits är ekonomisk brottslighet som begåtts i företagets och ägarnas intresse. Det brukar kallas för corporate crime. Men det finns också en annan typ av ekonomisk brottslighet. Genom att anställda utnyttjar sin ställning i ett legalt företag kan de genom brott tillgodogöra sig förmåner eller medel från företaget. Detta benämns occupational crime, eller yrkesbaserad brottslighet (Brå 2006:6). Typiska brott är förskingring, trolöshet mot huvudman, bedrägeri och tagande av muta. Dessa brott förutsätter sällan något större startkapital eller några större kostnader.

Intäkter

Kontroll över företagets intäkter

Anställda som i sin roll har direkt kontroll över inflödet av företagets medel kan undanhålla dessa från företaget. Det kan vara så enkelt som att inte slå in försäljningen i kassaapparaten. En intervjuperson har berättat om hur vissa anställda systematiskt valde att låta försäljningen av läsk hamna i serveringspersonalens egna fickor när de stod i baren på nattklubben. Det förekommer även att åkerianställda tar emot egna beställningar. I sådana fall kan betalning göras kontant, med banköverföringar eller i varor, exempelvis en mindre kvantitet av den vara som transporteras (Brå 2003:10).

Kontroll över företagets intäkter

- Gärningspersoner kan själva ta hand om företagets intäkter. I dessa fall kan överföringarna ske kontant, eller direkt till gärningspersonens konto.

Inköp av varor för företagets räkning

Det finns anställda som har möjlighet att göra inköp för företagets räkning. En intervjuperson berättar om en person som beställt

varor till sig själv för betydande belopp. För att undgå upptäckt spred personen kostnaderna genom att be andra chefer att ta upp dessa på deras avdelningar. På det sättet fördelades fakturorna jämnt utan att sticka ut från den aktuella avdelningen.

I större företag kan även brott begås i form av insiderhandel, det vill säga att investeringsbeslut på värdepappersmarknaden görs baserat på icke offentliggjord information. Det förekommer att en person med information låter göra investeringar genom närstående eller vänner med värdepappersdepåer i Sverige eller utomlands (Brå 2003:10, Ekobrottsmyndigheten 2009, Ekobrottsmyndigheten 2012, Engdahl 2000). Även företag kan stå som ägare till depån, och intervjupersoner har berättat om utlandsregistrerade företag som gjort insynsaffärer. Vinsten genereras när värdepappret säljs. Samtliga uppgifter finns elektroniskt, vilket gör att transaktionen lämnar spår efter sig. Lagtekniskt och bevismässigt är området snårigt eftersom det kan vara svårt att avgöra om handeln skedde på grund av insiderinformation.

Inköp av varor

- Personer i ledande ställning kan begå brott med hjälp av andra personer eller företag. Brottvinsterna befinner sig normalt i en kontomiljö, eller är produkter som köpts för företagets pengar.

Utbetalning av företagets medel

För att kunna föra ut medel från företagets bankkonto krävs normalt en legal affärshändelse, exempelvis en faktura som motiverar överföringen (jfr även avsnittet om obeskattade medel i en legal verksamhet).

Internt upprättade fakturor

I den yrkesbaserade brottsligheten kan en anställd själv skapa osanna fakturor och blanda in dem i större projekt som arbetsgivaren bedriver, eller kopiera en legal faktura där betalningsuppgifterna ändras (Konkurrensverket 2015:4). Det kan ske av någon som arbetar i projektet, eller som sitter i en kontrollfunktion, exempelvis ekonomiavdelningen eller någon med attesteringsrätt, och därmed har god insyn i transaktionerna och vad som kan vara rimliga fakturor.

Även om ett företag har riktlinjer med krav på två attesterare berättar intervjupersoner att det inte behöver betyda att dessa personer har närmare kännedom om fakturorna, om vad som är rimliga kostnader för projektet eller om att den interna kontrollen fungerar (SOU 2002:115).

I de fall gärningspersonen själv ansvarar för utbetalningen kan gärningspersonen göra en banköverföring från företagets konto till sitt eget eller till närståendes konto. Gärningspersonen kan även låta företaget betala privata fakturor. I mer avancerade brottsupplägg har namnbyte på kunder, ändrade bankkontonummer samt makulerade och krediterade fakturor förekommit (Konkurrensverket 2015:4). Transaktionerna är dock spårbara eftersom överföringarna sker inom det finansiella systemet. Svårigheten är istället att upptäcka brottet.

Intern fakturor

- Brottsvinsterna befinner sig normalt i en kontomiljö och tillgodogörs genom osanna fakturor. Gärningspersonen har normalt insyn eller kontroll över transaktionerna.

Extern upprättade fakturor

Genom att gärningspersonen kommer i kontakt med personer från andra företag kan de tillsammans bestämma hur en faktura ska utformas och vinsternas fördelas (Brå 2003:10, jfr även avsnittet om obeskattade medel i en legal verksamhet). Fakturorna kan ha bristande underlag, vaga faktauppgifter eller hänföra sig till tilläggsjobb eller kontraktsförändringar. Betalningar kan då ske till närståendes företag, utländska dotterbolag och agenter.

En del betalningar kan även avse företag som befinner sig i en beroendeställning på grund av konkurrens eller upphandlingssituationer (Alalehto 1999, Brå 2007:27). Vid en beroendeställning kan köparen ställa krav, eller erbjudas mutor, i form av tjänster eller varor (Brå 2007:18, Brå 2007:27, SOU 2002:115). Medan det för mindre företag kan röra sig om en back öl kan det vid större kontrakt handla om resor, evenemang, semesterboenden, tillgång till bilar och båtar, eller byggnadsarbeten på sommarhuset (Brå 2007:18, Brå 2007:21). Även mutor mellan upphandlande företag förekommer (Brå 2003:10).

I de fall utbetalning av företagets medel sker direkt till en etablerad extern kontakt finns det inget anmärkningsvärt i betalningen till fakturautställaren. I de situationer det handlar om internationella avtalspartner ligger det nära till hands att anta att medlen också hamnar på ett utländskt konto långt från Sverige.

Extern fakturor

- Brottsvinsterna befinner sig normalt i en kontomiljö och tillgodogörs genom osanna fakturor. Förekommer samarbete med en extern part behöver det inte finnas någonting anmärkningsvärt i transaktionen, och utlandsbetalningar kan då förekomma.

- Beroendeställningar gör att leverantören kan erbjuda mutor till anställda i form av varor, pengar eller tjänster.

Vinster

Medan vinsterna för de yrkesrelaterade brotten i vissa fall endast bidrar till vardagskonsumtion, kan de i andra fall finansiera lyxkonsumtion. Intervjupersoner och litteratur menar även att vinsterna finansierat ett beroende av spel, alkohol eller narkotika (Brå 2003:10, Engdahl 2000). När det gäller insiderbrotten uppger Ekobrottsmyndigheten (2012) att det i relation till aktörernas förmögenheter oftast rör sig om låga vinstbelopp. I dessa fall går vinsterna till lyxkonsumtion eller sparande.

För mer information om vinst hänvisas till avdelning I.

Vinsthantering

- Vinster har gått till vardags- och lyxkonsumtion, och även till spel och konsumtion av alkohol och narkotika.

13 Bedrägerier

Brotten och mötet med den legala ekonomin

I detta avsnitt beskrivs bedrägerier som begås av gärningspersoner som antingen agerar på egen hand eller begår bedrägeriet med hjälp av ett företag. Till skillnad från andra ekobrott är syftet med företaget främst att fungera som brottsverktyg.

Startkapital och investeringar i verksamheten

För många bedrägerier krävs enligt intervjupersoner inte något startkapital eller särskilt stora investeringar. För gärningspersonerna kan det räcka att lägga upp en falsk annons för en mobiltelefon på internet. Sedan gäller det att få tillräckligt många att betala beloppet i förskott innan offren inser att annonsen är falsk. Det gör att varken varan eller tjänsten finns och kostnaderna kan hållas låga.

När det gäller bedrägerier som sker med hjälp av ett företag så kan företaget köpas eller startas för att användas i brottsligheten. Kostnaderna består då i att komma över företaget. Får gärningspersonen kontroll över bolagets konton innan företaget köps, kan betalningen genomföras med företagets egna pengar. Intervjupersoner berättar att det både är enkelt och billigt att starta

bolag. Intervjupersoner berättar dessutom om ärenden där både målvakter, falska identiteter och personer som inte gått att identifiera har placerats i bolagets styrelse (se även bilagan Företag som brottsverktyg). Företag köps via olika annonssidor på internet, men även kriminella bolagsförmedlare som säljer företag med en god kreditvärdighet förekommer. Typer av bedrägerier är rot- och rutbedrägerier, kreditbedrägerier, fakturabedrägerier, lönebidragsbedrägerier, assistansbedrägerier, lönegarantibedrägerier och momsbedrägerier (Brå 2011:7, ISF och Brå 2011:12, NBC 2014, SOU 2015:77).

Finansiering av bedrägerier

- Kostnaderna för att starta småskaliga bedrägerier är låga.
- För större bedrägerier består kostnaden främst i att köpa företaget.

Kostnader

För vissa bedrägerier krävs inköp av varor. Det kan exempelvis vara föremål som köps för att tillskrivas ”nya” egenskaper med avsikt att säljas på den öppna marknaden (jfr exempelvis avsnitten om piratkopiering och osanna fakturor).

Andra kostnader kan gälla annonser, försäkringar eller olika intryg (Brå 2006:2, Levi 2011). Likaså förekommer köp av domännamn för att kunna komma över en specifik e-postadress eller webbplats. Medan många inköp kan ske genom vanliga kortbetalningar, kan större inköp döljas bakom företag, kontantköp eller olika typer av anonyma kort. Varor köps även på kredit. I rättsfall finns exempel där inköp av falska identitetshandlingar använts för att öppna bank- och spelkonton och hämta ut varor och e-legitimationer. Identitetshandlingarna kan även användas vid kreditköp eller romans- eller försäljningsbedrägerier (Brå 2006:6, jfr avsnittet om häleri). Det finns även exempel där gärningspersoner genom att infiltrera exempelvis bostadsrättsföreningar möjliggjort att samma lägenheter pantsatts flera gånger eller belånats till överpris (Finanspolisen 2010).

De lönekostnader som förekommer är enligt intervjupersoner till personer som springer ärenden, fungerar som kontaktpersoner, står som styrelseledamöter, hämtar ut varor eller ställer upp med bankkonton för att slussa eller ta ut pengar. De kan även avse kostnader för rådgivare för exempelvis hjälp med redovisning och utformning av ansökningshandlingar. Vissa erbjuder dock att ställa upp som kontobulvaner genom till synes seriösa annonser där det anges att de ska arbeta som betalningsförmedlare (Finanspolisen 2012). Deras ersättning kan bestå i att få behålla en del av belop-

pet de tar emot. Eftersom det inte framgår hos mottagaren varifrån pengarna kommer, eller var de skickas, har de heller ingen anledning att misstro transaktionen. För personer som agerar mottagare av pengar har det enligt intervjupersoner dock förekommit att medlen tagits ut kontant för att antingen fördelas eller skickas vidare, och i vissa fall föras utomlands. I de fall medlen tas ut kontant är en del intervjupersoners uppfattning att de som gör kortuttagen har bankkonton som möjliggör många uttag samtidigt. För bedrägerier där löneutbetalning sker i större skala hänvisas till avsnittet om obeskattade medel i en legal verksamhet.

Kostnader

- Beroende på bedrägeriets omfattning är också inköpen av varierande art. Inköpen kan ske legalt och behöver därför inte döljas. Däremot kan egenskaper behöva tillskrivas objektet.
- Deltagare i bedrägeriet kan ersättas genom kontoöverföringar, men även kontant.

Intäkter

Eftersom bedrägerier ofta kännetecknas av att offret, antingen frivilligt eller genom övertalning, gör en överföring av medel, torde gärningspersonen se till att brottet blir så likt en riktig transaktion som möjligt. En stor del av pengarna som betalas till gärningspersonerna finns därför redan i det finansiella systemet, exempelvis på ett bankkonto, och sker därför från ett konto, oavsett om det sker via kort eller en banköverföring. Vissa bedrägerier liknar utpressning, där offret medvetet betalar en gärningsperson, exempelvis till en virtuell plånbok (se avsnittet om utpressning). Något som återkommer i intervjuer är att personer som satt ut annonser och disponerar bankkonton inte behöver vara bosatta i Sverige. De internationella inslagen där pengar, gärningsperson, offer och varor befinner sig i olika länder är enligt intervjupersoner tämligen vanliga. Den gemensamma nämnaren är dock att pengarna befinner sig i en kontomiljö. I vissa fall förekommer dock att pengarna utbetalas på avi, exempelvis avseende utbetalningar från myndigheter när gärningspersonen inte rapporterat in ett konto.

I de fall gärningspersoner köper ett existerande företag, berättar intervjupersoner att gärningspersoner kommer över företagets goodwill, kundregister, inventarier och ibland även kassa och goda kreditvärdighet. Med ett företag med god kreditvärdighet kan varor och material köpas in, banklån tas och bilar leasas, trots att avsikten inte finns att betala. Dessa varor säljs istället vidare (jfr avsnittet om stöld och häleri). En intervjuperson berättar även att

gärningspersoner köpt företaget (läs: organisationsnumret) och kortterminalen, i syfte att föra in medel från kort vars betalningsuppgifter kapats. Vål på kontot har dock medlen snabbt försvunnit, och likaså gärningspersonerna.

Intäkter

- Många intäkter sker genom kontoöverföringar. Det finns därför behov av bankkonton, både i Sverige och utomlands. Personerna som står på kontona behöver dock inte vara medvetna om brottsupplägget, eller ställer enbart upp med kontot i egenskap av kontobulvan.

Vinster

Konsumtion, investeringar och återinvesteringar

Det finns ingen anledning att tro att konsumtionsmönstren för bedragare skiljer sig från andra typer av ekobrottslingars. För de mindre bedrägerierna kan vinsterna gå till mat för dagen och till att försörja familjen, samtidigt som man försöker sätta lite guldkant på tillvaron. För de större bedrägerierna kan det istället röra sig om mångmiljonbelopp där investeringar görs i fastigheter och företag, samt en större mängd lyxkonsumtion. Många vinster från de småskaliga bedrägerierna verkar enligt intervjupersoner användas för att investera i annan typ av brottslighet, eller i ytterligare bedrägerier. Återinvesteringen i brott beror främst på att de initiala kostnaderna är väldigt låga. En del av vinsterna används dessutom för att införskaffa nya företag att begå ytterligare brott med (Aronowitz 1996, Brå 2011:7, Ekobrottsmyndigheten 2013, Lindkvist och Lyhagen 2014, Magnusson och Sjögren 2007, Sjöstrand 2009, SOU 2002:47, SOU 2013:1).

För mer information om vinst hänvisas till avdelning I.

Hantering av vinstpengar

För många bedrägerier är intäkten densamma som vinsten. Det har att göra med att kostnaderna är relativt låga. Vinsthanteringen sker främst i det elektroniska systemet, eftersom det också är där brottet i många fall äger rum. Oftast överförs vinsterna till konton eller virtuella plånböcker. Överföringarna innebär att transaktionerna är spårbara, vilket gör att många bedragare använder sig av kontomålvakter. Dessa kan föra medlen vidare, antingen utomlands eller tills de tas ut i kontanter. Gärningspersonerna har, eller kontrollerar, därför flera bankkonton i olika banker med tillhörande kortkort. En intervjuperson säger:

Du får inte ut så mycket i bankomater utan då måste du ju ha flera kort så att du kan byta kort och mata ut lite grann, annars

tar det för lång tid, och det är också ett sätt att slippa att vara synlig.

Pengar som stannar i Sverige kan förutom i kontanter tas ut i form av postväxlar. En intervjuperson säger att pengar från bedrägerier ofta slutar i postväxlar som överläts och säljs fram och tillbaka. Intervjupersoner berättar även om att pengar från kontokortsbedrägerier förts över till spelkonton. På spelkonton har pengarna spelats på ett sådant sätt att gärningspersonerna kunnat ta del av pengarna (exempelvis spela över till en annan person, eller spela på så kallade säkra spel). Spelvinster gör att gärningspersonerna har skapat sig en legitim fasad.

I större bedrägerier är det vanligt att man för att komplicera utredningar utgår från flera länder. Ryssland och Kina, men även Brasilien och vissa afrikanska stater, är länder som återkommer i våra intervjuer. Det är dock inte säkert att pengarna har dessa länder som slutdestination. Istället förs pengarna vidare till andra länder. En intervjuperson berättar att gärningspersoner föredrar banker som är självständiga, har låg insynskontroll från exempelvis ett internationellt moderbolag och ligger i länder där kontrollen över penningtvättslagstiftningen är låg. Intervjupersoner berättar dessutom om pengar som varit utomlands, men som förts in i Sverige igen med hjälp av penningkurirer eller genom att ett kontokort med bedrägeripengar använts i Sverige.

På liknande sätt berättar intervjupersoner även om att utländska gärningspersoner som agerar i andra länder använder Sverige som ett transitland. Det kan exempelvis gälla ett bedrägeri som skett i Storbritannien, men där pengarna förs till Sverige för att sedan färdas vidare. Ett sådant ärende kan enligt en intervjuperson leda till att en miljon kronor passerar Sverige under loppet av några dagar. En teori är att överföringar från Sverige ser legitima ut till skillnad från överföringar från länder med en hög grad av korrup­tion, men också att det är begränsad kontroll över pengar som förs in i Sverige från andra länder.

I de fall bedrägeriet avser varor som beställs i andras namn, eller med andras kortuppgifter, blir varan brottsvinsten. Som redogörs för i avsnittet om stöld och häleri kan det innebära kontakt med flera legala sektorer vid vidareförsäljningen av varorna. Varorna kan dessutom användas som betalningsmedel.

Vinsthantering

- Kunskapen om hur vinsterna används är låg.
- Vinsterna används till både vardags- och lyxkonsumtion.
- Återinvestering i andra brott förekommer.

Bilaga 2

Företag som brottsverktyg

Det förekommer att legala strukturer, som företagsformer, avtal och fakturor, används som brottsverktyg för att för att kunna genomföra brott (Aronowitz m.fl. 1996, Brå 2007:27). Ett företag kan precis som olika personer involverade i brottsupplägg ha olika syften beroende på vad som efterfrågas och behövs. I tidigare avsnitt har det bland annat redogjorts för fakturaskrivande bolag och punktskattebolag. Företag som brottsverktyg förekommer därutöver i bedrägerier men används även av gärningspersoner i flera organiserade brott för att exempelvis underlätta införsel av varor eller överföringar av pengar mellan konton, eller möjliggöra kontanta uttag.

Företaget som verktyg

För de gärningspersoner som använder sig av företag som brottsverktyg spelar företagsformen en betydande roll. Olika typer av brottsupplägg kan lämpa sig för olika typer av företagsformer. De kan exempelvis användas för att få ett ökat insynsskydd eller för att undvika olika regler.

Regelförenklningar, minskade krav och möjligheten att etablera ett företag utan erfarenhet gör det enkelt att skaffa ett företag som brottsverktyg (Brå 2015:15, Ekobrottsmyndigheten 2014). Det finns även en internationell aspekt där man bildar utländska företag för att undgå näringsförbud eller krav på aktiekapital, försvåra insynen över vem som är styrelseledamot eller dölja den faktiska företrädaren (Brå 2011:4). Med hjälp av postboxföretag, adressändringar, e-tjänster och e-legitimationer kan bolaget egentligen bedrivas var som helst. Det kan leda till låga kostnader för gärningspersonerna avseende löner och boenden, men även försvåra för myndigheterna.

En del brottsverktyg etableras för att legitimera bilden av ett annat företag. Det kan exempelvis gälla en underentreprenör med

svart arbetskraft eller ett fakturaskrivande bolag som möjliggör att gärningspersoner kan föra ut medel från det till synes seriösa företaget. I vissa fall finns dessutom kedjor av olika företag där varje företag har sitt syfte, eller väntar på att bli aktivt (Skinnari och Korsell 2015).

Många av företagen som fungerar som brottsverktyg har långa redovisningsperioder och förlängda räkenskapsår för att det ska ta lång tid tills brotten upptäcks och eventuella skulder förfaller, alternativt är företagen redan på väg till eller i konkurs (Ekobrottsmyndigheten 2013, ISF och Brå 2011:12).

Inte sällan företräds dessa företag av en person som inte är företagets verkliga huvudman, utan istället en målvakt som mot en mindre ersättning står som ansvarig för företagets skulder (Brå 2011:4, Brå 2011:7). Ofta har målvakten själv ett skuldförhållande bakom sig, vilket gör att ytterligare skulder inte påverkar målvakten märkbart (Brå 2011:7). Även falska identiteter, ovetande personer och personer som hämtas från andra EU-länder används som målvakter. Intervjupersoner berättar om målvakter som felaktigt har sjukskrivits, fått bidrag och tagit lån utan att själva ha kontrollerat bankkontot dit ersättningen förts (Brå 2015:8). Det finns även målvakter som är skuldfria och verkar tillräckligt insatta i företagets verksamhet för att klara myndighetsintervjuer, förhör, vandelsprövning och kredittagande (Brå 2011:7, Skinnari och Korsell 2015).

Nedan presenteras ett antal företagsformer, och hur dessa har använts av gärningspersoner som brottsverktyg.

Aktiebolag

Intervjuade myndighetspersoner anser att aktiebolag är den vanligaste företagsformen vid ekonomisk brottslighet. Det gäller även vid organiserad brottslighet. Aktiebolagen används vid exempelvis oredovisade inkomster och bokföringsbrott, men också vid erhållna ersättningar från myndigheter som lönebidrag och lönegaranti. Bidragande orsaker till användningen av aktiebolagen tros av intervjupersoner vara revisorspliktens avskaffande och sänkningen av aktiekapitalet. Brå (2015:8) tar även upp problemet att myndigheter inte kan underrätta varandra på grund av regler kring sekretess.

Utöver dessa orsaker saknar Sverige i dagsläget ett aktieägarregister, vilket i praktiken gör det omöjligt att veta vem eller vilka som har den faktiska kontrollen över ett bolag (Finansinspektionen 2013a). Det försvårar även kontrollmöjligheterna vid en eventuell avyttring av aktier och beskattning av aktieutdelning. Det är också förhållandevis enkelt att placera in målvakter eller företrädare för bolaget som är villiga att ta på sig ansvaret för skulder, medan de verkliga huvudmännen kan fortsätta starta upp nya verksamheter. Det förekommer även att aktiebolag etableras

för att skapa fasader mellan olika typer av aktörer (jfr exempelvis avsnittet om obeskattade medel i en legal verksamhet).

Handelsbolag och kommanditbolag

För handels- och kommanditbolagen ställs inte något krav på kapital. Medan ansvaret för företagets skulder är solidariskt i handelsbolaget, är det i kommanditbolaget begränsat. Det solidariska ansvaret skulle kunna användas för att dölja illegala pengar eller reglera skulder. Den ena parten skulle då kunna ta ett lån, som personen med illegala pengar skulle kunna betala tillbaka. De båda företagsformerna har använts i olika typer av företagsaffärer för att minimera skatteeffekten.

Flera intervjupersoner berättar om långa kommanditbolagskedjor där bolag går i god för andra kommanditbolag. De långa kedjorna av bolag gör att gärningspersoner kontrollerar bolag som snabbt kan komma till användning om ett annat bolag behöver försättas i konkurs. Dessutom finns det begränsat med fysiska personer som står som synliga ägare (jfr avsnittet om obeskattade medel i en legal verksamhet).

Enskilda näringsidkare

Enskilda näringsidkare är personligt ansvariga för de skulder som uppstår. De saknar krav på kapital och har i många fall en enklare redovisning än både handels- och aktiebolag. Intervjupersoner berättar att det förekommer att verksamheten registreras i någon annans namn. Det kan exempelvis innebära att en partner eller ett barn står för verksamheten istället för gärningspersonen. Skatteverket beskriver även i en rapport från 2015 hur en företagsledare i ett aktiebolag har registrerat personer i enskilda firmor, vars bankdosor företagsledaren själv kontrollerat (Skatteverket 2015). De enskilda firmorna har i dessa fall fungerat som underentreprenörer och skickat fakturor till aktiebolaget. Från de enskilda firmorna har företagsledaren tagit kontroll över pengarna.

Ekonomiska och ideella föreningar

Ekonomiska föreningar kännetecknas av ett högt insynsskydd, som de verkliga ägarna kan dölja sig bakom. Till skillnad från de ekonomiska föreningarna saknar de ideella föreningarna en associationsrättslig lagstiftning och kräver heller inte någon registrering, vilket gör att de vid ett ansökningsförfarande tilldelas ett organisationsnummer. Eftersom de ideella föreningarna saknar företräddarregister innebär det enligt en intervjuperson att de verkliga ägarna döljs och att kontroll av näringsförbud är svårt att upprätthålla. Därutöver är föreningarna endast under vissa förutsättningar skyldiga att ha bokföring och godkänd revisor (Ekobrottsmyndigheten 2004b).

Föreningarna har använts i brottsupplägg avseende exempelvis falska kontrolluppgifter, felaktiga lönebidrag och moms- och

kreditbedrägerier. En intervjuperson beskriver även att en ideell förening för sällskapsspel var en olaglig spelklubb, och att en kulturförening i själva verket var en restaurang. Eftersom det inte framgår vem som bedrivit föreningen förekommer det att personer som stått bakom en förening som gått i konkurs startat upp en ny förening (Polismyndigheten 2015).

Registrerat trossamfund

Registrerade trossamfund liknar ideella föreningar. Flera intervjupersoner berättar om trossamfund som använts av gärningspersoner för att försvåra myndigheternas granskning av betalningsströmmar. Detta kan exempelvis ske eftersom kollekt och gåvor är undantagna från beskattning och kontroll. Kollekt och gåvor inom trossamfund har använts för personliga ändamål, men även för utbetalning av svart lön.

Stiftelser

Intervjupersoner berättar att insamlingsstiftelser använts för att finansiera privata ändamål. Stiftelser har dessutom en begränsad redovisningsplikt, och det har iakttagits att gärningspersoner dolt tillgångar i stiftelser (Rikskriminalpolisen 2010). En intervjuperson berättar även om investeringar som gjorts av stiftelsen, och inte av gärningspersonen i fråga. Det finns dock ett företrädesregister för stiftelser i Sverige, vilket gör att det troligtvis har rört sig om en utländsk stiftelse där företrädadarna har dolts.

Utländska filialer

Det finns olika typer av utländskt registrerade företag i Sverige, som vanligtvis bedrivs genom en filial. Eftersom företagsformen är registrerad utomlands krävs normalt ett lägre aktiekapital än i Sverige. Den utländska registreringen gör att insynen är liten om vem som är företagets företrädare, men även att regler kring godkännande för F-skatt, näringsförbud och kassaregister kan undvikas.

Enligt intervjupersoner har gärningspersoners medel förvarats på utländska filialers konton. Genom att agera på ett sådant sätt har utlandsöverföringar inte behövt göras, och gärningspersoner har istället disponerat ett kontokort. I en del fall har filialen ägts av ett utländskt bolag där det varit svårt att få insyn i vem som varit den verkliga ägaren. Dessutom innebär den begränsade insynen att det kan vara svårt för myndigheterna att få reda på om företaget har en finansiell aktivitet i Sverige. Det finns även exempel där verksamheter undvikit skatt genom att påstå att den betalats i ett annat land, trots att så inte varit fallet.

Vad är penningtvätt? Vad är kriminella, svarta och grumliga pengar? Hur används pengar från brott? Vilka sektorer i samhället utsätts för penningtvätt? Hur ser riskerna ut? Vilka internationella aspekter finns? Frågorna är många och begreppen snåriga.

Gärningspersoner för över pengar mellan konton, köper dyra bilar och tar hjälp av rådgivare för att placera illegala pengar i skatteparadis. För att kunna konsumera och investera sina brottsvinster använder de olika metoder för att dölja pengarnas ursprung och komma runt samhällets kontroller.

Den här rapporten, som grundar sig på ett regeringsuppdrag, utgår från hur gärningspersonerna hanterar pengar från brott. Genom att följa penninghanteringen inom olika brottstyper från den initiala finansieringen av ett brottsupplägg till vad vinstpengarna används till, identifieras de sektorer som är mest sårbara för denna penninghantering.

Rapporten vänder sig till såväl beslutsfattare, som myndigheter och verksamhetsutövare.

Brottsförebyggande rådet/National Council for Crime Prevention

BOX 1386/TEGNÉRGATAN 23, SE-111 93 STOCKHOLM, SWEDEN

TELEFON +46 (0)8 527 58 400 • FAX +46 (0)8 411 90 75 • E-POST INFO@BRA.SE • WWW.BRA.SE

ISBN 978-91-87335-56-3 • URN:NBN:SE:BRA-626 • ISSN 1100-6676